ZILELE VIEȚII TALE

***

ION PAS

ZILELE VIEȚII TALE

VOLUMUL III

ES

EDITURA DE STAT
1950

6434 — 1.

Pentrucă uşa era făcută din stejar gros, plantonul n'auzise nimic, astfel că întâmplarea ar fi rămas între patru pereţi. Dar comandantul obuzierelor, înalt de statură, sprâncenat, mustăcios — Elefantul sau Balaurul, cum îl numeau soldaţii — năvăli în coridor, cu o mână la falcă şi intră în biroul locotenent-colonelului, ajutorul de regiment. Soldatul Niţă Petre, plantonul se lipise de zid, cu suflarea tăiată, cu picioarele moi. Din iureşul de vorbe care se stârni în încăperea ajutorului unde se aflau doi maiori, el pricepu că Elefantul şi Burtă-Verde, comandantul regimentului de artilerie, se dăduseră bine'n stambă.

In urma colonelului dela obuziere, Burtă-Verde crăpase un moment uşa, cu pornirea să-l urmărească pe Elefant. Burtă-Verde avea obrajii roşii şi privirile turburi. Nu-l mai văzu pe colonelul Dumitrescu, dar dădu cu ochii de soldat şi-i svârli o uitătură cruntă. Acesta se trase şi mai adânc în zid şi ar fi fost fericit dacă zidul s'ar fi năruit peste el ori dacă, sub picioare, s'ar fi căscat o groapă să-l înghită. „M'a luat dracu!“ gândi. „Mama lui de sergent care mă aduse astăzi aici... Nu putea să mă pună la grajd?“.

Burtă-Verde intrase înapoi şi răsucise cheia în

broască tocmai în clipa când maiorii se năpustiră din odaia ajutorului, furioşi, cu revolverele în mână şi izbiră cu pumnii şi boturile cismelor în uşa cancelariei. „Vă rog, domnilor, să veniţi înapoi! Vă ordon!" spuse locotenent-colonelul Popescu II din pragul biroului său, iar maiorii se opriră, disciplinaţi, se întoarseră pe călcâie şi porniră îndărăt.

Unul dintre ei, însă, făcu din nou stânga-împrejur, se propti în faţa plantonului şi îl lovi în piept. „Ce mă-ta stai, aici? Marş!" îi spuse şi-l privi fioros.

Vru să se întoarcă şi maiorul celalt, de bună seamă pentru a-i trânti şi el soldatului un pumn, dar soldatul o luase din loc, de-a-lungul coridorului.

Uitase durerea pricinuită în coşul pieptului. Uitase de durere poate şi pentrucă svâcnea în el, acum, bucuria de-a fi fost martorul întâmplării.

„Incurcă-i, drace!" cugeta Niţă Petre gonind pe scări şi uitând, din cauza aceasta, să mai ia poziţie în faţa celor trei ofiţeri ai lui, din artilerie, care urcau câte două trepte deodată, furioşi cum furioşi fuseseră şi maiorii dela obuziere. Poate că Burtă-Verde strigase prin fereastră să-i vină subalternii în ajutor, ori poate că-i chemase prin telefon.

„Se 'ngroaşă gluma! Incurcă-i, drace!" gândi soldatul jos, la scară, unde se opri să-şi lege sfoara dela bocanci, să-şi potrivească pe umăr carabina şi să-şi îndrepte capela care i se strâmbase. Altminteri în curtea cât un bărăgan a cazărmii, vreun plutonier, Baciu de pildă, s'ar fi sborşit la el că ţinuta nu-i e reglementară.

Nu-l mai înjura în gând pe sergentul de zi care-l trimisese planton la uşa comandanţilor. Era bucuros, chiar. Nu oricine are norocul să-i vadă pe şefi dându-se în tărbacă, aşa cum s'au dat colonelul dela obuziere şi cel din artilerie. Şi, apoi, două ceasuri de-acum încolo el va fi liber. Trupa era pe câmp, la instrucţie. In regulă! Se va băga în grajd, va fuma şi va sta de vorbă cu soldaţii care erau de rând la cai. Insă chestia cu Elefantul şi Burtă-Verde o păstrează pentru tine, când te vei întoarce dela exerciţii cu soldaţii ceilalţi.

Voi făceaţi parte din regimentul de artilerie de sub comanda lui Bănescu, botezat de trupă Burtă-Verde pentrucă era scund, crăcănat şi burtos. Vestonul stătea gata să plesnească pe el şi calul năduşea sub greutatea lui. Până să se urce în scară, gâfâia el, gâfâia animalul şi vedeau stele verzi ordonanţele care îi săltau piciorul între palme. Rău de gură, dar bun şi drept, îi spurca pe soldaţi cu înjurăturile şi-i freca pe gradaţi. Pe bucătar, când îl prindea că sfeteriseşte din hrana trupei, îl plesnea peste gură cu linguroiul.

Cât au ţinut luptele din Dobrogea, a fost mereu în preajma bateriilor, nu la doi kilometri. Intr'o învăluire a inamicului au fost pierdute patru tunuri şi era cât p'aci să fie prins şi el. Că teama de-a fi capturaţi a dat brânci soldaţilor să înhame tunurile celelalte la atelaje, să nu uite chesoanele şi să gonească în noaptea neagră ca păcura, prin noroiul cleios, peste câmpuri şi gropi, mânaţi parcă din urmă de-o vijelie — nu este de mirare. Dar, a doua zi, când regimentul ocupase altă poziţie, trupa şi ofiţerii s'au întrebat cum de izbutise colonelul să încalece pe cal, singur, într'o clipită, fără să-i ţină un soldat scara, fără să năduşească altul ridicându-l în şea.

I s'a recunoscut mai târziu regimentului meritul că s'a bătut bine. S'au bătut bine şi alte regimente, şi nu numai în Dobrogea. Mackensen aici, şi Falkenhayn în Transilvania, şi prinţul Ruprecht, şi ducele Albrecht şi toţi generalii cu nume pompoase ai kaiseru-

lui neamț au spus atunci, și au spus și după aceea, că soldatul țăran dela Dunăre, îmbrăcat prost, hrănit prost, înarmat prost și condus de oameni fără cap, s'a purtat cu bravură. „Ne vom bate cu pumnii!" strigase un general cu decorații multe și cu minte puțină, în ajunul începerii războiului. El știa din istoria pe care o citise, că așa se bătuseră cândva ostașii lui Mihai și-ai lui Ștefan cel Mare.

Spusese un comandant german că, după război, ar vrea să-l cunoască pe Brătianu, să-l vadă cum arată, fiindcă nu mai întâlnise în viață un mincinos ca el. Brătianu declarase timp de doi ani Puterilor Centrale că nu va porni război în contra lor. Dar el păcălise și țara, poftind-o să doarmă pe-o ureche fiindcă, dacă „va bate ceasul", și când ar fi să bată, ea va avea ce-i trebue: planuri bune de luptă, conducători iscusiți de armată, echipament și arme și provizii.

Timp de doi ani, cârmuitorul și-a mângâiat, leneș, firele din barbă, a zâmbit și a clipit cu înțeles din ochi. A vorbit doar la răstimpuri rare, plăcându-i să i se spună, din pricina sgârceniei cu care deschidea gura: Sfinxul. Își liniștea prietenii: știe ce face. Ii potolea din când în când pe adversari, când aceștia își ieșeau prea mult din balamale: are socotelile lui.

Cancelariile țărilor beligerante erau tot astfel duse cu vorba dulce. I-a plătit-o mai târziu Clemenceau, la Conferința Păcii. I-au plătit-o mai devreme reprezentanții Puterilor Centrale: von dem Busche și Czernin. — „Spune-mi, domnule Brătianu — l-a întrebat acesta din urmă — pot să-mi trimit nevasta la mare?" — „Pe cuvântul meu de onoare, doamna se poate duce!". Peste patruzeci și opt de ore, prezenta Puterilor Centrale declarația de război, iar ministrul Austro-Ungariei se împărțea între două telefoane,

vorbind cu cancelaria din Viena și cu doamna contesă rămasă amanet la Constanța. „Vom păstra raporturi civilizate!" l-a asigurat primul-ministru român pe ministrul Germaniei în ziua când i-a notificat ruperea legăturilor, dar după aceea i-a tăiat curentul electric la legație și acasă.

Timp de doi ani au răsunat, în incinta Camerei, în sălile de întruniri, pe străzi și bulevarde, la statuia lui Mihai și în piața palatului, cuvântări patriotice. Grădinile de vară împrăștiau în serile albastre miros de mititei și cântece războinice. Generalul Iliescu declara, noaptea, la varieteu, și ziua în cabinetul dela minister că, așa cum e pregătită armata, vom ajunge în scurtă vreme la Viena și la Berlin. Convins că-și va lega numele de întregirea țării, făcea glume pe socoteala lui Averescu și a lui Prezan. La o săptămână după începerea războiului era legat de numele lui, ca o tinichea de coada unui câine, un cuvânt: Turtucaia.

S'a bătut bine și a fost bătută bine armata căreia, la abia o lună după intrarea în război, cu țara cotropită, i se cerea să nu tragă decât trei lovituri de tun în douăzeci și patru de ore, ca să facă economie; ai cărei soldați purtau opinci în picioare și bocanci cu talpă de carton; care îi despuia pe morți ca să le ia rufăria și hainele [1].

---

[1]) La intrarea în campanie, corpul de armată de sub comanda mea era lipsit de armament, muniții, aprovizionare, etc.. așa că am intrat în luptă cu totul nepregătit. Nu știu ce va fi avut Ministerul în depozitele sale, dar după o lună am primit ordin ca să nu întrebuințez mai mult de trei lovituri de tun în 24 de ore, lucru ce nici nu am comunicat trupei spre a nu-i atinge moralul... La mobilizare, pentru complectarea efectivelor, s'au încadrat trei din patru părți cu elemente din care majoritatea nu aveau aproape deloc instrucție militară... Cu îmbrăcămintea, stăteam deasemenea prost, așa încât se luau hainele și rufăria morților și a celor intrați în spital. (*Decl. g-ralului Costescu, 28 Sept. 1918*).

Regimentul lui Burtă-Verde s'a târît ca un vierme pe drumurile, uneori cu glod și alteori cu praf. S'a oprit pe o poziție, dând sprijin infanteriei care fugea năucă prin porumbi, și a tras, iar când era pe cale să fie împresurat pornea iar mai departe. De fiecare dată pierdea oameni, cai, câteva tunuri, câteva chesoane. Ploua și se înfundau roțile până la jumătate și trăgeau animalele gâfâind și împingeau din urmă soldații înjurând.

Ii pătrundeau apa și frigul prin vestoanele subțiri cu care plecaseră la 14 August din cazarmă. „Paștele lor și i-ar arde focul pe boieri cu războiul lor!" icneau, fără să știe că, în întuneric, în preajma lor, se afla colonelul care auzea totul dar se făcea că n'aude nimic.

Pământul dobrogean era tare ca piatra în zilele de început de toamnă. Atunci soarele mușca în trupuri cu dinți ca de jăratic. Oamenii erau leoarcă de sudoarea peste care se așternea pulberea drumurilor, alcătuind o pojghiță de jeg. Jegul intra în piele, usturător ca mii și mii de ace. Când simți usturime, te scarpini și-ți pricinuești răni, iar praful intră mai adânc în ele, făcând o carne vie. Praful intră pe gât și'n ochi, și atunci tușești și-ți lăcrămează ochii. Ii freci, și ei se înroșesc și vederea se turbură.

Așa, din loc în loc, de pe câmpuri și dâmburi, de pe drumuri cu gropi, regimentul s'a tras tot mai în urmă, cu tunurile împuținate și betegite, cu chesoanele golite de obuze, cu soldații și caii spetiți de osteneală și flămânzire. Orașul port de mare, unde își avea garnizoana, fusese ocupat. Primi ordin să se mute în orașul dunărean pentru a-și reface cadrele cu oameni din rezervă și cu noi contingente, pentru a-și complecta numărul cailor și al tunurilor, pentru a căpăta echipament nou și a porni apoi pe un alt front.

Dar mai aveam un front? Se mai putea vorbi de o împotrivire organizată?

Trupele pătrunseseră în cel dintâi ceas al mobilizării peste munți, întâlnind un vrăjmaș care nu voia să dea lupta. Luăm Brașovul și ne întindem ca o coadă de păun în direcția Făgărașului și-a Sibiului. Intrăm în ținutul Banatului. Ici-colo, sunt ciocniri scurte și biruințe prea ușor dobândite. Unor generali le pare rău că n'au prilejul să se măsoare cu grosul armatelor lui Wilhelm — să le arate ei strategie de comandanți români.

Așezările omenești păreau pustii. Dar altele păstrau porțile și ușile cu zăvoare și lacăte, astfel că soldații le spărgeau cu bocancul și patul armei. In cuprinsul caselor și colibelor dădeau peste făpturi temătoare, ba în unele locuri de-a-dreptul dușmănoase. Dece nu au venit martirii îmbuibați dela București, popa Lucaci și Goga, odată cu ostașii, să-și lămurească frații că e vorba de frați? Dece nu au venit pentru a le spune ofițerilor că nu este frumos și drept să se încrunte la oameni și să vadă pretutindeni spioni pe care îi frângeau în bătaie și-i puneau la zid? Că, atunci când se îmbată în castelele grofilor fugiți și fac prădăciuni și trimit prada la București în lăzi, fapta nu e cinstită.

Cinstit și omenesc nu e nici când sunt vânate găinile și băgate în sperieți fetele și nevestele. Când sunt puși bătrânii la corvezi. Când sunt ridicați șchiopi și ciungi și oameni care în viața lor n'au pus mâna pe armă, și luați prizonieri, numai ca să se laude regimentul sau batalionul sau compania că au dat bătălii și-au capturat vrăjmași.

Frumos și cu dreptate nu e să te legi de biet ungurul nevoiaș, brufluindu-l, legându-l, făcând din-

tr'însul pradă de război, și tu general, colonel sau ce-oi fi, să petreci cu baronul.

Apoi, decât să schimbi o robie cu alta, mai bine lipsă! Mai bine lipsă, pentrucă uite ce rău arată la trup și chip soldatul din țara — vai, Doamne! — liberă. N'are hanță pe el și nici ciubote și e numai ciolane.

Când soldatul e om de omenie pentrucă nu-l întărâtă domnii mai mari, și nu-și bulbucă ochii și nu dă iama în avutul celui de-un grai cu dânsul, se întinde vorba despre stările dintr'o parte și alta. Păi, boier care ia pielea de pe sărac este și aici și acolo. Este și prefect și jandarm. Unirea, da, om face-o, noi poporenii, fără domni — da-r-ar naiba în burdihanul lor — și 'om face-o în contra lor.

Pe când mergeau ai noștri peste munți, mai întâi ca la nuntă și-apoi ceva mai greu, și până să-i înfrunte, la Sibiu, comandantul german cu tunurile și cu pușcoaiele lui și ostașii lui cu chivăre și cisme și burți îndestulate, dincoace la Dunăre, peste ea, și anume la Turtucaia, se acoperea țara de rușine și jale.

Iliescu spusese: „Bulgarii nu se mișcă". Spusese Brătianu și regele: „Bulgarii merg cu noi sau, dacă nu merg, vor sta cuminți căci n'au uitat papara din 913".

Tocmai pentrucă n'au uitat-o și pentrucă țarul lor și stăpânii lor își făcuseră alte socoteli, iată că am avut încă un front unde nu ne așteptasem și nu ne pregătisem.

Mai dihai decât în Transilvania s'a vădit ușurința și neputința conducătorilor care au trimis trupe de mântuială, complectași, dispensați, rezerviști, miliţieni, tot ce în viață nu mânuise pușcă ori uitase demult cum să umble cu ea. Dar nici puști nu aveau

destule și nici gloanțe, iar tunurile, câte au fost puse în bătaie, s'au pomenit curând că n'au obuze. Și, pe lângă acestea, a mai lipsit ceva: capul generalilor care, ori nu-l avuseseră niciodată, ori l-au pierdut pe drumul dintre Capitală și Dunăre. Ca din pământ, din iarbă verde, au răsărit acolo comandanți germani și armament german, încât, peste opt zile, țara pierdea la Turtucaia un corp de armată, jumătate făcut una cu țărâna și apa, jumătate căzut în mâna inamicului. Pierdea și câte puști, câte tunuri, câte muniții avusese armata trecută prin sabie și foc.

Nu mai prididea trenurile să aducă răniții care putuseră să scape din prăpăd. Erau dați jos în gara Obor, cu bandaje murdare, cu sângele făcut chiag, iar cucoanele dela Crucea-Roșie și cercetașii se înfășurau printre ei, fără pricepere, fără tărgi, fără pansamente și fără ambulanțe.

Lumea se adunase din toate mahalalele și se uita și-și simțea carnea înrâncenată de ceeace vedea. Neveste și mame își căutau bărbații și feciorii printre ciungii, șchiopii și chiorii trași din vagoane, printre cei care abia suflau, lungiți pe peron și pe câmp, cu un glonț în burtă sau în spate.

Mai toți care fuseseră trimiși la Turtucaia erau din București. Plângea o femeie de bucurie și de durere, când îl descoperea pe-al ei, hărtănit, cu ochi în care se oglindea încă înfricoșarea zilelor trăite sub foc năpraznic. Il pipăia, îl mângâia și săruta mâneca din care brațul lipsea cu totul sau numai dela cot. Era năpădit altul cu rană mai ușoară: „Nu l-ai văzut pe soldatul Popa Dumitru? Era dispensat. Stătea în Colentina, tâmplar."

Din învălmășeala de strigăte, de chemări, de porunci date cu voci, unele răgușite, altele ascuțite, se

înălţa uneori un ţipăt sau un răcnet ca de vită înjunghiată : îşi găsise o mamă ori un părinte odrasla trăgându-şi duhul pe o brancardă, ori aflaseră dela vreun rănit pe care-l cunoşteau, că feciorul lor este prizonier sau mort.

Cât era de când viaţa mergea pe alt făgaş, de când trupurile acestea nu erau ciopârţite ? Patru zile, cinci, şase, o săptămână. Au plecat, când a sunat goarna, bărbaţii teferi, tineri, care ştiau că nu se pot da înlături dela mobilizare. Au rămas alţii, feciori de mame văduve, sau cu beteşuguri, sau mai bătrâni al căror rând nu putea să vină decât mai târziu. Şi unii şi ceilalţi nu trebuiau să fie însă luaţi decât pentru depozite şi pază pe la gări. Dacă războiul s'ar fi lungit şi ar fi fost nevoie să se arunce în foc alţii şi alţii, acestora ar fi trebuit să li se arate meşteşugul milităriei, căci n'o făcuseră niciodată ori o uitaseră.

Dar, la două zile după mobilizare, i-au strâns comisarii cu arcanul, i-au dus la cercul de recrutare, iar aici i s'a dat unuia o capelă, altuia o bluză, altuia un pantalon şi li s'a pus tuturora pe umăr câte o puşcă de-a lui Pasvante, legată care cu o sfoară, care cu o curea.

„Mergeţi la Dunăre să-i bateţi pe bulgari!" le-a spus un maior.

„Nu ştim să tragem... Nu cunoaştem instrucţia..." au încercat câţiva să-l lămurească.

„Gura !" a strigat maiorul, care şi el, până în ajun, habar n'avusese că-l va lua ţara dela slujba lui din minister, dela partida lui de table, fără să-l întrebe dacă astmul, guta, reumatismul îi îngăduesc să-şi îndeplinească noua îndatorire.

Parcă el mai ştia ceva din ce se scrie la regulament ? Bine, măcar, că a fost lăsat aici la cerc.

„Gura !" a strigat, vrând să facă pe militărosul

ca să nu-l ia în râs plutonierii. „O să învăţaţi pe front".

N'au avut când să 'nveţe, căci, ajungând la Dunăre şi fiind trecuţi dincolo, li s'a părut că au fost aruncaţi într'un vârtej de foc, într'un cazan cu smoală. Până să se dumirească, i-au căsăpit baionetele, ori i-au ciuruit gloanţele, ori i-au adunat ca pe-o turmă vrăjmaşii şi i-au băgat în ţarcuri, ori s'au aruncat în Dunăre, iar cei care nu ştiau să înnoate sdravăn, s'au înnecat.

La război se pot întâmpla multe. Se poate întâmpla chiar să scapi din încăierarea cea mai cruntă, cu o sgârietură, ori numai cu spaima. Unii dintre cei cu noroc au bătut, după un timp, în puterea nopţii, la uşa casei lor şi au rămas părinţii sau nevestele cu gurile căscate. Fuseseră căutaţi prin spitale. Ii crezuseră morţi sau prinşi. Veniseră dela Dunăre pe jos, dormind ziua prin bălării şi umblând numai când dădea întunericul, peste câmpuri, să nu-i vadă jandarmii care pândeau pe marginea şoselelor. Au pierdut puşca în bătălie, ori au aruncat-o într'o fântână, ori au îngropat-o într'un şanţ. Război ? Aşa îi trimit stăpânii la război ? Să facă ei războiul !

Dacă nu-i pârăşte cineva, rămân pe lângă casă, ori se tăinuesc pe la neamuri. Unii sunt însă înhăţaţi de patrule, duşi din nou la cercul de recrutare, muştruluiţi din nou de acelaş maior bătrân, înarmaţi iarăşi cu o puşcă dela 77 şi trimişi la Argeş să oprească înaintarea neamţului.

De-acolo nu mai scapă. Trece peste ei tăvălugul de fier şi de oţel al biruitorului grăbit să ajungă în Capitală, să meargă mai departe. Pe câmpul dela Argeş rămân mii de soldaţi. Printre aceştia sunt şi cei luaţi cu japca din Bucureşti. Rămân stâlciţi de roţile tunurilor, de copitele cailor. Ai lor nu au avut ră-

gazul să-i îngroape. Inamicul n'a avut timp nici să-i bage în pământ, nici să-i ocolească. A trecut peste ei. Şi au stat acolo, cu tidvele crăpate, cu faţa în jos, ori cu ochii la cer, câteva săptămâni până când s'a mântuit fugărirea celorlalte resturi de armate şi a dat poruncă Mackensen să fie îngropaţi.

Câteva săptămâni i-au spălat ploile toamnei şi-au tras de ei câinii care se adunaseră, mii şi mii, de prin satele pustiite.

Trenurile vin şi pleacă din gară, la Olteniţa, şi se întorc încărcate cu alţi schilozi. Se spune că la Olteniţa este un iad. Sunt mulţi răniţi acolo; şi sunt doctori şi sanitari puţini. N'au pansamente. N'au tinctură de iod. Se învârtesc, neputincioşi, printre oamenii care gem, înjură şi blestemă. Urechea lor nu e la tânguirea şi la vorba cu năduf a răniţilor, ci la ghiulelele care vin de dincolo de Dunăre. Când ele şuieră prin văzduh, fug mâncând pământul prin şanţuri, la adăpost. Rămân în bătaia bombardamentului răniţii pe care ghiulelele îi scăpă de dureri.

S'au ivit pe apa Dunării vase austriace şi trag şi ele şi nimeresc mai uşor ţinta.

Dar şi dacă ajung în gara Obor şi sunt coborîţi pe peron sau de-a-lungul liniei ferate, răniţii nu pot spune că au scăpat de chinuri. Ce a făcut guvernul doi ani de zile cât s'a pregătit de război, ce au făcut cucoanele care cu regina în frunte, se tot fâţâiseră în uniforme albe şi-şi luase fiecare câte-un spital pe seamă? A'nceput dănănaia şi spitalele nu sunt gata. N'au personal, n'au medicamente, n'au paturi. Nu sunt mijloace pentru transportarea răniţilor. Sunt duşi cu tramvaiul şi sunt purtaţi pe jos. Doamnele sunt cuprinse de panică. Refuză să-i primească: „Nu aici, vă reg! Duceţi-i la Gerota. Eu nu am locuri. Spitalul nu e gata. Era în program să fie gata peste trei săptămâni".

Se umplu spitalele numai cu răniţii dela Turtucaia. Dar încep să fie aduşi acum şi cei din Transilvania. Ne mai fiind paturi, aceştia sunt culcaţi sub paturi, pe scări, prin grădini şi prin curţi de spitale. Doamnelor li s'au strâmbat bonetele şi li s'a şters pudra de pe obraz din pricină că dau din mâini şi plâng şi ţipă: „Nu mai sunt locuri. Nu-i mai aduceţi la Bucureşti. Trimiteţi-i la Ploieşti, la Buzău, la Brăila".

In vremea asta armatele din Transilvania dau înapoi. Comandantul neamţ a pornit ofensiva. Cu inamicul în piept, mergem de-a'ndăratelea şi ne sunt rândurile ceas cu ceas secerate. Când ajungem la Braşov şi când ieşim din el, comandanţii dau semnalul dezordinei. Nu mai este vorba de o retragere, ci de o fugă de potârnichi.

Abia la frontieră, întâmpină inamicul o împotrivire neaşteptată. Fără vreun îndemn al ofiţerilor, fără un plan al generalilor care se găsesc în momentul acesta la Sinaia, gata să-şi ia tălpăşiţa şi de aci, soldaţii apără Predealul. Au tălpile bocancilor legate cu sfoară şi cu sârmă, dârdâie noaptea în bluzele subţiri, sunt flămânzi, dar nu dau înapoi. Când regimentul 33 infanterie este alungat de pe poziţii şi se opreşte la Azuga, nu mai numără decât 130 de oameni. Un regiment de vânători, nici atât.

Morţii nu mai dau de furcă doamnelor care conduc spitalele şi nici doctorilor şi nici căii ferate. Ei au rămas în trecătorile munţilor, prin văi, pe margini de şosea. După război va lua fiinţă o societate cu doamne, cu domni din lumea bună şi cu generali voinicoşi, iar societatea va avea grijă să împrej-

muiască cimitire pe unde au fost lupte, să-i adune acolo pe cei ce au murit, să le pună la căpătâi cruci albe și să le înalțe monumente făcute de sculptori proști. Fiecare cimitir va fi prilejul unei solemnităţi cu discursuri şi apoi cu banchet.

O belea e însă cu rănitii. Ei vin puhoi în vagoane fără acoperiş. A început evacuarea ministerelor şi a protipendadei. Pentrucă hârţoagele autorităţilor şi lucrurile scumpe ale persoanelor oficiale nu pot fi transportate în vagoane descoperite, acestea sunt rezervate pentru răniţi. Plouă şi este frig, cum de atâtea ori se întâmplă să plouă şi să muşte frigul în Octombrie. In toamna acestui an s'a întâmplat ca vremea să fie mai iabraşă decât anii trecuţi.

Garniturile proaste sunt totdeauna lăsate la coadă de serviciul căilor ferate. Ele sunt trecute pe linii de garaj şi uitate uneori zile în şir acolo. Multe transporturi cu răniţi, care acum veneau şi din Oltenia, au fost abătute dela Ploieşti spre Buzău, Brăila sau Galaţi. Dar pe drum au fost oprite prin gările mai mari şi trase pe linii secundare.

Patru zile i-au trebuit unui tren din Craiova s'ajungă la Ploieşti şi alte trei până să fie descărcat la Brăila. Câţiva sanitari erau ataşaţi transportului. Niciun doctor. Iar sanitarii erau cu mâna goală. Intâi au fost înjurături între ei şi răniţi. Ii înjurau răniţii că nu pot să le vină în ajutor, să le facă un ceai, să le schimbe o oblojeală.

Sanitarii erau miliţieni bătrâni. Dârdâiau şi ei de frig, căci nu aveau mantale. Stăpânirea le dăduse câte două pâini pe care le mâncaseră din prima zi. Pentrucă schilozii îi înjurau şi-i făceau vinovaţi de război, de lipsa pansamentelor, de faptul că trenul rămânea prin staţii şi că vagoanele erau neîncălzite, neacoperite, le-au tras înjurături şi ei.

Pe urmă s'a aşternut pace între unii şi alţii.

La Slatina, sanitarii coborîră în gară unde Crucea Roşie organizase pentru soldaţii în trecere un post de ajutor. Ajutorul se mărginea la câte o cană cu ceai negru, neîndulcit, şi-o felie de pâine. Ceaiul fierbea în două cazane mari de rufe, pe peron. Erau de serviciu, acolo, un plutonier ciupit de vărsat, două cucoane grase şi doi şcolari. Sanitarii cerură să se tragă cazanele aproape de vagoane şi să li se împartă răniţilor ceaiul şi toate pâinile. Erau vreo zece pâini. Plutonierul era arţăgos. Cucoanele erau arţăgoase şi ele. „Nu se poate!" răspunseră. „Cine vrea ceai, să se dea jos. Şi sunt prea mulţi. Rămânem fără ceai şi fără pâine. Dacă mai vin alte trenuri cu soldaţi, ce le dăm?"

Dintre răniţi coborîră câţiva cu beteşug mai mic. Se stârni ceartă mare.

Coborîră şi alţi răniţi. Plutonierul căpătă câteva ciomege, cucoanele auziră nişte vorbe care le puseră pe fugă, şcolarii trecură de partea răniţilor. Cazanele şi pâinile au fost urcate în vagoane, astfel că o parte dintre cei din tren au putut să se mai încălzească şi să se aleagă cu'n dumicat de pâine. Pe urmă, furioşi, sparseră cănile şi aruncară cazanele.

Când ajunseră la Piteşti, au făcut tot aşa, deşi a mers mai greu, căci aici erau pe peron şi jandarmi. De data asta, sanitarii se traseră de-o-parte, căci jandarmii voiau să-i aresteze. Ce puteau să le facă răniţilor? Aceştia îi răzbiră prin număr şi îndârjire pe toţi din gară: pe jandarmi, pe slujbaşii staţiei, pe cucoane. Prada a fost mai mare, căci oamenii au luat şi-un butoiaş cu ţuică. Bun ceaiul, căci desmorţea oasele amorţite. Dar şi mai bun rachiul, fiindcă a turnat plumb fierbinte în stomacurile hămesite. Oamenii s'au simţit porniţi să înjure aprig şi să râdă

apoi de isprava pe care au făcut-o. Râdeau în nasul jandarmilor plouaţi care se întorseseră pe peron şi-i priveau fioroşi.

In încăierare, multor soldaţi le căzuseră oblojelile şi le sângerau mădularele. Ei însă nu mai simţeau durerea. Băutura îi ameţise. Au adormit cu capul în piept. Au adormit şi, fiindcă frigul se înăsprise, fiindcă peste noapte trenul a rămas într'o haltă, fiindcă se pornise şi ploaia, sanitarii au numărat spre ziuă zece morţi. I-au tras din vagoane şi i-au înşirat lângă linie. Pe la amiază, în alt loc de oprire, de data aceasta în câmp deschis, alţi vreo şapte inşi scăpaseră pentru totdeauna de suferinţă.

Tot lângă linie au fost lăsaţi şi ei.

Tot ca o râmă se târau şi obuzierele spre locul lor de odihnă şi refacere, însă veneau din munţi. Trecuseră chiar dincolo şi-au mers ca la paradă pe şoseaua asfaltată ce duce la Sibiu, dar la Şelimbăr, de unde ai noştri porniră bâldâbâc înapoi, regimentul colonelului Dumitrescu pierdu aproape jumătate din baterii. Noroc de drumul bun şi de sprinteneala la fugă a comandantului care ajunse la Braşov, îl ocoli, şi socotindu-şi misiunea încheiată, vru să gonească mai departe, în ţară. Dar, pe de-o-parte, şoseaua era plină de alte unităţi care i-o luaseră înainte, iar pe de altă parte generalul dela Divizie îi trimise vorbă că-l împuşcă dacă nu se opreşte pe linia de graniţă.

Aci a mai primit un botez al focului şi a pierdut alte câteva tunuri. Credea că va primi în sfârşit învoirea să se retragă, dar i se trimiseră oamenii şi tunurile altei unităţi, mai greu încercate decât a lui, încât, cu părere de rău, îşi văzu efectivele aproape complectate.

La Predeal, la Azuga şi la Buşteni fu prins din nou în focuri de baraj, fu în două rânduri încercuit, i se scoaseră din luptă alte baterii şi rămase fără

obuze. Pentrucă la Divizie, la Corpul de Armată și la Marele Cartier era harababură și panică, Dumitrescu gândi că nu-l va mai amenința nimeni cu împușcarea dacă se retrage. Ar fi trebuit, dacă îl pedepsea pe el, să se ordone punerea la zid a tuturor comandanților de unități care întorceau inamicului spatele. Greutatea o avu în a-și face loc pe șoselele pline de rămășițele altor regimente. Mergea pe drumuri ocolite, măcar că erau cu gropi și cu noroaie. Prefera glodul și hârtoapele lor riscului ca, trecând pe calea principală, să-i vină comandamentului superior, mutat la Ploiești, ideea de a-l trimite la Câmpulung unde vrăjmașul trebuia să mai fie ținut în loc. Rupsese legătura cu Divizia și Brigada care, un timp, crezură că regimentul a fost prins la Sinaia.

Se va descurca mai târziu Dumitrescu. Deocamdată era plictisit, ud până la piele, murdar și-l înjunghiau reumatismele. De necaz, își înjura soldații și-i ardea cu cravașa când un tun sau un cheson lunecau într'un șanț.

I-au trebuit vreo patru zile până să-și taie drum pe la Buzău, unde învălmășeala era de neînchipuit, și să se îndrepte spre orașul unde își avea reședința. Nu cunoștea situația de pe frontul din Dobrogea. Oricum, aci, în garnizoana lui, ferită de iureșul retragerii, va avea câteva săptămâni, poate câteva luni, de odihnă și liniște. Până i se vor trimite recruții, până va primi alți rezerviști, până îi va instrui... Avea nevoie de cai și tunuri... Cai — de unde dracu? Tunuri — de unde? Dela ruși poate. Poate dela francezi. Și într'un caz și'ntr'altul, va mai câștiga timp.

Când pătrunse în cazarmă, colonelul Dumitrescu își simți începutul de bună dispoziție evaporat. In întâmpinarea lui ieși locotenentul-colonel Popescu II

pe care îl lăsase cu partea sedentară. Acesta îi încunoștință că recruții din două contingente și deasemenea rezerviștii din patru, sosiseră de-o lună.

— Instrucția lor este înaintată, lămuri ajutorul socotind că amănuntul va fi pe placul șefului.

— Mda! Mda! foarte bine! mormăi acesta în drum spre cancelarie.

Din prag își roti ochii prin curte. Curtea era vastă, cazarma era cuprinzătoare. Dar pe Dumitrescu îl uimi forfoteala din juru-i. Multă mișcare și multă lume.

— Atât de mulți oameni v'au fost trimiși?

— Domnule colonel, îi comunică ajutorul, uitasem să vă spun că avem musafiri. Ni s'a cerut să găzduim aci și regimentul de artilerie al lui Bănescu. Orașul lui a căzut. A căzut toată Dobrogea. E și el în refacere.

— Cum de-ați permis?

— Ordin dela Divizie, domnule colonel.

— Ordin dela dracu! mârâi Dumitrescu plesnindu-și cu cravașa carâmbul.

Dinspre grajduri venea, legănându-se ca o rață, un ofițer lat, scund, urmat de altul care părea mai tânăr, mai subțire. Colonelul își încreți privirea făcând o sforțare să-i recunoască.

— Este Bănescu. Celalt, aghiotantul lui, îl lămuri Popescu II.

La vreo douăzeci de pași, Bănescu se legănă mai tare pe picioarele-i scurte. Il recunoscuse pe Dumitrescu și se grăbea să-l întâmpine. Pe figura lui se revărsase ca o apă, un zâmbet. Dumitrescu îl lăsă alte vreo două minute să se apropie, și se răsuci pe urmă pe călcâie. Ținea ca Bănescu să nu aibă îndoială asupra mojiciei pe care i-o făcea.

Urcă treptele, însoțit de ajutorul său, și intră

deocamdată în biroul acestuia pentru a primi un supliment de informaţii cu privire la pacostea ce-i căzuse pe cap. Mai mult decât fusese lămurit în două cuvinte, la intrare, ce alta mai putea să afle dela Popescu II? Da, Burtă-Verde, retras din Dobrogea, a primit ordin să-şi mute aici şatra, iar obuzierele au fost obligate să-şi împartă cazarma cu regimentul lui. Desigur, merge greu. Ofiţerii s'au înghesuit în birouri, caii în grajduri, oamenii în dormitoare. I-au venit şi lui Bănescu recruţi şi rezervişti. Merge greu pe câmpul de instrucţie. Se produc mereu diferende între ofiţerii ambelor unităţi, în birouri şi la popotă. Ai lui Burtă-Verde sunt cam impertinenţi. Ii încurajează el, ori e lipsit de autoritate. Se gâlcevesc şi gradaţii dintr'o parte şi din cealaltă. Majorul dela artilerie, cu aprovizionarea, l-a învinuit pe cel dela obuziere că i-a spart magazia şi i-a luat furaj. S'au bătut sub ochii soldaţilor care făceau haz. Nu mai e disciplină... Sergenţii şi plutonierii lui Bănescu nu-i salută pe ofiţerii dela obuziere. „Când un maior al nostru l-a pălmuit pe un gradat care se făcea că nu-l vede, Burtă-Verde i-a trimis vorbă că-l va reclama la Divizie. Spunea că gradatul bătut a fost propus de el pentru decorare căci i-a salvat un tun. Balamuc. Anarhie", încheie ajutorul.

Dumitrescu auzise destul şi prea destul, cu toate că Popescu II nu deşertase sacul. Poltron, acesta nu cutezase până atunci să-şi arate în vreo formă nemulţumirea pentru deranjul pe care i-l pricinuise artileria lui Bănescu. Neştiind când şi dacă se va mai întoarce de pe front Elefantul, dorindu-i în gând să nu se mai întoarcă, nădăjduia că va fi avansat şi va lua comanda obuzierelor. Se va răfui atunci cu Burtă-Verde căci vor fi amândoi egali în grad. Nu avea deocamdată curaj să se pună rău cu el, temându-se şi de gura burtosului şi de-o reclamaţie a acestuia la Divizie. Când a vrut, cu timiditate, să ia apărarea maiorului care îl bătuse pe gradatul lui Burtă-Verde, Burtă-Verde i-a suflat în nas fumul gros al trabucului — fuma ţigări de foi cu tutun groaznic — şi i-a spus că, pentru el, sergentul cu pricina, erou pe front, reprezintă mai mult decât maiorul cloşcă la partea sedentară. Popescu II care clocea şi el la partea sedentară, a înghiţit găluşca.

Dumitrescu îşi muşca mustaţa şi-şi plesnea cismele cu cravaşa. Speranţa celor câteva săptămâni sau luni, poate, de viaţă confortabilă — rufărie curată, uniformă curată, pat bun şi masă bună în familie, cancelarie luminoasă şi călduroasă, program de lucru care nu obosea — pierise. Deaceea şi-a mărit el cazarma, făcând intervenţii pentru fonduri, la minister, bătând cu pumnul în biroul primarului să-i facă rost de altele, organizând câteva baluri în oraş, umblând cu pantahuza la armatori? Aceştia au dat, deşi erau sgârciţi. Au dat pentrucă Elefantul se uita crunt la ei. Au dat mai cu seamă pentrucă, într'un rând, când muncitorii din port au lăsat lucrul, Elefantul a scos două baterii, ameninţându-i pe grevişti că trage'n ei cu tunul.

Făcuse o cazarmă pentru care Corpul de Armată l-a citat şi l-a felicitat.

Când a părăsit-o în vară, pentru a se muta lângă frontieră, în barăci, îi recomandase lui Popescu II: „Dragă s'o ţii curată. Nu uita: este o cazarmă-model. Vezi de grajduri. Vezi de grădina cu zarzavaturi. Mai spoieşte-o odată".

In barăcile dela Azuga şi, cu atât mai mult în cele două luni de război cu marşuri, lupte, încercuiri, noroi, avea mereu nostalgia, nu atât a căminului propriu şi a familiei, cât a cazărmii. Când, la Şelim-

băr, i-au fost făcute praf câteva tunuri şi a pierdut în fuga de pe poziţie altele, se întreba dacă Popescu II, molâu şi neglijent, va fi spoit cazarma.

Pe drumurile pe care înnota, prin ploaie, în retragere, ud leoarcă şi murdar, necăjit de înţepăturile reumatice, îşi spunea: „Cum ajung la cazarmă, comand să mi se aducă dela popotă un ceai fierbinte. Il beau în cancelaria mea şi primesc raportul lui Popescu. Un ceai cu rom".

Popescu II nu deşertase încă sacul cu tânguiri. Nu-l încondeiase încă deajuns pe Burtă-Verde. Voi să continue, dar îşi simţi vorba retezată fiindcă, ne mai putându-se stăpâni, Dumitrescu izbi cu cravaşa în masă:

— Bine, domnule, bine! Sunt lămurit. Il voi obliga să-şi ia catrafusele. Nu primesc ordin dela nimeni. Eu sunt stăpân aici! Unde este cancelaria lui?

Ajutorul simţi de data aceasta un nod în gât. Se bâlbâi:

— La dumneavoastră.

— Cum?

— Şi-a pus un birou la dumneavoastră în cancelarie.

— Şi dece i-ai permis, domnule colonel? răcni Dumitrescu măsurându-l cu o privire încărcată de dispreţ şi de furie.

Ajutorul se bâlbâi din nou. Găsise cuvintele în descărcare, dar nu le putea rosti. Era intimidat şi se simţea puţintel jignit. Când spuse în sfârşit: „Vedeţi, e mai mare în grad", Dumitrescu svâcnise din încăpere ca o furtună.

Elefantul îşi ieşea din piele şi reintra în ea deopotrivă de repede. Se aprindea ca un chibrit şi se stingea la fel. O privire, un cuvânt, o atitudine, altele decât cele la care se aştepta, îl descumpăneau. In fond era, ca şi ajutorul său, un poltron — Popescu II în forme blajine, Dumitrescu în formă violentă. Tremura de el cu adevărat numai trupa care-i mai spunea şi Balaurul. Tremura şi ajutorul său, care uita că, precum vorbeau între ei ofiţerii ceilalţi mai mici în grad, şeful lor „face teatru". Când întâlnea o cât de slabă rezistenţă din partea unui maior, când un căpitan lua poziţie de smerenie falsă, Dumitrescu se desumfla, îşi bătea cisma cu cravaşa, îşi muşca mustaţa şi schimba vorba sau se depărta furios.

Popescu II gândi, rămas singur în birou şi încă ofensat de tonul ultimelor cuvinte ale Elefantului, că va ieşi acum o dandana cumplită cu urmări care îl speriară. Nu trebuia să-l monteze pe Elefant. Dacă va avea de suportat şi el cine ştie ce consecinţe? Anchetă, consiliu de disciplină, confruntări, sancţiuni...

Trase cu urechea. Cancelaria comandantului era la câţiva paşi, pe-acelaş coridor. Se aştepta să audă răcnete, poate — Doamne fereşte — sgomot de lovituri. Nu auzi nimic. Se linişti şi-şi şterse fruntea brobonată de sudoare, cu o batistă. „A făcut teatru", îşi spuse, amintindu-şi de data aceasta părerea celorlalţi ofiţeri.

Scandalul formidabil s'a petrecut mai târziu, peste câteva săptămâni, şi anume pe la jumătatea lui Noembrie. Până atunci, necazul şi furia au dospit şi au clocotit în pieptul Elefantului. Insă, în ziua când el ieşise ca o furtună din cabinetul ajutorului şi, din doi paşi, ajunsese la uşa cancelariei — crezând câteva minute Popescu II că se va produce o catastrofă — nu s'a întâmplat nimic, sau aproape nimic.

Burtă-Verde nu era singur. Era cu un maior şi cu aghiotantul lui, cărora le dădea, revărsat în fotoliu ca o pernă mare, dispoziţii. Dintr'o ochire închioldurată, Dumitrescu văzu că biroul la care lucra el fusese tras dela fereastră, în dreapta, spre perete, pentru ca astfel, în stânga, să încapă biroul lui Bănescu. Va fi astfel lipsit de priveliştea curţii şi nu va mai putea să urmărească în fiecare clipă mişcarea din cazarmă. Nu va mai putea să se repeadă, cu jumătatea trupului peste fereastră, şi să răcnească la oamenii de corvoadă când aceştia se lăsau pe tânjeală şi fumau o ţigară. Ce se va înfăţişa de-acum înainte ochilor lui decât peretele din faţa cancelariei, cu portretul spânzurat în cui al majestăţii sale, şi masa de lucru a grăsunului?

Când se ivi în pragul uşii, Bănescu întrerupse vorba cu ofiţerii, lăsă trabucul pe marginea scrumierei şi, fără expresia vreunui sentiment deosebit pe chip, cu glas domol îi spuse:

— Bună ziua!

Intinse braţul scurt, gros, peste birou, şi Dumitrescu înaintă. O clipă n'a ştiut ce să facă: să se înfigă în podea ca un cocoş, să urle, să înlăture cu dosul palmei mâna cărnoasă, moale ca o perniţă? Se pomeni, strângând-o. Figura i se schimonosi într'un zâmbet care dispăru repede, luându-i locul o expresie ce crispa obrazul ca o nevralgie cumplită. Maiorul şi locotenentul luaseră poziţie, dar Dumitrescu găsi în el puterea să se răzbune pe ei, neînvrednicindu-i decât cu o uitătură fioroasă. Trecu la masa lui, trânti pe ea cravaşa, se lăsă greu în scaun. In vreme ce Burtă-Verde mai dădea, fără urmă de turburare, câteva ordine ofiţerilor săi, Elefantul bătea cu degetele mâinilor darabana pe masă şi îşi chinuia mustaţa între dinţi. Putu să observe că, de data aceasta, când ieşiră, cei doi ofiţeri nu l-au mai salutat.

— Ce zici de întâmplare? glăsui Burtă-Verde când rămaseră singuri.

Punea în ordine câteva hârtii, pufăia din ţigara groasă ca un cârnat şi continua parcă o convorbire începută de mai demult. Nu-l privea pe cel din faţa lui. Privea numai hârtiile pe care le potrivea meticulos.

— A trebuit să vină războiul ca să ne întâlnim, urmă el şi tonul lui era blajin, cu o umbră de duioşie.

Părea un bătrânel pornit pe amintiri. Dumitrescu bătea mai departe, nervos, tamburina cu degetele şi-i venea să sară în tavan. Ochii lui se înfipseră, ocolind chipul puhav al lui Bănescu, asupra picioa-

relor de sub masă ale acestuia, picioare scurte care aproape nu atingeau podeaua.

— Nu ne-am mai întâlnit dela manevre din nouă sute doişpe, continuă Bănescu. Adică nu — se corectă el — ne-am văzut şi'n treişpe, în Bulgaria. Viaţă...

Filosofă:

— Aşa e viaţa... In şcoala militară eram nedespărţiţi... Prieteni — măcar că temperamente deosebite... Suntem iar împreună. Ce să-i faci? Fără să vreau, fără să vrei... Nu e aşa?

Trase un fum mai lung şi-şi turti pe urmă ţigara în scrumieră. In încăpere era un fum gros, cu atât mai nesuferit pentru Dumitrescu cu cât el nu era fumător.

— Dar ne vom înţelege, nu e aşa? *A la guerre comme à la guerre*... Ce să-i faci? E loc în cazarmă pentru amândoi... Oamenii buni...

Vrusese să spună, filosofând iarăşi, că oamenii buni se'nţeleg între ei.

— Nu, domnule!

— Aud?

Elefantul svâcnise din scaun de parcă l-ar fi înţepat cineva cu'n ac pe dedesubt. Il înnecase fumul şi vocea lui sunase răguşită. Când a vrut să mai spună ceva, n'a mai putut. Ochii îl fulgerară pe Burtă-Verde, mâna svârli înlături scaunul şi smulse apoi cravaşa de pe masă. In uşă, Dumitrescu îşi recăpătă glasul şi strigă înc'odată:

— Nu, domnule!

Bănescu privi în urma lui, nedumerit, calm, cu o fluturare ironică pe buze.

Câtă vreme Elefantul lipsise, obuzierele, dela maiori la plutonieri şi dela aceştia la caporali, îşi frânaseră ciuda, cum zăbala îl frânează pe cal. Popescu II dusese politica aceasta, neavând curajul să ia asupră-şi răspunderea unui conflict deschis deşi, intrigant totuşi, punea din când în când câte o surcică pe focul vrăjmăşiei, să nu se stingă. Socoteau cazarma ca pe casa şi moşia lor proprie. Se simţeau la largul lor în ea, mai cu seamă de când partea combatantă a regimentului era pe front. Popescu II ocupase cancelaria Elefantului, mângâind speranţa că Dumitrescu va nimeri într'un lagăr de prizonieri sau poate va muri. Se pot întâmpla atâtea în război... Unul dintre maiori, mai vechi în grad, nădăjduind la rându-i înc'o tresă şi deci locul de ajutor, stătea în biroul lui Popescu II, astfel că al doilea maior rămăsese şi el singur într'o odaie.

„La loc comanda!" şi-au spus unul altuia tustrei, când Burtă-Verde a intrat pe poarta cazărmii cu tunurile lui hodorogite, cu oamenii şi caii lui numai piele, ciolane şi noroi. Ordinul de sus pentru împărţirea cazărmii obuzierelor cu regimentul de artilerie sosise mai înainte. Popescu II şi-a luat calabalâcul şi a trecut în încăperea lui, maiorii şi-au suflat din nou în ochi, în cuprinsul aceluiaş birou, fumul dela ţigări. Dar şi ceilalţi ofiţeri, căpitanii, locotenenţii, sublocotenenţii, au fost nevoiţi să se înghesuie prin birourile lor strâmte şi la popotă pentru a face loc noilor camarazi pe care îi priviră cu ochi crucişi.

Fiindcă ei se învârtiseră până atunci să rămână la partea sedentară, nu aveau uniformele jerpelite ale artileriştilor, nici cismele sau bocancii lor cu boturi ca de ştiucă, nici obrajii tăbăciţi de soare, vânt şi ploi. Dar, pentru acelaş motiv, artileriştii se uitau la ei de sus şi-i împungeau cu vorba.

Din patru dormitoare ale trupei, două au trebuit să fie date soldaţilor lui Bănescu, astfel că se strânseră şi soldaţii lui Popescu II. Sub instigaţia pluto-

nierilor dela obuziere cărora deasemenea li se retezase din unghii la magazii, la grajduri, la bucătărie, soldaţii lor se uitau la cei din artilerie, pieziş, spunându-le c'au venit cu păduchi. Nu le rămâneau datori nici aceştia, bătându-şi joc de ei că au fugit de front: „Să vă fi dus acolo, nu să ţineţi mâna aici sub coada cailor şi să le prindeţi baliga!"

Inghesuiala s'a accentuat când şi un regiment şi altul primiră noile contingente de recruţi şi oameni din rezervă. Cazarma fusese construită în timp de pace pentru efective de pace. Pentru trei contingente, nu pentru zece. Măcar că jumătate din oamenii ambelor unităţi pieriseră pe front, cei ce au venit acum depăşeau cuprinsul hardughiei. Paturile au fost ridicate, ca atare, unele peste altele şi în ele au fost puşi câte doi soldaţi, iar ceilalţi au trebuit să se culce pe jos, nu numai în dormitoare, dar şi la grajduri. Nici vorbă să mai încapă toată lumea în sala de mâncare cu mese lustruite, şi nici cazanele în bucătărie. Ciorba se fierbea şi se împărţea în gamele şi se mânca de-a'npicioarele în curte, fie că era vreme bună, fie că turna cu găleata. Grajdurile, ele însele, fuseseră împărţite pe din două şi înseşi animalele îşi frecau cu duşmănie crupele. Se izbeau cu copitele, izbeau şi în soldaţi.

Nu mai putea fi regulă şi nu mai putea fi pază la magaziile cu efecte, cu alimente şi cu furaje. Artileriştii şterpeleau dela obuziere, iar aceştia dela artilerişti. Plutonierii puteau să-şi justifice lipsurile şi să ceară să fie descărcaţi pentru ovăsul, pentru opincile, pentru bocancii care nu mai corespundeau cu inventarul. Bucătarii aruncau peste gard, noaptea, hălci mari de carne şi cazane cu untură. Le prindeau speculanţii înţeleşi cu ei, care-şi aveau muşteriii lor în oraş. Câştigul — jumătate şi jumătate. Era întors

cu acul, peste noapte, în vreme ce plantonul dormea, un soldat care, la ziuă, vedea că-i lipseşte centironul, perechea de ciorapi, un bocanc. Altădată s'ar fi luat cu mâinile de cap şi s'ar fi gândit să dezerteze ca să scape de bătaie şi de arest. Până spre seară sau până a doua zi, trecând dintr'o parte într'alta, dela artilerie dincolo sau de-acolo la artilerie, avea două centiroane şi câte două perechi de ciorapi şi bocanci. Popescu II nu exagerase în raportul făcut lui Dumitrescu, rezumând situaţia: „Nu mai e disciplină... Balamuc. Anarhie..."

Departe de a se îndrepta, situaţia s'a înrăutăţit odată cu venirea Elefantului de pe front. S'a aflat în zilele care urmară că el şi Burtă-Verde se aveau la cuţite. Că Elefantul nu-i dădea bună-dimineaţa lui Burtă-Verde şi că Burtă-Verde îl lua peste picior şi-i sufla mereu în nas fumul puturos al trabucului.

Işi spuneau vorbe grele, unul urlând ca un taur, celălalt cuvântând cu ton blajin, ironic. Noroc de uşa groasă de stejar prin care nu s'ar fi auzit nimic, chiar dacă înăuntrul camerei ar fi fost schimbate focuri de revolver. Şi noroc, deasemenea, că Bănescu îi impusese lui Dumitrescu să nu deschidă fereastra: îl sufoca, e drept, pe acesta ţigara de foi a lui Burtă-Verde, însă pe Burtă-Verde îl dureau măselele, aşa că nu putea să suporte curenţii.

In felul acesta, hărmălaia nu răzbea nici în curte. Numai că, uneori, plantonul de serviciu înlemnea şi se lipea de zid când uşa cancelariei se lovea de perete şi Elefantul ieşea ca gonit de streche, năpustindu-se în biroul colonelului-ajutor. De acolo, apoi, şfichiuind aerul cu cravaşa, pornea în inspecţie prin cazarmă, căutând cu deosebire pricină oamenilor din regimentul de artilerie. Injura pe un plutonier, cârpea pe un soldat. Ca să se răzbune, ofiţerii lui Burtă-

Verde se răsteau la oamenii dela obuziere, încolţeau pe vreunul şi-i mutau căpriorii.

Nu s'a lămurit bine din ce s'a tras la urmă întâmplarea aceea la care a fost martor soldatul Niţă Petre. Dealtminteri, el, ce a putut să vadă şi s'audă? L-a văzut numai pe Elefant svâcnind ca din puşcă, din cancelarie, ţinându-se cu mâna de o falcă şi intrând în biroul lui Popescu II. I-a văzut pe maiori, maiorii Elefantului, năpustindu-se cu revolverele spre uşa dinapoia căreia se afla Burtă-Verde şi izbind cu cismele în ea. Şi l-a mai văzut şi l-a auzit pe locotenentul-colonel care, speriat, le-a cerut maiorilor să se retragă. Atât — înafară de faptul că unul dintre ei s'a înapoiat la el, la Niţă Petre, i-a repezit un pumn şi l-a gonit.

De bună seamă, se umpluse urciorul. Va fi spus, va fi făcut Dumitrescu ceva ce nu spusese şi nu făcuse până atunci, pentru ca Burtă-Verde să-şi iasă cu adevărat din pepeni şi, ridicându-se pe picioarele-i scurte, cu braţul lui scurt să-i lipească o palmă, dar una care să-l oblige pe Elefant să-şi ia obrazul în mână.

Până la amiază, oamenii din artilerie şi din obuziere au avut timp să afle despre ne mai pomenita întâmplare din cancelarie, nu din gura plantonului Niţă Petre care vorbise numai cu tine. El nu era guguman să dea sfoară în cazarmă şi, în felul acesta, să vadă pe dracu. „Incurcă-i drace!" îşi spusese în gând şi îţi spusese ţie, dar cismarul din Vitan — te informase odată că e cismar, altădată că e zugrav şi a treia oară că e instalator — bănuia ce-ar păţi dacă s'ar băga în urzeală.

Insă poşta a pornit dela ofiţerii lui Dumitrescu. Aceştia, solidari cu Elefantul, s'au adunat îndată la popotă şi, punând zăvorul la uşă, au discutat şi au hotărît să pornească la represalii. Au uitat să-l dea afară pe popotar, ba, mai mult, i-au cerut să le servească pahare cu coniac, astfel că popotarul s'a învârtit tot timpul printre ei. Până să se isprăvească furtunoasa şedinţă în care era vorba de dueluri şi de evacuarea cu forţa a artileriei, omul dela popotă s'a strecurat afară şi a împărtăşit secretul unui plutonier major. In timp ce ofiţerii dela obuziere continuau să bată cu pumnul în masă, plutonierii şi sergenţii instructori ai lui Dumitrescu s'au strâns într'o remiză şi au fost de părere că altă cale nu e pentru a spăla onoarea şefului lor decât să pună tunurile în bătaie şi să facă praf regimentul lui Burtă-Verde.

Până spre scară, dela colonei şi până la căpitani, locotenenţi şi sublocotenenţi, ofiţerii ambelor unităţi îşi trimiseseră unii altora provocări la duel. O bătălie cruntă se încinse în grajduri între gradaţii şi soldaţii din artilerie şi din obuziere, iar pe câmpul de instrucţie de dincolo de curtea cazărmii două baterii cu recruţi şi rezervişti, una a lui Burtă-Verde, alta a Elefantului, au fost cât pe-aci să se bombardeze cu proiectile oarbe.

Dar, a doua zi, dimineaţa, o maşină a năvălit pe poartă, oprindu-se la uşa principală. Din ea a coborît generalul comandant al Diviziei, însoţit de doi colonei. Au urcat ca un vârtej pe scară. Cine înştiinţase în ajun Divizia care se stabilise la Buzău, despre situaţia de aici? Nu 'ncăpea îndoială că Popescu II, înspăimântat, luase asupră-şi iniţiativa să comunice în secret, prin telefon, comandantului gravitatea conflictului. Peste două ore, generalul şi însoţitorii lui coborau din cancelarie şi urcau încruntaţi în maşină. Elefantul şi Burtă-Verde, plouat unul, liniştit celălalt, îi conduseră până la scară. Aici luară poziţie când automobilul se urni din loc, descriind un cerc larg în curte şi năpustindu-se apoi spre poartă, cu huruit de fierărie veche.

Regimentul avea altădată efectivul alcătuit numai din dobrogeni: români, bulgari, lipoveni, turci. Era împestriţat acum cu oameni de pretutindeni, din Muntenia, din Oltenia şi chiar de prin Moldova. Il mirau şi-l înveseleau pe Niţă Petre fesurile turcilor şi vorbirea ciudată a camarazilor culeşi de pe toate meleagurile ţării. El, tu şi alţi vreo douăzeci din regiment eraţi bucureşteni. Vi se spunea „papugii", cu înţelesul de pui de lele care nu iau milităria în serios şi vor să scape de muncile mai grele. Din cauza aceasta, ofiţerii şi gradaţii aveau ochii pe voi, iar plăcerea unui reangajat era când punea un bucureştean să-i tragă cismele ori să-i cureţe calul.

— Mă, tu ăla cu patru clase primare din oraşu' lui vodă — spunea câte unul răsucindu-şi mustaţa — ia vino, neică, şi fă aici sirvici! Mă, ce eşti tu în ţivilitate? Aha, fonţioner! Ia pune mâna neică, pe condeiul ăla, pe mătură, şi trage-i o curăţenie bună pe lângă grajd! Tu, alălaltul, cu freză, treci, băiatule, la hârdău! Nu este rândul tău? Gura, că te sfinţesc!

Niţă Petre făcea de-un an armată, însă nu ştia prin ce împrejurare n'a fost trimis pe front. Rămăsese la partea sedentară, ceeace, fireşte, l-a bucurat. Dar

la partea sedentară a rămas şi Baciu, plutonierul care îl luase dela început la ochi şi-i căuta pricină totdeauna şi, din când în când, îl cârpea.

— Intr'o zi tot mă iau de gât cu bocciul şi-l dau tava, ţi se destăinuia. Pe urmă dezertez. Când m'a bătut întâia oară la Constanţa, îmi făcusem planul să-l bag într'un sac, noaptea, şi să-l arunc în mare. Dă-l încolo, m'am gândit, că tot mergem pe front. Ii trag una cu pistolul sau cu patul carabinei, pe dinapoi, şi-i fac de petrecanie. A avut noroc. Dar tot i-o prăjesc când om pleca de aici. Toţi reangajaţii ăştia sunt nişte puturoşi, s'o ştii dela mine. Nu le-a plăcut meseria şi nici munca la ţară, aşa că, după ce s'au făcut sergenţi, au rămas în armată. Fură dela cazan, sunt slugoi cu ofiţerii, împart pe din două cu ei ce fură şi ne înjură şi ne plesnesc. Din sergenţi ajung plutonieri, din plutonieri, majori, şi le cresc fălcile şi nu le mai încape c . . . în pantaloni. Dece să se mai ducă la casele lor şi să tragă la plug, ori la vreun meşteşug cu rândeaua sau cu ciocanul, când aici au leafă, haine, băutură şi mâncărică şi pot să facă şpagă? S'au lepădat de neamurile lor şi le e ruşine cu ele. Făceam odată de santinelă în poartă, la cazarmă. Nu aici. La Constanţa. Şi văz doi amărâţi de bătrâni, doi ţărani, un moş şi o babă, cu tălpile goale, crăpate, el cu un suman numai petice, ea cu o fustă şi cu-o basma la fel. Bătrânul purta o traistă pe umăr şi în ea avea o lipie. Ciupeau amândoi din lipie şi se uitau prin gard şi se fereau de mine. „Ce e, moşule? Ce-i, mătuşo?" am strigat la ei, şi ei s'au speriat şi-au dat să treacă şanţul şi să se depărteze. „Nu fugiţi, oameni buni, că nu vă mănânc şi nici nu trag în voi! le-am spus. Aveţi pe cineva aici? Cum îl chiamă, că poate îl cunosc?" „Apoi că avem", spune bătrâna cu mai mult curaj decât moşul, apro-

piindu-se, dar tot cu fereală. „Pe cine? E soldat? Brigadier? Sergent? Să-i trimet vorbă să vie la uluci!" „E plotoner, taică", zise și moșul care își mai luase inima în dinți și văzui atunci că, săracul, avea albeață la un ochi. „Cum îl chiamă?" l-am întrebat. „Apoi că *domnu'* Baciu", spuse el cu respect. Da, așa spusese: domnu'Baciu. Il vezi cum își dă cu pudră pe obrazul bubos și cum umblă cu oglinda și cu pieptenele în buzunar, cum poartă cisme ofițerești și vestonul pe talie de l-am auzit odată pe un maior că i-a spus: „Ce te ismenești, mă, așa? Asta e ținută regementară?" De-al dracului, atunci, i-am băgat pe bătrâni în curte, lângă mine, și-am strigat la niște ostași: „Măi fraților, măi, să se ducă unul la domnul plutonier Baciu și să-i spue c'au venit părinții dumnealui". Peste vreun sfert de ceas s'a arătat Baciu, furios, și, înainte de a se uita la tăticu și la mămica, m'a înjurat pe mine — poate ca să auză ei ce tare este el, poate pentrucă ghicise că i-am făcut figura. Pe urmă, i-a împins din spate — bătrânii se făcuseră, vai de capul lor, mici — s'a depărtat cu ei, și, când a crezut că nu-l văz și nu-l auz, a răcnit la ei ca la hoții de cai. Din gheretă trăgeam cu coada ochiului și cu urechea și-mi venea să bag un glonț în el. Ii era rușine de picioarele lor crăpate, de sdrențele lor, de basmaua mă-si și de ochiul cu albeață al lui ta-su. Bătrânii au plecat pe urmă, gheboșați, și Baciu s'a întors, iar când a trecut din nou pe lângă mine mi-a aruncat o privire de câine rău. A doua zi și alte două zile în șir m'a pus la privăți să le curăț.

Două zile și două nopți, în loc de patru ceasuri, a făcut sora lui Niță Petre până aci cu trenul. Fată curajoasă, dacă s'a hotărît să pornească la drum. Trenurile merg ca vai de lume, încărcate cu soldați și cu vite, și rămân în câte o stație ceasuri întregi și iar pornesc și fac altă oprire la stația următoare sau în mijlocul câmpului. Se mai întâmplă ca o garnitură să porneacă și să fie adusă înapoi la locul de unde plecase ori și mai în urmă, pentrucă trebue să-i ia înainte alt tren, ori pentrucă din direcția cealaltă vine altă garnitură și se pot ciocni. Au fost deraieri destule în zilele acelea. Vagoanele erau cu ferestre și uși părăduite, cu oameni strânși unii în alții ca sardelele, ori laolaltă cu vitele, ori cățărați pe scări sau cocoțați pe acoperișuri.

In timp ce în vreo stație, lepădați pe ultimele linii, sau în plin câmp, așteptau o zi sau o noapte întreagă, să se dea drumul mai departe trenului lor, pe lângă ei alte trenuri sburau cu viteză de fulger. Oricât de amețitoare le era goana, se vedea că au vagoane bune, luminate, cu ferestre și uși nevătămate. „Uite mă, prescura lor, că au și trenuri d'astea!" rostea un ostaș cu mantaua ferfenițită, gata-

gata să-l smulgă de pe scară vârtejul garniturii. „Trenuri pentru boieri", mârâia altul scuipând şi el o înjurătură în urma balaurului care-i împroşcase pe toţi cu funingine şi scântei.

Oamenii au ghicit, parc'ar fi dat în bobi. Trenurile acelea, curate, lustruite, cu pluşul neatins, fuseseră păstrate în remize. S'a simţit din ceasul dintâi al mobilizării, nevoia de vagoane pentru trupe, iar după câteva zile pentru răniţi. Trupele au mărşăluit zile şi nopţi, ajungând istovite pe poziţii, şi cu întârziere. Au fost trimişi răniţii în vagoane descoperite, de marfă şi de vite, şi au murit în ele, îngheţaţi. Dar s'a avut grijă ca vagoanele expresurilor pentru străinătate şi ale acceleratelor cu care lumea bogată călătorea, vara, la Sinaia şi la Constanţa, să nu fie stricate. Nici ele, nici locomotivele în stare să mănânce optzeci şi o sută de kilometri pe oră.

Prevederea fiind mama deşteptăciunii, ele slujeau de minune acum.

Despre evacuarea Bucureştilor s'a vorbit din cele dintâi zile ale Turtucaiei. Ministerele începură să-şi împacheteze arhivele când încă marşul în Ardeal nu fusese oprit. Când retragerea începu şi acolo, autorităţile au grăbit strângerea catrafuselor. Dar căpeteniile cugetară să-şi expedieze şi gospodăria proprie, iar pentrucă lucrurile personale nu ar fi încăput în acelaş tren cu toate scriptele şi bulendrele instituţiei, lăsară din acestea o parte.

Fără să vorbim de miniştri şi generali, nu puteau să rămână în teritoriul pierdut nici oamenii politici — se'nţelege, aceia care nu erau cu germanii. I-ar fi spânzurat nemţii şi nemţofilii. La mintea omului mai era că ei, şi miniştrii şi conducătorii oştirii,

aveau familii, aveau prieteni buni. Puteau să pornească în pribegie, fără neamuri, fără prieteni?

Armata se lupta încă în trecătorile munţilor, când oamenii lui Brătianu băteau la uşa lui şi i se înfăţişau, unii cu aere de milogi, alţii cu mutre agresive.

— Ce ne facem, domnule Preşedinte? se tânguiau cei dintâi.

— O făcurăm de oaie, Şefule, îşi pregăteau alţii, în altă formă, intrarea în materie.

— Nenorocirea ţării... zăboveau unii.

Ceilalţi puneau chestia dintrodată:

— Şefule, ştii că noi suntem cu dumneata, dar şi dumneata trebue să fii cu noi!

Brătianu îşi ţinuse în mâini de fier partidul. Işi dispreţuia oamenii care, la rându-le, nu-l iubeau, dar îi ştiau de frică. „E tare!" spuneau ei ca să-şi scuze supunerea. „Vizirul!" repetau în cor cu adversarii, însă în sens admirativ. Şi iată că Vizirul se lăsase copleşit de greutatea împrejurărilor. Intr'un consiliu de miniştri, a plâns şi a declarat că vrea să se retragă. A făcut antecameră la Carp şi la Marghiloman, rugându-i să preia ei puterea. Carp l-a măsurat prin monoclu, Marghiloman l-a bătut pe umăr şi i-a spus: „Ale tale dintr'ale tale..." Amândoi l-au trimis la plimbare. Se ştia că unor partizani foarte apropiaţi le dăduse deslegarea să plece unde-or vrea, la Londra, la Paris, la Odesa: „Vă dau paşapoarte, valută, ce poftiţi..."

Dacă Vizirul nu mai este trufaş, dacă Sfinxul şi vorbeşte şi plânge, partizanii mai mărunţi îşi pot îngădui să-i calce covoarele din casă şi să-şi deschidă gura în faţa lui. Să-i ceară o mobilizare pe loc, două paşapoarte, o slujbă, un vagon. Işi puteau îngădui chiar să-l judece:

— Nu puteai, Şefule, să mai ţii ţara în neutra-

litate? Ne băgaşi în război. Te-ai luat după Filipescu şi, uite, Filipescu muri. Cum s'ar zice, el a scăpat. Dar noi ce facem, Şefule? Cum ieşim la vopsea?

Uitau că nu erau trei luni de când tot ei îl dojeniseră dar în forme respectuoase — pe atunci era „tare“ — că nu sună mobilizarea. Brătianu avea memorie. Ii ştia şi-şi făgăduia să plătească fiecăruia ce i se cuvenea, la timpul cuvenit.

In zilele acelea au fost scoase trenurile bune la iveală şi au început să ducă la Bacău, la Bârlad, la Iaşi calabalâcul celor care aveau în mâna lor şi pâinea şi sarea şi cuţitul. Bunurile dela palat şi de pe Domenii, ale majestăţii sale, mai întâi: tablouri, argintării şi vinuri, chiar şi putini cu brânză. Pe urmă, ale lui Brătianu cel mare şi ale neamului său cu atâtea ramificaţii. Brătianu cel mare a folosit trenurile Crucii Roşii — că tot călătoreau răniţii în vagoane de marfă şi de vite. In şaizeci de vagoane abia i-au încăput vinurile.

Dar drumul era lung şi s'ar fi putut ca pe undeva, prin vreo gară, soldaţilor să le ajungă la nas parfumul din sticle şi butoaie şi să se ticăloşească dând buzna asupra lor. Deaceea transportul a fost însoţit de-o pază serioasă: ostaşi înarmaţi cu mitraliere şi puşti.

Alte zeci de vagoane abia au putut să cuprindă mobilele şi rarităţile dela Florica, agonisite de Brătianu cel cu statuia şi, dela el încoace, de întreaga familie.

Al doilea Brătianu, Vintilă, ministru de război, a avut la îndemână trenul Marelui Cartier, iar al treilea, Dinu, dela Creditul Funciar, şi-a strecurat saltelele şi borcanele cu dulceţuri şi ce a mai avut, printre lăzile cu arhive ale instituţiei.

Emil Costinescu n'a mai aşteptat să fie programat cu un tren; i-a cerut lui Vintilă, şi Vintilă i-a dat, vreo zece camioane ale armatei.

Tache Ionescu avea acasă două piane: le-a luat pe amândouă.

Porcu şi-a luat tingirile şi chiar şi un coteţ cu găini. Tot el se'nsurase din nou atunci. Pornind în călătorie de nuntă în refugiu, şi stricându-i-se pe drum locomotiva, a luat locomotiva unui tren cu răniţi. Aceştia au rămas trei zile la Buzău până când trenul lor a putut să plece mai departe.

Cei mai mulţi dădură dovadă, în zilele acelea, de un impresionant simţimânt de iubire pentru ai lor: părinţi, copii, nevastă, rude foarte îndepărtate. Alţii, de un simţimânt de conservare absolut personală: Deşliu fugise la Odesa, fără să-şi ia familia, fără ca măcar familia să ştie. Alţii, lepădându-se de prejudecata legăturii de sânge, puseră preţ pe legături de afaceri şi inimă. Radovici fu huiduit în gara Ploieşti în momentul când se pregătea să plece cu un vagon ministerial, pentrucă, pe de-o-parte fugea, iar pentrucă, pe de alta, n'a vrut să-şi ia sora cu el întrucât rezervase două locuri unui bancher. Morţun oferea vagoane, cum ar fi oferit flori, femeilor de moravuri uşoare.

Niţă Petre a fost învoit pentru astăzi ca să poată sta de vorbă cu sora lui. Fata e slăbuţă, oacheşă ca şi el, cu ochi negri, frumoşi. Ochii îi strălucesc, poate pentrucă sunt strălucitori totdeauna, ori poate pentrucă în ei arde acum oboseala drumului greu şi a două nopţi nedormite. A stat şi pe un colţ de bancă tare ca piatra, şi în picioare, pe culoar, pe platformă, printre soldaţi, unii care erau de treabă, alţii care se legau de ea. Mai mult nu a mâncat, împărţind cu ei

pâinea şi brânza şi ce mai avusese cu dânsa. A dârdâit de frig in paltonaşul căptuşit subţire, în pantofii cu tălpi ca foaia. Este cusătoreasă cu ziua, prin familii. Casa o ţine ea. A ţinut-o şi altădată căci, după plecarea ei, Niţă Petre ţi s'a destăinuit, privind într'o parte, că până să plece în armată el era cam hăbăuc de felu-i. Nu prea lucra. Cam bea. Cam cu tablele şi biliardul. „Acum mi-a intrat mintea în cap", mărturiseşte. „Numai să nu-mi rămâie oasele pe unde oi mai merge..."

Dece a făcut fata asta atâta drum? Pentrucă scrisorile nu mai vin. Pentrucă el n'a mai avut permisie de aproape un an. Bătrâna îl visează mereu, şi îl visează rău. De gura ei, şi pentrucă cine ştie ce s'o mai întâmpla cu războiul, s'a urcat în tren fără bilet. Umblă brambura toată lumea. Şi populaţia şi militarii. Militarii s'au pierdut de regimentele lor şi nu se zoresc să ajungă la ele.

Intr'o legătură avea primeneli pentru el. I le-a dat. I-a dat şi nişte bani şi un pachet cu tutun. Printre primeneli îi păstrase o bucată de slănină, o pâine de casă şi o felie de caşcaval. Cu greu a înduplecat-o frate-său să mănânce împreună din ce adusese ea. Spunea că nu-i e foame, însă minţea. Din banii daţi de ea, Niţă Petre a cerut la cantină şi o sticlă cu bere. Se simţea bucuros şi trist şi ruşinat că fata a luat drumul în picioare şi că i-a dăruit bani şi lucruri care pentru ea înseamnă muncă grea cu acul. Cum o să ajungă înapoi?

— Ajung eu, n'avea grijă, îl linişteşte ea. Nu mă mănâncă nimeni.

— Ce face mama?

— Bine. Cu ale ei. Cu bătrâneţea. Mai plânge, mai...

Schimbă vorba şi-l lămureşte despre ce s'a întâmplat în mahala, prin vecini, pe la neamuri. Au plecat aproape toţi bărbaţii. Oameni de peste patruzeci de ani au fost porniţi pe jos spre Moldova, cu hrana pe cinci zile. Au fost porniţi şi copiii de şcoală. A dat strechea în oameni: cum că dacă vine duşmanul, îi taie pe băieţi. Până şi lumea din mahalale se îndeamnă să fugă. Unde? Ce poate să le ia neamţul, lor? Unii îşi închid casa şi se duc prin sate pe unde s'au trezit deodată că au neamuri. Lăptarii dela Chiajna şi dela Otopeni se îngrămădesc în Bucureşti. Au venit şi locuitori din Giurgiu, din Olteniţa, de prin alte părţi dela Dunăre, însă aceştia au dreptate fiindcă s'a ales praful de rostul lor. Casele au fost bombardate, pe urmă le-au jefuit soldaţii când s'au retras, iar acum prin oraşele astea, înafară de câini şi de pisici care urlă şi miorlăie de foame, nu mai este urmă de viaţă. Pustiu şi întuneric. Iţi dai cu degetele în ochi, şi'n Bucureşti, din pricina întunericului. Felinarele nu se mai aprind de frica aeroplanelor şi a Zeppelinului. Abia la vreun colţ de stradă e unul chior, cu foiţă albastră. Umblă hoţii pe la găini, de sting. Gardiştii şi comisarii au altă treabă decât să păzească bruma de avut a omului sărac. Ii ridică pe cei mai în putere pentru cercul de recrutare, pe betegi şi bătrâni îi cară la corvezi. Le scot şi pe femei şi le duc la mori. Zic unii că dacă n'or pleca ticăloşii ăştia la venirea nemţilor, au să le spargă capul.

Se leagănă cu vorba şi speranţa.

Parcă nemţii, când vin, n'au nevoie de gardişti şi de comisari ca să facă rechiziţii şi să ia dela nevoiaşi clanţele dela uşi şi saltelele de pe pat? Să pofteşti să te atingi de un sticlete, că naiba te-a văzut!

Vin mereu blestematele de aeroplane şi se învârteşte mereu, leneş, Zeppelinul, care parcă este un

safalat dela Paţac sau un trabuc dela uşa tutungeriilor. Tare viteji şi nemţii — să le fie de cap! Ei ştiu că oraşul e fără de apărare, că n'avem tunuri în contra lor, fiindcă alea dela Arsenal şi dela Dadilov nu bat până la aeroplanele lor şi la cârnatul lor. Iar ghiulelele care ies din gura tunurilor noastre nu se sparg sus, ci jos când cad înapoi la pământ şi ce nu omoară nemţii, omoară ele. Avem vreo două năpârstoace de aeroplane, dar astea se ridică după ce au plecat acelea ale nemţilor. Lumea face haz de necaz când le vede. Face haz şi mai mult când vreun *Taube* de-al nemţilor se întoarce din drum şi dă iama în ele. Să le vezi cum fug ca nişte vrăbii! Decât aşa, mai bine lipsă, căci ne facem de râs. Şi parcă nu ştiu nemţii că în oraş a rămas numai lume nevinovată? Cei mari, cu guşa mare, s'au dus. Iar până a se duce, îşi făcuseră beciuri cu beton şi lumină electrică, prin grădinile caselor. Brătianu se culca în fiecare noapte în altă parte. Regina, la Buftea, la Ştirbei, a pus să-i facă sub pământ şi-un salon. Dar acum au plecat.

Sora lui Niţă Petre a văzut şi ea, în cele două zile şi nopţi cât a dârdâit pe drum, trenuri după trenuri cu lume bună. La ferestre stăteau domni cu ţigări în gură, şi copii cu cucoane. Toţi înfofoliţi, de parcă se duceau în Siberia.

Dece mai aruncă nemţii blestematele lor de bombe din văzduh? Câtă lume au omorît! Veneau şi'n mijlocul zilei, când oamenii umblau după treburi. Două sute de morţi şi răniţi au fost într'o singură zi. Răutate de-o parte şi de alta. Spunea un vecin că, din Cadrilater, un prefect a adus o mulţime de boi pe care i-a vândut. A adus şi bulgari, şi bulgarii ar fi fost omorîţi. Tot el spunea — află multe şi e slobod de gură şi înjură guvernul — că la Tabla Buţii ai noştri ar fi omorît nişte prizonieri. Mulţi. Aproape

patru sute. Alţi bulgari — s'a scris şi la gazetă — mii, zeci de mii, luaţi tot din Cadrilater, până şi copii şi bătrâni, au fost porniţi pe jos tocmai spre Dorohoi. Au şi murit unii până acum, pe drum, de foame şi de frig. Alţii ar fi fost împuşcaţi. Câţi or mai ajunge teferi la capătul Moldovei? Toate răutăţile astea se plătesc. Şi ale lor şi ale noastre. Nu e aşa?

Sora lui Niţă Petre v'a pus amândorura întrebarea: fratelui ei şi ţie.

El o asculta şi moţăia din cap şi îşi răsucea mereu câte o ţigară. Fumase aproape tot pachetul adus de ea.

Fata a plecat pe'nserate. Lângă poarta cazărmii, el i-a spus:

— Aşteaptă-mă puţin să vedem cine a trecut după prânz de serviciu. Poate mă învoieşte să merg până în gară cu tine, să-ţi fac loc în vreun tren care pleacă la Bucureşti.

Ea l-a aşteptat un sfert de ceas şi el s'a înapoiat posomorît la faţă.

— Nu-mi dă voie. Este unul, un câine.

Fata a plecat singură.

Peste vreun ceas, Baciu băgă de seamă lipsa lui Niţă Petre. Plutonier de serviciu era el. Nu i-a fost greu să bănuiască unde-l poate găsi, astfel că a trimis la gară o patrulă cu un sergent. Dar, până să ajungă patrula acolo, până să-l dibuiască, sosise un tren şi Niţă Petre, făcându-şi loc cu coatele şi pumnii, a putut s'o urce pe fată într'un vagon. Era mulţumit. Obrazul lui nu s'a întunecat nici când Baciu i-a tras două palme şi nici când l-a pus să facă de planton toată noaptea.

Dumitrescu a tălmăcit ordinul de a pleca și de-a apăra Bucureștii, ca o sancțiune a Corpului de Armată care fusese pus în cunoștință despre conflictul dintre el și Bănescu. Regreta c'a ajuns prea devreme în garnizoană și că unitatea i s'a refăcut. Regreta deasemenea că a ajuns, câraindu-se cu Bănescu, la o situație pentru care îi venea să intre în pământ. Îi plesneau obrajii. Cu deosebire obrazul care primise palma lui Burtă-Verde.

Găsi o mângâiere în faptul că și Burtă-Verde trebuia să plece cu unitatea lui. Își spuse: „De vom fi pe poziții apropiate, trag ca din greșală cu tunurile în regimentul lui". Simți chiar nevoia să facă o glumă de față cu Popescu II și maiorii: „Dacă am avea baterii de calibru mai mare, l-aș băga pe Bănescu în țeavă ca pe un proiectil și-aș da cu el în nemți...".

Artileria lui Burtă-Verde și obuzierele Elefantului erau trimise pe front nu pentrucă între ei se petrecuseră lucruri de râs și de rușine, ci pentrucă așa dictau planurile Marelui Cartier. Trebuiau aruncate, într'o ultimă bătălie, unitățile mai puțin încercate sau cele care apucaseră să se refacă, nu pentrucă s'ar fi putut aștepta rezultate care să schimbe soarta

războiului, dar pentru ca orașul să nu cadă, cum s'ar zice, fără de glorie și pentru ca trupele în retragere să aibă timp să intre în Moldova.

E drept că, precum s'a aflat mai târziu, un general francez, mâncău și băutor, care-i surchidea pe generalii români ca pe recruți, ceruse ca Bucureștii să fie apărați casă cu casă. Nu era beat în momentul acela fiindcă argumenta că aliații au dreptul la un mic sacrificiu și că România s'ar reabilita astfel de înfrângerile suferite până atunci. I s'a obiectat cu timiditate că, în catastrofa abătută asupra țării, o parte din vină cădea și asupra aliaților. Nu l-au încredințat ei pe Brătianu că nemții n'au să poată trimite pe fronturile românești decât șase divizii? Nu i-au spus că, în ceasul intrării noastre în război, generalul Sarrail va porni ofensiva la Salonic? România se bătea și era bătută de aproape trei luni, fără ca generalul din Balcani să se miște. I s'a tălmăcit lui Berthelot, în franțuzește, un cântec purtat cu năduf din gură în gură, pe front și dinapoia frontului:

Aoleu, Sarrail, Sarrail,
Noi ne batem și tu stai!

Solul glorios al Franței, cum îl numeau gazetele, s'a supărat, astfel că, timp de o săptămână, n'a mai ciocnit pahare cu șampanie „pour la gloire de notre petite soeur", adică România.

Popescu II ocupase iarăși cancelaria Elefantului. Plecase și acesta. Plecase și Bănescu. In cazarmă erau efective puține: ultima serie de recruți, rezerviștii mai grei de cap și cu beteșuguri mai multe, bolnavii dela infirmerie, ofițerii de intendență, reangajații. Era loc destul pentru partea sedentară a obuzierelor și a artileriei.

Oamenii se pot înțelege, mai cu seamă că Po-

pescu II, punându-şi în joc toată autoritatea, interzisese orice gâlceavă în cuprinsul cazărmii. Se temea că Divizia ar putea să se supere şi să-l trimită şi pe el la partea activă, pe front. De-ar mai câştiga timp! Convingerea lui era că, după căderea Bucureştilor, guvernul are să ceară pace. Va scăpa de primejdie. Mai avea o convingere: că, de data aceasta, Elefantul ori moare, ori cade la duşman.

Mult nu l-a putut bucura serviciul lipsit de emoţii şi de răspunderi. Se apropiase frontul dinspre Dobrogea. Bubuiturile erau auzite, întâi numai noaptea, apoi şi în timpul zilei. Păreau că vin de departe şi nu de pe pământ şi nu slobozite de tunuri, ci din cerul încărcat cu nori grei. „I-auzi, ia!" înmărmureau recruţii şi rezerviştii în dormitoare sau în curtea cazărmii, cu ochii când în sus, când în depărtarea de plumb, cu mâna pâlnie la ureche. „Te pomeneşti c'o fi artileria, mă! Dar a cui? A noastră? A bulgarilor şi a nemţilor?"

Incepură să curgă răniţii, cu pansamente pline de noroi, cu ochi în care se citea oboseala şi spaima grozăviilor. „Iadul, fraţilor!" glăsuiau arătând locurile de unde hărmălaia se auzea mai tare.

Erau demult pline spitalele şi şcolile. Fu umplută cu ei cazarma: pe coridoare, în magazii, pe lângă zid, în curte. In loc de paturi erau acoperiţi cu foi de cort. Tremurau de frig, gemeau şi înjurau şi blestemau din pricina durerilor. In preajma lor se învârteau câţiva doctori care făceau serviciul şi în oraş. Pe cei cu metehne mai grele îi duceau la spital, dar întrebarea era dece-i mai luau de-aici şi-i sgâlţâiau pe targă, căci nici la spital nu puteau să le vină în ajutor. Lipseau pansamentele, medicamentele. Operaţii nu mai făceau. Nu ar fi prididit cu ele, nu mai aveau calmul trebuitor. Auzul le era îndreptat spre detunăturile de dincolo de Dunăre.

Când doctorii lipseau, rămâneau sanitarii, oameni bătrâni care potoleau jarul răniţilor fierbându-le ceaiuri fără zahăr şi dând unuia sau altuia o ţigară răsucită în petic de jurnal. Când vedeau că a murit unul, îl luau într'o foaie de cort şi-l scoteau prin partea din fund a cazărmii. Il îngropau în câmp.

Veni în cele din urmă un ordin: să fie evacuaţi răniţii la Galaţi şi de-acolo mai departe, la Tecuci, la Bârlad. O zi întreagă, soldaţii din artilerie şi dela obuziere îi purtară pe tărgi, în cârcă sau sprijinindu-i de subţioară. Ii duseră la gară unde i-au lungit pe peron. Au golit spitalele şi şcolile. După ce-i va fi luat trenul pe aceştia, vor goli şi cazarma.

Veni pe înserate un tren în care nu încăpură toţi. Se va întoarce şi-i va lua pe ceilalţi.

Când, târziu în noapte, trenul veni înapoi — veni cu răniţii pe care îi dusese degeaba. Locuri nu mai erau la Galaţi fiindcă acolo fuseseră aduşi răniţi dela Buzău. Veni şi un ordin: având-se în vedere situaţia, nu se mai evacuează răniţii. Se va începe evacuarea autorităţilor, a trupei dela părţile sedentare şi a echipamentului din magazii. Oraşul nu va fi apărat.

Noaptea întreagă şi jumătate din ziua următoare se scurse cu aducerea înapoi a răniţilor. Unii erau liniştiţi şi chiar bucuroşi că rămân pe loc. Gândeau că, făcându-se bine, vor fi trimişi de inamic la vatră. Alţii, arşi de febră, răcneau că stăpânirea îi lasă în părăsire şi că duşmanul are să-i omoare ca pe câini.

Un şlep începuse în vremea asta să încarce arhivele primăriei şi prefecturii. Treaba o făceaţi voi, soldaţii. Dar târîrăţi în port nu numai hârţoagele prăfuite, legate cu sfori, ci şi lăzi cu lucruri, dulapuri şi maşini de gătit ale funcţionarilor. In şlep se în-

ghesuiră cucoane şi copii, tot neamul prefectului, primarului şi al slujbaşilor dela Administraţia Financiară.

Şlepul porni pe Dunăre, spre Galaţi, îngreunat de povara care-l silea să se afunde în apă şi să meargă încet. La înapoiere urmau să fie încărcate depozitele regimentelor: mantale, căciuli, cisme, ciorapi, albituri, hrana pe multe săptămâni şi deasemenea arhivele. Apoi, cu alte două transporturi, armamentul: tunurile de exerciţii, carabinele, revolverele, obuzele. La urmă de tot, caii şi oamenii.

Ar fi fost nevoie pentru toată treaba aceasta de încă o noapte şi o zi. Dar, când şlepul se înapoie şi soldaţii începură să-l încarce, căzu o ghiulea în mijlocul oraşului, pe urmă începură să cadă altele în port. Frontul se rupsese, era tot mai aproape. Când se dădu porunca să fie descărcate lucrurile din şlep, focul se înteţi. Conducătorii nu mai chibzuiră ce trebuia să faceţi. Fugiră. După ei aţi fugit şi voi, lăsând totul pe chei şi'n burta vasului. Goneaţi pe străzile cu glod, către cazarmă. Gonea acum şi lumea din oraş: autorităţile în maşini şi trăsuri, locuitorii în căruţe, sau pe jos, cu copii în braţe, cu boarfe la spinare. Goneau toţi pe şosea, peste câmp, spre Galaţi.

Răpăiturile mitralierelor se auziră foarte îndepărtate. Bubuiturile tunurilor erau foarte aproape. Căzură toată noaptea ghiulele, mai mult în port şi în preajma gării. Căzură şi'n oraş, la întâmplare. Vreo două răbufniră lângă cazarmă. Ofiţerii şi soldaţii se împrăştiaseră pe câmp, în cuprinsul ei rămânând răniţii care vă înjurau: „Cui ne lăsaţi, fraţilor, arde-v'ar focul şi grijania voastră..."

Rămăsese în cancelaria lui Popescu II un furier şi un telefonist cu ordinul să întrebe Divizia ce dispoziţii dă obuzierelor şi artileriei. Toată noaptea a

fost încercată legătura şi abia spre ziuă, când furierul putu să dea de generalul Diviziei, acesta răcni de undeva cu voce răguşită: „Cum, n'aţi plecat, măgarilor? Vreţi să rămâneţi la inamic? Spune comandanţilor voştri că..."

Nu se mai auzi ce anume trebuia spus.

Dimineaţa era mânjită cu leşie. Burniţa. Pe dinaintea şi prin fundul cazărmii trecuseră şi treceau şi acum convoaie de fugari. „Unde dracu se duc ăştia?" vă întrebaţi. Şi dece îşi părăsesc sălaşul? Ce poate să le facă lor ocupantul?

A venit ordin să vă încolonaţi în grupe de câte cincizeci de inşi. Era ideea pe care Popescu II o împărtăşise şi o impusese ofiţerilor pentru ca astfel, grupele să-şi poată face mai uşor loc pe şoseaua plină de refugiaţi şi pentru ca, în cazul când le-ar fi ajuns din urmă bombardamentul, împrăştierea să se execute fără întârziere. Locul de adunare era lângă Tecuci.

Se dădu oamenilor câte două pâini ca să aibă la drum. Nu era timp şi, dealtminteri nici dispoziţii nu fuseseră primite pentru echiparea soldaţilor, cu mantale, cu bocanci şi căciuli. Se ştia numai că, atunci când o unitate pleacă dintr'un loc într'altul, hrana reglementară este de o pâine pe zi. In privinţa aceasta, regula fusese respectată. In privinţa cealaltă, comandanţii artileriei şi obuzierelor, neavând descărcare, îi porniră pe oameni cu ce aveau pe ei: vestoane, capele şi opinci. In magazii au rămas lucrurile pentru iarnă şi pentru front. Au rămas şi au sporit prada pe care o făcu inamicul.

Nu toată lumea intrase în dârdora plecării. Multora care fugiseră în timpul nopţii le-a venit, după câteva ceasuri de mers prin zloată şi prin ploaia măruntă, mintea la cap. Osteniseră ei, îi pătrunsese pe copii frigul. S'au oprit în loc, au privit înaintea ochilor, atâta cât puteau să cuprindă în noapte, şi-au făcut o socoteală scurtă şi-au luat-o înapoi. Le era acum teamă să n'ajungă prea târziu la casele lor, să nu se pună între ele şi ei linia frontului. Spre ziuă se întorseseră, cu mădularele frânte, ocolind uitătura cam batjocoritoare a cunoscuţilor.

Când aţi început să ieşiţi din cazarmă, civilii se aflau înşiruiţi pe o parte şi pe alta a drumului. Vă priveau cu figuri posomorîte, cuprinşi de simţimântul că, dacă într'adevăr plecaţi, nu mai era nicio scăpare pentru oraş. Nutriseră nădejdea într'o schimbare pe front câtă vreme vă găseaţi acolo, printre ei, în cazarmă. Aşa dar, îi aşteaptă beleaua ocupaţiei.

Ofiţerii se aflau în poartă, în frunte cu Popescu II care urmărea de pe cal, mândru ca la paradă, scurgerea trupei. Trecu deodată un fior prin mulţime. „Uite cum îi porneşte. Desbrăcaţi. In opinci", spuse cineva cu voce supărată. Colonelului

şi ofiţerilor le ajunseră la ureche vorbele oamenilor. Intâlniră privirile lor lipsite de respect. „Vai de mama lor!" rosti altcineva în apropierea lui Popescu II. „Nu mai ajung ăştia în Moldova cum nu sunt eu popă", grăi aceeaşi voce, căutând parcă pricină ofiţerilor. „Umblam după România Mare şi ne-a ieşit prin piele!" se auzi o voce de femeie. Femeia clătina din cap şi-şi dusese mâna la gură.

Voi ieşeaţi, rânduri, rânduri, şi unii, cu ochii la ofiţeri, cu ochii la mulţime, nu vedeau unde calcă. Nimereau cu piciorul într'o băltoacă: pleosc! Pe lângă un soldat se dădu o bătrânică şi-i puse în mână un covrig. Niţă Petre simţi, după ce un domn se apropie şi apoi se depărtă de el, un leu în podul palmei.

Era cineva, erau mai mulţi, pe care felul cum vă înfăţişaţi voi în ceasul plecării îi sgândărea ca un ghimpe în talpă, ca un cui într'o gheată. Chiar pe gardul cazărmii se urcase unul cu haine de lucrător şi vorbea şi vorbea, străpungând aerul cu pumnul. Soldaţii prindeau în auz, trecând pe lângă el: „Războiul... muncitorimea... exploatare... va veni o vreme".

Il trase un căpitan jos şi, câteva minute, soldaţii dintr'un grup care ieşea pe poartă se opriră şi-l văzură pe ofiţer îmbrâncindu-se cu omul căruia nu-i era frică şi striga şi se smucea din mâna căpitanului. Din mulţime porniră huidueli.

Soldaţii fură îmboldiţi de plutonierul din fruntea lor să pornească mai departe. Porniră cu gâtul sucit spre locul unde hărmălaia continua.

Atunci Popescu II spuse ceva ofiţerilor de lângă el. Aceştia trecură la caii legaţi dinapoi de zăbrelele gardului, încălecară şi-şi făcură loc prin lumea care se îngrămădise în mijlocul şoselei. In fruntea lor era

locotenentul-colonel cu un maior în dreapta și cu altul în stânga. Altfel își închipuise el plecarea: fie pe nesimțite, fără martori stânjenitori, fie, dacă totuși s'ar fi adunat civilii, aceștia să bată din palme și să-i facă urări de drum. Il petrecură figuri încruntate, strigăte dușmănoase. Auzi din gura celui care vorbise adineauri pe gard cuvintele batjocoritoare: „Călătorie sprâncenată" !, urmate de hohotiri de râs.

La început și el și ofițerii au mers de-a-lungul coloanelor pentru ca oamenii să calce cu pas disciplinat. Intre un grup și altul era o distanță de treizeci, patruzeci de metri. In fruntea fiecărui grup era un plutonier. Două, trei grupe se aflau sub comanda unui ofițer.

Dela o vreme coloanele nu au mai păstrat distanța prevăzută. S'au destrămat. Intre ele se vârîră coloane militare sau convoaie cu refugiați. La încrucișări de drum se revărsau alte puhoaie de oameni și căruțe. Popescu II și maiorii se supărară că detașamentele s'au lăbărțat, că soldații nu mai păstrau rândul și ordinea pe grupe. Făcură observații ofițerilor mai mici în grad. Aceștia se năpustiră cu boturile cailor în plutonieri și strigară la ei. Plutonierii începură să-i înjure pe oameni. Incercară să refacă alcătuirea grupelor.

Pe la amiază, Popescu II și maiorii se plictisiră să mai înnoate cu caii în noroi și să facă mereu cale întoarsă. Cugetară că e preferabil s'ajungă la Galați și să meargă la un restaurant. La fel au cugetat căpitanii, locotenenții și sublocotenenții. Treaba reangajaților să se descurce. Aceștia știau unde trebue să poposească seara, unde era locul de întâlnire a doua zi.

In marginea unui sat, primele grupe se opriră să

mănânce și să se odihnească. Să se înșire adică de-a-lungul șanțurilor dintr'o parte și cealaltă a drumului și să rupă din pâinile pe care le aveau în traistă. Oamenii stătură ce stătură și când îi pătrunse umezeala, se ridicară. Erau, părăsite în sat, niște căruțe cu coviltir. Puse fiecare plutonier mâna pe câte una și luară caii locuitorilor. Ii înhămară la căruțe, puseră pe soldați să umple căruțele cu paie din șurile țăranilor, puseră câte un om pe capră iar ei se urcară în ele. Nu mai aveau nevoie să tropăie pe jos. Nu-i mai pătrundea burnița. Se puteau lungi în paie și puteau să tragă un pui de somn.

Așa porni caravana din nou, de-acolo. Se însera. Se porni să sufle un vânt tăios. Drumul era tot mai plin de convoaie. Dintre fugari, unii se traseseră la o parte, pe câmp și încropiseră cu vreascuri ude un foc care dădea mai mult fum decât flacără și căldură. Stăteau roată în jurul lui. Pe lângă aceste focuri veniră unii dintre soldați cu nădejdea că se vor mai desmorți. Au să ajungă ei grupele din care făceau parte, fie la noapte, fie mâine în zori. Dece să se zorească? Mai purta cineva grija lor? Domnul colonel Popescu II și domnii ofițeri se pregăteau poate să ia masa de seară la acelaș restaurant din Galați, la care prânziseră, sau la altul mai bun. Vor bea vin. Se vor culca pe urmă la hotel în odăi încălzite. Plutonierii dormeau în paiele uscate, în legănarea domoală a căruțelor. In traistele lor nu aveau numai pâine. Aveau și brânză și cârnați și slănină. Erau sătui.

Nu se mai știa care e o grupă, care este cealaltă. Soldații mergeau de capul lor, câte doi, câte trei. Rămăseseră mulți în urmă. Ii dureau picioarele. Tremurau din toate mădularele. Se întunecase și avură părerea că-i înconjură o nemărginire de ghiață. Li

se împleticeau picioarele de parcă ar fi băut rachiu tare și mult. Cât au mai putut unii să gândească, gândiră că e mai bine să se dea la o parte pe câmp sau lângă un pom care străjuia drumul și să aștepte să treacă noaptea. Poate vor adormi. Se ghemuiră cu capul între umeri. Peste ei sufla vântul. Peste ei cădea ploaia.

In mintea altora miji alt gând. Il alungară la început, apoi se lăsară în voia lui și făcură cum îi sfătui el: porniră înapoi.

Nu i-ai luat un singur moment în nume de rău lui Niță Petre că a fost printre aceia care, peste o săptămână, când s'a făcut apelul, n'au răspuns la apel. Se răslețise ca și alții și rămăsese în teritoriul ocupat. S'ar fi putut să hoinărească prin orașele Moldovei cum cutreierau mulți și mulți soldați rătăciți de unitățile lor și făcând totul pentru a da cât mai târziu de urma lor. Dormeau prin gări sau prin șoproane, băteau noaptea la casă de om bun, mâncau pe unde apucau și ocoleau patrulele. Ca să trăiască, săvârșeau furtișaguri ori practicau negoțuri diferite, începând prin a-și vinde straiele militare. Simulau o invaliditate târînd un picior, tăinuindu-și un braț sub haină și cerșind cu brațul celălalt. Cu un capital mic, se apucau să vândă mahorcă și țigări.

Nu li se întâmpla mare lucru când erau prinși tăind câinilor frunză, ori când, de bunăvoie, se prezentau la unitățile pitite prin vreun bârlog. Cel mult le făcea morală cu vorba și cu-o palmă vreun ofițer dela comenduire când raziile îi strângeau de pe drumuri. Cel mult, la regimentul lor, erau puși să taie zile întregi lemne de prin păduri și căpătau ca hrană jumătate din rație. Dar câteva săptămâni, o lună,

două, au fost, cum s'ar zice, liberi, de capul lor, şi aveau păduchi mai puţini decât în cantonamentul unde oamenii dormeau claie peste grămadă.

Când îi cuprindea dorul de ducă, iarăşi fugeau.

Fugiseră şi alţii, dar aceştia peste hotare unde se prezentau ca eroi şi martiri. Erau oameni de frunte, foşti miniştri, senatori, deputaţi. Le dăduse Brătianu paşapoarte şi le trimitea, pe unde se găseau, bani. Abia dacă soarele blând al Crimeii izbutea să încălzească sufletul trist al unora. Abia dacă, în restaurantele şi tripourile Odesei, puteau să ucidă timpul posomorît. Se vorbea că familia regală, guvernul şi armata şi parlamentul se vor retrage pe pământul Rusiei, că la Harcov, la Ecaterinoslav, la Poltava se vor înfiinţa colonii româneşti. De-ar veni mai repede pentru ca plecaţii de mai demult să se simtă iarăşi între ai lor...

Alţi patrioţi români se găsesc la Paris şi-i trimit din cafenelele de pe marile bulevarde, lui Clemenceau, apeluri pentru salvarea aliatei eroice dela Dunăre. Au debarcat unii care ştiau englezeşte, la Londra. Au ajuns câţiva la Stockholm, la Tokio şi în America.

Nici patru luni nu sunt de când ţara a intrat în război şi uite până unde le-a fost scris românilor să ajungă în pribegie. Şi li s'a întâmplat aceasta celor mai înflăcăraţi dintre ei care, doi ani în şir ceruseră la întruniri strămutarea pietrelor de hotar. Când, la 1 Decembrie 1916 s'a făcut un bilanţ, văzurăm că pierderile în oameni erau de aproape patru sute de mii. Peste o săptămână cădeau Bucureştii, iar peste alte câteva zile Muntenia era pierdută în întregime.

Din când în când, dela Scrovişte, regele pornea cu automobilul şi dădea o raită prin Bucureşti. Il recunoştea lumea după trabucul pe care îl morfolea în

gură, dar nu-l salutau decât gardienii dela colţuri de străzi. Se înapoia, îmbufnat. Ii spusese Ştirbei şi îi spuseseră generalii, încă dela începutul războiului, că era necesară prezenţa lui printre ostaşi. Câteva zile nu s'a grăbit. Când s'a hotărît să plece, era târziu. I s'a spus: „Tocmai pentrucă avem înfrângeri, este bine ca majestatea voastră să fie văzută de soldaţi". El îşi fabricase o teorie care a închis gura sfetnicilor: „Un rege nu merge acolo unde nu e victorie. S'aşteptăm o victorie". Aceasta a refuzat să vie. „E necesar ca majestatea voastră să fie văzută din când în când de populaţia Bucureştilor. Lumea spune că aţi fugit. Vă va întâmpina cu bucurie", i-au spus iarăşi Brătianu, Ştirbei, Prezan şi Averescu. Nu li se mai putea împotrivi. I-a ascultat odată, de două, de trei ori, şi s'a înapoiat furios. Populaţia îi arunca priviri încruntate şi se întorcea cu spatele la el.

— Il puneţi pe rege în situaţii penibile! i-a mustrat regina pe sfătuitori.

Mai mult decât altădată, ea vorbea pentru el. Vorbea şi hotăra:

— Să plecăm! Dece nu vă hotărîţi să plecăm? Vreţi să cadă familia regală, prizonieră?

Bănuind pe Brătianu şi pe Averescu de intenţii satanice, îi străpungea cu ochi în care erau lacrimi şi săgeţi otrăvite. Nădejdea şi-o punea în Ştirbei şi Prezan. Ii implora pe aceştia.

Când guvernul şi cartierul general dădură cuvântul de plecare, ea le împărtăşi alt plan: va rămâne prinţul Carol în Bucureşti, captiv în mâna lui Mackensen, pentru ca astfel Wilhelm, înduioşat, să nu mai stăruiască în proiectul lui de înlăturare a dinastiei. Nu izbuti să-l convingă nici măcar pe Ştirbei. Se împotrivi până şi Ferdinand, iar regina plânse din nou şi-i făcu o scenă soţului ei.

Cu greu acceptă să se urce în tren fără de prinţul Carol.

— Impresia n'ar fi bună dacă moştenitorul se retrage de pe front, căută s'o convingă Averescu. Ce-ar spune ofiţerii ?

— Nu înţelegeţi inima unei mame! îi dojeni ea dela fereastra vagonului într'o atitudine de eroină antică .

Prezan se urcase şi-i şoptise la ureche :

— Nu va fi în pericol, măria-ta, garantez eu.

In aceeaşi atitudine, dar cu glas deodată liniştit, ea spuse atunci, în vreme ce Prezan cobora scara :

— Fie ! Ca mamă îmi plâng fiul, dar ca regină îl jertfesc patriei !

Când trenul trecu prin gara Ploieşti, instinctul nu-i spuse îndureratei mame că vlăstarul ei se afla în oraş. Aci, împreună cu generalul Iliescu şi cu alţi ofiţeri de stat major, examina hărţile şi asculta planurile de luptă ale secretarului general. Iliescu nu împărtăşise decât moştenitorului ideile lui strategice care urmau să însemne foarte curând o catastrofă pentru germani. „Ii aduc — spunea el celor din intimitatea sa — până la Focşani. Acolo îi turtesc". Se ferea însă de Averescu şi de Prezan, să nu-i fure proiectul.

După ce-l iniţie pe moştenitor care îşi dădu înalta aprobare, mâncară şi băură.

Au mâncat şi au băut două zile. Declaraseră mobilizate câteva femei. Fuseseră mobilizaţi, pentru circumstanţă, şi câţiva lăutari. Din oraş goneau maşini cu reprezentanţi ai oficialităţii locale pe care cheflii îi blamară că le este frică de inamic.

Două zile şi două nopţi a durat cheful. Femeile se îmbătau, cântau, dansau pe mese şi adormeau cu

chipiurile ofiţereşti pe cap. Erau, după câteva ceasuri, stropite cu şampanie, deşteptate din somn şi puse din nou să joace şi să spună măscări.

Coloane după coloane se scurgeau prin Ploieşti spre Buzău. Tot astfel fugise şi o parte din populaţie. Trenul reginei, trenul regelui, trenul cu miniştri trecuseră unul după altul prin gară.

Până la urmă, în casa demnitarului ploieştean unde petrecerea ţinea de atâta timp, se aşternu liniştea. Adormiseră de-a-binelea nu numai femeile, nu numai lăutarii, dar şi prinţul şi Iliescu şi ofiţerii lor care, toţi, făcuseră legământ că nu se retrag din faţa inamicului.

In puterea nopţii au năvălit acolo câţiva colonei, trimişi de Averescu, şi i-au sgâlţâit şi i-au ridicat dintre pahare pe moştenitor, pe secretarul general, pe ceilalţi ofiţeri. Afară îi aşteptau maşini cu farurile stinse. Ii urcară. Maşinile porniră. In casa cu pricina, dormiră mai departe, somn de plumb, femeile şi taraful de lăutari.

In zori, un detaşament inamic pătrundea în oraş.

Unii refugiaţi — şi cu deosebire cei care vorbiseră ori aplaudaseră mai cu foc la întruniri — pretindeau lumii din Moldova să le facă o primire ca pentru viteji şi mucenici. S'au bătut cu duşmanul care, mai puternic fiind, i-a gonit dela vetre. Şi-au lăsat căminul, patul cald şi masa cu de toate şi au luat în mâini toiagul pribegiei.

— D'apoi cine vă puse ?...

— Cum ?

— Cine vă puse, mă rog dumneavoastră, să vă luaţi după alţii şi să cereţi război ? Iar amu cum de socotirăţi că puhoiul de oameni din ţara lăsată sub duşman o să'ncapă aici ? Traista'n băţ şi, gata, haidem la Moldova că acolo e brânză, e lapte şi e miere şi pască — pasca lor de moldoveni, v'aţi zis. Ei, uite că nu este, că avem şi aici boieri şi avurăm coţcari care deopotrivă au făcut contrabandă şi au calicit ţara.

Când, în toamnă, slujbaşii mari şi cei cu bună stare, mai grijulii, luară cu chirie la Iaşi case întregi, bucuria a fost şi de partea lor şi de-a proprietarilor. Aceştia au cerut şi au căpătat preţuri mari care atunci însemnau ceva, şi foarte mult. Acum că

s'au scumpit toate, fiindcă lipseau multe lucruri şi tot mai multe guri trebuiau hrănite, localnicii care crezuseră că au făcut treburi bune, îşi dădură seama de păcăleală.

Pe urmă veni zorul, şi'ncepu goana după o odaie, după o ghimirlie, după o magazie. Primarul şi comenduirea porniră să facă rechiziţii. In curând se petrecu la fel şi la Tecuci, la Bacău, la Bârlad, la Botoşani, la Roman. Unde pui autorităţile, unde mai bagi spitalele, armata ? Armata fu băgată prin sate şi cătune, o companie într'un cătun, un regiment în câteva cătune şi sate, o divizie într'un judeţ.

De zece ori era mai multă lume în Iaşi decât putea oraşul să cuprindă. Incepură să fie fericiţi oamenii când găseau cu chirie un pat. Dormeau chiar câte doi într'un pat. Două, trei zile, două, trei nopţi rămaseră alţii cu bocceaua prin birturi, dormind cu capul pe mese după ce cutreieraseră zadarnic pe toate uliţele în căutarea unui adăpost.

Incăperile gării şi peronul ei slujiră de azil pentru sute de nefericiţi.

Palatul Administrativ era o hardughie cu tencuiala neterminată. Cântau cucuvăile'n ea. Acolo au început să lucreze atelierele armatei. Dar tot acolo, prin alte încăperi, pe sub scări şi în pod, şi-au făcut sălaş oameni fără hârtii în regulă şi fără căpătâi, oameni de treabă, dezertori şi făcători de rele.

Prăvăliile rămaseră în curând cu galantarele şi rafturile goale. Se vânduse tot. Nu se mai găsea nimic.

Lipseau lucrurile de îmbrăcăminte şi de mâncare. Lipseau chibriturile şi lipsea gazul. Casele zăceau pierdute în întuneric, ca nişte vizuini. Lipseau lemnele. Oamenii dârdâiau în frig, cu zdrenţele pe ei şi peste ei.

Pentru două bucăţi de zahăr, pentru o bucată de săpun, vândute de un jerpelit la colţul unei străzi, se stârneau certuri şi dădea fiecare un preţ mai mare decât celalt.

Soldaţii îşi vindeau pâinea şi cumpărau în schimb tutun şi băutură.

Nefiind lemne, nu mergeau morile, astfel că populaţia civilă rămânea în unele zile fără pâine. Rămânea şi armata. Rămâneau şi spitalele. Cozi lungi se făceau la restaurante şi birturi pentru un loc la masă şi pentru o porţie de fasole sau de cartofi. Carne — la zile mari. Băgară de seamă şi soldaţii şi civilii că, dela o vreme, carnea era roşie la culoare şi sălcie la gust. S'au îngreţoşat: carne de cal. Dar se învăţară cu ea. Un noroc era într'un fel că, lipsind furajele, caii erau tăiaţi pentru hrana oamenilor.

In co'căiala de lume înghesuită una într'alta, cum să nu înceapă să colcăe păduchii? Şi cum, la rându-le, ei să nu dăruiască şi să nu'ntindă boala?

Exantematicul!

De unde a pornit mai întâi? Din rândurile armatei? Din ale populaţiei? Dela Iaşi, ori din alte locuri? Cine mai putea să ştie şi ce însemnătate mai avea faptul acesta? Destul că, din josul Moldovei până la Dorohoi, în oraşe şi'n sate, printre civili şi ostaşii teferi până atunci, printre răniţi în măsură mai mare, molima îşi purtă păduchele şi-şi începu recolta. O recoltă bogată.

Era o iarnă parcă într'adins ticăloasă. Cu zăpadă multă şi cu ger care tăia ca sticla. Tocmai potrivită pentru ca, în bârlogurile lor, oamenii să se bage şi mai mult unii într'alţii şi să-şi treacă insectele. Tocmai potrivită pentru ca bolnavii să tremure şi să simtă chiciura pe obraji, peste gene.

In spitalele unde erau numai răniţi, au fost aduşi pe urmă exantematici, astfel că, scăpaţi de glonţ pe front, soldaţii nu mai scăpară aici de boală. Unde nu au fost aduşi încă exantematici, răniţii muriră, nu de răni, ci de pneumonie, căci stăpânirea îi lăsa în frig.

Unde spitalele puteau să cuprindă trei sute de oameni, erau aduşi opt sute. Paturile erau puse unul peste altul. Bolnavii erau lungiţi şi pe sub paturi şi prin hambare, pe rogojini. Când doctorului i se părea că un rănit sau un bolnav e în convalescenţă, îl dădea numaidecât afară. Bolnavul avea încă în el germenul molipsirii şi-l dăruia altora mai înainte ca tifosul să-l trântească pentru a doua şi ultima oară la pământ.

Rănitului i se cangrena rana nevindecată.

Au fost doctori care şi-au făcut datoria şi au căzut şi ei. In anul acela muri medicul socialist Ottoi care purtase printre bolnavi o figură şi-un suflet de apostol. Au fost femei care ştiură să mângâie o frunte palidă şi fierbinte. Multe însă şi-au plimbat boneta scrobită şi banderola cu cruce roşie, la ceaiuri, la teatru şi în maşinile care le plimbau cu ofiţeri de parte sedentară. Au fost medici care înjurau şi loveau şi smuceau un braţ anchilozat.

Infirmeria voastră se găsește în două odăi întunecoase, mici. Ferestrele au fost căptușite cu scânduri fiindcă nu sunt geamuri. Ușa nu se închide bine, astfel că, prin ea și prin crăpăturile ferestrelor, cântă vântul ca un haiduc. Pătrunde și zăpada.

Aici a fost o școală. Inaintea voastră au poposit în sat niște cavaleriști și-au schimbat-o în grajd. Voi ați făcut-o spital pentru bolnavii de febră recurentă și de exantematic.

Vreo două săptămâni, medicul, un locotenent, n'avu nimic de lucru. Nu se înfățișa nimeni și-i era parcă necaz că stă degeaba cu sanitarii. Când într'o zi îi veniră cinci soldați, și a doua zi opt iar în ziua următoare zece, se fâstâci, apoi se enervă. Ii lipseau mijloacele trebuitoare, dar trăia și în teama că se va molipsi.

Vedea în bolnavi inamici ai sănătății lui. Ii privea cu ură și se răstea la ei și de multe ori îi plesnea.

Ii cerceta repede și-i așeza la rând, jos pe rogojini, căci paturi nu erau.

— Ce e cu tine, mă ?

— Să trăiți, sunt...

— Bolnav. Am înțeles. Dă jos cămașa! Păduchi ai ?

Soldatul își scotea, clănțănind din dinți de frică și de frig, vestonul și-și desfăcea cămașa. Era neagră ca fundul de ceaun. Un sergent sanitar îl inspecta. Locotenentul sta, prudent, la o parte.

— Ei ? îl întreba pe sanitar.

— *Ieste,* domnule locotenent.

— Ce ?

— Păduchi.

— Dece ai păduchi, mă ? se adresa doctorul, soldatului.

— N'am...

— Cum ?

— N'am avut timp, s'trăiți...

Voia să spună că n'a avut timp să se spele.

— Dumnezeul...

— Și... și săpun! căuta bolnavul să-l lămurească.

Dar două palme îi încălzeau și-i înroșeau obrazul care până atunci fusese ca hârtia. De pe margini își ridicau, speriați, capetele bolnavii internați. Soldatul se bălăbănea pe picioare. Il ținea sanitarul.

— Hai, marș de aici! striga locotenentul.

Soldatul da să plece. Sanitarul întreba :

— Domnule locotenent...

— Ce este ?

— Il oprim, ori...

— Dracu să te ia și pe tine! Il oprim. Nu vezi că e bolnav ?

Cu autoritate glăsuia și acesta :

— Unde pleci, leat? Treci jos la rogojină. Vrei să *enfectezi* regimentul ?

Cu soldații ceilalți care vin la infirmerie se întâmplă la fel : doctorul îi întreabă ce au, îi pune pe sanitari să-i cate de păduchi, îi înjură, îi bate și-i oprește acolo.

Fiindcă e frig şi pute, stă îmbrăcat cu dolmanul şi duce mereu la nas o batistă muiată în alcool. E grăbit, parcă ar sta pe ace.

— Situaţia!

Sergentul sanitar îi întinde caietul. Citeşte, cu gândul în altă parte: „Aflaţi 34... Morţi 12... Intraţi 16..." Gândeşte: „Poftim, tot regimentul..."

Intră un sublocotenent cu cojoc şi cu cisme până peste genunchi. A uitat sau i-a fost lene să mai închidă uşa. O volbură din viforniţa de afară pătrunde în odăi. Bolnavii se ghemuesc trăgând peste dânşii vestonul sau mantaua.

— Domnule locotenent, trecusem să vă întreb dacă sunteţi după masă la ceai. Vine şi domnul maior.

— Da, cum să nu. Unde te duceai?

— La popotă.

— Un moment, că mergem împreună. Popescule, ligheanul!

Sanitarul îi toarnă să se spele. După ce-şi freacă bine mâinile cu apă şi săpun, dă cu alcool pe ele. Sublocotenentul stă ca pe ghimpi. Când locotenentul e gata, se trage politicos de-o-parte, lăsându-l pe doctor să treacă înainte. Sergentul şi-a adus aminte de ceva:

— Domnule locotenent, s'trăiţi, lemnele...

— Care lemne?

— Trebuia să faceţi bonul ca să meargă soldaţii la pădure.

— Nu mai sunt deloc?

— Nu mai e de ieri.

— Şi-mi spui abia acum? Lasă pe mâine.

Işi strânge dolmanul şi îşi ridică gulerul. Iese urmat de ofiţeraşul cu cisme şi cojoc. Altă răbufnire de vânt şi de fulgi de zăpadă năvăleşte în odăi.

Bolnavii au rămas singuri. A plecat şi sergentul. S'a dus să se'ncălzească.

Un soldat geme, altul cere apă, câţiva oftează greu. Intr'un colţ, unul este în agonie. Altul s'a ridicat în capul oaselor. Privirea-i e sticloasă, rătăcită. Din gâtlejul ars de para focului, de pe buzele crăpate, scapă vorbele:

— Mamă! Mamă!

I se tot deslega un bocanc — el avea bocanci căci făcea parte dintr'un contingent mai vechi — şi-l tot rodea. Bocancii erau cu gurile căscate şi în ei plescăia noroiul. Mai bine i s'ar fi dat şi lui opinci cum purtau recruţii şi babacii, adică rezerviştii.

Ţi-a mărturisit mai târziu — ceeace înseamnă că spunea adevărul: nu-i trecuse prin gând, la început, să fugă. S'a aşezat pe marginea şanţului, şi-a scos bocancii, i-a svântat cu'n şomoiog de paie, a căutat un căpătâi de sfoară să lege bocancul care tot îi ieşea din picior. A găsit o bucată de sârmă la nişte refugiaţi care se opriseră pe câmp şi aveau două căruţe.

Cât a zăbovit de vorbă cu ei, cât s'a încălzit la focul lor şi a mai mâncat un coltuc de pâine din traistă, a trecut vremea. Sărind peste şanţ şi vrând să pornească înainte, n'a mai întâlnit pe nimeni, nici din artilerie, nici din obuziere. Se îngroşase întunericul. Vedea umbre trecând pe lângă el: oameni, căruţe, cai. Nu mai lămurea chipurile.

„Măi fraţilor, măi neică, măi leat, de unde sunteţi voi?" întrebă pe unul şi pe altul.

Unii nu-i răspundeau, alţii mormăiau, nu înţelegea ce, alţii îl luau în râs.

Niţă Petre se supără şi nu mai întrebă nimic. Privea înaintea ochilor. Parcă, parcă, departe, mijeau nişte lumini. „O fi poate Galaţii", gândi el. Intoarse apoi capul şi-l uimiră atunci alte lumini, acestea puternice, înălţate, ai fi zis, până la cer. Ardeau sondele, fiindcă aşa ceruse colonelul Thompson care spusese, lăudăros, că Anglia e destul de bogată ca să plătească totul după război. Ardeau şi depozitele de grâne, măcar că pentru acestea englezul nu vorbise despre despăgubiri.

Dar Niţă Petre n'avea de unde să ştie despre ce este vorba. El îşi spuse şi se gândi la mahalaua lui, la mamă-sa, la sor-sa: „Au dat foc Bucureştilor!"

Intr'acolo, spre pălălaia de flacări care spinteca noaptea, i se îndreptară paşii. Voia să scape, el, de pârjol Bucureştii, ori numai mahalaua Vitan, ori numai casa lui? Voia să-şi ia mama şi sora şi să fugă cu ele spre Cioplea, spre Fundeni, unde poate că prăpădul nu ajungea?

Niţă Petre ţi se destăinueşte că i-au trecut multă vreme prin cap toate gândurile, care de care mai ţăcănite, mai aiurite. (Erau vorbele lui, căci folosea limba completului şi a cafenelei de mahala). Ca să meargă mai repede şi să scurteze drumul, lăsă şoseaua care făcea din loc în loc ocoluri şi merse peste câmpuri, cu luminile în faţa ochilor. Nu-şi lua ochii dela ele, să nu se rătăcească.

Spre ziuă, întrebă pe unul şi pe altul — drumurile erau pline de trupe şi civili — unde se află. Nu era departe de Buzău. Mai întrebă: „Arde Bucureştii?" „Nu, mă!" i se răspunse. „Arde în valea Prahovei". I se luă o piatră de pe inimă. I se luară poate mai multe, aşa de mare era uşurarea pe care o simţi.

Dar hotărîrea de-a ajunge acasă nu şi-o schimbă. „Mă-sa pe ghiaţă!" a cugetat. „Ce-o fi, o fi... Ori mă belesc nemţii, ori mă belesc ai noştri, îndărăt ca racul nu mai merg. Merg înainte"! Mai avea ceva din banii lăsaţi de sora lui. Mai avea şi leul dat de cineva când ieşise ieri de pe poarta cazărmii. Avea în traistă o pâine ne'ncepută şi încă o bucată.

La Buzău, unde era o hărmălaie cumplită de militari şi de tunuri în marş, de oameni care se târîseră din Capitală şi din Ploieşti, Niţă Petre intră într'o ceainărie pe lângă gară. Bău două ceaiuri fierbinţi şi înfulecă un colcovan de pâine. Cumpără un pachet de tutun şi fumă ţigări groase cât degetul cel mare. Incepea să se simtă bine, căci îl încălziseră ceaiurile. Işi scosese bocancii, astfel că-şi svântă mai uşor picioarele sub masă.

Erau tot felul de făpturi în ceainăria în care puteai să tai fumul cu cuţitul: militari, târgoveţi şi ţărani. Erau şi femei, unele dela oraş, altele dela ţară. Bărbaţii erau nebărbieriţi, femeile aveau ochii în fundul capului.

Niţă Petre ciuli urechea în dreapta şi în stânga, pe urmă intră şi el în vorbă. Necazuri. Lume fără casă şi fără masă. Ii gonea din spate urgia şi-i aştepta în faţă pustiul, foamea, boala. Işi pierduseră unii lucrurile pe drum. Altora li se furaseră. Mai rău de o mamă care plângea fiindcă se rătăcise de copilul ei. Il lăsase, aici în gară, ieri, şi se dusese la ghişeu să întrebe dacă mai trece un tren pentru Galaţi. La ghişeu era coadă. Unde i-a fost mintea? Când s'a întors peste un sfert de ceas la copil, ia copilul de unde nu e! A fost la poliţie, a umblat pe drumuri, în oraş, a stat toată noaptea în gară: poate îi găseşte copilul cineva; poate i-l aduce. Acum, în

ceainărie, plânge, aţipeşte cu capul în piept, tresare, plânge iar.

Sunt în ceainărie şi patru cercetaşi. Elevi între doisprezece, treisprezece ani. Au fost luaţi dela părinţii lor şi porniţi spre Moldova, pe jos. Aici, coloana s'a oprit să se odihnească şi să mănânce. Unul avea un unchi la Buzău: a vrut să-şi vadă unchiul, să mănânce la el. A luat şi trei colegi. Unchiul se refugiase cu două zile mai înainte. Copiii şi-au numărat banii şi au hotărît să intre la un restaurant din centru. Până li s'a adus mâncarea, până au mâncat, până au ajuns în apropierea gării unde rămăsese coloana, să fi trecut un ceas. N'au mai găsit-o. Puteau s'o ajungă ieri, dar era pe'nserate şi se temeau să nu-i prindă întunericul singuri şi să se rătăcească. Au chibzuit să moţăiască, noaptea, în ceainărie. Acum, când s'a făcut ziuă, se gândesc: să plece mai departe spre Galaţi şi Bârlad, ori să se întoarcă la Bucureşti? Părinţii au rămas la Bucureşti. Le este dor de ei, deşi s'au despărţit abia alaltăieri.

Vorbesc cei care au plecat ieri, alaltăieri, din Capitală, că în două, trei zile oraşul o să cadă. Se aud tunurile dinspre Argeş. Se dau lupte grele acolo. Bulgarii sunt la Zimnicea. Prin oraş trec numai coloane de-ale noastre care se retrag de pe front, unele cu ordin, altele fără. Soldaţii sunt plini de noroi şi rupţi şi nemâncaţi. Pică de-a'npicioarele de somn. Intră pe la Bragadiru şi ies pe la Băneasa. Lumea se uită la ei cu milă şi le dă o bucată de pâine. Soldaţii ar vrea să rămână în oraş, să se mai odihnească, dar sunt mânaţi din urmă, ca să nu creadă nemţii că oraşul se'ntăreşte cu trupe. Li s'a trimis nemţilor vorbă să nu-l mai bombardeze căci se predă. E prefect un general, Mustaţă, care i-a pus pe comisari să

lipească afişe, cum că populaţia să facă primire bună imperialilor — aşa le zice el — când or intra. A oprit să mai iasă gazetele.

— Asta e, fraţilor, glăsui unul cu umeri laţi, care se recomandase geambaş în Barieră. Aici ajunserăm. In chichionul ăsta ne băgară stăpânii cărora ce le pasă? Ei încă mai aveau maşini şi fugeau cu ele încărcate. Alţi granguri au rămas căci ei şi-au făcut planul să se pună bine cu nemţii. Nu zic de Marghiloman şi de oamenii lui care ăştia se ştia că sunt cu Berlinul. Ce-şi mai freacă mâinile nemţofilii! Ei nu văd prăpădul, ei se bucură c'au rămas singuri la caşcaval. Dar e vorba de şmecherii ceilalţi care erau cu Brătianu, cu Filipescu şi cu Mihai Viteazu'. Ei puneau până şi pe copii la cale să răcnească pe străzi, în berării, la întruniri: Vrem război! (Privi spre cercetaşii dela masa de alături şi clătină din cap, posomorît, cu milă). Am avut astă vară o chestie cu nişte copilandri, adăugă şi zâmbi sub mustaţă. Erau mai mari. Studenţi. Unul cu plete ca de popă. Şi toţi cu tricolorul peste haine ca primarul la cununie. Se'mbătaseră, căci nu ştiau să bea, şi tot se bâţâiau pe picioare şi tot îi dădeau cu „La arme" şi cu „Deşteaptă-te, române". Era la Carpaţi unde mă dusesem cu nevasta, ca omul, să mănânc o friptură. Nu-mi tihnea de ei şi mi-a sărit muştarul şi i-am luat la rapanghel. (Tăcu. Işi aprinse o ţigară, îşi mai clăti gura cu o sorbitură de ceai, pe urmă îşi aduse aminte de altceva, în legătură cu ce vorbise mai înainte): Vedeam acum o săptămână când treceam pe unde e casa lui Marghiloman, în centru, o coadă mare la poarta lui: borţoşi şi cocoşneţe cu „săru' mâna" cu „ai avut dreptate", cu „mântuitorule, să ai grijă de noi care rău am făcut c'am mers cu Brătianu

şi de-acu încolo suntem cu dumneata". Păi, să nu-ţi vie silă? Păi, să nu le spui vorba aia?

Nu spuse vorba aia, căci era nevastă-sa de faţă.

Niţă Petre a plecat din Buzău pe la prânz. S'a învârtit prin gară, doar o pleca vreun tren încotro mergea el: spre Ploieşti, spre Bucureşti cumva. Il dibui o patrulă şi-l luă de scurt sergentul:

— Incotro, camarade?

Nu găsi răspunsul de parcă ar fi avut prune în gură.

— Păi...

— Spre Galaţi? îi veni, fără să vrea, în ajutor sergentul.

— Da.

— Pe jos nu poţi s'o iei? Că nu eşti olog. Cine ştie când o pleca un tren, dacă o mai pleca...

Niţă Petre se răsuci pe călcâie, trecu peste linii şi porni la drum, dar spre locul unde îl trăgea inima şi-l duceau paşii singuri. Pe şosea începu să întâlnească acum jandarmi care descoseau pe militarii ce mergeau spre Ploieşti: dacă au hârtii în regulă, dacă n'au şters-o dela unităţi. Pe cei care se îndreptau spre Buzău nu-i întrebau nimic.

Din pricina aceasta, Niţă Petre mergea cu frica'n sân şi era toată vremea cu ochii în patru. Primejdia era mai mare la încrucişări de şosele. Deaceea trecu peste câmpuri în care bocancii i se împotmoleau şi luau pe tălpi kilograme de pământ lipicios. Din ochi nu pierdea linia drumului. Mai întâlni oameni ca el, militari şi civili. Intâlni şi nişte răniţi: unul şchiop şontocăind în ciomag, vreo doi cu braţul în bandaj. Nu făcură cârdăşie, ca să se poată strecura mai uşor. Dar, văzându-i pe schilozi, îi veni o idee lui Niţă Petre: îşi băgă un braţ sub veston, lăsând să-i

atârne mâneca goală. Făcu pe ciungul, astfel că dacă-l va prinde un găinar, adică un jandarm, să-l ia cu vorba și să-l înduioșeze.

Incepu iarăși să țârâie ploaia și, cu toate că îl pătrundea la oase, Niță Petre fu bucuros căci, pe o vreme ca asta, jandarmii vor avea orbul găinilor și mulți dintre ei au să intre la adăpost. Se lăsă înserarea devreme și, odată cu ea, se așternu și ceața. Focurile dela Moreni și dela Băicoi se zăreau acum ca printr'o pânză alburie. Mai merse ce mai merse, dar simți că-l slăbesc puterile și se temu să nu se rătăcească. Știa că, pe câmp, sunt din loc în loc bordeie sau glugi de porumb. Nimeri un bordei. Era frig înăuntru, dar nu răzbea în el ploaia măruntă, rece. Se ghemui acolo, își suflă în palme, fumă țigară după țigară, adormi și se trezi spre ziuă, amorțit. Fumă iarăși, să se mai încălzească, și-o luă din loc. Ninsese peste noapte, dar puțin. Fulguia și acum, fulgii de zăpadă amestecându-se însă cu burnițeala ploii.

Peste vreo două ceasuri văzu coșuri de fabrici. Ploieștii... Nu era ageamiu să intre în oraș, căci știa că puteau să fie patrule pe toate străzile. O luă pe departe, îl ocoli, dar, oricât de departe de șoseaua principală mergea, văzu drumul înțesat de mașini, de căruțe, de cai. Văzu și o coloană de tunuri.

Dincolo de Ploiești, puhoiul care venea dinspre București se revărsase și peste câmpuri. Nu mai era chip să se ferească de oameni, dar nu-l învrednicea nimeni cu-o privire. Soldații mergeau de capul lor, unii cu arme, alții fără arme, cu vestoanele descheiate și rupte. Nici măcar ofițerii pe care-i întâlni, hărtăniți și plini de glod și ei, nu se uitară la ciungul care, cât se afla sub ochii lor, mai trăgea și-un picior.

Dela o vreme i se păru lui Niță Petre că aude răpăituri de arme. Și băgă de seamă că soldații cu care se întâlnea, făceau pași mari, zoriți și priveau înapoi. Pe urmă se pomeni în mijlocul unei învălmășeli. Soldații fugeau. Se trase într'o parte, în șanț, căci sburară pe lângă el niște cavaleriști. Pe șosea hodorogea o baterie de artilerie. Soldații dădeau bice cailor, iar tunurile și chesoanele săltau prin hurducăturile drumului, gata, gata să se răstoarne. Prinse din gura unor infanteriști : sunt lupte la Chitila. „Hait, gândi Niță Petre, am dat de dracu ! M'a prins frontul aici !".

Se abătu spre stânga, doar va ieși din cercul bătăliei. Gândea să ocolească mult, mult, să taie drumul pe la Tunari, pe la Herăstrău, s'ajungă în Floreasca ; pe acolo, în Tei, în Colentina. Pe undeva tot se va strecura el. Cugeta că, dacă nu e chip și nu e, să treacă prin linia focului, se va așterne pe câmp sau într'un șanț și va face acolo pe mortul până va trece iureșul peste el.

După vreo două ore de umblet, își dădu seama că împușcăturile se auzeau mai slabe.

Era miezul nopții când a ajuns acasă. Nu-l mai țineau picioarele de cât umblase și pe unde umblase. Au înmărmurit femeile din casă, mama și sora, dând cu ochii de el și văzându-l așa cum arăta : cu barba crescută, cu hainele pe el ca vai de lume, cu...

Ințelese apoi dece bătrâna s'a uitat mai îndelung și a căzut pe pat, dece sora s'a îngălbenit la față. A scos mâna teafără de sub veston și le-a zâmbit și le-a spus că a uitat să facă treaba asta când a intrat pe poartă.

Greu se furișase până în mahala din pricină că și în București umblau pe străzi patrule de jandarmi

și de sergenți de stradă. Un lucru pe care nu l-a priceput a fost că felinarele erau aprinse și că era lumină la toate casele. Se aștepta ca orașul să orbecăiască în beznă, cum e dela sine înțeles când inamicul se găsește atât de aproape.

— A fost până ieri, până azi noapte, îi spuse sora lui. Dar azi noapte, pe la două, au bătut sergenții la toate ferestrele oamenilor și le-au spus să se scoale și să aprindă lămpile. Pe străzi, tot așa, au fost aprinse toate felinarele. S'a aflat azi că mâine, poimâne intră în oraș nemții. Ce-au mai bătut ieri tunurile pe la Jilava! Și azi noapte au bătut. Se sgâlțâiau geamurile și lucrurile din odaie. Bine că ai venit. Dar...

Bănui Niță Petre ce voia ea să spună. Voia să spună și n'a mai spus ceeace el citea și'n ochii mamei lui: temerea să nu i se întâmple vreun rău dela români sau dela nemți.

— Mereu au umblat comisarii și jandarmii prin case după bărbați, și i-au dus la poliție și de acolo la gară, mai spuse fata și pe urmă schimbă vorba.

Cât mai vorbiră și până lepădă murdăria de pe el, trecu aproape noaptea. Se culcă. Adormi și, când dormea mai greu, simți că-l mișca cineva. Era tot sora lui:

— Petrică, scoală că se-aude că intră nemții, îi spuse ea. Toată lumea a ieșit și s'a dus pe bulevard, pe calea Victoriei, să-i vadă. Ca la Moși...

El svâcni de pe pat:

— Mă duc și eu!

— Să nu pățești ceva...

— Ce să pățesc? Crezi că le mai dă mâna sticleților și colivarilor să se acațe de noi? Acum intră și ei la alt stăpân.

Mai avea acasă o cămașă cârpită. Avea și hainele mai bune pe care nu le luase cu el când l-au încorporat. Se îmbrăcă, se bărbieri și, de grăbit ce era, se crestă. Nu-l văzu nimeni în mahala, căci într'adevăr lumea pleca spre centru. Nu se întâlni cu nicio patrulă. Gata! Se isprăvise. Colivarii și sticleții, cum le spunea el, erau și ei în centru, în uniforme de paradă, să păstreze ordinea și să facă mătănii de-alungul trotoarelor sub ochii inamicului.

Dar întâlni soldați amărîți, cum mai întâlnise pe drumurile și pe câmpurile străbătute de el, din apropiere de Galați până aici. Se trăgeau pe lângă ziduri, pe lângă porți, căutând să iasă prin barierele orașului. Unii căutau numai un adăpost, ca să nu-i prindă nemții, și să poată apoi să ajungă pe la casele lor. Pierduseră armele în luptă, ori le lepădaseră, cine știe pe unde. Nu se mai uita nimeni la ei, nu le spunea nimeni un cuvânt bun, nicio ușă nu se deschidea să-i primească. Știa fiecare că e bucluc dacă tăinuește un militar.

Rămășițele din două regimente fuseseră văzute pe la 10 dimineața prin dreptul sanatoriului Antoniu dela Șosea. Oamenii erau rupți de oboseală și trăgeau greu piciorul.

In vremea asta, pe calea Victoriei, echipele Primăriei turnau nisip iar peste balcoane se întindeau covoare. In balcoane se îngrămădiseră domni și doamne cu flori în mână.

Cu toate că era zi de duminecă, negustorii au primit ordin să deschidă prăvăliile pentru ca nemții să poată să cumpere din ele suveniruri pentru familie. Negustorii se așteptau să facă dever bun și, în cinstea învingătorilor, împodobiseră galantarele cu flori. Unii scriseseră pe ușă, în nemțește: „bine-ați venit!“

— Negustorul, tot negustor! auzi Niţă Petre pe cineva lângă el bombănind. Altădată cu *viv la frans*, astăzi cu *şprehen doaici!*

Acelaş cetăţean se uita la balcoanele încărcate ca nişte ciorchini şi spunea mai departe, cu glas tare, ce îi trecea prin gând. Işi purta privirile necăjite dela un om la altul din preajma lui şi rostea supărat:

— Uite-i şi pe boieri. Se bucură de parcă ar fi făcut cine ştie ce scofală cu războiul lor. Ieri, dă-i cu România Mare şi acum uite-i că nu mai au răbdare să vie nenea Mackensen şi să-l pupe în spate.

Cei din jurul lui râseră, dar pe urmă se depărtară. Prea era slobod cetăţeanul la gură şi prea se încrunta mereu, cu ochii spre el, un comisar care stătea gătit ca la Bobotează, lângă trotoar.

Vremea era jilavă dar călduţă.

— Nu mai vin, nenişorule? îl întrebă omul cu gura mare pe Niţă Petre şi era parcă supărat pe vecinul său de întârzierea lui Mackensen. Mi-este cam foame şi mă dor picioarele.

Privi iar spre balcoane şi-şi trăgea mustaţa şi căuta nod în papură celor cocoţaţi sus:

— Lor ce le pasă? Uite-i că mestecă. Ce-or fi crăpând? Bonboane? Prăjituri?

Deodată ţignalele comisarilor şi gardiştilor înjunghiară aerul. Nu mai vorbea şi nu mai mişca nimeni. Oamenii poliţiei şi jandarmeriei luară poziţia de drepţi. Peste câteva minute trecură în goană trei automobile. In ele, în picioare, erau ofiţeri nemţi cu revolverele în mână, rotindu-şi privirile în dreapta, în stânga şi în sus, spre clădirile cu lume la balcoane. Mutrele lor erau încruntate, aproape speriate. Parcă fugăreau pe cineva, parcă erau ei înşişi fugăriţi. Automobilele cârmiră pe Lipscani. Veniseră

dinspre Capul Podului sau dinspre Calea Griviţei. Dar, un timp, nu se mai ivi nimeni, nu se mai petrecu nimic. Ce a fost asta?

Işi dădu cu părerea, unul:

— I-o fi bătut pe nemţi la Chitila şi acum nu mai intră Mackensen. Vine regele.

Omul slobod de gură întoarse spre el capul, îl mustră cu dispreţ şi i-o trânti:

— Cu ce te făcură ai matale, puiule? Castraveţi mai buni nu puteai să ne vinzi?

— Lăsaţi gura! se răsti comisarul de lângă ei şi, în clipa aceea, se auzi un tropăit de cai.

Mulţimea încremeni din nou cu buzele tivite. Dimpotrivă, mişcare multă era în balcoanele din care domnii şi doamnele şi copiii puteau să vadă mai departe. „Uite-i! uite-i!" îşi spuneau şi se îmbulzeau să privească mai bine.

Trecu mai întâi o patrulă de ulani cu flori în vârful lăncilor. Trecu pe urmă trupă de infanterie cu muzică în frunte. Dela balcoane răsunară bătăi din palme şi se aruncară flori. Spre balcoane îndreptau capul ofiţerii şi soldaţii nemţi, şi mulţumeau. Spre mulţimea de jos, încleştată în tăcerea ei, priveau bănuitori.

Ulanii se opriră în Piaţa Teatrului. Acolo se desprinse din coloană şi fanfara care continua să cânte.

Intre două companii depărtate ceva mai mult una de alta, au fost văzute trei automobile cu ofiţeri — nu maşinile şi nu ofiţerii de adineauri. Mergeau domol, iar ofiţerii stăteau, nu în picioare, ci tolăniţi pe perne. Unul dintre ei, în maşina dela mijloc, purta o căciulă albă, cu fundul rotund, cu'n cap de mort pe ea. Ofiţerul era cu fălci late, cu nasul cârn.

— Mackensen! se auzi în mulţime.

Era el cu statul lui major.

Maşinile intrară pe poarta palatului, iar când au ajuns la intrare un domn lung, bărbos, şi unul gras, bondoc, coborîră scările, frângându-se din şale.

Lumea care rupsese cordoanele şi dăduse buzna la grilaj, se întreba cine or fi domnii aceştia care stăteau tot timpul cu spinarea încovoiată.

— Cine să fie? Oamenii lui vodă! rosti omul care spunea pe şleau tot ce ştia.

Mulţimea îl târîse şi pe el la grilaj.

— I-a lăsat vodă să-i spue *„guten-tag“* lui nenea mareşalul şi să-l roage să-i păstreze comorile.

Tot el, dând cu ochii de cel care vorbise prăpăstii adineauri :

— Iartă-mă, frate, de vorba proastă pe care ţi-o zisei, dar matale care le ştii pe toate n'ai putea să-mi spui : ce e cu drăcia aia dela căciula lui nenea Mackensen? Parc'ar fi cap de mort... Parc'ar fi poza lui...

„Dacă m'ar vedea Baciu...“ gândea Niţă Petre cutreierând prin mijlocul oraşului. „Dacă m'ar vedea Burtă-Verde...“.

Ce ar fi fost, ce ochi ar fi făcut ei întâlnindu-se cu el, nas în nas, pe Academiei unde treceau alţi soldaţi germani?

Cântau şi aceştia, dar nu mai erau scoşi din cutie, sclivisiţi şi cu flori, cum fuseseră soldaţii de pe calea Victoriei, aleşi printre cei tineri şi mai chipeşi ca să creadă românii că aşa este întreaga armată a kaiserului. Erau plini de noroi şi mai bătrâni şi târşâiau piciorul şi cântau, dar se vedea că nu le prea arde să cânte.

Ce-ar fi fost să-l vadă colonelul sau plutonierul, mai spre seară, la Cercul Militar unde se înşirase o fanfară mare, germană, şi-i trăgea, din tobe şi din trâmbiţi, marşuri şi valsuri cu Dunărea Albastră? Lumea căsca ochii la ei ca la menajerie. Mai intraseră în Bucureşti şi alţi soldaţi : nemţi şi bulgari şi turci — unii dintre turci călări, pe deşelate, alţii în căruţe hodorogite, cântând din darabane.

Burtă-Verde era om de treabă şi ar fi gândit ca Niţă Petre că mare dandana căzu pe capul ţării.

Din vina cui ? Știa el colonelul din vina cui, căci și'n Dobrogea nu se putuse stăpâni, când erau lupte grele, să bombănească în contra generalilor și a guvernului. Dar Baciu era un păcătos. El ar fi zis acum că strașnică armată are kaiserul și s'ar fi lingușit pe lângă nemți. Poate că i-ar fi dat și el în mâna lor pe soldații români care nu mai avuseseră timp să fugă din București sau să se ascundă. Uite, nemții și jandarmii români și comisarii îi culegeau acum pe soldații aceștia de pe drumuri, de prin funduri de curți și-i adunau pe maidane și, pe urmă, când strângeau mai mulți, îi duceau între baionete la Cercul Militar. Aici, timp de aproape o săptămână, i-au ținut în frig și fără pâine.

Se înserase și era ceață, dar în centru ceața era străpunsă de luminile felinarelor și restaurantelor și prăvăliilor care au rămas deschise până târziu. In prăvălii intrau ofițeri și soldați politicoși care cumpărau pe întrecute și plăteau cu mărci, fără tocmeală. Alți ofițeri și soldați intraseră în restaurante, cafenele și berării, împrietenindu-se cu leprele orașului, fraternizând cu ele. Femei gătite și vopsite le aruncau priviri dulci.

Niță Petre nu se hotăra încă să se ducă acasă. Hoinărea și căsca ochii prin ferestrele prăvăliilor și ale localurilor de ghiftuială și de petrecere. Scuipa mereu cu ciudă și cu scârbă.

La Interne s'au adunat oamenii politici nemțofili. Erau în haine negre. Așteptau să-i cheme comandantul cu nasul cârn, să le mulțumească pentru devotamentul arătat de ei Puterilor Centrale, să-i roage să formeze guvernul și poate să le dea un banchet. Nu se înțelegeau încă între ei. Unii erau de partea lui Petre Carp, alții de-a lui Marghiloman

și se întreceau care de care să dovedească mai multă sârguință în serviciul puterii ocupante. Se certau asupra demnităților. Se învinuiau că, în timpul neutralității, au avut legături ascunse cu Brătianu.

Veni un colonel, își zornăi pintenii, se prezentă scurt : „Cleve, guvernator imperial", nu răspunse la salutul lor, nu-i pofti să ia loc. Ii ținu în picioare și le spuse :

— Până mâine la zece dimineața să-mi puneți la dispoziție zece mii de pâini, zece mii de kilograme de cartofi, zece mii de orez. Au intrat astăzi patru mii de soldați în oraș. Mâine vor sosi zece mii. Prin oraș vor trece în celelalte zile, patruzeci de mii. S'a înțeles ?

Bătu din călcâie și ieși trântind ușa.

Oamenii politici rămaseră iarăși între ei. Se priviră, desamăgiți.

„Ne strâng rău !" spuse unul.

Peste trei zile acelaș colonel veni din nou, grăbit și încruntat. Le ceru pături, plapome și rufărie. Le spuse că vor fi internate trei mii de persoane ca măsură de siguranță și represalii.

— Ai dumneavoastră — le spuse el — au internat mult mai mulți din ai noștri. In Ialomița au fost ținuți flămânzi. Aci în București erau ținuți în frig și'n întuneric, în beciuri. Șeful Siguranței le lua bani să-i scoată din lagăr și a doua zi îi interna din nou. Mulți au fost duși în Moldova pe jos și ne'mbrăcați.

Carp își potrivi monoclul și pufăi pe nas. Marghiloman căută să ia o atitudine demnă și ofensată. Ceilalți își potriveau nodul dela cravată, își priveau mânușile și înghițeau în sec.

Se aduse la cunoștința colonelului, în forme cât mai protocolare, că armata de ocupație face excese.

Intră prin casele oamenilor și, cu revolverul în mână, jefuesc. Pradă prăvăliile. Ii atacă pe trecători. In localuri se dedau la scandaluri. Au fost golite depozitele Crucii Roșii. Sunt deslegați caii dela trăsuri și luați.

Colonelul asculta, plictisit, și privea în tavan. Apoi bătu în masă:

— Oamenii noștri n'au făcut nici pe jumătate ce-au făcut ai dumneavoastră în Transilvania!

Tot el, pentru a curma discuția:

— Sunteți țara care zace la pământ. Noi suntem țara învingătoare.

Niță Petre n'avea de unde să știe toate acestea, căci el nu era neam cu domnii care purtau haine negre și gulere de-o palmă. Dar vorba unuia dintre ei, după frecătura colonelului, era și în gura mulțimii. „Ne strâng rău", spuseră oamenii din mahalale când comisarii, însoțiți de un plutonier neamț, le luară din două saltele, una; când le luară scoarțele de pe pat; când le luară zahărul și untura din dulap; când le numărară sticlele și butoaiele și păsările din bătătură, spunându-li-se că nu mai au voie să taie niciun pui de găină. Pâine — aveau drept la o sută patruzeci de grame pe zi; era cu tărâțe, cu mucegai și pentru ea trebuiau să stea toată noaptea la brutărie. Când le venea rândul, n'o mai găseau. Soldații nemți treceau peste rând, încărcau pâini în coșuri și le vindeau pe urmă pe sub mână, birtașilor și celor cu bani mai mulți.

Se așternuse o iarnă la fel ca în Moldova. Nu erau lemne și oamenii dârdâiau prin cocioabe. Ca să se ducă după treburi, trebuiau s'o întindă pe jos, prin omătul de un metru, căci tramvaiele cu cai nu aveau cai iar cele electrice nu erau îngăduite

decât militarilor și poliției. Ca să iei o birjă, trebuia să-ți dea prefectura o hârtie la mână. Pentru gaz se făcea, ca și pentru pâine, coadă ceasuri întregi. Lumina pe stradă, chiar și pe bulevarde și în localuri, era chioară.

Ofițerii și chiar și unii dintre soldați erau cruzi. Se răsteau. Retezau ca și colonelul Cleve, ca și Mackensen, protestările, tânguirile: „Ai voștri nu au făcut la fel?" Iși dădeau aere cu stările dela ei din țară, dar din graba cu care ridicau tot felul de lucruri dela noi înțelegea oricine că nu le merge bine. Fiecare soldat avea voie să trimită, odată pe lună, acasă, o lădiță cu cinci kilograme de alimente. Ofițerii trimiteau mai mult. Trimiteau mobile. Unul, un prinț, Schumburg-Lippe, a furat din casa unde era găzduit, borcane cu dulceață și cutii cu conserve.

Din gura câte unui neamț se afla din când în când că în Germania bântuie foametea. Sunt și acolo cozi, este omenire desbrăcată și înghețată. La Berlin, ca să cumperi un rând de haine, trebue să vadă prefectura că hainele vechi de pe tine au ajuns zdrențe. Iși răsucea el, kaiserul, cu trufie, mustața, își schimba uniformele în fiecare zi, se fotografia măreț și încruntat, rostea discursuri, dar după doi ani și jumătate de război gâfâia greu.

Cu fiecare zi, iarna se înăsprea. Muriră prin mahalale oameni săraci, de frig. Era boleșniță în toate cocioabele. Vești rele veniră și de prin alte locuri.

La Brăila flămânzea toată lumea, iar autoritățile cereau orașului un milion de lei pe lună pentru cheltuiala armatei de ocupație. La Ploiești erau trei mii de prizonieri români și ruși. Bântuia holera printre ei. Bântuia tifosul în lagărele dela Pitești și Slatina unde prizonierii erau plini de păduchi. La Sla-

tina mureau cinci-şase oameni pe zi, însă nu erau îngropaţi decât când se adunau treizeci sau patruzeci. Până atunci şoarecii năvăleau pe cadavre şi le mâncau. La Corabia erau prizonieri răniţi. Erau plini de păduchi şi ei, cu bărbi până la brâu. De-a-lungul drumurilor şi pe câmpuri, dela Severin la Brăila, din munţi până la Dunăre, se întindeau morminte cu soldaţi căzuţi în bătălii. Nu fusese timp ca gropile să fie săpate mai adânc. Pe unde zăpada nu era înaltă, câinii scurmau pământul şi trăgeau de cadavre. Umblau din loc în loc haite de câini flămânzi şi urlau zi şi noapte. Soldaţii dela etape trăgeau în ei. Trăgeau însă şi în vite şi în păsări pentru a le trece urîtul şi a se exersa. Ca să-şi scape animalele de împuşcături sau rechiziţii, oamenii fugeau cu ele în păduri. Cu puşti şi cu granate se jucau şi copiii care le culeseseră dela trupele în retragere. Ochiau pisici şi câini, dar se răneau şi se omorau şi între ei.

La el acasă Niţă Petre n'a stat decât vreo două săptămâni, şi încă şi atunci cu perdelele puse la geam, cu frica mamei de a nu trece pragul vecinele şi de a da sfoară în mahala. Tot mai bănuiau plutonierii nemţi că sunt tăinuiţi militari în oraş şi-i vânau cu ajutorul comisarilor şi al jandarmilor. Aceştia erau mai afurisiţi decât ocupanţii cu care căutau să se pună bine. De vreo două ori Niţă Petre s'a cuibărit în pod, căci autorităţile cutreierau casele după rechiziţii şi după oameni. Pe oameni îi luau la corvezi, cât de bătrâni ar fi fost şi de neputincioşi. Ii scoteau să ridice zăpada de pe drumuri şi-i duceau la gări să descarce vagoane. Plata: o pâine şi doi lei jumătate pe zi. Banii nu însemnau nimic fiindcă preţurile se scumpiseră şi lucrurile de mân-

care lipseau. Se alegeau cu pâinea. Munca o făceau îmboldiţi de patrule.

Sora lui Niţă Petre muncea pe unde putea şi ea. Făcea şi meseria ei. Slugărea şi cu ziua pe la case mai mari. Fată desgheţată, deslegată la mână şi la gură, l-a ocărît pe un neamţ şi a sărit la comisar să-l sgârâie când aceştia au vrut să-i tragă plapoma de pe pat. „Duceţi-vă la Marghiloman, la Cantacuzino, nu-i mai jupuiţi pe săraci!" le-a strigat. „O să te târnuiesc la secţie" a ameninţat-o comisarul. „Lasă că se isprăveşte războiul. Am să-ţi scot ochii", l-a înfruntat ea.

De pe unde umbla, din ce auzea dela unii şi dela alţii, afla frate-său, seara, ce mai e prin oraş şi ce se mai vorbeşte. Vin mereu trupe. Unele pleacă mai departe, altele rămân aci, la trai bun şi căldură. Au fost lupte la Vrancea şi dincolo de Brăila. Grele — căci sunt pline spitalele din Bucureşti cu răniţi germani. Vreo opt mii.

Dacă-şi fac de cap generalii nemţi, cum să nu-şi facă ăştia mai mici ai lor? E un general, unul Bergmann, care a amendat poliţia cu trei mii de lei fiindcă, ducându-se la Mackensen cu trăsura, i s'a furat trăsura. I-o furase alt ofiţer.

Se aude că, la Câmpulung, comandatura de acolo a spus că, atunci când trece un militar neamţ pe stradă, civilii să-l salute şi să se dea jos de pe trotoar în faţa lui.

Aici e mai mare peste oraş unul von Tschaeppe (lumea îi spune Ceapă) care s'a făcut prieten cu Marghiloman şi Carp şi ceilalţi, cu care o ţine în banchete. Bucuroşi că nu mai e colonelul, nu ştiu cum îi zice, care striga la ei şi-i ţinea în picioare, boierii adună dela populaţie încă zece mii de saltele când el le cere cinci, şi-i dau douăzeci de mii de

vagoane cu grâu când el are nevoie numai de jumătate. In schimb, neamţul scoate din internare pe sora lui Brătianu şi pe nevasta lui Cantacuzino şi pe alte cucoane şi pe prieteni de-ai lor cu stea în frunte.

Unul care e bine cu-ai noştri şi cu nemţii este mitropolitul catolicilor din Bucureşti, Netzhammer. Popa ăsta afurisit zicea, când ne bombarda oraşul, că tare i-ar părea bine să-l vadă la pământ.

Ştiu nemţii tot ce a fost pe la noi. Până şi soldaţii vorbesc că, înainte să plece în Moldova, deputaţii cumpărau ruble ca să aibă pentru Rusia. Se vorbeşte că, în ziua când cădea Bucureştiul, era petrecere mare la Buzău, că-l făcea pe Carol maior şi s'a băut şi s'a cântat acolo. Tu n'ai ştiut de asta? La Buzău, Carol venise dela Ploieşti unde era să-l prindă nemţii, beat, pe el şi pe un general şi pe alţi ofiţeri.

Tot nemţii de aici zic: Aha, vă plângeţi că n'avem grijă de prizonierii şi de răniţii voştri? Dar voi ştiţi că un doctor, profesor, frate cu Take Ionescu, n'a vrut să opereze pe un ofiţer al nostru? Zicea: să moară, că este neamţ, şi că el nu dă ajutor unui neamţ.

Niţă Petre a mai rămas ascuns vreo două săptămâni la un neam al lui, în Colentina. Acolo a făcut sărbătorile cu bătrâna, cu sora lui şi rudele. I-a spus sorei la o parte:

— Eu plec. Decât să stau pe capul vostru şi să daţi de belea, şi decât să mă înhaţe nemţii, să mă ducă în lagărele lor, mai bine o iau din loc. Dacă mi-e să mor de păduchi, pot să mor şi'n Moldova, nu numai la Slatina ori în Germania. De mi-o fi să scap de boală şi de glonţ, 'oi scăpa. Să nu-i spui bătrânei acum nimic. Spune-i mai târziu ce-o să te taie capul.

Cu el de gât a mers Baciu la căpitan. Sub o santinelă îl puse căpitanul şi-l duse în capul celălalt al satului, unde stătea maiorul. Il înjurase de prescură plutonierul şi-l încredinţase că, de data aceasta, îi mănâncă din parastas. Căpitanul i-a vorbit de Curtea Marţială iar maiorul l-a compătimit: „Domnul colonel are să te împuşte cu mâna lui. Nenorocitule!"

Domnul colonel este cantonat în satul de alături, la un kilometru distanţă.

Maiorul îi mai puse lui Niţă Petre o santinelă şi, în felul acesta, cârdul porni. De prin barăci şi bordeie ieşeau soldaţii şi priveau ca la urs. Svonul se întinsese ca fulgerul că s'a înapoiat unul care a fugit în retragere şi a rămas sub nemţi aproape două luni. Ar fi vrut tare mult să ştie cum e acolo, cum trăiesc oamenii, cum se poartă duşmanul. Mai dăduseră bir cu fugiţii şi alţi soldaţi pe drum dar, afară de vreo patru, ceilalţi se întorseseră. Ei hoinăriseră prin Iaşi, pe la Roman, pe la Botoşani şi, ori îi înhăţase comenduirea, ori li se urîse cu cerşitul, cu furatul şi cu dormitul pe unde apucau. Veniră cu mutre pocăite la unitate, mâncară unii câţiva

ghionţi, făcură alţii un arest de câteva zile, şi se aleseră cu atâta. Dar cu Niţă Petre era altceva: el fusese *dincolo*, bată-l pustia, şi văzuse lucruri pe care, cu mintea lor, se trudeau zadarnic să şi le 'nchipuie.

Ce o să-i facă? — se gândeau ei văzând rânjetul şi încruntarea plutonierului, aerul ofiţerilor care ai fi zis că l-au capturat pe Mackensen, aşa erau de mândri, şi mutra de înmormântare a santinelelor. Să ştii că-l trimit la Corpul de Armată şi-l condamnă la moarte — îşi spuneau ei. Ca pe...

Işi înghiţiră vorba. Nu era voie să se spună cu glas tare ce se spunea în şoaptă.

Colonelul Bănescu se afla tocmai la masă cu aghiotantul lui. El nu mânca decât foarte rar la popotă. Ii plăcea căldura dela conacul moşierului care, senator fiind, stătea la Iaşi tot timpul. Deşi gras, deşi Burtă-Verde cum i se spunea, era foarte friguros. Pe urmă, nu putea să sufere trăncăneala ofiţerilor şi nu voia să le pună lacăt la gură. Rămânea cu aghiotantul tot timpul, un locotenent rezervist, avocat, mâncău ca şi el, care din pământ, din iarbă verde, îi făcea rost de câte un purcel şi, în cazul cel mai rău, de-o găină. Aghiotantul se pricepea mai bine decât toţi popotarii să gătească sarmale şi să facă supe gustoase. După ce mâncau sdravăn, jucau table iar aghiotantul se lăsa totdeauna bătut de colonel.

Când maiorul intră grav şi misterios, colonelul înfuleca tocmai dintr'un pilaf pentru care îl felicitase pe locotenent. Ii scăpă furculiţa din mână când maiorul îi spuse despre ce este vorba.

— Ce spui, domnule? Adu-l aici!

— Domnule colonel, poate e mai bine să aşteptăm până terminaţi masa. Nu merită un astfel de individ să...

— Cum nu merită, domnule? se minună şi se supără Burtă-Verde. Crezi că exemplare ca el sunt multe acum în întreaga armată din Moldova? Unul care... Adu-l să-l văd şi eu!

Dădu, cu o umbră de părere de rău, farfuriile de-o-parte şi-şi increţi ochii, pregătindu-se să-l examineze pe „individ", să pătrundă în măruntaiele lui. Niţă Petre fu adus între santinele, mic, pirpiriu, cu barbă mare, cu haine jerpelite. Cu el intră maiorul. Işi luară curajul să pătrundă în odaia comandantului chiar şi căpitanul şi Baciu. Acesta ţinea revolverul în mână ca şi când pentru dezertor n'ar fi fost deajuns puştile santinelelor. Privirile colonelului căzură mai întâi asupra plutonierului.

— Tu ce umbli, mă, cu drăcia aia? Bagă arma în toc, dacă nu vrei să-ţi dau după cap cu ea!

Plutonierul simţi că intră în podea. Se execută cu grabă. Il privi încruntat şi maiorul.

— Asta este? întrebă colonelul cu voce dintrodată potolită, ceeace pricinui din capul locului mirarea maiorului şi a căpitanului. Ia vino mai încoa, mă!

Niţă Petre înaintă, cu mâinile lipite de cusătura nădragilor, cu ochii când în ochii colonelului, când spre gioarsele din picioare. Il despărţea de comandant masa pe care putu să vadă castronul cu pilaf, cana cu vin, pâinea, furculiţele şi cuţitele. Putu chiar să gândească: „Tot mâncău, Burtă-Verde!" Dar în clipa aceea feri capul căci îl văzu pe colonel întinzând braţul. „Hait, mă plesneşte!" mai avu timp să-şi spună. Dar colonelul întinsese braţul lui scurt şi gros ca să ia între degetele bondoace ţigara pe care totdeauna aghiotantul i-o răsucea la masă.

Aghiotantul aprinse și un chibrit, treabă care deasemenea intra în regulamentul lui de serviciu.

— Ia spune, cum a fost? întrebă colonelul după ce trase odată din țigară, dar, înnecându-se cu fumul, se încruntă și băgă atunci de seamă că altfel, cu alt ton, trebuia să înceapă. Răcni:

— Dece ai fugit, tâlharule? Trădător, mama mă-ti! Trădători... Vă dați cu dușmanul, și tu și alții...

Dela soldat privirea lui se îndreptă asupra maiorului, căpitanului și aghiotantului care clătină din cap că, da, domnu! colonel are dreptate când folosește, acum pluralul. După aghiotant clătinară din cap, în semn de aprobare, maiorul, căpitanul, chiar și plutonierul, ca și cum ar fi știut cu toții ce voia să spună comandantul lor.

— Vorbește! strigă cu acelaș glas tunător Burtă-Verde și trase iarăși din țigară și pe urmă o aruncă.

— S'trăiți... îngăimă Niță Petre înfricoșat și parcă nedumerit că Burtă-Verde răcnea cum niciodată nu avea obiceiul.

Era nedumerit deasemenea că spune: trădători... tu și alții...

— Taci! mai strigă colonelul la el și apoi, către maior: Dă-l afară, maiorule!

Santinelele ieșiră cu el în antreu. Ofițerii și chiar și Baciu rămaseră pe loc.

— O pățiși, frate-miu! îi spuse lui Niță Petre un soldat. Dece naiba te-ai mai întors? Te'mpușcă. Te belește, mai ales că s'a întâmplat și chestia aia cu...

— Ce chestie?

— Nu e voie, că ne mănâncă ocna...

Despre chestia aia și despre încă una, mai mult decât despre Niță Petre, se vorbea în odaia de alături.

Colonelul întrebase cu voce domolită:

— Ce facem cu nenorocitul ăsta, domnilor?

Răspunsul, care era în gușa căpitanului și a plutonierului, fu dat de maior:

— Corpul de Armată... Curtea Marțială, domnule colonel...

Atunci Burtă-Verde își bolovăni ochii cu ape turburi asupra tuturor și scoase din buzunarul de sus al vestonului o țigară de foi pe care aghiotantul se grăbi s'o aprindă. Totdeauna când era cu adevărat necăjit, furios, Bănescu simțea nevoia să tragă din trabuc, așa cum trăgea astă toamnă în zilele de hartă cu Dumitrescu. Răcni, dar își înnăbuși apoi glasul ca să nu fie auzit din antreu.

— Aha, ați găsit soluția... M'așteptam... Mulțumesc... Frumos, domnilor, și pe dreptate, domnilor, lua-o-ar dracu de dreptate românească, domnilor ofițeri! Dacă pe el îl trimitem la Curtea Marțială să-l judece, câte Curți Marțiale ar fi trebuit să-l judece, știți pe cine, care a fugit de pe front, și mai știți pe cine, unul care a trecut la inamic și altul care a vrut să treacă. Și ăștia nu sunt niște amărîți de soldați care au rămas în coada coloanei, în retragere, nu pe front. Bravo, domnilor! Să-l trimitem la Corpul de Armată și domnii de acolo să-l trimită la Curtea Marțială unde s'au învârtit pehlivanii de avocați...

Tăcu, mușcă din țigara de foi, supărat că a făcut o gafă și se uită la aghiotantul care zâmbi.

— Mă ierți, locotenente, ești și dumneata avocat, dar poate că dintre cei de treabă, dovadă că nu te-ai aranjat... Il trimitem și naiba știe cum l-or

înşuruba. Poate chiar faptul că s'a întors din teritoriul ocupat, în loc să-l uşureze, îl va înfunda. Au să spună învârtiţii de acolo: Ai fost în teritoriul ocupat şi ai venit de acolo. Te-au trimis nemţii ca spion. Gata, puşcăria pe viaţă! Gata, plutonul de execuţie! Dacă un fricos ca ştiţi dumneavoastră cine, câtă mai general, capătă doar cinci ani, dacă trădătorul celalt, colonel, băiat de general, scapă cu cincisprezece ani (să vedem când îl amnistiază) atunci opincarului şi mârlanului trebue să-i dăm glonţul... M'aşteptam, domnilor! Felicitări.

Când un general fu condamnat şi i se smulseră epoleţii în public, lumea bună din Iaşi îl învălui în sentimentul compasiunii. Prea grea osânda şi prea mare ruşinea! Il compătimeau mai ales cucoanele care, la închisoare, îi trimiseră flori şi bonboane. Regina plânse. Găsi o mângâiere împărtăşind doamnelor de onoare durerea ei şi aşternând-o în jurnalul pe care îl ţinea la zi. Poate deaceea doamnele demnitarilor blamau sentinţa socotind-o ca inumană: pentrucă ştiau cât ţinuse regina la generalul acesta care nu era unul ca oricare. Trăise mai mult la palat decât la regiment şi învăţase mai mult arta de a fi pe placul femeilor decât meşteşugul militar. Purta uniforma de roşior pentrucă-i venea bine şi pentrucă făcea astfel impresie mai puternică în saloane şi'n tribună la hipodrom. Era atât de mândru pe cal în ziua de 10 Mai încât doamnele din tribunele oficiale exclamau cu sufletul la gură: „Tiens, voila, Socec!“ Şi părea atât de brav încât s'ar fi putut spune că, dacă va fi să avem un război, va trece prin sabie, el singur, o divizie inamică. Bravura lui se manifesta deocamdată în golirea cupelor cu şampanie. Spiritul lui de organizare, în organizarea banchetelor. Făcea de ani şi ani de zile parte din regimentul pe care îl comanda regina. Pe ofiţerii aceştia, toţi chipeşi, eleganţi, care se încurcau în fustele moştenitoarei, nu i-a putut suferi niciodată bătrânul Carol, Unchiul. Unchiul era un prusac ursuz care ar fi vrut ca ofiţerii să umble cu mosorelul de aţă în buzunar şi să-şi cârpească uniformele, singuri.Dacă a putut să-i alunge dela palat pe unii şi să-i trimită în garnizoane din funduri de provincie, nu l-a putut clinti pe cel mai nesuferit dintre ei, fiindcă principesa l-a pus pe jăratec pe Ferdinand ca să-i ia apărarea. Unchiul mormăia ca un urs şi-şi certa nepotul că se lasă dus de nas de nevastă. Ofiţer era acela pentru care intervenea: cu pudră pe obraz ca femeile şi tot ca ele cu parfum pe batistă? Pfui!

Dar s'a îndurat Domnul şi Unchiul a murit, astfel că Maria şi Nando scăpară de dojeni şi constrângeri. Nu mai intra pe din dos, la palat, nici colonelul care, curând apoi, fu înaintat la rang de general. Cine — Prezan sau Averescu? — îl trimise pe front când începu războiul? Bietul Socec avea mulţi duşmani. Il invidiau mulţi pentru norocul lui de a se bucura de o înaltă protecţie. Inalta protecţie, adică regina, îşi făcea imputări că, prinsă de griji proprii, îl uitase pe protejatul ei. Ar fi putut să-l păstreze pe lângă Nando sau, în orice caz, să-l pună la adăpost de osteneli şi riscuri.

Socec înaintase cu brigada lui pe undeva printr'o trecătoare de munte. Pe urmă se retrase pe lângă Olt, cu duşmanul mereu în urma lui, iar când văzu că primejdia sporeşte, părăsi frontul lângă Piteşti. Din primele ceasuri făcuse el o constatare care l-a deprimat, şi anume că războiul era altceva decât o paradă de 10 Mai. Războiul era vânt, ploaie,

noroi, noapte şi zi la pândă şi putea să fie dintr'o clipă într'alta — moarte. El nu voia să moară căci viaţa se înfăţişa încă ochilor lui sub forma unui cadril, a unei tribune la curse, a unei defilări şi a unui ospăţ cu icre negre. Exemplul fugii lui l-a imitat brigada, astfel că prin locul lăsat liber putu să înainteze duşmanul, să învăluie alte unităţi şi să le captureze.

Ca şi regina, doamnele demnitarilor politici şi ale generalilor au găsit că pedeapsa era prea grea — cu deosebire degradarea sub ochii soldaţilor de rând care îl huiduiră. Ce dramă! Ce ruşine! In semn de protest pentru cruzimea bărbaţilor invidioşi dela Marele Cartier şi ca să-i aducă nefericitului o alinare, îi trimiseră la închisoare nu numai flori, dar şi lucruri de-ale mâncării şi deasemenea şampanie, scrisori.

Apărarea lui Sturza n'o mai lua nimeni în sfera înaltă a palatului şi în lumea oficială. Colonelul Sturza, fiul lui Mitiţă Sturza, era impertinent şi agresiv, astfel că-şi crease adversităţi. Işi făcuse în Germania studiile, ştia carte mai multă, purta în lumea lui o figură arogantă, un aer de dispreţ. Doamnele, în societate, nu-l puteau suferi. Se găsi totuşi, în primul moment, o explicaţie a faptei lui: îl persecuta Averescu, şi-l persecuta pentrucă Sturza era preţuit de Prezan pentru care celălalt nu avea nicio stimă. O explicaţie se găsise şi pentru rivalitatea dintre comandanţii superiori: Prezan era dinastic şi deci iubit la palat, iar Averescu era un cârcotaş.

Organizându-şi frontul, Averescu a clipit din ochi şi şi-a scărpinat ciocul găsind un sector sub comanda lui Sturza cu care avusese şi înainte de

război, neînţelegeri. Il ştia recalcitrant, obraznic. Il ştia în favorurile lui Prezan şi-l bănuia pus într'adins acolo să-l spioneze şi să-i contracareze mişcările. Mai târziu spuse că a avut intuiţia trădării pe care Sturza o pregătea. Ceru în vreo două rânduri Marelui Cartier mutarea acestuia şi trimiterea altui colonel, dar Prezan nu dădu urmare cererilor lui.

Intr'o noapte din Ianuarie, Sturza dispăru. Dispăru şi un locotenent cu numele de Wachmann. Intre linii fu găsit cadavrul ordonanţei celui dintâi. Mister! Se presupuse, un moment, că, făcând o inspecţie, colonelul şi locotenentul se depărtaseră din greşeală de poziţiile româneşti, că inamicul i-a capturat, că soldatul, vrând să fugă, a fost ucis. Dar, pentru ca presupunerea să aibă temei, trebuia ca, în sectorul unde fusese găsit cadavrul ordonanţei, să se fi auzit în noaptea aceea sgomot, împuşcături. Inafară de o singură împuşcătură, nu se auzise nimic.

— Iar porniţi în inspecţie, domnule colonel?

— E necesar, maiorule. In sectorul nostru, liniile sunt întortochiate şi apropiate. Nopţile sunt mereu întunecoase. Mă tem de surprize.

— Aţi fost şi ieri noapte şi-alaltăieri.

— Datoria, maiorule! Cu toate acestea generalul este nemulţumit.

— Merg şi eu cu dumneavoastră, domnule colonel.

— Nu, maiorule. Mulţumesc. Il iau tot pe Wachmann, aghiotantul meu. In noaptea asta iau şi ordonanţa cu mine. Mânueşte bine granatele şi vreau să inspectez toată brigada. Să pornim, Wachmann. Soldatul e aici?

— Aici, domnule colonel.

— Bine, băiatule. Noapte bună, maiorule.

— Am onoare! Drum bun, domnule colonel.

Strânşi în dolmane, colonelul şi locotenentul porniră prin lanţul tranşeelor. Soldatul îi urma cu granate în toate buzunarele. Ca nişte urşi în viziuni, grănicerii stăteau la pândă. Noapte de cerneală. Gerul, tăios. Soldaţii suflau în pumni să le dăruiască un abur de căldură.

— E linişte, băieţi?

— Linişte, să trăiţi, domnule colonel.

Din loc în loc, pe la un cot de drum, colonelul întorcea capul spre locotenent şi vorbea cu el ceva în şoaptă. Soldatului i se păru că vorbeau altă limbă. I se mai păru soldatului că, la un alt cot unde lanţul tranşeei se frângea şi era un tufăriş cu chiciură pe el, tustrei au apucat pieziş. Colonelul iuţise pasul, cu aghiotantul lângă el. Intoarseră amândoi capul să vadă: îi urmează soldatul? El îi urma, dar cu strângerea de inimă că domnul colonel a greşit drumul. Nici vorbă, l-a greşit. Intr'acolo unde se'ndreaptă el şi aghiotantul, este duşmanul.

— Domnule colonel...

Colonelul şuieră, aspru:

— Sst!

După alţi câţiva paşi, ordonanţa încetini mersul. In inima care-i spunea că domnul colonel şi domnul locotenent au greşit drumul, se răsuci un ghimpe. Nu, nu, acolo e duşmanul! Dar simţi acum un ghimpe şi în creier: ghimpele unei bănuieli care-l cutremura.

— Domnule colonel... mai spuse.

De data aceasta îi reteză vorba locotenentul:

— Gura!

„Aha! Am priceput!" gândi soldatul şi se opri în loc şi duse mâna într'un buzunar doldora de gra-

nate. Dar în clipa aceea şi colonelul şi aghiotantul au întors capul, au văzut mişcarea ostaşului. Unul din ei a tras, lungindu-l în zăpadă.

La Soveja erau câteva sute de prizonieri români. Ei aflară că, în noaptea trecută, nemţii au prins un colonel şi un locotenent. Aflară mai târziu că la comandatura nemţilor era zaiafet mare, că se cântă şi se ţin discursuri şi că, la loc de frunte, între ofiţerii nemţi, e colonelul cu locotenentul. E altă daraveră. E altă chestie. Chestie cu trădare.

Dubiu nu au mai avut prizonierii când nemţii îi strânseră laolaltă, fără să-i mai bruftuiască, şi în mijlocul lor veni colonelul braţ la braţ cu colonelul german.

— Eu sunt colonelul Sturza, le spuse el. Unii dintre voi şi în special ofiţerii, au auzit de mine. Am luat hotărîrea să trec linia frontului, la prietenii noştri germani, pentrucă eu n'am fost de părere să se ducă război contra lor. Eu vreau să formez o armată şi să luptăm alături de Puterile Centrale, sub comanda majestăţii sale împăratul Germaniei.

Din rândurile dela coadă, câţiva prizonieri tuşiră cu'nţeles, îşi aruncară unul altuia priviri, se depărtară. Incepură să se răsleţească şi alţii până când păzitorii şi-au dat seama că, dacă treaba urma aşa, vorbitorul va rămânea cu foarte puţini ascultători. Ii împresurară pe cei rămaşi, cu'n brâu de santinele.

Vorbele înfocate ale lui Sturza nu încredinţară decât vreo patruzeci de soldaţi că e bine să-l urmeze, să meargă cu el la Iaşi ca să-l dea jos pe rege şi să-l închidă pe Brătianu. Până când însă domnul colonel îşi va face armata, îl roagă să vorbească cu nemţii pentru ca nemţii să le dea un concediu. Vin

ei la chemare, să n'aibă grijă de asta nici domnul colonel Sturza, nici domnul colonel neamț de lângă el.

Șiretenia țăranilor îl necăji pe Sturza care le-ar fi dat cravașe, nu concediu. Se stăpâni.

— Bine, băieți! le spuse. Dar mai înainte, trebue să faceți și voi o treabă. Vă dau niște afișe, niște hârtii tipărite, să treceți cu ele dincolo, la români, și să le'mprăștiați. Mergeți cu soldații germani care au să vă arate pe unde puteți trece. Peste o săptămână ei o să vă aștepte în acelaș loc, au să vă aducă aici și eu vă dau concediu.

Era desgustat că numai atâția răspunseră la chemarea lui și că aceștia se arătau vulpoi. Dacă este pe păcăleală — îi păcălește el. De aici va merge în alte lagăre mai în adâncul țării și chiar în Germania unde va dobândi rezultate mai bune.

Din vreo patruzeci de soldați trecuți peste linii cu manifeste, numai câțiva, cinci, șase au vrut să se țină de cuvânt și să le răspândească. Au fost prinși nu departe de front și împușcați pe loc. Ceilalți se predară la întâiele posturi.

Vecin cu brigada de grăniceri se găsea un regiment de infanterie comandat de locotenentul-colonel Crăiniceanu. Regimentul 25. Intr'un punct al sectorului un caporal văzu din locul lui de observație o umbră. Era noapte. O umbră se târîse și în noaptea trecută dinspre poziția germanilor. Strigase: stai! și sărise din tranșee, crezând că pune mâna pe un neamț. Era un român.

—Sunt român, frate-miu. Veneam să mă predau căci eu nu am suflet de trădător ca ăl de mă trimise.

L-a bătut pe umăr căpitanul companiei pe caporal, i-a spus „bravo" maiorul. Dacă ajungea la colonel, i-ar fi spus și colonelul „bravo".

„Tot unul de-al lui Sturza o fi și ăsta!" gândi caporalul și strigă:

— Stai!

Dar umbra se ridică dela pământ și porni repede într'o parte.

„Cu ăsta se schimbă treaba!" gândi caporalul. „E mai al dracului. Nu e cu gânduri bune. O fi poate un neamț".

Sări peste tranșee și o luă la fugă căci și umbra fugea acum. Când o înhăță, auzi:

— Dobitocule!

— Aha, mă'njură pe limbă boierească! se mânie caporalul apucându-l de gât. Iți zic și eu de mă-ta pe limbă românească.

In momentul acela simți că i se frâng picioarele. Dădu drumul strânsoarei:

— Domnule colonel...

Vru să mai spună: trăiți! dar colonelul îi repezi un pumn în ochi și scoase revolverul. Cu toate că-l amețise pumnul, caporalul își dădu seama de gândul celui din fața sa. Ca într'o străfulgerare îi trecu prin minte întâmplarea cu Sturza. Se 'nvârtoși. Il apucă de piept:

— Apoi că nu merge așa, domnule colonel. Ce-ai căutat la nemți?

Burtă-Verde își strivi țigara de foi într'o farfurie — farfuria în care pilaful se sleise.

— Cu ce s'a ales caporalul care l-a prins pe Crăiniceanu, domnilor? întrebă el. Cu'n rahat. In loc de două galoane de lână pe umăr i-o fi pus țara unul de aur. Atâta tot. Dar dacă el făcea ce-a făcut Crăiniceanu, îl curăța, poate chiar fără judecată. Mai mult ca sigur că fără judecată. Și a avut norocul că, trăgând de colonel, s'au adunat soldații, că

în sector se afla un maior şi că în buzunarele lui Crăiniceanu s'au găsit manifeste. El se întâlnise cu Sturza şi erau înţeleşi să dea în mâna nemţilor regimentul întreg. Dar dacă Crăiniceanu n'avea nimic la el, dacă nu-şi pierdea cumpătul, nu l-ar fi împuşcat pe caporal cu mâna lui pentru insulta superiorului? Să fim serioşi, domnilor! Ştiţi câtă trupă am pierdut noi până ne-am retras în Moldova? Patru sute de mii de oameni. Am pierdut şi ofiţeri. Câţi? Vreo şapte mii. Cam şaizeci de soldaţi la un ofiţer. Cum vine asta? Vine că greul îl duc ei cum l-au dus totdeauna, şi în război şi în vreme de pace. D'apoi a se slăbi! cum zicea unul într'o comedie la teatru. Şi e mai bine să ne spunem noi aşa, decât să spună ei într'o zi. Plutonierule, bagă-ţi şi tu în cap ce-auzi. Tu şi reangajaţii ceilalţi îi bateţi pe soldaţi şi v'aţi cam îngrăşat dela cazanul lor. Ei, apă chioară — voi, zeamă grasă şi bucăţica mare. Chiamă-l pe papugiul ăla de afară, să ne spue ce porcării a văzut în teritoriul ocupat şi cum a scăpat dela nemţi, ca să raportez la Divizie. Raportez eu cum trebue şi cum e cu dreptate.

Guvernul avu de lucru până să adune un pumn de deputaţi ca să deschidă Parlamentul cu ei. Unii erau împrăştiaţi pe la Tecuci, Bârlad, Bacău, Roman şi Botoşani. Cei de fel din Moldova se aflau la moşiile lor, mâncând sdravăn şi bând, la căldură, cu ofiţerii regimentelor de prin acele locuri. Jucau cărţi. Coloneii se îndopau şi fumau bătrâneşte. Maiorii erau în prieteşug mare cu moşieresele. Căpitanii, locotenenţii, sublocotenenţii le zăpăceau pe fete dansând cu ele şi mai făcând şi altele.

Nu toţi moşierii deputaţi sau senatori se urniră din bârloguri ca să vină la Iaşi. Zăpada era mare pe drumuri, trenurile mergeau ca după mort şi aveau vagoanele neîncălzite. Ce o să le spună Brătianu? Că am pus-o de mămăligă şi că să aşteptăm să vedem ce-o mai fi. Asta o ştiau şi ei. Tot astfel nu se osteniră să răspundă chemării decât foarte puţini dintre aleşii naţiunii, care se aflau la Odesa ori la Cherson. Calea era mai lungă, mai grea şi soldaţii ruşi, în care începuse parcă să dospească ceva, nu arătau deloc respect burjuilor. Pe Nestor Cincu, bondoc, burtos, nişte soldaţi l-au dat într'o zi, pe străzile Odesei, jos din trăsură şi-i turtiră jobenul şi jucară

tontoroiul în jurul lui. Toți își primeau diurna : nouăzeci de franci pe zi în loc de patruzeci cât primeau parlamentarii care se aflau în țară. Unii dintre aceștia, ca să capete și ei la fel, făcură declarații mincinoase, că sunt refugiați în Rusia, deși toată lumea îi știa la moșii sau îi vedea la cofetăria Tuffli care luase locul cafenelei Capșa din București.

Cu cei din Iași, cu alții de ici, de colo, cu lume care n'avea nicio treabă, se umplu sala Teatrului. Spre mirarea tuturora veni regele și rosti mesajul de deschidere prin care făgădui că, după război, va da țării pământ și vot universal. Numai conservatorii bătrâni se turburară : „Cum ? Reforme ? Răsturnarea așezărilor vechi ?" Fiindcă erau tari de auz, vecinii lor liberali le trecură în mână bilețele pentru a-i liniști : „Era necesar să se vorbească despre câteva reforme în mesaj. Dar — pentru după război. Să trăim până atunci. Anunțarea lor nu obligă la nimic deocamdată".

Peste câteva zile sesiunea se'nchise. Conservatorii bătrâni nu se lăsau convinși nici de cele ce li se striga prin pâlnia pe care o aveau la ureche, nici de cele ce li se scria pe bucăți de hârtie. Ei voiau din partea lui Brătianu declarații fără ocol care ar fi însemnat anularea mesajului. Se stârniră certuri și în legătură cu felul cum se făcuse evacuarea. Fu atacat Constantinescu-Porcu pentru voiajul lui de nuntă și pentru lefurile date pe degeaba unor neamuri și unor agenți electorali. Cu toate că în guvern intrase Take Ionescu și alți partizani ai lui, takiștii, puși la cale de șef, continuau să facă mizerii liberalilor.

Brătianu închise, desgustat, Parlamentul pretextând venirea sărbătorilor.

Incepu iarăși să ningă pe întregul cuprins al

țării. Trenurile mai gâfâiră vreo două zile și apoi rămaseră prin stații. Cine avu câteva buturugi în casă și-o traistă cu mălai, nu mai ieși până la Bobotează. „A fost o atmosferă sărbătorească, patriarhală", scrise poetic cineva la gazeta Marelui Cartier.

In ajun de An Nou, seara, un grup călărea peste mormanele de zăpadă, prin Piața Unirii și apucă pe strada Lăpușneanu. Grupul se înfățișa foarte ciudat și, dacă vremea ar fi fost altfel, lumea s'ar fi luat după ei. Așa, numai câțiva gardieni înghețați holbară ochii, întrebându-se ce drăcie o mai fi și asta. In frunte mergea un domn lung, lung, cu pălărie mare, cu barbă mare, cu palton până în călcâie, cu umbrelă la subțioară. Sprijinea de braț, ajutându-l să'ncalece troienii, pe un bătrân cu tichie de carton, cu veșminte albastre, cu o sabie lată de lemn și o barbă albă care se vedea că e de câlți sau de vată. In urma lor, înnotau, împiedicându-se, țipând, râzând, alte arătări, tot cu tichii de carton, cu veșminte bălțate. Arătările erau și bărbați și femei.

La poarta palatului unde locuia regele, și care fusese altădată reședința lui Cuza, domnul cu umbrelă spuse ceva soldaților din gardă, se enervă, dar apoi pătrunse cu grupul după el. Se luminară curând toate ferestrele și se auziră cântece.

Profesorul Iorga avusese ideea să-și arate, în noaptea de An Nou, sentimentele lui dinastice și dragostea de datini. Ținea să dovedească, pe de altă parte, că nu e supărat pe rege și regină care nu stăruiseră îndeajuns pe lângă Brătianu să-l bage în guvern. De voie, de nevoie, actorii Teatrului Național, cu bătrânul Nottara în frunte, și-au lipit bărbi, s'au îmbrăcat în straie colorate și-au mers, însoțiți de profesor, să joace la palat, Vicleimul.

In cantonament nu aveați nicio treabă. La început v'au mai luat cu instrucția, cu teoria. Dar se lăsă gerul, se așternu zăpada, se întinse boala. Moartea începu să cosească. Se retraseră ofițerii. Se băgară ca lupii în baraca lor, reangajații. Rămaserăți fără stăpâni pe cap. Insă unele treburi tot trebuiau făcute. Un plutonier sau un sergent lua cu arcanul zece, douăzeci de soldați și-i trimitea s'aducă lemne dela pădure. Alți patru, cinci erau puși să împletească, din nuiele, cosciuge, să întocmească cruci și să sape gropi la cimitir.

In fiecare zi mureau cam o duzină de oameni la infirmerie. Erau așezați în cosciug, în ismene și în cămașă ca să nu se piardă efectele, și purtați pe umeri până în dealul din capul satului, cu un trompetist chior în frunte. Când muri trompetistul, morții au fost duși un timp, fără onor. Intâmplarea ajunse până la colonel. „Măcar atâta să aibă: muzică!" spusese Burtă-Verde, poate în serios, poate cu ironie. Dădu ordin să se aleagă câte doi soldați de baterie și să se exerseze. Cu trompeta chiorului mugiră o noapte înreagă vre-o zece inși, trecându-și-o din mână în mână și din gură în gură. Greu de tot ajun-

seră să scoată din ea ceva prelung care aducea a marș de înmormântare.

Până pe la Crăciun îi prohodea pe morți și popa din comună care, pe urmă, de frică să nu se îmbolnăvească și el de tifos, își luă catrafusele și fugi. Era vorba să fie căutat și silit să vină înapoi, dar îl lăsară după acea în banii lui.

Prin odăile oamenilor, laolaltă cu ei, prin barăci și bordeie făcute de regiment, înghițind mai mult fumul sobelor decât căldura lor, căci lemnele erau ude și coșurile proaste, soldații dormeau, își spuneau întâmplări de pe-acasă, jucau țintar, barbut. Nu se mai bărbiereau și căpătară figuri sălbătăcite. O corvoadă era să meargă de trei ori pe zi cu gamela sau cu o cutie de conserve și să-și ia dimineața ceaiul, iar la prânz și seara porția de fasole. De vreo patru ori pe săptămână li se dădea mămăligă cu cocoloașe. De vreo trei ori, pâine care avea miezul mucegăit. Pe urmă fasolea fu schimbată cu tapioca. Fiindcă ceaiul nu era dulce, fiindcă mâncarea era cum era, fiindcă mălaiul era încins, fiindcă pâinea era acră și verde, oamenii se luau la bătaie cu bucătarii.

Le dădeau cu gamelele în cap iar ei se apărau cu lingurile mari și cu făcălețul.

Un timp, soldații svântară tot ce mai aveau țăranii în bătătură: un purcel, o găină. Au furat ce au găsit în tindă și în pod: un sac cu făină, un borcan cu untură; un picior de porc. In sat erau numai bătrâni, femei, copii. Bărbații în putere se aflau pe front. Femeile plânseră, blestemară, amenințară cu ciomăgeala bărbaților când s'or întoarce.

— Să vie sănătoși, lele, răspundeați voi. Pe unde se găsesc, fură și ei. Când or veni acasă, care or mai veni — prinde orbul și scoate-i ochii. Se chiamă

c'o să fim şi noi pe la casele noastre, dacă nu ne-or rămâne ciolanele pe-aici.

— Să vă rămâie, maică! bombăneau ele trăgându-şi tulpanul peste frunte şi privindu-vă cu ochi înveninaţi.

La început, cât mai avurăţi bani, vă vindeau un căuş de făină, un ou, o mână de cartofi. Pe urmă n'au mai vrut. Nu mai aveau ori păstrau ca să aibă cu ce ieşi din iarnă.

Câţiva soldaţi bătură într'o seară la o casă mai mare. Ieşi un ţăran mai bătrâior, dar voinic. Peste burtă purta un chimir lat. In mână era cu un ciomag. Mârâi. V'ar fi luat la bătaie dacă nu vedea că unul poartă carabina pe umăr.

— Ce vreţi?

— Dă-ne ceva. Pe bani. Nişte mălai, nişte...

— N'am nimic. Plecaţi.

— Te rugăm, neică.

— N'am. La mine şade domnu plotoner Baciu. Am să vă lăcram lui.

V'aţi adus aminte că Baciu era trimis după furaje şi că lipsea trei zile. V'aţi îndesat capelele pe ochi.

— Lasă-ne să ne'ncălzim niţel.

S'a dat bănuitor la o parte din uşă. Avea două odăi cu scoarţe pe paturi. Casă de gospodar cuprins. In casă, cald. L-aţi luat cu vorba. Răspundea în silă, aşteptând să vă desmorţiţi, să plecaţi. Unul ieşi pe-afară să vadă: e ceva de-ale mâncării de şterpelit? Spuse ţăranului că se duce să-şi facă o nevoie. Ţăranul se suci, neştiind dacă să se ia după soldatul care ieşise, ori să stea cu ochii la cei ce au rămas. Nu se mişcă. Afară, soldatul îşi roti privirea în tindă, o luă pe după casă. Nimic. De necaz îşi spuse că măcar să-şi facă treaba pentru care a spus că

iese. In mijlocul curţii văzu o glugă din strujeni de porumb. Se apropie de glugă, o boteză şi, înciudat, dădu cu piciorul în ea. Incepură să curgă pe de lături, cartofi. Mai izbi odată şi nărui strujenii care împrejmuiau şi acopereau o movilă mare de cartofi.

Când s'a arătat în prag şi v'a făcut un semn, aţi priceput. Lângă gospodarul cu chimir lat a rămas numai leatul cu carabina. „Pe loc repaus, neică! Altfel se lasă rău!" îi vorbi el.

Unul şi-a scos mantaua, a întins-o în curte şi aţi pus peste ea câţi cartofi au putut să încapă ca să faceţi apoi o legătură şi s'o duceţi în spate.

Peste trei zile Baciu, când a venit dela Vaslui, umbla prin barăci, prin bordeie şi prin casele unde ştia că sunt soldaţi. Răscolea, adulmeca, fără să spună ce ar vrea să găsească.

Şi n'a găsit nimic.

O săptămână întreagă aţi copt cartofi în spuză şi aţi mâncat, tu şi un alt soldat, dimpreună cu moşul şi cu baba. Nu trăiaţi numai voi în bună înţelegere cu oamenii la care vă găseaţi. Trăiau şi alţii, înmănunchindu-şi necazul şi nevoia. Dacă gazdele aveau ceva, împărţeau cu soldaţii. Soldaţii, la rându-le, ca la ei acasă, făceau, acolo unde era o femeie, rost de lemne, le despicau şi încălzeau cocioaba. Se puneau bine cu bucătarii şi mai căpătau o porţie de fasole, ori o bucată de mămăligă. Hrăneau cu ele femeia şi copiii.

Până în ajunul Anului Nou n'aţi ştiut dece bătrânii oftează în somn, noaptea, dece stau ziua lângă vatră şi tac. Aţi spus: oameni bătrâni; săraci; ursuzi. N'au pe nimeni.

Era aşa. Dar mai era ceva.

In seara aceea îi vedeaţi iarăşi, prin uşa închisă numai pe jumătate, ghemuiţi lângă vatră. Ea împletea un ciorap, el cresta cu briceagul o nuieluşe. Afară se pornise din nou să ningă. Se auzea pe drum un glas de militar.

Bătrâna tresări :

— Auzi ?

— Un soldat pe drum, o lămuri moşneagul.

După o vreme, ea:

— Doamne, moşnege, mâine e Anul Nou.

— Mda ! spuse el. Zi mare. Sărbătoare.

— O fi, da pentru alţii. Pentru noi, nu ! oftă.

Pe urmă, ridicând ghemul care-i căzuse :

— Băietul e'n pământ. Sufletul maichii...

Moşul cresta nuieluşa de corn. N'auzise. Poate se făcuse că nu aude.

Bătrâna :

— Anul trecut, de sărbători, era şi el acasă. Ii dăduse drumul. Era tot cu ochii în pământ. Parcă ştia că moare.

— Ei, ştia ! mormăi el. Cum să ştie ?

— Pe urmă o plecat. De Paşti n'o vinit. Nu-l mai lăsa vagmistrul. Sufletul mamii...

— Il duşmănea. Om rău, glăsui moşul.

— El, aşa de cuminte... Scria câte o carte : „Mămucă, eu îs bine, să n'aveţi teamă".

Sprâncenele stufoase ale bătrânului s'au lăsat peste ochi.

— Şi s'o pornit războiul — deapănă bătrâna amintirile. Nu l-o văzut măicuţa nici când s'o dus la luptă. Că ţi-am grăit, moşnege: du-te pân'la Vaslui şi vezi-l şi vorbeşte cu el. Da tu ai pregetat.

Bătrânul nu răspunde.

— S'o dus, odorul mamii. Ne scria : „Sânt sănătos, mămucă". S'o bătut la Dunăre şi în munţi. O

vinit pe urmă încoa cu neamţul după el. Unde s'o oprit regimentul ? Pe la Buzău. Şi s'o bătut şi acolo şi...

Lasă ciorapul jos. Işi şterge ochii. Bătrânul îşi muşcă un crâmpei de mustaţă. Intoarce jăratecul în vatră.

— Of, sufleţelul m'amii ! Mai bine muream eu.

— Mda ! mormăie bătrânul.

Baba îşi aduce aminte de ceva. Vorbeşte cu o pornire de ciudă :

— Mai bine muream *noi,* că tot trăim degeaba. Eu ţi-am spus odată...

— Ce mi-ai spus ?

— „Du-te pân'la Vaslui şi grăieşte cu el". Da tu ai pregetat.

— Eram trudit. Sunt om bătrân. Şi dacă mă duceam, nu era tot degeaba ?

— Nu, c'o plecat mâhnit. Cu inima amară... Cu gândul acasă...

— Iar te-ai pornit, femeie ?

— Da ! Că tu nu ştii ce foc am eu aici în piept. Mă arde. Abia mă ţiu să nu-i amărăsc pe militarii noştri. Flăcăiaşul mamii, ce cuminte era...

Moşneagul pufăi pe nări şi aruncă în foc nuieluşa de corn. Bătrâna strigă acum cu voce înrăită :

— Tu n'ai ţinut la el !

— Muiere, hăi! Muiere, hăi, dă-mi pace !

Au uitat amândoi că voi sunteţi acolo. Ori poate ştiu, dar le este tot una.

— ...Că îţi grăiam mereu : „Fă hârtii la notar şi dă-l la călăraşi. E mai ferit". Nu, că trebue să dai cinci sute de franci şi că face trei ani. Aşa ai fost mereu. Te-ai lăcomit la bani, l-ai dat la *fanterie* ca să scape mai iute şi să-ţi muncească ţie. El nu ţi-a fost ficior. Slugă, aşa ţi-era.

Moşul o fulgeră cu ochi în care bănueşti şi ura şi durerea :

— Femeie, nu-mi dai pace? Femeie, tu mă bagi în pământ.

Bătrâna vorbeşte mai departe, pornită :

— Da, să te las în pace? Nu te las, moşnege. Nu ştii ce sufăr eu. Nu ştii cât mă sbucium de greu. Că mi-o murit ficiorul şi s'o dus viaţa mea. Mai bine muream eu şi tu, câine bătrân. Că tu l-ai omorît. Tu n'ai ţinut la el. Grăiam : „Dă-mi-l la călăraşi". „Nu, că-i trebue cal". Şi o murit, sărmanul, şi mâine-i ziua lui. Of, că nu mor mai iute şi nu crăpi nici tu care mi-ai omorît flăcăul.

— Muiere, taci din gură!

— Tu, câine afurisit!

— Muiere, lua-te-ar dracii!

Se ridică dela locul lui, cu pumnul deasupra capului babei. Ea îl privea, făcută ghem. Aştepta s'o lovească, să mântuie obida.

— Babă, tu mă înnebuneşti!

Când stăteaţi gata să veniţi între ei, bătrânul lăsă braţul jos, moale, se nărui din nou pe scăunel.

Furtuna a pierit. Ea plângea încetişor cu pestelca la ochi, el îşi coborîse capul în piept, cu fruntea între mâini, grea de gânduri şi de durere.

In preajma Crăciunului a fost o întâmplare cu o femeie, vecină cu bătrânii. Pe ea o cuprinsese, aprig, dorul după bărbat. Le-a spus soldaţilor pe care-i găzduia : „Mă duc, oameni buni. Nu mai pot. Ce-o fi o fi, mă duc la el să-l văz".

Ei i-au spus femeii: „Nu te duce. Drumul e greu. Rătăceşti poate. Ori, poate el e'n linia de foc. Zici că omul care s'a întors în sat l-a văzut dinapoia frontului, dar de-atunci e o lună, şi de-atunci s'au mai dat bătălii. Zici că era ordonanţă la doctor, însă multe ordonanţe au fost chemate la companie când mureau oamenii, şi era nevoie de alţi ostaşi în loc... E foarte cu putinţă să-l fi trecut la front. Şi chiar de este la spitalul de campanie, până acolo sunt patruzeci de kilometri pe puţin, şi-i omăt, şi drumul e stricat. Ce ai să faci când te-o prinde noaptea, c'o să trebuiască să umbli aproape două zile? Şi copiii — unde ţi-i laşi?"

Dar femeia se învârtea prin casă, trecea din odaia lor în odaia cealaltă, se uita la ei şi parcă-i auzea, parcă nu-i auzea, se răstea la copii, apoi ieşea în tindă unde, priponit, se afla viţelul ei. Cu soldaţii nu vorbea, copiilor nu le svârlea decât cuvinte aspre, dar se tânguia viţelului :

„Nu, nu! îi spunea; eu mă duc. Mă duc la bădia, să-l văz, să-i agrăiesc, şi să se înfrupte şi el cu o găină. Of, că vine Crăciunul şi, din postul Paştelui, pe-acasă n'a mai dat. Că zicea că-i dă doftoru conced de sărbători, da mi-a trimis după aceea răvaş că doftoru nu-l lasă, că vin mulţi bolnavi şi schilozi la spital şi trebue să stea acolo de sirvici. Mărie dragă, a scris el, eu sunt bine cu sănătatea, ceeace-ţi doresc şi ţie şi copiilor, şi vezi de Bălan, că, dacă ai vândut vaca, să ţii ghiţelul şi poate s'o mântui războiul, că tare-i vai şi-amar de biata omenire. Că de-ai vedea, Mărie, ce văz eu aici, la spital, ai zice Doamne cum de poate oamenii atât să pătimească. Şi când i-am zis lui domnu căpitan să-şi facă bunătate şi să-mi dea permis pe trei zile, să-mi văz femeia şi copiii, el a zis că nu mi-e bine, ori mi-am pierdut mintea, că uite ce oşteni ne vin amu bolnavi şi că dumnealui dă în brânci cu treaba. Şi dacă dumnealui rămâne zi şi noapte cu ei, şi a uitat de nevastă şi de copii, cum de mă gândesc eu să plec? Ori poate vreau să-l mâniez şi să mă trimeată pe front să mă belească neamţu? Domnu căpitan doftor este om bun, Mărie, da e necăjit şi el din pricina războiului, ardi-l-ar focu', şi mi-a spus că i-a trimes carte cucoana dumnealui din Vaslui precum că un băiet i s'a bolnăvit de recurentă, aşa că nu se cade să-l mai supăr şi eu cu ale mele. Da eu tot mă gândesc. Mărie — mi-a scris bădia nostru — că, poate, pentrucă are băietul bolnav, m'o trimete cu un răvaş la cucoana dumnealui, la Vaslui, şi atunci mă abat din cale şi dau o ţâr pe acasă. Dacă ai soldaţi la tine, vezi Mărie nu te încontra cu ei, că eşti iute din fire, şi trebue să-i primeşti, şi, ce-or fi, moldoveni de-ai noştri, ori munteni ori olteni, tot oameni sunt săracii, şi dă-le ţoale să se învelească. Vei şti, Mărie

— mi-a mai scris el, Bălane — că dacă până la jumătatea postului nu vin, apoi să nu m'aştepţi. Aşa a scris, Bălane — hai mănâncă strujenii! — aşa a scris bădia, şi uite că e săptămâna Crăciunului şi el n'o vinit, care'nseamnă că nu mai vine. Apoi mă duc la el, de mi-ar sta şi popa împotrivă, că mă usuc gândind ce-a fi cu el, care tuşea din coşul pieptului, că de! omu nu e ca fieru, şi tare-i greu războiul, măcar că bădia stă lângă domnu doftor. Nu, nu, mă duc Bălane! Ci mănâncă strujenii, mâncă-te nevoia, că n'o să-ţi dau colaci!"

Femeia şi-a luat pe înserate viţelul, l-a îmboldit din urmă şi a plecat cu el în capul satului, la un cumătru şchiop. S'a înapoiat şi a pus dinaintea copiilor un castron cu fasole. Pe urmă i-a culcat, vorbindu-le, când cu blândeţe, când cu glas repezit.

La soldaţi a intrat numai odată, luând un bulgăre vânăt de sare dintr'un colţ. Le ocolea privirea. Părea îmbufnată. Ii fugeau ochii înlături şi i se mişcau buzele. Se sfătuia şi se ciondănea cu ea singură.

Ei s'au mirat când ea a aprins focul în vatra din săliţă. După aceea a boscorodit multă vreme şi, când un ostaş a crăpat uşa, a priceput. Frământa făină pentru pâine. Frigea o găină pe jar. Ea nu a bănuit că omul o văzuse.

Ostaşii au adormit în duduitul focului care încinsese cuptorul. Afară ningea şi bătea vântul. In zori i-a deşteptat scârţâitul uşii care dădea în tindă. S'au uitat, şi-au văzut-o, şi i-a văzut şi ea. Purta o desagă pe umăr, ţinea plodul cel mic în braţe şi-i avea pe ceilalţi doi, mai mărişori, lângă fustele ei. Copiii erau încotoşmănaţi şi cu ochii umflaţi. Cel din braţe dormea. Femeia a stat un moment, ruşinată, pe urmă a clipit cu o licărire de ciudă.

— Da, mă rog, eu tot mă duc, le-a spus. Ei, şi ? Nu-i treaba dumneavoastră. Mă opresc o leacă la Dâmbeni să las copiii în grija soru-mi, că ghiţelul e aici la cumătru, şi mă duc la bărbat. Că dacă n'o vinit pân'amu, nu mai vine, şi cine ştie când l-oi vedea, dacă l-oi mai vedea. Mâine ajung acolo, şi sunt sâmbătă înapoi.

Au vrut ei să-i mai spună : „Nu te duce, femeie !" însă ea s'a năpustit afară. Au văzut-o prin geam cum străbătea ograda cu desaga pe umăr, cu copilul în braţe, îmboldindu-i din urmă pe ceilalţi, aşa cum în ajun, seara, îmboldise viţelul.

Pe la miezul nopţii oamenii auziră poarta trântindu-se, pe urmă paşi în tindă. Cineva se scutura la uşă.

— Să ştii c'a venit femeia ! glăsui unul.

— Nu se poate, că n'avea când s'ajungă şi să se întoarcă, răspunse celălalt.

In dreptul ferestrei se înălţă o umbră.

— E un bărbat.

Unul dintre soldaţi deschise. Intră un oştean cu căciulă, cu manta şi cu o traistă în mână. Tropăi în prag, scuturându-şi bocancii.

— Sara-bună ! glăsui el şi avea în ţinută un aer încurcat. Aici dormiţi dumneavoastră ? Imi dădeam cu gândul că'n odaia cealaltă.

Şi tuşi.

— Eu sunt — spuse apoi — stăpânul, gospodarul casei, cum se zice, şi m'am repezit o leacă pân'aici, că...

Era stânjenit. Vorba îi ieşea cam anevoie din piept, poate pentrucă umblase mult şi ostenise. Zâmbea şi căuta parcă să nu-i se ia în nume de rău că...

— ...m'o trimis domnu căpitan doftor la care

fac sirvici — eu sunt ordonanţă, leat vechi, bătrân — m'o trimis la Vaslui să-i aduc veşti de-acasă, c'o avut un băiet bolnav, şi... şi cu voie dela mine (zâmbi, plecându-şi ochii) mă abătui din drum. M'o certa, nu m'o certa, da se cuvenea să-mi văz odată fimeia şi copiii, amu înainte de Crăciun, că s'aude că după Crăciun mă ia dela domnu căpitan şi mă trimite la regiment. Ii ia pe toţi dela spitale şi pune în locul lor dintre cei betegiţi. Că noi — sănătoşi cobză... (Din nou zâmbi şi îi scăpă atunci o tuse hodorogită ; duse mâna la gură). Numai noaptea asta rămâi aici. Mâine în zor pornesc, să fiu sara la domnu căpitan. Da se chiamă că tot mi-am văzut fimeia şi...

Soldaţii în gazdă aveau un clondir cu rachiu. Şi-au turnat în paharele de tablă, au turnat şi noului venit şi-au sorbit câte-o duşcă. Omul stătea pe marginea patului, încovoiat din şale, necăjit din când în când de tusea pe care căuta s'o înnece. Mustaţa îi căzuse pleoştită. Ochii priveau înlături. Rămăsese cu mantaua pe el. Tăcea.

Abia când a început să se lumineze, s'a scuturat din umeri, i-a privit pe cei doi, întrebător, a mişcat buzele vrând să spună ceva, şi şi-a luat seama. După câteva clipe, tot a grăit :

— Nu mai am vreme să-mi văz măcar copiii. Minte de fimee, pasca ei !

Şi se ridică de plecare.

Ei i-au spus femeii : „Nu te duce..."

Pe Niţă Petre îl opresc oamenii şi-l chiamă în bordeie, în baràci, în casele unde îşi au cantonamentul. Il îmbie cu ţigări. Bucătarul îi umple gamela până dă pe afară şi îi umflă burta cu mămăligă.

— Cum a fost, leat?

Povestea lui s'a întins până în rândurile regimentului de infanterie, cantonat la depărtare de vreo cinci kilometri. Câţiva bucureşteni de acolo au venit să-l cunoască şi să-i pună aceeaşi întrebare:

— Cum a fost, leat?

Lui Niţă Petre începe să-i fie lehamite de atâta sporovăială, dar e tras de haină şi de limbă, astfel că nu are încotro. Ia vorba dela capăt: cum a ajuns în Bucureşti, cum au căzut Bucureştii, ce-a fost după intrarea inamicului.

— Cum trăiau oamenii?

— Cum să trăiască? Ii lămureşte: ca vai de mama lor.

— Dar pe comandantul nemţilor l-ai văzut?

Cum să nu-l vadă dacă a căscat ochii pe calea Victoriei când Mackensen a venit cu trupele şi, pe scările palatului, se ploconeau doi şmecheri lăsaţi de rege, unul cu barbă, altul cu burtă? L-a văzut şi

peste o săptămână, când el, Niţă Petre, şi-a făcut curaj şi-a mai umblat prin centru. Mackensen locuia într'o casă, pe Brezoianu, şi ieşea în fiecare zi, pe la 11. Trecea, ţanţoş, călare, pe calea Victoriei, cu un aghiotant după el. Se ducea la hotelul de lângă Ateneu unde era ştabul ofiţerilor şi bea cu ei cafele. Pe urmă, cu alţi generali, se plimba la Şosea. Lumea de pe trotoare îl privea; câte unul mai fricos îşi scotea pălăria, dar cei din casele mari deschideau ferestrele şi băteau din palme la apropierea cârnului şi a ofiţerilor lui. El se uita, însă nu făcea niciun semn — parcă-i era greaţă şi lui de lingăii de sus.

— Cum ai venit, frate-miu, înapoi?

— Unde?

— Aici, în Moldova. Cum fugişi de acolo?

Povestea e mai lungă. Oricât vrea s'o scurteze, întâmplările se leagă între ele şi par mai degrabă o născocire dintre acelea care se scriu în cărţi. Niţă Petre nu le înfloreşte şi nu pune dela dânsul nimic. Dimpotrivă, uneori le scurtează, dar oamenii îl îndeamnă atunci cu încă o ţigară şi-l stârnesc întrebându-l de una sau de alta. Bucureştenii din infanterie au venit cu'n clondir cu rachiu care a încălzit limba povestitorului. Tot atunci un artilerist făcuse rost de-o bucată de şorici care a fost friptă pe cărbuni.

...Nişte ouă tari, o bucată de slănină şi-o pâine îi pusese în traistă ruda din Colentina când a plecat la drum. Ii dăduse şi o căciulă. Sora îi băgase în buzunar vreo patruzeci de lei.

A ieşit din Bucureşti, pe Griviţei, pe la Bucureştii-Noi şi-a cârmit spre Chitila. Ştia că din Gara de Nord pleacă trenuri cu oameni dela etape care duc vite spre Buzău ca să hrănească frontul. Se va

acăța pe-o scară, pe-un tampon, se va furișa într'un vagon ori se va cocoța pe un acoperiș. Dar mai știa că în Gara de Nord sunt patrule care cer militarilor și civililor, *ausvaisul*. La Chitila e altceva : gară mai mică, pază mai mică. Dă târcoale stației, pe departe. Vede oameni de corvoadă încărcând lemne. „In regulă", își zice Niță Petre, gândindu-se că-i va fi mai ușor să-și facă loc printre stivele de trunchiuri retezate. „De le-ar duce cât mai departe", bodogănește singur. „De le-ar duce nemților, pe front... Poate că au nevoie de ele ca să-și căptușească tranșeele... Poate că așa e regula kaiserului : să-și ție soldații la căldură".

Niță Petre făurește un plan de care s'a rușinat apoi și i-a venit să râdă, întrebându-se : nu cumva a căzut în mintea copiilor ? Planul era : merge cuibărit printre lemne, fără să-i fie frig, fără să-l dibuiască nimeni, ajunge pe front, iar când nemții încep să le descarce, el — țâșt ! — sare ca un iepure și-o tulește peste tranșee. Ajunge în linia românilor, mai înainte ca nemții să aibă timp să tragă după el sau să strige : „Halt !" pe limba lor.

— Unde merge, măi fraților, trenul ăsta cu lemne ? își ia el inima în dinți și se apropie de câțiva oameni care gâfâiau sub povară.

— La București, unde vrei să meargă ? îi răspunse unul care pe urmă își aduse aminte să-l descoasă și el : Dar tu ce mi te plimbi ca vodă prin lobodă pe-aici ? Dacă te-a scos la corvoadă, treci de muncește, nu te'nvârti degeaba...

Niță Petre a luat-o la picior, peste câmp, trăgând cu coada ochiului în urmă — nu cumva să strige oamenii sau soldații de pază, după el. Mai bătătorise drumul ăsta în Decembrie când venise la București. Il bătătorea și acum. Va fi în puterea nopții la Ploiești. Va cere adăpost, pe la marginea orașului, vreunei femei bătrâne, ori se va cuibări în vreo casă pustie. Și-au lăsat mulți rostul și au plecat, așa că sunt case fără stăpân.

Nu era încă hotărît cum să meargă : numai ziua sau numai noaptea ? Este mai bine noaptea când nu-l vede nimeni și nu-l întreabă nimeni ce e cu el și încotro se duce. Va ocoli satele și șoseaua și drumurile umblate. Va călca peste câmpuri, cu toate că acum treaba era mai afurisită fiindcă zăpada se așternuse înaltă, așa cum vede că este și aici în Moldova. Dar ce-o să facă ziua ? Va trebui să dibuiască un adăpost, să tragă la o casă de om pentru a-și pune capul pe-o laviță, pe-o pernă.

Gândind așa, gândind în toate chipurile, pe urmă ne mai gândind nimic, Niță Petre s'a pomenit că trece și prin sate. Lume puțină : mai mult femei, bătrâni, copii mici, băiețandri. Trecu prin vreo două păduri. O luă iar peste câmpuri, când văzu că drumul face ocol în jurul unui lac. Lacul era înghețat și, călcând peste el, ar fi scurtat din timp, însă nu știa dacă-l va ține ghiața. Se însera. Auzi lătrături de câini și zări în dreapta lui, lumini. „Este un sat", își spuse. „Intru într'o cârciumă să beau un rachiu ca să mă încălzesc. Mă dor și picioarele. Intru poate în vorbă cu vreun țăran să mă găzduiască până mâine la casa lui. Mâine trec de Ploiești.. E mai bine așa".

Nu era mai. bine. Când a pus mâna pe clanță s'o apese și să intre, și-a sucit gâtul și s'a uitat pe geam. Doi soldați nemți stăteau dinaintea tejghelei, în picioare, și tocmai duceau paharele la gură. Așa i-a văzut Niță Petre : dând peste cap paharele. A văzut că au arma la umăr și a priceput că fac paza în sat. Mai erau înăuntru, la o masă, niște țărani

care se cinsteau, dar lor n'a mai putut să le vadă obrazul, căci a sărit ca ars şi a fugit.

Nu-i mai era frig, nu-l mai dureau picioarele. A mers în neştire, ceas după ceas, şi a rămas mirat când a văzut că se îngână ziua cu noaptea. A rămas deopotrivă mirat că, după atâta umblet, n'a ajuns încă la Ploieşti. De bună seamă făcuse în timpul nopţii ocoluri mari.

Dădu cu ochii de un canton şi tot atunci simţi o sfârşeală în trup. „Ce-o fi tatii, o fi şi mamii!" gândi el când se hotărî să se apropie şi să-i ceară găzduire cantonierului. „Ce-o să-mi facă?" îşi spuse. „De gonit nu mă poate goni decât dacă e mai tare ca mine şi mă ia la bătaie. Altfel, nu plec. Şi nici nemţii nu sunt pe aici ca să mă vândă lor".

Fiorul altei temeri trecu prin el înainte de-a ciocăni în geam. Cantonierii au câini, câini răi care se dau la om. Dacă o avea şi ăsta unul care îl va rupe acum? Se uită înăuntru. Văzu un felinar aprins lângă pat şi, pe marginea patului, trăgându-şi nădragii un bătrân. Lângă el, tolănit pe podea, un dulău. „Norocul meu, îşi spuse Niţă Petre, că dulăul nu era afară. M'ar fi făcut fărâme". Bătu şi auzi în clipa aceea lătratul câinelui. Auzi mormăitul cantonierului care ieşi în prag, cu felinarul într'o mână şi ţinându-şi pantalonii cu mâna cealaltă, să nu-i cadă. Când câinele se năpusti printre picioarele bătrânului, să se repeadă la musafir, musafirul intrase trăgând după el uşa.

— Moşule... apucă Niţă Petre să rostească în timp ce bătrânul înălţa felinarul spre el să-l vadă.

— Dece ai lăsat câinele afară? bombăni cantonierul şi, trecându-i felinarul în mână, deschise uşa.

Dulăul intră, se uită la stăpân, la noul venit, lătră odată, îşi scutură urechile. Stăpânul bombăni

iarăşi ceva şi atunci câinele se lungi pe podea, purtându-şi ochii când la unul, când la celălalt.

Aci a poposit Niţă Petre o zi şi o noapte. După vreun ceas de vorbă cu bătrânul, s'a culcat pe patul de scânduri peste care era întinsă o velinţă şi a dormit până seara. Bătrânului încercase la început să-i îndruge că e de pe la Buftea şi că merge la Ploieşti unde s'a tocmit pentru cărăuşie. Bătrânul avea mustăţi şi sprâncene groase. Mustăţile îi cădeau peste gură, sprâncenele îi cădeau peste ochi. Stăteau şi unul şi altul pe marginea patului fiindcă în odaie nu era nicio masă şi niciun scaun. După ce Niţă Petre turnă verzi şi uscate, mirându-se în gând cât de bine îi merge gura, bătrânul îşi înălţă sprâncenele, îl privi, îl măsură şi pufăi pe sub mustăţi:

— De unde ai fugit?

— Cum? întrebă Niţă Petre şi simţi că-i piere piuitul.

— Din lagăr? Din spital? îl mai întrebă cantonierul. Ce tot vinzi castraveţi? bombăni el. Au mai trecut şi alţii pe-aici şi tot aşa băteau câmpii. Unde mergi la Ploieşti — când Ploieşti sunt la dracu în urmă? Asta e linia Buzăului. Vrei să fugi în Moldova ca şi ăilalţi. La toţi vă e frică şi umblaţi cu minciuni, parcă toată lumea ar fi cu nemţii...

De sub pat a scos o legătură în care avea brânză de burduf, ceapă şi mămăligă. A scos de acolo şi o jumătate de bostan copt.

— Ia de mănâncă! îl îndemnă, ursuz.

Niţă Petre se socoti dator să pună la bătaie şi traista lui.

— Am şi eu... spuse el ruşinat încă de frecuşul bătrânului şi vrând să-l îmbuneze; vrând, pe de altă parte, să arate că nici el nu este un calic: are pâine, slănină, ouă.

— Păstrează-le, că, până ajungi unde ți-ai pus în gând, mai va. Ai să mănânci și mere pădurețe.

Mâncară împreună. Musafirul, adică Niță Petre, a mușcat mai cu economie din brânza de burduf, ca să nu-i facă bătrânului pagubă prea mare și și-a umflat burta cu mămăligă și cu dovleac.

Mai trecuseră pe la canton soldați și ofițeri care se îndreptau spre Moldova. Tot așa încercară și ei să-l mintă pe bătrân, dar bătrânul le spusese dela obraz cine sunt ei și încotro se duc. Ii ospătase. Ii culcase pe patul tare și-i învelise cu velința plină de purici. Pentru călători ca Niță Petre și ca alții își ținea câinele în odaie. Pentru odihna și paza lor își scotea apoi dulăul afară să dea de veste dacă se apropie vreo primejdie. Oamenii dormeau o noapte sau o zi și pe urmă plecau, mulțumindu-i de găzduire. Unii, la plecare, îi șterpeleau câte ceva. I-au șterpelit găinile. Pe urmă au dat iama în sacul cu cartofi. Nu mai avea acum nici păsări, nici cartofi, astfel că-i furau mămăliga, brânza, cepele sau dovleacul.

Niță Petre a dormit toată ziua, iar când s'a deșteptat spre seară încă îl dureau mădularele de parcă ar fi fost ciomăgit la poliție. Il treziseră puricii. Mâncă iar cu bătrânul care-i spuse, posomorît, că de două ori a trecut o patrulă pe lângă canton și că dacă nu-i lătra câinele, poate s'ar fi oprit.

— Umblă acum îmbrăcați ca țăranii, îl lămuri moșneagul. Vezi să fii cu ochii în zece. Când ai să vezi doi, trei mergând împreună, să știi că sunt nemți. Păzesc liniile și vânează fugari. Cum de nu te-ai întâlnt ieri cu niciunul din ei ? Fii cu ochii în zece, îl sfătui din nou. De-aici încolo, să știi că seațin la drumuri și la poduri și cer *ausvais*, fi-le-ar *ausvaisul* în iad. Oamenii nu au voie să treacă din-

tr'un sat în altul fără hârtie nemțească. Mai rău este că unii din ai noștri s'au dat cu ei.

A dormit și'n noaptea aceea acolo și tot așa au avut grijă puricii să-l deștepte. Dar când s'a deșteptat, se simțea odihnit și ușor și gândea că ar putea să meargă acum fără oprire trei zile și trei nopți. Când își luă ziua bună dela bătrân, îi lăsă, fără ca acesta să bage de seamă, cinci lei pe prichiciul ferestrei.

Trecuse de Buzău când iar s'a lăsat noaptea. Nu-i era foame. Nu era ostenit, deși urcase peste vreo două dealuri. Se ferise mereu de sate. Când într'un rând, după amiază, apucase de pe câmp, spre șosea, a auzit un huruit de roți și un tropot de cai, iar de după copacul unde se ghemuise văzu trecând în goană câteva furgoane cu soldați. Asta a fost singura dată în ziua aceea când a simțit că-i svâcnește inima în piept.

Niță Petre a mers de unul singur, lăsându-se purtat de picioarele lui care se umflaseră și înghețaseră și iar se desghețaseră. A dormit prin bordeie, pe câmp, încălzindu-se cu strujeni de porumb și cu ierburi uscate. A mâncat din pâine ca din anafură și mușca din slănină câte o înghițitură. Dintr'un ou mânca de două ori : întâi gălbenușul și pe urmă albușul. A furat dintr'un coșar dela marginea unui sat vreo zece știuleți de porumb și, noaptea, frigea câte unul în adăpostul pe care-l nimerea.

Și-a mai luat curajul într'o seară și-a bătut la o colibă, într'un cătun, pe coasta unui deal.

„Aici e un cătun", și-a zis el. „Nu pot să fie nemți. Nemții se găsesc în satele mai mari. Ce-o fi mamii, o fi și tatii ! Mai mult decât să mă ia ro-

mânul cu toroipanul la goană sau să puie câinii pe mine, n'o să fie în stare".

Se lăsase un ger țeapăn, astfel că avea nevoie să-și desmorțească oasele undeva. Era la vreo săptămână după ce plecase din București. A bătut și-a intrat. In cocioabă se afla o femeie cu doi copii. Niciun bărbat. Mai bine! Foarte bine!

Vorbă multă nu se face când în colibă este o femeie cu doi copii, când coliba e răslețită de colibele celelalte și când în ea intră un om cu barbă mare, cu-o traistă la spinare.

Omul a trântit desaga pe pat, lângă copii, și i-a spus femeii:

— Mătușă, găzduește-mă până mâine. M'a prins noaptea la drum.

In vreme ce femeia îi punea un țol peste rogojina de jos, Niță Petre a scos din traistă două ouă și le-a dăruit copiilor, care se uitau cu mirare și temere, mai mult la ele decât la el.

A dormit toată noaptea și până pe la prânz, în ziua următoare. Femeia ieșise, intrase, trecând pe lângă el și peste el, fără ca el să simtă. Copiii, în pat, nu stătuseră nici ei ca sfinții, dar drumețul nu i-a simțit. In cocioabă era cald. In focul vetrei clocotea o oală de pământ. După atâtea zile, Niță Petre și-a întremat din nou stomacul cu o fiertură: o ciorbă de cartofi. El a tăiat pentru femeie și pentru copii câte o felie de slănină. Când a plecat, i-a întins femeii câțiva lei și a rugat-o să-i frigă în schimb câțiva porumbi și să-i dăruiască o bucată de mămăligă rece.

Din câte i-a spus ea, în cătun, afară de doi bătrâni, nu se mai găsea niciun bărbat. Erau toți la război. Au murit, au căzut la dușman, or fi în

Moldova — cine putea să știe? Nu știa nici de bărbatul ei dacă trăiește și unde este.

— Nemți vin p'aici?

— Vin, lua-i-ar boala, și ne ia la munci. Dumineca umblă pe unde este casă de om și strâng toate ouăle. Copiii au uitat gustul oului. Uite-i cum se uită la ele...

Copiii țineau și atunci în mână ouăle căpătate în seara din ajun, și se uitau, ca și atunci, cu mirare și cu teamă la ele.

Când l-a pus să-i povestească în ce fel a putut să ajungă până'n linia frontului și să treacă peste front, colonelul avea dinaintea ochilor o hartă și însemna cu un creion drumul pe care mersese Niță Petre. Niță Petre nu putea să cunoască numele tuturor comunelor, cătunelor, apelor, văilor și înălțimilor. Ici-colo, văzuse o însemnare românească sau nemțească — aceasta din urmă pentru coloanele de aprovizionare. Intâlnise un om sălbăticit, cu capre. Intâlnise într'alt loc, pe munte, un cioban cu oi. Trei zile dormise și se ospătase la o stână, în fundul unei văi. Ciobanii de aci au vrut întâi să-l omoare cu ciomegele, crezându-l făcător de rele. Când și-au dat seama că e soldat care vrea să treacă dincolo, i-au dat găzduire și hrană, i-au spus unde se găsește și pe unde e bine să apuce. Nici nu-i trebuia colonelului să știe toate numele pentru ca el să tragă pe hartă o linie care mergea dreaptă, pe urmă se frângea, se ascuțea, dădea înapoi și pornea iarăși înainte. Dacă soldatul își aducea aminte c'a trecut prin Cislău, înseamnă că el a trecut mai târziu prin Vipereşti, Ursoaia, peste apa Buzăului.

„N'ai dat de niște dealuri"?

„Da, să trăiți!"

6434 — 9 Zilele Vieții Vol. III

„Pe urmă de nişte păduri, de-o strâmtoare?“
„Da, să trăiţi!“
„Nu se vedea la apus un munte?“
„Se vedea“.

Era muntele Penteleu. Era comuna Ploştina. Apa care se arăta după ce-a urcat pe munte, era pârâiaşul Slănicului. Mai era un pârâu, Bâsca Mică. O pădure, alt munte, o vale îngustă şi adâncă. Aci, mori de apă. Un sat: Nereju.

Intr'o casă pustie din Nereju a dormit Niţă Petre o noapte, după ce a făcut foc smulgând bârnele altei case.

Alt sat, altă apă. Copaci răsturnaţi de furtuni. Un munte. Nu putea să fie decât muntele Coza. De aici a auzit întâia oară bubuituri de tun. Le-a auzit mereu după aceea. O stână. Bordeie părăsite. Intr'un bordei de aici a stat fugarul o zi şi o noapte, mâncând dintr'un bostan mai mult afumat decât copt. De aici încolo se întâlnea mereu cu furgoane nemţeşti. Nemţii mergeau călare. Se oprea cu urechea ţintă şi, când îi auzea de departe, se băga într'un bordei ori se tăinuia pe după un copac. Mereu erau urcuşuri şi mereu coborîşuri. O linie ferată. O pădure stufoasă. Nişte tranşee în care nu se afla nimeni. In ele a găsit o manta ruptă, nemţească, şi o cutie cu conserve. A îmbrăcat mantaua şi a mâncat conservele. Un munte; încă unul.

„Stai, stai! îl opreşte colonelul. Stai să vedem unde suntem acum. Un munte se chiamă Raşchila. Celălalt Răchitaşul. Nu se chiamă aşa?“

„Nu ştiu, să trăiţi, domnule colonel!“

„Zi mai departe...“

Când a coborît de pe al doilea munte, a venit bâldâbâc până'n vale unde era un sat. Un sat pustiu. Insă, în marginea lui, erau câteva grajduri pe la

spatele cărora Niţă Petre s'a furişat târîş. Auzea nechezatul cailor şi vorbele soldaţilor. După alte dealuri şi alte văi, a ajuns iarăşi într'un sat în care erau alţi nemţi. Pe urmă se deschidea o potecă şi poteca se înălţa pe un munte unde, sus, văzu licărind focuri. Il cuprinse abia atunci simţimântul spaimei. Ajunsese. Nici vorbă că, acolo, era linia frontului.

— Şi cum trecuşi, frate-miu? îl întreabă soldaţii când ajunge aici cu povestirea.

— Păi, am luat-o pe munte, când pe picioare şi când târîş. Pe lângă potecă, fiindcă nu eram prost să merg chiar pe ea şi să mă întâlnesc cu nemţii. Până la jumătatea muntelui este drept că n'am văzut pe nimeni, dar acolo, i-am auzit pe câţiva blogodorind pe limba lor. Erau patru şi coborau la vale cu puşca pe umăr, cu luleaua în gură. Am făcut pe mortul în păpuşoi, adică în zăpadă. Parcă, parcă, le ajunsese la ureche ceva, căci s'au oprit şi unul a strigat: Wer da? Halt! — adică, cum zicem noi: Cine-i? Stai! Eu stăteam, că n'aveam încotro, şi-mi băgasem capul în zăpadă, dar, ca să le răspund cine sunt, nu-mi dădea mâna. Pe urmă au mai spus ceva între ei şi-au plecat. M'am dat mai departe de potecă, mai mult de-a-buşilea, şi am urcat din nou. Noroc de manta, c'avea mânecile lungi şi-mi băgasem mâinile în ele. Altfel mă lua dracu: îmi degerau. O să vedeţi acum că mantaua nemţească mi-a mai prins bine la ceva... Mergi, Niţă Petre! Mergi, Nae! Mergi Mitică! Mergi în patru labe ca ologii şi ca lighioanele! îmi ziceam. M'am târît vreo trei ceasuri şi mi-era frică să nu m'apuce ziua. Pe urmă a îngheţat iar inima în mine, căci s'au pornit împuşcături şi au început să toace nişte mitraliere. Dela ei? Dela noi? Poate din amândouă părţile. Un atac de

noapte. O patrulă. O recunoaştere. Mă gândeam: dacă se rupe frontul tocmai acum şi mă prinde între două focuri? Ce te faci, nen'tule? Mă mai gândeam: poate am chilipirul să-i împingă ai noştri până jos, pe nemţi, şi eu să scap! A fost apă de ploaie, căci răpăiturile şi împuşcăturile s'au oprit ca la comandă. Insă, pe cer, se înălţau din când în când rachete. Astâmpăraţi-vă, fraţilor, cu luminaţia — ziceam în gândul meu — că nu vreau să mă'nnec ca ţiganul la mal. M'au ascultat — nu ştiu, românii, nemţii — aşa că se lăsă şi liniştea şi întunericul. Când gâfâiam mai tare şi credeam că mă lasă puterile, deodată văz că s'a isprăvit cu muntele şi că se face o vale, dar mai adâncă. Tot în patru labe m'am lăsat în ea, căci peretele era drept cum era pe partea astălaltă la urcuş. De jos, iar se înălţa un munte şi pe muntele ăsta văzusem eu luminile, nu pe muntele pe care mă târîsem. M'am lăsat în patru labe, dar am venit de-a'nboulea, bâldâbâc, până jos, la fund. Acolo — reţelele de sârmă. Ce te faci, şefule? mi-am zis. Cinci rânduri de reţele! Pe sub rândul dintâi m'am târît ca pisica. Pe sub al doilea n'a mai mers, şi atunci mi-a trecut prin minte să arunc mantaua nemţească peste sârma ghimpată. Am aruncat-o şi, aşa, am trecut cum treci peste un gard. La fel am făcut înc'odată şi înc'odată, până am încălecat peste toate şirurile de reţele care, cu toate astea, m'au cam sgâriat şi pe mâini şi, mă înţelegeţi voi, la şezut. Se făcuse mantaua ferfeniţă, aşa că am lăsat-o acolo, într'un par.

Soldatul neamţ, care moţăia în tranşee, şi pe lângă care, sărind şanţul, a dat buzna o arătare, îşi închipui la început că visează. Arătarea se împiedicase, căzuse, apoi se ridicase şi gonea spre linia din faţă. A fost om? A fost lup? A fost câine? Strigatul „Halt!" nu el l-a scos şi focul de armă nu el l-a tras, ci tovarăşul lui care se găsea la douăzeci de paşi.

Tot astfel, când în şanţul din faţă se prăvăli o măgăoaie, soldatul român încremeni. Puşca îi căzuse din mână. N'a putut să scoată un cuvânt, să facă o mişcare. Abia după aceea îşi veni el în fire. Insă măgăoaia îl ţinea de piept, gâfâia şi-i spunea:

— Frate-miu, sunt de-al vostru... Nu trage...

Baciu umblă prin sat, cu un sergent după el, şi-i scoate pe oameni din bârloguri. Locul de adunare este la primărie. Soldaţii îşi pun opincile şi-şi îmbracă vestoanele cam alene, cam cu părere de rău că sunt luaţi dela căldură, dar îi iuţeşte el cu gârbaciul şi cu vorba spurcată.

Trecea o unitate cu tunuri şi cai pe şoseaua care duce spre Roman dar, la un kilometru de sat, urcând dealul, s'a împotmolit. Zăpada mare, tunurile grele, animalele istovite. Ordin să li se vină în ajutor.

Când ajungeţi acolo, faceţi ochii mari şi vă trece necazul. Incepeţi să râdeţi, să vorbiţi, când cu oamenii pe care îi vedeţi, când între voi:

— Hăhă, fraţilor, voi eraţi? I-oite, mă, obuzierele lu domnu colonel Elefantul! Hăhă! Că ai dracului eraţi, leat, la Brăila...

— Măi, da prăpădiţi mai sunteţi! Văzurăţi că om cu om se întâlneşte?

— Na! Haideţi, fraţilor, să-i lăsăm aici ca să-i mănânce lupii...

— Nu-i mănâncă, leat, că numai ciolanele au rămas de ei...

— Ciolanele şi păduchii, măi, hăhă!

Soldaţii din obuziere s'au mirat şi ei când v'au văzut. Intâi se bucurară de întâlnire, pe urmă se necăjiră că oamenii lui Burtă-Verde îi luau peste picior. Vă dăruirăţi câteva înjurături. După aceea aţi făcut pace şi v'aţi dăruit unii altora ţigări.

Ofiţerii erau în vârful dealului pe cai, şi n'auzeau ce-şi spuneau soldaţii. Baciu se dusese la dânşii şi raporta, fudul de bună seamă, că a venit din ordinul comandantului său, cu un efectiv de atâţia oameni să dea ajutor regimentului lor.

Tunurile şi chesoanele erau, parte la poalele dealului, parte pe costişele lui. Caii fuseseră deshămaţi când soldaţii şi-au dat seama că degeaba răcnesc la ei şi-i bat. Intre unii şi alţii, adică între cai şi oameni, era parcă o potrivire: la fel de slăbănogi, cu pielea întinsă, crăpată şi păroasă; deopotrivă gâfâiau şi ieşea aburul frigului şi al ostenelii din trupul lor.

— Măi, că pricăjiţi mai sunteţi! le spuneaţi soldaţilor din obuziere înainte de a vă apuca de treabă, însă acum fără să mai aveţi în glas răutatea şi batjocura dinainte.

— Râde dracu de porumbe negre! bombăni unul dintre ai lor. Parcă voi sunteţi altfel...

Nu mai încape vorbă că dreptatea era de partea omului dela obuziere. In ei se cădea să vă vedeţi ca într'o oglindă, pe voi. Cum puteaţi să arătaţi mai bine dacă, tot ca pe ei, vă încercase boala; dacă ţara vă hrănise la fel, cu pâine mucegăită, cu tapiocă în care înnotau gărgăriţe, cu zeamă de fasole; dacă v'aţi luptat cu păduchii şi dacă aţi făcut retragerea şi aţi îndurat gerul iernii în opinci şi'n vestoane? Adevărat: râde dracul de porumbe negre...

Impingând alături de ei la tunuri, la chesoane şi la furgoane, icnind şi năduşind împreună, schim-

baţi vorbe şi trăgeaţi cu coada ochiului la ofiţeri de sus — nu cumva să bage de seamă că mai stăteaţi în loc. Printre ofiţeri întârzia şi Baciu, mândru că e luat în seamă de ei, că-l cinstesc cu ţigări şi-i dau voie să fumeze în faţa lor.

— E şi Elefantul acolo?

— Nu e, frate-miu. Nu mai este. Comandant l-avem acum pe Popescu II. Voi, tot cu Burtă-Verde?

— Tot. E însă om de treabă.

— Ştim. Voi aţi avut noroc. Noroc se chiamă că avurăm şi noi c'am scăpat de Balaurul. Mai întâi că s'a îmbolnăvit de recurentă şi-a căzut la Ghidigeni. Pe urmă, fiindcă rămăsese cu-o bâţâială, a fost mutat la Iaşi, la minister.

— Unde făcurăţi iarna?

— Păi, la Ghidigeni unde era şi un spital. Spitalul unde a zăcut Elefantul. Acolo a murit şi jumătate din regimentul nostru. Dar voi? Cum aţi dus-o?

— Ca în raiul lui Scaraoţchi. Ascultă, măi judeţ: ai fost bolnav şi tu?

— Am fost. De izantematic, dar n'am murit. Bine, bine, însă, n'aş putea zice că am scăpat, căci trag greu un picior şi câteodată îmi amorţeşte. Poate m'o reforma... Cimitir mare lăsarăm acolo, neică. Mare şi frumos... La Ghidigeni e moşia lui Chrisoveloni, unul care are bancă în Bucureşti — ai auzit de el? — şi care, el cu nevastă-sa, sunt prieteni cu vodă şi regina. Regele vine mereu la Zorleni unde e cartierul general şi de acolo, ţuşti! cu maşina la Ghidigeni. Se întâlneşte cu regina la palatul Grecului şi vin alţi generali şi se încinge masă mare. Nevasta lui Chrisoveloni ţine spitalul. O chiamă Sibila, coana Sibila, dar li se poruncea soldaţilor să-i zică „domniţă" şi „măria ta". La spital erau cocoşneţe care *domniţa* nu venea decât când venea şi regina şi se opreau amândouă în prag ca să nu ia boala dela noi. Şi ele şi bărbaţii şi servitorii galonaţi care se grămădeau la spatele lor şi se uitau la noi ţinându-se de nas, se îmbrăcau cu halate albe ca doctorii. Ceva ca la teatru sau ca la panoramă, judeţ. Cocoşneţele de neam mai sărac făceau sluj în faţa lor şi luau din mâinile servitorilor coşurile cu daruri pentru noi. Ce crezi că ne dădeau? Câte două ţigări, o bucăţică de ciucalată şi o carte de-a reginei. Regina compune cărţi cu „Doamne-doamne ai grijă de ţara mea, de regele meu, de tron", şi alte chestii. Cât ţinea vizita, n'aveam voie să ne mişcăm şi să ne văităm, iar dacă-l apuca pe vreunul neputinţa, nu putea să se ceară pe oală, aşa că, după ce plecau ele şi ei, oamenii răsuflau uşuraţi, fumau ţigările, mâncau ciucalata şi făceau pierdută pe sub pat cartea măriei sale.

Prietenele reginei o încredinţau că, atunci când ea vine la un spital, durerile bolnavilor se alină şi rănile se vindecă. Profesorul Iorga se înfăţişa la palat cerându-i să scrie articole şi rugăciuni pentru soldaţi. Spunea că altceva nu vor oamenii de pe front.

Despre misiunea ei ca regină ea avea şi aşa părerea că e datoare să-şi spună cuvântul şi să-şi impună voinţa în toate împrejurările. Oamenii politici şi generalii vorbeau cu Ferdinand, dar trebuiau să treacă şi pe la ea. Ea schimba hotărîrile regelui fără să-l mai întrebe, convingându-i şi pe miniştri şi pe conducătorii armatei că Nando e un om şovăielnic, fără idei.

Cine era mai fără caracter şi căuta favoruri, renunţa să-l consulte pe rege. Era deajuns dacă o întreba şi-o linguşea pe ea.

Când se întruneau consiliile la palat fără știrea ei și se luau măsuri fără aprobarea-i înaltă, făcea mai întâi scene bărbatului și pe urmă reproșuri amare demnitarilor. Dela cuvântul aspru trecea la izbucniri în lacrimi. Nu era înțeles augustul sacrificiu al unei suverane cu sânge de mai multe ori regal. Ar fi putut să nu împărtășească soarta poporului, ci să stea la curtea vărului ei George sau a vărului ei Nicky. La Londra sau la Petrograd ar fi călcat pe covoare cu flori și, în cinstea ei, s'ar fi organizat recepții somptuoase. A rămas aci, în Moldova, unde copiii i s'au îmbolnăvit de gălbinare și de amigdalită, unde, când face o călătorie cu automobilul, întâlnește pe șosele stârvuri de cai, iar după ce vizitează spitalele vede în somn numai exantematici.

Aceasta este recunoștința poporului și a cârmuitorilor lui ?

Era în fruntea societății de Cruce Roșie și se hotărîse ca, întrucât societatea nu a dat dovadă nici de hărnicie, nici de pricepere, să se treacă ambulanțele societății în seama serviciului sanitar al armatei. Regele și-a dat învoirea, dar a avut pe urmă zile fripte. Zile fripte au avut și generalii care fuseseră de părere că doamnele și învârtiții dela Crucea Roșie n'au adus niciun aport în combaterea epidemiei. Prezan călcase în străchini căci el susținuse ideea deposedării societății de ambulanțe. S'a grăbit să revină asupra măsurii când regina, chemându-i pe toți, a jucat o mare scenă de tragedie antică, rostind cuvinte pe care le-a transcris pentru istorie și in jurnalul ei :

— Luați-mi ambulanțele, luați-mi tot, dar faceți-mi cel din urmă serviciu : aruncați-mă într'o fântână și acoperiți-mă cu o lespede grea !

Despre însușirile-i de scriitoare, înzestrată cu talent mai mult decât Aunty, o încredințaseră în repetate rânduri doamnele de onoare. O încredințase și Nicolae Iorga.

Dacă prezența ei tămăduia răni și aducea soare în sufletul bolnavilor — ei bine, regina se va osteni să viziteze spitalele prietenelor sale Sybille, Alice, Maruca și Irène. Va vizita spitalul dela Coțofenești unde erau Cella și Sylvia și niște drăguți medici francezi. Gazetele din Iași — cu deosebire „Neamul Românesc" — vedeau în călătoriile reginei acte de eroism și jertfire de sine. Ii publicau fotografiile care o arătau, zâmbitoare, în costumul alb al surorii de caritate și o lăudau pe regina care, înafară de țigări și cărți cu rugăciuni poetice, începu să dăruiască bolnavilor iconițe. Pe iconițe era ea în chip de Maica Domnului.

Dacă profesorul Iorga o asigura că, în tranșee și pe patul de suferință, ostașii nu voiau ca hrană care să le întărească trupul și sufletul decât articolele reginei, ea se resemna să îndeplinească și această muncă, scriind o proză prin care cerea Domnului a-toate-făcătorul să-și coboare mila asupra soldaților, asupra dinastiei și totodată să-și trimită fulgerele împotriva celor care, la București, puneau la cale cu ocupantul detronarea lui Ferdinand.

Colonelul Bănescu Burtă-Verde poruncise oamenilor să scoată din încurcătură obuzierele, dar nu trimisese vorbă lui Popescu II și ofițerilor acestuia să vină la el să se încălzească și să se ospăteze. Nu uitase țigănia dela Brăila. Pătrunși de frig pe vârful dealului, ei ținură consiliu, criticară purtarea grobiană a comandantului Artileriei și, întrucât Baciu îi informase că la doi kilometri este un regiment

de infanterie, porniră într'acolo. Il luară și pe Baciu cu ei, astfel că ați făcut treaba mai domol și ați vorbit mai mult, despre mai multe.

— Era bine pe de o parte, fraților la noi, la Ghidigeni, dar pe de altă parte era și rău. Dece era rău? Că se fâțâiau mereu pe acolo generali și civili și cucoane. Vă spusei că, alături, la Zorleni, era cartierul lui vodă și că la noi era spitalul și palatul Grecului. Dă-i cu mașinile pe șosea toată ziua! Acu, dacă n'am fi fost hărtăniți ca niște calici și slabi ca ogarii, dacă am fi avut bocanci buni și haine de paradă și nu ne-am fi clătinat pe picioare de nemâncare, ne-ar fi scos toată ziua ca să se furlandisească grangurii cu noi și să arate generalilor francezi și rușii dela Marele Cartier că armata română e grozavă. Așa, însă, ne țineau toată ziua în bordeie cu ordin să nu scoatem capul la venirea boierilor. Se rușinau cu noi. Corvezile pentru lemne, pentru hrană, le făceam noaptea. Intr'un fel era bine, căci toată ziua stăteam degeaba, noi ăștia sănătoșii. Era bine într'un fel și pentru bolnavi că, dacă erau în spital și venea regina, căpătau atunci carne și prăjituri. In celelalte zile — țin'te, neică, fasole... Dar și pentru ei era rău căci dacă veneau obrazuri boierești, cocoșnețele din spital îi dădăceau să stea frumos în pat, să nu se tânguiască, să strige ura! la plecarea mărimilor. Știi însă ce era mai bine pentru noi, turcaleții care n'aveam nimic? Tot în Ghidigeni se găsea și un regiment de ruși. Cazaci. Cavaleriști. Voinici leat, nu amărîți ca noi. Ne făcusem prieteni. Aveau hrană bună: două feluri de mâncare pe zi, nu fasolari ca noi. Ciorbă cu hălci de slănină și cașa, un pilaf, de-al lor să te lingi pe degete numai când îl vedeai. O ștergeam pe ascuns cu gamelele și ei ni le umpleau. Dar trebuia să ne ferim și de ofițerii noștri și de ai lor. Ai dracului și unii și alții. Colonelul lor, moșier mare la el acasă era o dulamă de om cu niște mustăți galbene și cu ochii iabrași. Intrai în sperieți uitându-te la el, parcă ar fi fost frate cu Elefantul. Atât numai că Elefantul era țigănos iar ăsta roșcovan. Tot așa și ofițerii și gradații care ne puneau pe goană când ne prindeau. Cu soldații ne aveam bine; ziceau: Haida rumanschi! și ne turnau în gamelă un linguroi de mâncare de dădea pe afară. Acu, de când s'a întâmplat daravera aia cu ei...

— Care?

— Păi, voi nu știți? Au făcut revoluție. Pe ce lume trăiți? S'a făcut revoluție în țara lor și l-au gonit pe țar. Nu mai vor să se bată. Revoluția a început să se întindă și'n armata rusească de aici. De-aia ne-au mutat pe noi și ne trimit la Roman. Cică să nu ne luăm după ei...

— I-auzi, leat!

— Mă, să-i fi văzut pe soldați cum umblau cu funde roșii la piept și făceau întruniri și cântau. Colonelul lor a fugit la Zorleni. Ofițerii și gradații ceilalți umblă ca mielușeii.

Mai înțepa frigul, uneori, ziua, mai mușca gerul în timpul nopții. Dar, putere — iarna nu mai avea.

— Se duce, frate-miu, își dădea cu părerea un soldat încălzindu-se la soare atunci când soarele împungea pe la nămiezi, pământul.

— Lungă fuse și dată'n aia a mă-si! glăsuia altui cuprinzând cu privirea cerul albastru și întinderile albe — și știați că el se gândea la iarna grea care băgase vieți după vieți în pământul Moldovei.

Ca la vreo două sute din regiment dormeau în cimitir. Peste morminte se așternuse zăpada ca o plapomă de puf, ușoară, caldă, să le fie cald rebegiților care, cât zăcuseră în infirmerie, suferiseră atât de mult de frig.

Locotenentul medic nu mai avea de lucru și ca atare, nu-și mai ieșea din fire, nu mai trăia cu teama că soldații îi vor da și lui exantematic. Grija celor vreo șapte bolnavi care, nici nu se făceau bine și nici ortul popii nu îl dădeau, o avea sergentul sanitar. Pe bolnavii aceștia nu-i mai scuturau fierbințeiile. Nu mai vorbeau anapoda în somn. Dar pe picioare, nu se puteau ridica. Trupul lor, vlagă nu mai

prindea. Le erau ochii în fundul capului. Nu trebuia să cunoști meșteșugul de doctor, ca să știi că o supă caldă și o cană cu lapte i-ar fi înfiripat. Dar de unde, supa? De unde, laptele? Nu vor muri acum, și nici pe front, căci nu mai erau buni de nimic. Regimentul îi va trimite la Vaslui, iar dela Vaslui vor fi expediați unei comisii la Botoșani. Comisia îi va reforma și-i va băga în spitalul de ofticoși dela Bisericani, unde vor rămâne pentru totdeauna, căci vor muri acolo.

Se topiră zăpezile. Fără să vă îndemne Baciu sau alt reangajat, ați făcut pârtii mari de scurgere ca să nu intre apa în bordeie, în barăci și'n colibe și să vă înnece ca pe guzgani. Vreo săptămână ați bălăcit în noroaie și ați simțit încă odată, ca la începutul lui Decembrie când v'ați refugiat, umezeala în oase. Se desfăceau troiene mari de pe dealuri și cădeau în sat, bubuind în puterea nopții de parcă frontul s'ar fi mutat acolo. Pe urmă, de pe dealuri veniră șuvoaie scăpate, ai fi zis, din niște stăvilare, și spălară coastele, ulițele, așezările omenești.

Două zile, nu mai mult, săgetă soarele pământul și-l svântă și scoase din pământ firul ierbii.

Primăvara era în sat, pe câmpuri, în toate satele și orașele țării și în sufletul vostru.

— Scăparăm, leat! glăsuia Niță Petre perpelindu-și spinarea în bătaia razelor tari. Cam năpârliți, cam ca niște jigodii date în tarbacă, dar tot e mai bine de noi decât de ăi de colo.

Cei de colo aveau cruci de mesteacăn la căpătâi și dormeau sub o pătură de iarbă ușoară ca mătasea. Lepădaseră plapoma albă. Dormeau cuminți, reglementar, în șiruri drepte, astfel că niciunuia nu i s'ar

fi putut face mustrări, la o inspecţie, că a ieşit din rând.

— Ce-o mai fi, om vedea! cugetă Niţă Petre. Poate că ruşii ăştia or strica toate şpilurile mahărilor dela noi şi de pe unde se războieşte lumea şi o să-i silească să facă pace.

Vine un curier, un sergent, dela Iaşi. E la Serviciul Intendenţei Armatei şi adună dela regimentele din judeţ tabelurile cu numărul efectivelor şi cu numele lor. Lucrarea e pe toată armata. Trebue să se vadă cine a murit, cine trăieşte, ca să se ştie câte perechi de bocanci, câţi pantaloni, câte vestoane, câte capele să se trimită. Au venit efecte dela francezi.

— Mai demult nu puteau să le aducă? întreabă cu nedumerire şi năduf un soldat. In toamnă, în iarnă când ne lua dracu...

Sergentul stă în mijlocul vostru, cu taşca pe după umăr ca un postaş. E vesel şi vorbăreţ din fire. Până să i se dea tabelurile dela cancelarie, mai are timp. Râde când soldatul îi pune întrebarea.

— Să vă dea ţoale noi ca să muriţi în ele? In toamnă mâncam bătaie şi în iarnă se lăsase cu boli. Şi mai era o chestie: nu ştiau aliaţii dacă ne mai batem. Să cheltuiască pe degeaba cu noi? Pe urmă ei simţeau că'n Rusia se cloceşte ceva. S'a clocit şi-a ieşit revoluţia. Dacă — ziceau ei — se întinde şi-aici? Acum le-a venit inima la loc: au văzut că în Rusia este unul, Cherenschi, care merge cu ei. La voi nu vin gazete? Adică, aşa e, cum s'ajungă în văgăuna asta? Nu e vorbă că gazetele mint de îngheaţă apele, dar dacă dai la o parte minciunile, vezi că a intrat frica în stăpânire. E careva p'aici, să se supere? Nu e. Suntem între ai noştri. Gazetele

şi ofiţerii aproape că nu-i mai înjură pe germani. Ii înjură pe maximalişti — ăştia sunt partidul din Rusia care vrea pace şi pământ pentru ţărani — cum că sunt trădători. Aţi priceput..Ii doare.

Sergentul a plecat. Trebuia să fie în seara aceea la regimentul de infanterie. După plecarea lui, oamenii s'au luat la vorbă, dându-şi cu părerea fiecare, cum îl tăia capul, despre spusele curierului.

— Cam slobod de gură! glăsui careva.

Niţă Petre te trase mai târziu pe şosea, se uită în dreapta şi în stânga şi scoase din buzunar o hârtie:

— Citeşte-o şi s'o rupem. Am mers cu sergentul, tălălăind, până în marginea satului şi acolo, după ce m'a întrebat de unde sunt, ce meserie am, mi-a dat chestia asta. Mi-a spus: Citeşte-o şi fă ce ştii cu ea. Dar nu e pe vânzare? m'a întrebat el. Nu e! i-am spus eu, adică să n'aibă grijă că n'am să-l dau de gol.

Era un manifest, şi el saluta revoluţia rusă care liberează poporul rus şi dă semnalul libertăţii tuturor muncitorilor. Mai scria în manifest că războiul României trebue să ia sfârşit, că din vina conducătorilor au murit zeci de mii de oameni în spitale, că ciocoii se îmbogăţesc şi lumea săracă flămânzeşte. „Trăiască Revoluţia Rusă! Vrem pace!" aşa se încheia.

— E lată rău, ce zici? te'ntreabă Niţă Petre care a aşteptat să citeşti hârtia tipărită.

— Este. Dar este bine.

— Păi, eu zic că e rău? Ce facem acum?

— Cu ce?

— Cu afişul. Il rupem?

— Cum crezi?

— Curierul zicea că să fac ce-oi şti cu el. As-

cultă. Eu am o idee. E păcat sa nu-l mai citească şi alţii. Il ţiu ascuns trei zile până uită lumea c'a fost p'aici sergentul şi ai să vezi pe urmă...

Peste trei zile se sgâiau în faţa primăriei din sat vreo cinci soldaţi. Au plecat ei şi au venit vreo zece. Dupa aceştia se grămădiră alţii. Unii citeau, alţii silabiseau ceva care era lipit pe zid. Nu vorbeau şi nici nu se priveau. Parcă-şi erau străini.

După vreo două ceasuri veniră, furtună, Baciu şi un alt plutonier, îi alungară pe oameni, deslipiră hârtia şi porniră spre satul vecin unde locuia colonelul.

In Februarie, cancelarul Reichului dadea vestea că guvernul german a hotărît să înăspreasca războiul submarin. In Martie, America declara Germaniei război. Intre o întâmplare şi alta se năruise un tron şi un regim. Insă revoluţiei ruse îi puneau zăgazuri conducători dinăuntru a căror ureche nu era la inima poporului să-i asculte bătăile. Căutau să-i oprească mersul şi stăpânitorii celorlalte popoare, iar mijlocul pe care instinctul conservării de clasă l-a găsit cel mai bun a fost ca războiul să fie dus mai departe cu mai multă înverşunare.

Cu privire la revoluţie, atitudinea cârmuitorilor dintr'o tabără şi alta a războiului era una: de vrăjmăşie, de ponegrire. Tot astfel, cu privire la cei care voiau să îndrume poporul sclav de veacuri pe drumul totalei descătuşări. Era un om, Lenin, împotriva căruia se îndreptau cu deosebire armele minciunii şi ale urii.

Pentru ca popoarele şi soldaţii din celelalte ţări să nu poată auzi strigătul de bucurie, luptă şi înfrăţire al milioanelor de muncitori şi ţărani ruşi, tunul trebuia să răsune mai tare.

Parlamentele beligeranţilor se adunară în pri-

măvara aceasta și votară credite noi. Impărații, regii și președinții se întrecură în proclamații prin care își îndemnau popoarele să se năpustească iarăși unele în contra celorlalte.

Franța își aduse aminte că avea o aliată care, după ce pierduse câteva sute de mii de oameni și mai mult de jumătate din teritoriu, ținea încă undeva o fărâmă de front. După înfrângere o lăsase pradă flămânzirii și bolilor. Clemenceau o mustrase aspru că nu s'a împotrivit mai îndelungă vreme puhoiului german și o amenințase că, la Conferința Păcii, nu-i va susține revendicările. Binevoi totuși să-i dăruiască un general burtos, incapabil și arogant [1]), precum și alți câțiva ofițeri, foarte buni dansatori și jucători de poker. Gradul de locotenent al unora nu-i împiedica să aibă ieșiri impertinente față de generalii români. Despre un căpitan de rezervă, anexat ca specialist în probleme de armament, Ministerului de Război dela Iași, s'a aflat că era fabricant de ghete din Lyon. Dar medicamente și hrană, guvernul francez n'a trimis aliatei. Echipament n'a expediat trupelor ei care, dârdâiseră toată iarna ne'mbrăcate și ne'ncălțate în tranșee și în cantonamente.

Când aliații din Apus întocmiră planurile ofensivei de primăvară, Franța își aminti că, undeva, era un crâmpei de țară căreia ei ar putea să-i încredințeze iarăși un rol. Echipată și înarmată, va fi în măsură să ușureze frontul apusean, atrăgând asupră-i efective germane. Va putea, mai cu seamă, să fie un pumnal în coasta revoluției ruse.

---

[1]) Generalul Berthelot se amestecă și încurcă lucrurile... de o suficiență nemăsurată, căptușită cu o superficialitate nimitoare *(G-ral Averescu: Notițe zilnice)*

Ii trimiseră grabnic tunuri, mitraliere, puști și numeroși instructori militari. Ii trimiseră îmbrăcăminte și încălțăminte pentru ostașii care se văzură înzestrați cu mai mult decât aveau nevoie. In zilele calde, primăvăratice și, mai târziu, pe front, sub soarele ucigător al verii, ei au purtat bocanci cu talpă groasă, flanele și mantale.

La Iași, la Botoșani, la Roman, la Bacău, soldații ruși purtau cocarde roșii la piept și flori de câmp la puști. Cântau imnurile revoluției. Organizau meetinguri sub cerul liber și-i aplauda populația românească. Printre ei, la început, se strecurară și soldați români. Dar comandamentele au pornit vânătoarea după civili și militari. S'au produs ciocniri între oamenii lor și soldații ruși care luau apărarea celor arestați. Plutonieri și comisari mâncară chelfăneală. Atunci s'au luat măsuri de izolare a unităților. Soldaților li se citise la regimente ordine prin care erau amenințați cu pedepse grele dacă sunt prinși la manifestațiile rușilor sau stând cu ei de vorbă. Civilii erau ridicați de acasă și bătuți la poliție.

La început, împreună cu soldații ruși erau și ofițerii lor. Purtau și ei cocarde. Luau cuvântul la întruniri. Pe urmă, ofițerii se împuținaseră. Fugiseră, ascultând de ordinul generalului Scerbacev, comandantul armatelor ruse de pe frontul român [1]).

---

[1]) Frontul din România era depărtat de centrele revoluționare și industriale. Alături de armata rusă, mai bine zis în urma acesteia, se găseau unitățile românești. Foarte puțin atinse de revoluție, ele formaseră, la ordinul generalului Scerbacev, comandantul frontului, un cordon de poliție care nu-i lăsa pe „suspecți" să treacă spre front. Românii, dimpreună cu cazacii, dezarmau unitățile care mergeau împotriva șefilor

Regele trecu în revistă câteva divizii şi rosti în fața fiecăreia aceeaşi cuvântare. Făgăduia pământ. Spunea că vrea să rămână în istorie cu numele de regele țăranilor. Incă odată s'au speriat marii moşieri şi încă odată s'a simțit dator Brătianu să-i liniştească. Ei nu vedeau ce este în Rusia? Nu-şi dădeau seama că ideile de acolo se întind şi la noi? Trebue simț politic. Regele făgăduise pământ țăranilor, aşa cum făgăduise şi în Decembrie când a citit mesajul: după ce războiul se va sfârşi. Să vedem când se va sfârşi şi cum se va sfârşi. Să vedem cum evoluează lucrurile în Rusia. Cherenschi merge mână în mână cu aliații noştri. Nici vorbă că-i va pune pe bolşevici la zid. Este de aceeaşi părere şi Berthelot. Este şi Scerbacev.

Avusese loc mai înainte un consiliu de război la Iaşi, sub prezidenția lui Ferdinand.

Au participat Averescu, Prezan, Brătianu, Berthelot, Scerbacev. In ziua aceea, în Piața Unirii, fuseseră demonstrații sgomotoase ale unităților ruseşti dela Socola. Fluturaseră steaguri roşii, se cântase „Internaționala", s'au ținut cuvântări pentru pace. Autoritățile intraseră în pământ. Doar câțiva comisari şi câțiva plutonieri dela comenduire, îmbrăcați civil, au dat târcoale manifestației pentru a-i nota pe

---

lor. Sub amenințarea mitralierelor şi a tunurilor româneşti în numeroase rânduri regimentele cele mai revoluționare fuseseră puse la punct, aşa cum cu cinism se exprima generalul Scerbacev. Comandantul reacționar visa să folosească armatele de pe frontul din România pentru a combate revoluția. Aci se adunau ofițerii izgoniți de pe celelalte fronturi. La adăpostul Românilor, generalul Scerbacev forma detaşamente de asalt compuse din ofițeri; unii dintre ei vor participa mai târziu la războiul civil, alături de gărzile albe. *(Istoria Revoluției Ruse. Vol. II.)*

soldații şi civilii români care s'ar fi aflat pe acolo. Luaseră la ochi pe un bătrânel cu ochelari care asculta cuvântările şi, în câteva rânduri, aplaudase. Când s'a cântat „Internaționala", buzele lui se mişcau: cânta şi el încet. Până spre seară, un agent îl găsi pe contabilul Max Vecsler, îl aduse la poliție iar aci prefectul se răsti la el — îi vorbea cu glas tare şi pentrucă bătrânul era surd — şi-i luă o declarație. Pe urmă îi dădu drumul.

Berthelot risipi îngrijorarea din cuvintele şi de pe chipul regelui. Spuse o glumă şi-şi săltă pântecul în hohotiri de râs ca din butoi. Râseră şi ceilalți, cu toate că nu pricepuseră spiritul generalului. Numai Averescu îşi mângâia ciocul şi privea pe fereastră.

Discutară pregătirile cu privire la ofensivă.

— Când pornim? îi întrebă primul-ministru pe generali.

Averescu luă cuvântul şi spuse că, întrucât pe celelalte fronturi, situația e încă neschimbată, nu se poate fixa un termen pentru reluarea luptelor. Dealtminteri, nu s'au terminat operațiile de echipare a trupelor. Nu toate unitățile au primit armament. Nu avem artilerie. Nu ne putem grăbi. Trebue ridicat moralul trupelor noastre care se resimt încă de lipsurile şi de bolile iernii. Se observă o influență a revoluției. Pe de altă parte, care e starea de spirit a soldaților ruşi? A soldaților, nu a ofițerilor. S'ar părea că, în Rusia, Cherenschi pierde teren şi câştigă maximaliştii.

I se prezentase prilejul să arunce pietre în mai multe grădini. Avea polițe de plătit tuturora.

Regele, Prezan şi Brătianu îşi scărpinară bărbile şi se priviră, vrând a-şi spune că Averescu e un ambițios şi un cârcotaş. Se crede mereu nedreptățit,

dar a uitat boroboaţa dela Flămânda când cu trecerea Dunării.

Berthelot tuşi, îşi desprinse din copcă gulerul tunicii, îşi şterse cu o batistă ceafa, pe urmă îşi făcu vânt.

Scerbacev era un om cu ticuri. Umerii lui săltau, ochii lui clipeau, dar nu în acelaş timp, ci pe rând: întâi stângul, pe urmă dreptul; vorbea gângav şi mesteca mereu, deşi în gură n'avea nimic; sărea de pe scaun şi rămânea cu vârful unui picior în sus. Nu se putea şti, din cauza aceasta, când este în bune sau în rele dispoziţii, căci reacţiona totdeauna la fel.

Brătianu îi răspunse lui Averescu, dând glasului său ondulaţii cât mai catifelate, că soldatul român se reface fiziceşte, văzând cu ochii. Viaţa în bivuac, în mijlocul naturii (o clipă el închise ochii, poetic) îi va da forţe noi. Va primi hrană bună, căci aliaţii francezi (îndreptă o privire caldă spre Berthelot) ne-au expediat un transport de conserve. In privinţa *cealaltă* (accentuă cu un uşor tremolo) domnul general să n'aibă nicio teamă. Să-şi aducă aminte de cuminţenia tradiţională a poporului nostru. Dealtminteri, majestatea sa va aduce personal la cunoştinţa armatei că va dărui ostaşilor dela sate, pământ.

Prezan îşi combătu cu blândeţe ipocrită rivalul declarând că, în condiţiile frontului românesc, artileria nu este un factor absolut necesar. Va demonstra tuturora, chiar şi aliaţilor, că se pot obţine rezultate hotărîtoare folosind cavaleria. Ne va da cai domnul general Scerbacev. Ne va da şi cazaci.

— Nu e aşa, domnule general?

Scerbacev se schimbă de pe un picior pe celalt, mestecă în gură o prună pe care totuşi n'o avea, clipi din ochi pe rând, îşi săltă umerii. Se înţelese din toate aceste mişcări că era de acord să pună la

dispoziţie, pentru front, pe toţi cazacii şi toţi caii din regiunea Donului. Mai greu fu înţeles când spuse că revoluţia va fi lichidată, că trupele de sub comanda sa îi sunt credincioase, că, după ce-i va alunga pe germani dela noi, îi va suprima pe maximaliştii din întreaga Rusie. Va da ordin deocamdată pentru arestarea soldaţilor care au manifestat pe străzi în ziua aceea.

Ar mai fi continuat, căci se înflăcărase, dar, entuziasmat la rându-i, Berthelot bătu din palme, puse apoi mâna lui grea ca o labă de urs pe umărul lui Scerbacev şi-i luă vorba din gură.

— Vedeţi, declară el, că evenimentele din Rusia n'au nicio importanţă. Lucrurile se vor domoli curând acolo. Dar România trebue să se grăbească. Este în interesul ei. In Franţa, germanii abia mai rezistă. Vive la France!

Ca să nu mai fie discuţii, el aduse elogii lui Scerbacev, felicitându-l că-şi ţine în mână trupele şi încheie repetând anecdota dela începutul şedinţei.

Averescu plecă supărat la cartierul armatei sale. Cartierul îi era la Bacău. Peste două zile veni acolo regele cu prinţul Nicolae. Peste alte douăzeci şi patru de ore sosea şi generalul rus.

In Iaşi avuseseră loc mişcări mai puternice ale trupelor revoluţionare. Coloanele au manifestat pe strada Lăpuşneanu, prin faţa reşedinţei regale, iar printr'o rezoluţie votată la Socola soldaţii ceruseră arestarea lui Scerbacev.

Bucureştenii din centrul oraşului au avut în iarna aceea prilejul să vadă multe trupe de comedie şi operetă, berlineze şi vieneze. Era şi o formaţie românească de operetă la Teatrul Liric. Răsărise o stea, Marilena, şi de ea se îndrăgosteau spectatorii, acum. Leonard era mai departe prinţul nefericit pe care îl visau, noaptea, fetele şi cucoanele. In loji şi în primele rânduri din staluri străluceau uniformele ofiţerilor germani. In societatea ofiţerilor erau domni şi doamne din lumea bună. După teatru, publicul mergea la cabaret, bea şampanie şi dansa.

Oamenii din mahalale nu-şi puteau îngădui să se ducă, seara, la teatru şi să pornească apoi pe jos, pe drumurile cu zăpezi înalte şi felinare chioare. Mergeau foarte puţine vagoane de tramvai şi se retrăgeau, seara, foarte devreme. Ei se duceau, în matineu, la circ, sau la cinematograf unde, pe ecran, Asta Nielsen juca un rol de oarbă. Filmul se numea „Noaptea veşnică".

Noaptea şi tristeţea stăruiau şi în sufletul lor. Mereu rechiziţii. Mereu, corvezi. Coadă la brutărie. Din Obor se duceau în Buzeşti unde aflaseră că la o gheretă au fost aduşi cartofi. Din Grand se târau

până în Calea Rahovei să facă rost de gaz. Când, la vreo măcelărie, era carne, lumea săracă dădea năvală. Măcelarul făcuse rost de-un bou mai mult mort decât viu, de-un berbec ori de-o oaie. Se mai găseau prin satele din jurul Bucureştilor lucruri de-ale mâncării : cartofi, mălai, fasole. Dar ţăranii n'aveau voie să intre în oraş, orăşenii nu puteau să se ducă la ţară. Fără *ausvais* nu puteai să te mişti. Primar fusese Verzea. Era acum fabricantul de bere Bragadiru. Nici unul, nici altul nu făceau vreo treabă.

„Ii pupă în c... pe nemţi, spuneau oamenii cu năduf. Lor ce le pasă? Le dăm petiţii să se ducă la Mackensen şi să vadă că murim de foame, dar ei le pun pe foc".

Cu petiţii se duse lumea din mahala şi la Marghiloman, la Carp, la Lupu Costache, la Neniţescu. Aceştia erau oamenii nemţilor. Vreo doi din ei, miniştri. Ieşiră la început servitorii lor şi le luară hârtiile. Când grupuri mici de femei cu broboadă şi bărbaţi cu paltoane amărîte se apropiară mai târziu de casele boierilor, văzură gardieni la porţi. Gardienii îi alungară. După aceea, când îi aduse din nou desnădejdea pe-acolo, băgară de seamă că boierii se puseseră la adăpost, cerând comandaturii soldaţi germani.

Până după Crăciun, prin case a fost frig. Lumea nu avea lemne. Işi sufla în pumni. Se învelea până şi cu ţoalele de pe jos. S'ar fi îmbolnăvit cei mari, ar fi murit copiii. Luară toţi săracii atunci o hotărîre: puseră pe foc scaunele, albia, un dulap, scândurile dela pat. Ducă-se! Ducă-se dracului ! Te pomeneşti că dacă le păstrează, vin comisarii şi plutonierii şi le ridică. N'au luat ei şi tingirile? Nu umblă să scoată clanţele dela uşi ?

După lucrurile din casă, veni rândul ulucilor.

Rupea fiecare dela vecin. Harşt! se auzea în puterea nopţii şi lătrau câinii şi în prag se ivea stăpânul. O umbră trecea drumul în goană târînd după sine jumătate din gard. Să înjuri, să te iei după omul care te-a prădat? In noaptea următoare îi faci şi tu la fel.

Cine a avut în curte un salcâm sau un nuc, l-a tăiat. Se însoţeau mai mulţi şi, când era o noapte mai întunecoasă, tăiau un copac chiar de pe bulevard. Locuitorii din Filaret dădură asaltul în parcul Expoziţiei.

Când veni primăvara, nu mai era la periferii o casă împrejmuită. Nu mai era o curte care să nu semene a maidan.

„Gazeta Bucureştilor" îi înjura pe oamenii politici dela Iaşi, după cum ziarele din Iaşi se războiau cu cei din Bucureşti. Gazeta nemţilor arăta cât de rău se trăieşte în Franţa, în Anglia, în Rusia şi în Moldova. Lumea o ducea bine şi era mulţumită numai în Germania şi în teritoriile ocupate de ea.

Când scrise despre revoluţia din Rusia, se lăudă cu fericirea şi disciplina poporului german. Dar ce tăinui ziarul, spuseră soldaţii din Bucureşti care primeau scrisori de-acasă. Un ou pe săptămână — atâta căpăta o familie. In loc de cafea — orz prăjit. Pâinea — mai mult tărâţe. Margarină — în loc de unt. Au fost, după revoluţia din Rusia, greve în mai multe oraşe. La Berlin, femeile se strâng cu coşniţele goale dinaintea circumscripţiilor de poliţie şi strigă: Pâine! Pace!

Intr'o dimineaţă de Martie, prefectul Tzigara-Samurcaş auzi larmă în curtea prefecturii. Se sculă dela birou şi-şi lipi barba, ca o mătură lungă, de fereastră, ca să vadă mai bine. Curtea era plină de femei.

Era plină şi strada. Femeile strigau şi fluturau în mâini, hârtii. Gardienii fugiseră în prefectură abia apucând să zăvorască uşa dela intrare. Comisarii şi agenţii se încuiaseră în birouri şi priveau şi ei, dela ferestre, speriaţi, asemenea prefectului. Auzeau: Ajutor! Pâine! Lemne! Când femeile dădură cu ochii de-o barbă lungă dinapoia unei ferestre dela etaj, şi-au închipuit că acela era prefectul. Spre el întinseră braţele, fâlfâiră hârtiile şi strigară mai tare.

L-au lămurit, pe Tzigara, inspectorii că femeile au făcut petiţii şi s'au adunat din toate mahalalele şi-au fost la primărie vrând să le primească primarul. In petiţii se scrie că nu mai pot să rabde foamea, frigul şi rechiziţiile. Cer ajutoare. Cer să se facă pace. Se ştia de câteva zile că, prin cartierele mărginaşe, femeile umblă pe la ştiutorii de carte şi plătesc doi, trei gologani să li se scrie jalbe. Acum vor să dea petiţiile aci, fiindcă la primărie nu au putut.

— Ce părere aveţi, domnule prefect? Să le primim?

— Nu! Să spună comandatura că ne facem ecoul nemulţumirilor şi încurajăm răzvrătirea? Să se ducă la bărbaţii politici. La Ministerul de Interne. Lupu Costache are calitatea. Eu, nu. Eu sunt dator să păstrez ordinea. Cum de n'aţi prins de veste că se pregăteşte manifestaţia? Imprăştiaţi-le!

— N'avem mijloace.

— Telefonaţi comandaturii să trimită soldaţi.

Până la venirea trupelor, femeile evacuară curtea, şi procesiunea porni pe calea Victoriei. Mai înainte de a se urni din loc, svârliră cu bulgări de ghiaţă în ziduri şi'n ferestre. Arătară pumni bărbii dela etaj.

Au apucat, unele pe bulevard, altele pe la Capşa, dar toate năvăliră pe Academiei şi umplură curtea Ministerului de Interne. Soldaţii nemţi din poartă au încrucişat puştile pentru a le zăgăzui intrarea, dar îi

potopi iureşul şi cu greu şi-au cules căştile de pe jos. Aici, iarăşi femeile strigară, vrură să intre în minister, fâlfâiră hârtiile. O altă barbă, mai albă şi mai mare, tremura dinapoia unei ferestre, sus. Era barba girantului cum i se spunea, adică a ministrului pus de nemţi, bătrânul moşier moldovean Lupu Costache.

De unde ieşise atâta puhoi de lume, de femei, unele îmbrobodite,, altele despletite, zdrenţuroase toate şi slăbănoage, ridicate parcă după boală, şi furioase? „Ce vor ?" i-a întrebat ministrul pe directorii săi. I se adusese unuia o petiţie scrisă, luată de un slujbaş din mâna unei femei. Să nu mai fie barierele închise — era scris în petiţie. Să poată lumea să cumpere dela ţărani. La ţară e fasole cu 15 şi 20 de bani kilogramul. La oraş costă un leu şi douăzeci, şi abia se găseşte. Sunt cartofi la ţară cu 30 de bani ; în Bucureşti nu se găsesc deloc. Populaţia n'are pâine, n'are mălai. Bărbaţii le-au murit, ori sunt prizonieri, ori se găsesc în Moldova pe front. Să se dea ajutoare femeilor, copiilor.

Lupu Costache citi petiţia, mormăi, îşi netezi barba, puse petiţia pe birou.

— Să primim o delegaţie, domnule ministru, ca să se liniştească ?

Bătrânul se uită supărat la directorul care-i pusese întrebarea.

— D'apoi cum crezi matale că se poate aşa ceva ? îi dojeni. Să se supere domnul general Mackensen ? Să se supere domnul general Tschappe ? Du-te, te rog, matale şi le spune să fie cuminţi şi să plece pe la casele lor.

— Am înţeles, domnule ministru ! îi răspunse directorul şi se duse în biroul lui, şi rămase acolo căci nu era nebun să coboare între femei şi să-l sfâşie ele.

Trupele germane, chemate de Tzigara-Samurcaş, veniseră în marş forţat dela prefectură la minister. Veni şi prefectul cu soldaţii, chipurile să parlamenteze cu gloata, s'o convingă, la nevoie s'o intimideze Işi făcuse o socoteală greşită, după cum greşită fusese şi ideia comandaturii de-a risipi manifestaţia cu un pumn de soldaţi.

Tot aşa se înşelase un alt prefect, anul trecut, în vară, înainte de intrarea ţării în război. Porniseră şi atunci femeile din mahalale — însă erau mai puţine decât acum — pe străzi, până în dealul Mitropoliei unde erau miniştrii şi deputaţii. Porniseră dela „Familia Luptătorilor", societatea care le purta pe drumuri fără să le dea ajutoare. Le ocărîseră pe cucoanele de acolo iar la Cameră, după ce au plâns şi s'au rugat să fie ascultate, l-au scuipat în barbă pe primul-ministru, i-au scuipat în barbă, în obraz, pe ceilalţi. Un broscoi venise cu nişte sticleţi la „Familia Luptătorilor" făcând pe grozavul şi punându-i pe vardişti să le 'mprăştie. Vascrisul lui de prefect, (au aflat pe urmă că era prefectul) şi vascrisul mamii lor de curcani — n'or fi uitat nici azi ce înseamnă să te aşezi în drumul femeii necăjite...

— Eu sunt prefectul ! spuse Tzigara, aşa cum anul trecut spusese şi Corbescu, şi ridică umbrela ca să tacă femeile şi să-i dea ascultare.

In spatele lui se înşiraseră soldaţii cu armele în mâini.

— Vă rog să plecaţi la casele dumneavoastră... Nu e voie... mai apucă să spună.

Avea glasul mieros.

Dintre femei, îşi aminteau unele că-i văzuseră barba la o fereastră a prefecturii. Acum, că spusese cine este, înverşunarea se întinse la toate. Aha, ăsta era omul pe care-l lăsase regele aici, nu ca să aibă

grijă de popor, ci să-i păzească palatele, comorile? El era unul dintre cei doi care se încovoiaseră din șale când a intrat Mackensen la palat? Ce-a făcut el pentru lumea săracă? Ce-au făcut ceilalți, și Marghiloman și Carp și cum îi mai chiamă, care se au bine cu inamicul? Benchetuesc cu nemții. Ii pun pe comisari să umble cu plutonierii nemților și să le ia oamenilor saltelele, căldările, clanțele dela uși. Ii scot pe bătrâni și pe femei la munci. S'au bătut ei cu Mackensen pentru lumea săracă? I-au spus: lumea n'are pâine și lemne și cartofi? Lor ce le pasă! Ei nu merg la corvezi. La ei nu se fac rechiziții. Cucoanele lor nu înghiață la gaz, la brutărie.

— Huo! Bărbosule! Janghinosule! Au să vie bărbații noștri! O să vă'nvețe minte!

Strigătele acestea și altele s'au ridicat deodată din mulțime și n'a mai avut Tzigara timp să rostească alte vorbe mieroase și să arate o figură îndurerată. Nici soldații n'au mai putut să-l apere. N'au putut să se apere nici pe ei. Nici ei, nici prefectul nu se mai văzură în mijlocul femeilor. Le sburaseră soldaților căștile de pe cap și erau tăvăliți pe jos. Tăvălit era și prefectul care își simțise smulsă din mâini umbrela, își simțise coastele măsurate cu ea și barba plină de scuipături. Scăpau, voiau să fugă și iarăși erau înconjurați, iarăși bătuți, scuipați. Le erau urechile asurzite de țipete, le era capul tobă de lovituri.

Poate că o jumătate de ceas a ținut bătălia. Poate mai mult. Neștiind ce se petrece în curte unde se vedea învălmășala și crezând că sunt bătute femeile, celelalte din stradă țipară, se bociră, aruncară în ferestrele ministerului cu bulgări de zăpadă.

Peste vreo zece minute, era sgâlțâit grilajul curții lui Marghiloman. Femeile porniseră în goană din Academiei, pe Boteanu, ieșiseră în bulevard, se

opriseră în fața casei lui. I-o cunoșteau: casă mare, pusă la colț, cu stație de tramvai. Stația purta numele lui. Nu mai nutreau nădejdea că le va asculta, că le va lua petițiile și le va spune un cuvânt bun. Curtea lui era plină de vardiști și soldați, căci aflând de cele întâmplate la prefectură și la minister, Marghiloman avusese timp să ceară ajutoare prin telefon. Strigară însă: Ajutor! Pâine! Lemne! fâlfâiră deasupra capetelor hârtiile care acum se mototoliseră, îl ocărîră — să vadă și s'audă spânul pitit după perdea că răbdarea lumii sărace, că suferința ei de o iarnă întreagă au dat pe dinafară.

In marș alergător, din mai multe locuri, din susul și din josul bulevardului, precum și de pe calea Victoriei, au sosit soldați cu ofițeri în frunte. Le îmbrânciră, încercară să le prindă în mijlocul lor. Ofițerii, țanțoși, unii cu săbiile scoase, alții cu revolvere în mâini, dădeau ordine scurte soldaților, se răsteau la femei. Trufia lor se topi când ele aruncară în ei cu zăpadă și bulgări de pe jos. Ofițerii se dădură dinapoia soldaților care, la rându-le, nu știau ce să facă. Până când să-și vină în fire, femeile începură să fugă pe lângă Ateneu, urmărite de trupe. Unele pe o parte a Ateneului, altele pe cealaltă, se revărsară în calea Victoriei unde e hotelul Athenée-Palace. Era hotel și atunci, însă acolo se afla cazinoul ofițeresc. Dinăuntru ieși o gardă și apără intrarea. Dinapoia gărzii se înălțau capete nedumerite, speriate, de ofițeri germani.

Din sute de guri, glasuri ascuțite, glasuri răgușite, strigară. Dar nu mai strigau: Pâine! Lemne! Ajutoare! Rosteau un cuvânt, două, pe care la început ofițerii din ușă și ofițerii care conduceau trupa nu le înțeleseră. Când se lămuriră, figura lor deveni încruntată, îngrijorată.

— Pace! Vrem pace! cuvintele acestea le sfredeli auzul.

Cuvintele acestea pătrunseră şi'n auzul soldaţilor. Insă mulţi dintre ei, împingându-le, pătrunzând în mijlocul lor şi împrăştiindu-le cu mişcări domoale, zâmbeau ferindu-se de ofiţeri şi le încurajau:

— Ach! So! Pace! Pace! Aşa!

Până târziu, noaptea, au umblat patrule prin oraş.

In ziua următoare, un comunicat al primăriei dădu de ştire că au fost aduse cincisprezece vagoane cu făină şi cincisprezece vagoane cu mălai. Comunicatul mai anunţă că, odată pe săptămână, se va împărţi carne.

Frimu, Alecu Constantinescu şi alţi socialişti fuseseră arestaţi şi li se arătă un manifest bătut la maşină. Prin el li se spunea femeilor din mahalalele Bucureştilor să se mişte, să ceară pentru ele şi pentru copiii lor pâine să se hrănească, lemne să se'ncălzească, pace să le vină bărbaţii acasă.

— Cine a făcut manifestul? l-au întrebat poliţiştii români şi nemţi pe Frimu.

— Nu ştiu.

— Nu vrei să spui.

— Poate aveţi dreptate. Insă nici zece manifeste ca acestea n'ar fi putut să scoată din casă atât de multe femei dacă nu erau lipsurile şi necazurile lor.

— Dar manifestul dela începutul lunii despre revoluţia rusă?

— M'aţi întrebat şi atunci. Nu ştiu.

— Era iscălit *Socialiştii români*.

— Sunt mulţi socialişti români. S'au bucurat că

în Rusia este revoluţie şi-au salutat-o. Au salutat-o muncitorii din toată lumea. Se bucură şi soldaţii.

Un poliţist neamţ bătu cu pumnul în masă când i se tălmăciră cuvintele din urmă:

— Soldaţii germani, nu. Ei sunt disciplinaţi. Socialiştii noştri sunt contra revoluţiei.

— Este şi Liebknecht?

N'a rămas multă vreme o taină în Moldova și în teritoriul ocupat că Mackensen îi trimisese o scrisoare, peste front, lui Prezan și că acesta îi răspunsese.

„Ce-o fi?" umbla întrebarea din gură în gură. „Se face armistițiu? Sunt pregătiri de pace?"

Mai târziu, gazetele din București și Iași au turnat apă rece peste nădejdea lumii dintr'o parte și din cealaltă a liniei de luptă. Se dădură comunicate împotriva purtătorilor de svonuri care erau amenințați cu arestul și cu amenda. Comunicatele înștiințară că a fost vorba, în scrisori, despre tratamentul prizonierilor.

La Șipote erau prizonieri germani, austriaci și unguri. Erau bătuți. Fuseseră ținuți toată iarna în frig. Hrana lor: o ceapă dată de om pe zi și cincisprezece kilograme de mălai la o sută de oameni. Zăcuseră de tifos și nu avuseseră niciun medic. Mureau câte două și trei sute pe zi. Au fost șaptesprezece mii la începutul iernii; rămăseseră în viață patru mii. Internații civili au avut acelaș tratament. Câți mai trăiau dintre bulgarii ridicați din Dobrogea și din Cadrilater când a început războiul?

Mackensen declara, în încheiere, că guvernul german va lua măsuri împotriva prizonierilor și internaților români, dacă prizonierii și internații Puterilor Centrale nu capătă un regim mai bun.

Răspunsese Prezan. N'avea cunoștință că, la Șipote, lucrurile ar sta așa cum le prezenta mareșalul. Nici că internații ar fi avut motive să se plângă. A dispus cercetări și măsuri de îndreptare. Cum s'au purtat însă și cum se poartă autoritățile de ocupație cu internații români? Ce regim se aplică persoanelor arestate la Cercul Militar, la Hotelul Imperial și la Săveni? Știe mareșalul că la închisoarea Văcărești femeile de treabă erau ținute laolaltă cu cele de moravuri ușoare? Că acestea aveau voie să practice profesiunea chiar la penitenciar, împărțind câștigul cu directorul închisorii? Că femeile celelalte erau puse la munci umilitoare? Că prizonierii români fuseseră aruncați cu miile în pivnițele dela Saint-Frères, sănătoși și bolnavi de tifos la un loc? Dar la Slatina, la Pitești, la Corabia câți prizonieri au murit din pricina bolilor? Cunoaște tratamentul pe care îl au soldații și ofițerii români în lagărele din Bulgaria? La Arras în Franța, prizonierii români sunt puși să execute lucrări militare. Există dovezi că la Salzburg, în Austria, prizonierii culeg pâine mucedă și capete de scrumbii svârlite în latrine. In cimitirul de acolo au fost îngropați optzeci de mii de români și de ruși. La Lamsdorf, în Germania, sunt o mie două sute de morminte cu români. Acolo și la Crefeld prizonierii mestecau astă iarnă paiele din saltele și perne. Acum, în primăvară, mănâncă iarbă.

Amenința și Prezan cu măsuri față de supușii Puterilor Centrale dacă mareșalul nu intervine în favoarea supușilor români.

Dreptate aveau și unul și celalt. Dar, după ce s'au stropit cu cerneală, traiul a continuat să fie iad pentru mii de nefericiți dintr'o parte și alta.

Spre tine face semne de peste drum omul acela cu capelă românească bearcă și cu manta rusească, mototolită? Mantaua îi este deschisă și vezi că pe sub ea poartă haine civile. E român? Este rus? E soldat? E civil?

Trece, și nu se mai isprăvește, un șir de furgoane, astfel că nu auzi ce-ți spune. Vezi numai că e vesel, că dă din mâini.

Ințelegi că te'ndeamnă să rămâi pe loc, să nu te depărtezi, căci acum-acum va fi strada liberă și va putea să ajungă la tine. A încercat în vreo două rânduri să se furișeze printre furgoane, dar ele goneau strânse unul într'altul, săltând pe caldarâmul cu gropi.

Poate că omul e cherchelit, e într'o ureche, ori te asemuește cu altul. Băgând de seamă că te urnești din loc, și ca și cum ți-ar fi ghicit gândurile, îți face alte semne să nu te miști, și râde.

Când cel din urmă furgon din convoi a trecut, necunoscutul trece strada în fugă, iar până să te dumirești el te-a strâns în brațe, te-a scuturat și ai simțit pe gură două buze ca două lipitori.

Tovarășul Mitică!

El era.

Tovarășul Mitică dela club, croitorul, liber-cugetătorul, propagandistul din mahalaua lui și din ceainăriile de pe Văcărești, nelipsitul dela toate ședințele, te bătea pe umăr, te pipăia nevenindu-i parcă să creadă că ești tu, cu toate că te recunoscuse de peste drum printre furgoanele de adineauri. Ii râdea obrazul și gura și-i râdeau ochii. Vorbea repede, punând întrebări, neașteptând răspunsuri, tălmăcind mai mult prin mișcările mâinilor decât prin cuvinte bucuria întâlnirii.

— Tovule, tovule — spunea, se întrerupea, te măsura ca și cum ar fi vrut să-ți facă probă pentru o haină — ce întâmplare... Să te văz... Să ne întâlnim... Și unde? Aici, la Iași! Asta-i bună! Știi, este foarte bună! Nu te supăra, auzisem că ai murit. Ai fost la Roman?

— Nu.

— Ei, vezi? Imi spusese un tovarăș că ai murit la Roman. Mai târziu m'a liniștit alt tovarăș care te văzuse la Botoșani. Nici la Botoșani nu ai fost? Poftim, să te mai ieî după unul și altul! Ce faci? Bravo, rămâi trei zile? Ne mai întâlnim, nu-i așa? Păcat că nu suntem tot timpul împreună. Haide, să luăm ceva!

Este și birt și cârciumă și cafenea unde ai intrat cu el. Unii mănâncă ciorbă de fasole în străchioare sau în castroane care erau altădată pentru iaurt. Alții au dinaintea lor, pe masă, hârtii mânjite cu magiun. Taie unul cu briceagul felii subțiri dintr'un ciot de cârnat și vreo doi se uită la el cu poftă și invidie. La alte mese, din pahare crăpate, sorb unii ceaiuri îndulcite cu o fărâmă de candel. A comandat altul o cafea care se vede cât de colo că e numai

năut, iar când duce la buze ceașca plescăie din buze. Ii dă mâna să bea o cafea. Ca'n vremurile bune. A spus când a cerut cafeaua : „O gingirlie", cum cerea altădată, când nu era război. Și i-a pus negustorului în vedere : „Cu caimacul la fund !" E netuns și neras, are cămașa ruptă la gât, iar când și-a pus un picior peste altul vezi că are talpa legată cu o bucată de sfoară.

Mitică ți-a urmărit privirile.

— Ce zici, tovule ? te întreabă. Cu ce aduce locul în care ne găsim ?

— Te gândești la ceainăria din...

— Tțț ! Aia era hailaif pe lângă asta. Eu, de câte ori viu aici, mă gândesc la Azilul de noapte; știi, la piesa lui Gorchi. Ia te uită la cetățeanul cu gingirlia. Parcă ar fi actorul... Peste tot găsești în Iași la fel : birturi sărace, oameni de tot felul, mulți fără căpătâi, care n'au ce mânca, n'au unde dormi. Unii refugiați, alții dezertori. Afară de centru unde-i găsești pe șmecheri, pe învârtiții cu acte în regulă. La Tuffli și pe Lăpușneanu e altceva. Acolo e ca la Capșa, ca pe calea Victoriei. Te întâlnești cu cuconițe în dolmane făcute din stofă militară, ori în blănuri de-ai crede c'au venit din Siberia, cu ofițeri care n'au văzut și n'au să vază frontul, cu burjui bătrâni și tineri. Toată iarna se plimbau cu sania sus la Copou. Toată iarna îi vedeai în cofetărie, la căldură, bând cafele adevărate, nu cum bea cetățeanul de lângă noi, ori mâncând prăjituri. Ai văzut câte automobile sunt în oraș ? Toată ziua gonesc cu ele, pe lângă statuia lui Cuza, că a cam intrat frica în ei de când cu rușii. Seara, chefuri la restaurant. Pe urmă, țopăială. In ei exantematicul n'a intrat, căci sunt bine hrăniți, bine înfofoliți, au lemne. Boala i-a mâncat pe soldați, pe săraci, pe ăștia pe care îi vedem aici. Uite, colo unul care doarme cu capul pe masă. Ce zici, tovule ? Au să mai meargă multă vreme lucrurile astea ? Nu ! Cum n'au mai mers la ruși, care tovarășii noștri de acolo au făcut revoluția. Vorbeam cu tovarășii noștri de aici. Mă întâlnesc cu ei. Zicea tovarășul Vecsler care acum mi-a spus să nu mă mai duc pe la el, că l-a luat poliția la ochi. A fost la o manifestație a soldaților ruși. Se ducea la Socola și vorbea cu ei. Zicea : Revoluția rusă are să ne scape și pe noi, o să crească mișcarea noastră. Ideile din Rusia au făcut să avem socialism aici. De unde a venit Gherea, Zubcu Codreanu ? La 905, tot revoluția din Rusia ne-a pus pe picioare. Și acum, zicea tovarășul Vecsler, noi iar o să prindem aripi, o să facem mișcare mare, fiindcă muncitorii noștri au exemplul tovarășilor ruși; să facem ca ei ; ca ei o să facă muncitorii din toată lumea.

Tovarășul Mitică e mobilizat la Atelierul de Confecții al Armatei. Făcea el propagandă unde trebuia și unde nu trebuia, printre anarhiști și sioniști, printre belferii care-i trimiteau acasă copiii dela școală, printre burghezii care ascultau conferințele dela Ateneu. Cum să nu facă acolo unde erau câteva sute de croitori și cismari care dregeau hainele și bocancii soldaților ?

Meșterul secției unde se afla el, un sergent, îl acoperea ori de câte ori căpitanul lor îi spunea :

— Ia vezi, ce e cu Mitică al dumitale ? Iar l-a prins maiorul trăncănind la secția cismarilor. Mi-a pus în vedere că-l dă pe mâna colonelului.

— E un zăpăcit, domnule căpitan. Nu e periculos.

Cu aceleași cuvinte era convins și maiorul de către căpitan.

Când i s'a raportat colonelului că bate câmpii despre socialism, despre libera-cugetare și despre alte drăcii un zănatec de croitor, maiorul îl liniștise

— Știu, domnule colonel. Este unul într'o ureche. Nu e periculos.

— Adu-l să-l văd și eu! spuse într'un rând colonelul.

Era în ziua aceea bine dispus, astfel că, răsturnat în scaun, l-a privit pe Mitică de sus până jos, i-a văzut capela bearcă, mantaua rusească trecută prin etuvă, pantalonii cu petice și obrazul nebărbierit.

— Halal militar al armatei române! a spus colonelul supărat pe jumătate și pe jumătate înveselit de ținuta croitorului. Ar fi bun să-l punem în Piața Unirii, pe statue — i se adresă maiorului.

Mitică nu-și dădu seama dece credea colonelul că numai el ar trebui să fie pus în Piața Unirii, pe statue. Ceilalți lucrători mobilizați pe loc erau mai arătoși? Dar soldații, până de curând, arătau altfel? Inţelese totuși că maiorul și colonelul, amândoi rezerviști, nu erau milităroși. Că îl luau la vale. Știa că se spune despre el că-i lipsește o doagă. Lasă-i să spună astfel, decât să-i închidă gura, să-i ridice mobilizarea pe loc și să-l trimită la regiment ori la comenduire. Lasă-i să spună astfel, dacă în felul acesta el poate să facă propagandă printre meseriași. Zăpăcit — îi spunea și nevastă-sa când îl certa că e în sindicat și în partid, că-și rupe hainele și ghetele ducându-se la ședințe și la întruniri. Ce știa ea? Ce știau ei?

Tocmai pentrucă acum colonelul era în toane bune și-l lua peste picior, Mitică putea să-i vorbească despre tot ce avea în suflet și-i venea pe limbă. Despre clasa muncitoare și socialism. Despre Marx. („Cine-i ăsta?" îl întrebă colonelul și Mitică înțelese

că întrebarea nu i-a fost pusă în bătaie de joc. Dacă n'a auzit de Marx — gândi el — atunci nu știe nici cine a fost Engels, Darwin, Giordano Bruno; nu știe nici de Gherea). Aduse vorba despre toți aceștia — și colonelul îl privea cu mirare. Aduse vorba despre revoluția rusă — dar trecu îndată la altceva, observând că figura colonelului se încruntă. „Nu e încă momentul" — gândi Mitică.

— Hai, gata! Mi-ai făcut capul tobă! îl opri colonelul. Pleacă și ține-ți gura dacă nu vrei s'ajungi la Curtea Marțială.

Ușa rămăsese pe jumătate deschisă când a ieșit Mitică. Făcându-se că-și leagă bocancii, trase cu urechea și-l auzi pe maior:

— V'am spus, domnule colonel, că este cam așa...

— Maiorule, maiorule — îl auzi pe colonel spunând — mi se pare că te înșeli. Sunt de altă părere.

In ziua aceea și în zilele următoare, tovarășul Mitică a vorbit fără să obosească. Ți-a adus aminte și și-a adus aminte despre întâmplările din trecut, despre greve, despre ședințele din Piața Amzei, despre întrunirile dela Dacia, despre manifestațiile de 1 Mai și serbările care se țineau la Bordei.

— Ce-o fi făcând tovarășul Frimu? Dacă ar fi trăit tovul Ștefan Gheorghiu... Știi că tovarășul Marinescu a murit și el în războì, în retragere? E și Bujor aici. Locotenent. Mare mirare de nu l-or înhăța! A început Siguranța și Armata să fie cu ochii pe noi de când cu manifestele pe care le-a găsit. E o listă care a fost trimisă pe la regimente cum că să aibă în vedere pe propagandiști. Pe la voi n'a ajuns niciun manifest? Ei, vezi? Imi pare bine.

Regimentele fuseseră scoase din cantonamente şi trecute în bivuacuri. In luminişuri de păduri — iar acolo unde nu erau luminişuri au fost tăiaţi copacii — se'nfipseră ţăruşuri pentru corturi, se făcură din trunchiuri şi din crengi grajduri, magazii pentru armament, furaje, alimente. Se bătători pământul, se presără nisip. Pe marginea potecilor au fost puşi bolovani de piatră spoiţi cu var. Corturile fură acoperite cu ramuri verzi.

Se speriară la început privighetorile de hărmălaia voastră, dar după ce topoarele n'au mai doborît pomii, după ce ferăstraiele, ciocanele, rândelele n'au mai hârşâit şi n'au mai bocănit, căpătară din nou curaj şi începură să cânte. Se împrietenirä cu soldaţii. Coborîră pe crengile mai apropiate de ei. Oamenii puteau să întindă mâna şi s'ajungă la ele. Dar nu se gândea nimeni să le facă vreun rău.

Soldaţii, cei mai mulţi erau ţărani. Lor le aminteau privighetorile, satul, câmpul, crângul, pădurea. Le aminteau dimineţile când se duceau la muncă, plugul, brazda şi holda. Când erau trudiţi şi se îndreptau din şale şi-şi ştergeau fruntea; când duceau la gură un urcior cu apă încălzită de soare; când mâncau acolo unde era o părere de umbră — dintr'un copac se înălţa un cântec pe un fir nevăzut. Când se insera şi se'ntorceau la vetre, de undeva, din crâng sau din pădure, acelaş cânt le mângâia urechea.

— Parc'ar fi privighetorile dela noi! spunea un soldat înălţând capul şi căutând să vadă ghemuleţul cenuşiu printre frunze.

De goarnă care să sune deşteptarea în zori, n'ar mai fi fost nevoie. Mai vrednice decât gornistul erau privighetorile. N'ar mai fi fost nevoie nici să vestească goarna de alamă stingerea, seara. Cântau ele toate laolaltă, îndemnându-i pe oameni la odihnă.

Avusese dreptate primul-ministru când dăduse încredinţări că traiul în bivuac va grăbi întremarea soldaţilor. Ii însdrăvenea soarele, aerul şi mireasma amăruie, tare, a stejarilor. Dar şi hrana era mai bună.

— Ce-au păţit, măi, boierii de-i cuprinse grija de noi?

— Ne'ngraşă, leat, ne'ngraşă cum face gospodarul cu porcul. Se-apropie Ignatul.

Voia să spună că se-apropie ofensiva.

Vă svântau cu instrucţia în pădure şi afară din pădure, pe câmpuri şi pe dealuri. Infanteria împuşca văzduhul, artileria scormonea pământul. Căştile încingeau capul şi turteau nasul. Bocancii atârnau ca ghiulelele în picioare. Mantalele împiedicau mişcările şi vă făceau spinarea leoarcă de năduşeală.

— Frate-miu, casca — mai înţeleg, spunea câte unul. Ne apără scăfârlia pe front... Dar mantaua? Bună şi ea la iarnă, de-o fi să ne mai batem. Dacă luptele încep acum, în vară, ce nevoie avem de ea?

— Poart-o, leat, poart-o! îl dumirea pe nedumerit, altul. Este dela taica Bertelău. Trebue să-l facem praf pe Mackensen!

Contract nu se poate încheia cu primăvara ca ea să-ţi dăruiască numai soare şi cer senin, şi să stai, după ce-ai mântuit programul, cu mâinile sub cap, la tulpina copacului, s'asculţi privighetoarea, să te întreci cu ea, cântând şi tu din frunză.

Unde scrie, judeţ, că trebue s'o duci ca barosanii care se chiamă că sunt norocoşii şi îndestulaţii pământului? Să lăsăm la o parte instrucţia. Eşti militar şi trebue s'o faci. E meseria ta câtă vreme te'mbracă Statul şi-ţi dă dela cazan. Osteneşti, gâfâi. Osteneai, gâfâiai şi la tine acasă, dar nu de muncă te supărai, ci de plată proastă şi de vorba şi purtarea proastă a bogatului, a stăpânului.

Mâncarea e mai bună — vorba ăluia cu Ignatul. Şi nici ofiţerul, nici plutonierul, nici gradatul mai mic nu-ţi mai pomeneşte de mamă toată ziua, şi de prescuri. Din când în când. Printre dinţi. Când iei un ghiont, îl iei pe'nghesuite, să nu-l vadă nimeni pe cel ce dă, să nu te vadă nimeni pe tine care îl încasezi.

Buni şi ruşii ăştia de când cu revoluţia! Băgară frica în mai marii voştri. Mereu se aude că buşesc pe câte unul cu galoane sau trese dacă-l văd că bate vreun soldat. La ei s'a isprăvit cu bătaia. Ofiţerii lor sunt sfinţi. Majurii lor, la fel. Pe unde se aflau regimente de români şi ruşi la un loc, soldaţii ruşi îi întrebau pe soldaţii români: „Cum se poartă comandanţii cu voi? Cine e mai rău?" Spuneau românii, după cum era cazul: „Colonelul... Maiorul... Căpitanul... Plutonierul..." „Care e? Cum arată?" Intr'un fel, într'altul, mai pândind pe'nnoptate, mai de-a-dreptul ziua-namiaza mare, se pricepeau să pună mâna pe şeful rău de gură sau rău de mână şi-l dădeau tava.

Apoi dè! Pentru asta, şi ca să nu vă molipsiţi

dela revoluţia lor, v'au băgat prin păduri, v'au depărtat de ei. Pe front, tot aşa o să fiţi. Ei într'o parte, voi într'o parte.

Insă în păduri, în bivuacuri se întâmpla ceva, că — vorba aia! — primăvara mai plouă. Uneori plouă mai mult, zile şi nopţi de-a-rândul, cum s'a întâmplat şi în anul acela. Se desfundase cerul şi turna ca din sacale şi din tulumbe. Veneau şuvoaiele şi de pe dealuri. Au pătruns apele pe sub corturi, au smuls ţăruşii din pământ, au făcut fleaşcă totul.

Unde să vă duceţi? La naiba — că satele erau dincolo, peste dealuri.

Aţi rămas în pădure, băgaţi unul într'altul, cu pânza de cort pe cap, ca paparudele. Noroc de mantale căci v'au ferit şi ele.

Cine scăpase de boală toată iarna, se'mbolnăvi acum şi, dacă a avut norocul, nici să nu moară, nici să se facă repede bine, nu a mai mers pe front. A rămas la partea sedentară.

In ziua aceea, tovarăşa îi spuse:

— Max, ar fi mai bine să nu ieşi azi din casă. Ai văzut că şi ieri te-a chemat la poliţie. Ştii că s'a dat ordin să nu umble nimeni pe străzi.

El se îmbrăcase cu hainele mai bune. Işi văcsuise ghetele. Căuta acum un guler în dulap. Fiind surd, n'auzise la început cuvintele nevestei. Era şi miop şi n'avea ochelarii pe nas, astfel că nu putea să vadă îngrijorarea de pe chipul palid al tovarăşei Clara. Când ea îl atinse pe umăr: „Max, îţi vorbesc, ascultă-mă!", când, cu mâna pâlnie la ureche el îi pricepu vorbele şi când, punându-şi ochelarii, zări în ochii ei lacrimi, se supără, o dojeni, cu limba lui împiedicată care-i stropşea cuvintele:

— T-te rog, mata să taci... E Intâi Mai... Tocmai as-tăzi? Se poate?

Se putea adică să lipsească tocmai astăzi dela manifestaţie, când soldaţii ruşi vor fâlfâi steaguri roşii pe străzi, vor purta flori de primăvară în ţeava puştilor şi-şi vor împodobi camioanele cu ramuri verzi? In aproape douăzeci şi cinci de ani el nu lipsise niciodată dela un Intâi Mai.

Fuseseră timpuri când, în ziua aceasta, aveau

loc întruniri şi serbări la grădină cu sute şi sute de muncitori. In alţi ani, mişcarea era la pământ. Mari şi laţi în Iaşi, câteva zeci de meseriaşi şi de funcţionari din prăvălii răspundeau manifestului scris de el. Erau puţini, atunci, şi'n Bucureşti, membrii sindicatelor şi ai partidului. Conducătorii trecuseră la liberali, înşelând nădejdile mulţimilor. Urmase descurajarea unora. Urmase prigoana.

La Iaşi era mai greu decât în Bucureşti şi'n alte locuri. Industrie puţină. Muncitori care să-şi simtă cotul în ateliere mari şi în fabrici, erau din cauza aceasta puţini. Conştiinţa de clasă, ca atare, mai puţin desvoltată.

La Iaşi se afla Cuza care otrăvea tineretul. Intelectualii mai vârstnici făceau chefuri la Bolta Rece. Elevii şi studenţii smulgeau perciunii evreilor, spărgeau geamurile prăvăliilor lor. Tot ei năvăleau la şedinţele şi la întrunirile socialiştilor, devastau sălile. Când muncitorii se împotriveau huliganilor, poliţia sărea în apărarea acestora. La Intâi Mai, poliţia oprea întrunirile şi manifestaţiile, iar antisemiţii turburau serbarea din grădina dela marginea oraşului. De frică, oamenii rămâneau pe la casele lor. Foarte puţini s'au adunat la un Intâi Mai, în preajma războiului, în frunte cu Vecsler. „Nu e nimic — a spus el — atâţia câţi suntem, mergem să serbăm Ziua Muncii".

Vorba temătoare şi obrazul trist al tovarăşei lui nu puteau să-i schimbe hotărîrea. Un sfert de veac nădăjduise el să trăiască o zi ca aceasta: cu cocarde roşii, cu steaguri roşii, cu imnuri şi cuvântări pe care să nu le poată înnăbuşi poliţiştii şi huliganii. O zi care nu numai s'anunţe revoluţia, dar s'o slăvească, fiindcă revoluţia muncitorilor era astăzi un fapt îndeplinit.

In treizeci de ani de când venise la socialism îi slăbise auzul, îi slăbise vederea. Nu slăbise în el încrederea că viitorul e al muncitorimii. Timid, modest, nu se înghesuise niciodată la posturi de onoare.

In cercul lui restrâns, punea tuturora în mână cartea socialistă. Studentului care n'apucase pe drumurile urii, vânzătorului de magazin, muncitorului, îi dădea o revistă, o broşură, o carte, fiecăruia potrivit cu pregătirea lui. „Ia şi citeşte, spunea. Pe urmă am să-ţi dau altceva".

Biblioteca lui era a tuturora. Meticulos ca un adevărat contabil, păstra un registru de evidenţă. Dacă, într'o lună, cel care luase revista sau cartea sau broşura, nu i-o înapoia, îi trimitea o carte poştală politicoasă: „Prietene, te rog să-mi restitui lucrarea pe care ai primit-o la data de . . . Vreau s'o împrumut şi altora".

Mai ţinea un registru de venituri şi cheltueli. Veniturile: salariul lui de contabil şi casier la o tăbăcărie. Cheltuelile: chiria, mâncarea pentru el şi nevastă, corespondenţa, cărţile şi revistele. La *ieşiri* mai era trecut ceva în fiecare lună: contribuţia lui pentru mişcare. Işi impusese ca regulă dela care nu se abătea niciodată să dea zece la sută din salariu — mişcării.

Era în corespondenţă cu Mehring, cu Kautski, cu Rosa Luxemburg. Trimitea publicaţiilor din Berlin şi Viena articole despre viaţa politică şi despre luptele muncitorilor din România. A găzduit-o într'ascuns, în 1905, pe Roza Luxemburg când ea a trecut prin Iaşi, în drum spre Varşovia. Tot pe atunci se afla în legături cu revoluţionarii ruşi şi a salutat revoluţia lor.

De mult coborau dinspre Socola camioane mari, împodobite cu verdeaţă şi pline cu soldaţi. Treceau şi coloane pe jos. Cântau. Strigau lozinci: Pace! Libertate! Pământ!

Max Vecsler îşi avea casa în apropiere de locul unde era cantonamentul ruşilor. Deaceea, în repetate rânduri, el se furişase la ei şi vorbise cu ei. Il văzuseră agenţii şi îl incondeiaseră. Era incondeiat şi pentru întâ'nirile de aici, nu numai pentru prezenţa lui când ei manifestau în centru.

Când auzea cântece şi urale mai puternice, se apropia de geam şi privea, de fiecare dată cu bucuria'n suflet. Bătea din palme, cu toate că nu putea să-l audă nimeni de-afară. Poate şi deaceea întârziase. Dar el arunca vina pe tovarăşa lui, mai cu seamă după ce ea i-a dat sfatul să nu se ducă. Deobicei îi tremurau mâinile: debilitate, nervozitate. Astăzi îi tremurau mai tare — de bună seamă din pricina emoţiei.

Deaceea îşi potrivea gulerul, îşi punea cravata, îşi încheia haina cu mişcări mai încete. Era şi mai mult necăjit. Continua să-şi dojenească nevasta care a încercat să-l oprească să ia parte la o astfel de sărbătoare, măcar că ea nu-i mai spunea nimic.

Din uşă îşi aduse aminte de ceva şi se întoarse; căută pe masă, căută în dulap. Luă o carte. Era un obicei al lui să nu plece niciodată de acasă fără o carte. Haina lui avea pe dinăuntru un buzunar croit astfel încât să încapă în el o carte sau o revistă groasă. Citea mergând pe drum. Citea în tramvai sau când era într'o sală de aşteptare. Când a trebuit să aştepte la poliţie şi la comenduire, până să-l cheme poliţiştii şi militarii în biroul lor şi să strige la el, se întâmplase ca în buzunar să n'aibă nicio carte, nicio revistă. A fost mai necăjit de lucrul acesta decât

de muştruluiala pe care o primise: pierduse de fiecare dată câte un ceas degeaba.

Deprinderea-i deprindere. Işi băgă o carte în haină, deşi astăzi va avea altceva de făcut pe drum şi în Piaţa Unirii, decât să citească.

Era o dimineaţă de sărbătoare adevărată, cu soare cald, cu cer senin, cum în primăvara aceea nu mai fusese încă. Treceau pe lângă el, prin mijlocul drumului, coloane de soldaţi. Treceau maşini în care, în picioare, se aflau alţi soldaţi. Steaguri roşii. Cântece întrerupte de strigăte şi de urale. Un soldat rupse rândul, îi spuse ceva bătrânului cu ochelari care mergea pe trotoar, îi strânse mâna, îl bătu pe umăr şi-i dădu o cocardă.

Cu mişcări tremurânde, Vecsler şi-o puse în piept. Acum, de câte ori treceau pe lângă el detaşamente, şi soldaţii îi vedeau cocarda, i se făceau cu mâna semne prieteneşti.

Cu drept cuvânt, la ora aceea, străzile era pustii. Comenduirea şi poliţia puseseră populaţiei în vedere că n'are voie să circule. Că n'are voie să ia parte la manifestaţia ruşilor. Nici măcar să deschidă ferestrele. Mai târziu ordinul fu călcat, lumea a năvălit din case, a umplut centrul, s'a amestecat cu soldaţii. Dar, la ceasul acela, Vecsler era poate singurul civil pe care soldaţii revoluţiei îl vedeau — şi-l vedeau purtând o cocardă la piept. „Ura! Ura!" îi strigau ei din mers.

De prin ganguri şi de pe după garduri îl văzuseră şi agenţii. Unii îl ştiau, alţii îşi notară în gând semnalmentele lui. Insă nu le dădea mâna să iasă din ascunzători şi să-l înhaţe pe bătrânelul cu ochelari, cu pălărie pleoştită peste ochi. (O naivitate a lui: credea că astfel nu-l vor recunoaşte oamenii stăpânirii).

Nu se revărsaseră în oraş numai soldaţii dela

Socola. Au venit unităţi dela zeci de kilometri de Iaşi — unele urmând să se îmbarce după manifestaţie şi să plece în Rusia unde erau chemate. Deaceea, oriunde se uita, şi pe strada pe care călca şi pe străzile lăturalnice, Vecsler vedea soldaţi în camioane şi pe jos, vedea steaguri, auzea imnuri. Buzele începură să-i mişte, parcă şi-ar fi vorbit singur, parcă ar fi spus o rugăciune.

Cânta.

Pe măsură ce se apropia de Piaţa Unirii, îşi făcea loc mai greu. Manifestanţii cuprinseseră şi trotoarele. In unele locuri se simţi strivit de garduri şi de ziduri. In altele îl luă valul cu el. Dar în centru putu să respire mai în voie, să-şi potrivească haina care-i fusese mototolită şi legătura dela gât care i se strâmbase. Căută un loc de unde va fi în stare să vadă şi s'audă cât îi vor îngădui ochii peste care plutea mereu o ceaţă şi urechile cu timpane'nfundate.

Se urcă pe treptele unei prăvălii lângă statue şi rămase acolo. De acolo, privi chipurile vânjoase, pline de veselie, ale soldaţilor, şi steagurile roşii. De-acolo ascultă strigătele, cântecele, bătăile din palme, pe urmă cuvântările. Nu mai era miop: vedea totul. Nu mai era surd: auzea totul.

Cât s'a vorbit? Câţi au vorbit? Ce-au spus? S'a vorbit mult, au urcat mulţi pe soclul statuii lui Cuza şi au dat toţi drum liber bucuriei că poporul e liber, că armata e acum a poporului, că revoluţia va merge înainte, biruitoare. Va fi pace. Va triumfa socialismul în toată lumea. Muncitorii de pretutindeni vor dărâma lumea veche şi vor construi alta în care va domni bunăstarea şi fericirea.

In cuvântările tuturora, un nume: Cherenschi, stârnea fluierături, strigăte mâniate; alt nume: Lenin, era întâmpinat cu aplauze furtunoase.

Familia regală, miniştrii, generalii, oamenii politici fugiseră din ajun. Fugiseră capii autorităţilor. Regele era iarăşi la Armata a II-a a lui Averescu. Regina şi copiii ei se aflau la Bicaz. Ceilalţi se împrăştiaseră pe unde i-au dus trenurile şi automobilele. Se temeau că soldaţii ruşi îi vor aresta şi vor proclama revoluţia.

Când populaţia îşi dădu seama că în oraş au rămas numai comisarii care lepădaseră uniformele, şi agenţii, dădu năvală pe străzi, se îmbulzi în centru, se amestecă printre ruşi. Se amestecară şi soldaţii români.

Max Vecsler îi vedea pe aceştia, îi vedea pe civili. Erau şi femei şi copii. Se bucura. Nu simţea că-l arde soarele, că picioarele i-au amorţit de şederea în loc. Nu-l dureau nici mâinile cu toate că bătuse mereu din palme. Numai ochii îi erau împăienjeniţi acum. Numai urechile îi vâjâiau. Parcă văzuse pe soclul statuii şi-un ofiţer român. Parcă şi acesta vorbise. Nu-şi mai dădea seama dacă a fost aşa. Poate s'a înşelat.

Inţelese târziu că meetingul s'a sfârşit. Mulţimea începuse iar să se mişte. Steagurile se depărtau. In jurul lui nu mai era îmbulzeala de adineauri. Coborî de pe trepte. Mulţimea se îndrepta spre gară, şi Vecsler înţelese că o parte din regimente porneau într'acolo, să se urce în trenuri, să plece în Rusia. Ajunse la gară şi se strecură pe peron. Soldaţii începuseră să se caţăre în vagoane şi, dela ferestre, de pe acoperişuri, cântau, strigau celor de pe peron şi toţi laolaltă, cei care plecau, cei care rămâneau, râdeau, aplaudau.

Simţi că-i strânge cineva braţul. Lângă el, un ofiţer român şi câţiva ofiţeri ruşi îl priveau cu figuri luminate de bucurie. Pe ofiţerii ruşi îi cunoştea dela Socola unde stătuse cu ei de vorbă. Pe român îl văzuse parcă mai înainte la statuia din Piaţa Unirii. Insă îl cunoştea de ani şi ani.

— Vecsler, haide cu noi. Plec în Rusia, îi spuse Bujor.

— Haide, tovarăşe! îi spuseră şi ruşii.

— Nu, eu rămân aici.

— Au să te aresteze. Au pus ochii pe tine, îi mai spuse Bujor.

— Dece? N'au motive legale.

Bujor râse şi clătină din cap. Râseră şi se mirară şi ofiţerii ruşi când li se tălmăciră vorbele lui. După ce-l mai îndemnară odată, se urcară într'un vagon.

Trenul porni.

Peste patru zile o escortă îl porni şi pe el la Bacău.

La 2, la 3 Mai autorităţile s'au înapoiat văzând că oraşul se liniştise. Ruşii nu au proclamat nici detronarea lui Ferdinand, nici republica. Sărbătoriseră numai revoluţia lor. Puteau, în acest caz, poliţia şi comenduirea să facă arestări printre civilii şi soldaţii români care ieşiseră pe străzi cu prilejul manifestaţiei. Insă cel mai vinovat şi mai primejdios li s'a părut contabilul dela „Concordia", care mai fusese notat şi în alte rânduri că se furişa la Socola şi era prezent în Piaţa Unirii când se adunau ruşii. In ziua de Intâi Mai îl trecuseră în carnetul lor şi apoi în rapoartele lor mai mulţi agenţi şi comisari care l-au văzut încă de dimineaţă mergând spre centru. A fost observat şi la gară când plecau regimentele.

Marele Stat Major hotărî în ziua de 4 Mai:

„Lui Max Vecsler şef contabil şi casier de 28 ani la tăbăcăria Concordia, Iaşi, clg. 1892, mobilizat pe loc la fabrică, trebue să i se anuleze mobilizarea şi să fie mutat la un batalion de miliţii al Arm. II-a".

In ziua de 5 Mai, şeful Marelui Stat Major mai iscălise un ordin care lămurea că, pe temeiul hotărîrii ministrului de RăzboI, Vintilă Brătianu, miliţianul va fi repartizat de comandamentul Armatei II-a la unitatea pe care o va socoti de cuviinţă, „cunoscând că acest individ este un periculos propagandist socialist şi, în consecinţă, trebue să nu fie în contact cu meseriaşi sau lucrători, fiind foarte îndeaproape supraveghiat“.

— Nu pot să-mi facă nimic. N'au motive legale, o linişti el pe nevastă-sa care, cu ochii plânşi, îi punea câteva lucruri într'un pachet.

La Bacău, ofiţerii comandamentului se găsiră într'o încurcătură. Nu ştiau ce să facă. Spuneau hârtiile: individul este periculos; va fi supraveghiat; va fi trimis la o unitate. Dar individul era în vârstă de 47 de ani, miop, surd, împleticit la vorbă; îi tremura capul, îi tremurau mâinile. Ce căuta un astfel de om la regiment?

Cerură lămuriri la Iaşi, Statului Major şi ministerului. Deocamdată îl băgară la închisoare.

Intre Bacău şi Iaşi se schimbară adrese. Erau acum în încurcătură şi cei dela Iaşi. Nu mai găseau motivele legale care-i dădeau lui Vecsler încrederea că autorităţile nu-i pot face vreun rău. Zile şi nopţi el stătu liniştit în celulă. Ii părea bine că luase o carte cu el şi putea să citească. Ii părea rău că nu adusese mai multe cărţi. Păcat că nu era mai multă lumină în celulă: nu l-ar mai fi durut ochii şi capul trudindu-se, cum se trudea, să descifreze rândurile cărţii. O citi odată, înc'odată.

Peste două săptămâni fu chemat la direcţia închisorii. Comandantul îi spuse cu voce supărată:

— Pleacă, domnule, înapoi! Ce mi te-au trimis plocon? Alte griji nu avem noi?

„Ei vezi — gândi Vecsler — n'a vrut Bujor să creadă, n'a vrut Clara să creadă... Autorităţile n'au motive...“

La Iaşi se întoarse fără escortă. Putea, la Bacău, să se ducă în garnizoana ruşilor, să se pună sub protecţia lor. Putea, ajungând la Iaşi, să se ducă de-a-dreptul la Socola, printre tovarăşii de acolo. Nici Statul Major, nici Brătianu nu ar fi cutezat să se atingă de el. Cu o manta pe umeri, l-ar fi urcat ruşii într'un tren. Ar fi avut ce face în Rusia. Era însă de lucru şi aici.

Bătu la uşa casei lui şi-l întâmpină tovarăşa de viaţă. Nu-i venea să creadă că este el.

— Vezi, vezi, îi spuse Vecsler, te-ai speriat degeaba. Ştiam c'au să-mi dea drumul.

Peste două zile, comenduirea îl ridica din nou. Ii punea în mână un plic şi-l trimitea la Bacău, fără pază.

„Formalităţi... lucrări de birou...“ gândi el şi căută să-şi liniştească nevasta. Era contabil de meserie, ştia că sunt forme, că el însuşi trebuia, la fabrică, să îndeplinească atâtea operaţii: intrări, ieşiri, restanţe, lichidări. Se lichida şi cazul lui la fel. Se închidea dosarul.

Dacă ar fi avut o umbră de îndoială, putea să deschidă plicul şi să-l lipească apoi la loc. In cazul acesta ar fi citit că autoritatea superioară îl prezenta Armatei a II-a ca pe unul dintre conducătorii socialişti din Iaşi care au răspândit manifeste şi ca pe unul dintre participanţii la manifestaţia din Intâi Mai; că trebuia trimis la Regimentul 2 Vânători unde va fi ţinut îndeaproape supraveghere; în mod apăsat se atrăgea luarea aminte că individul era periculos.

Corpul de Armată îl trimise diviziei, divizia îl trimise regimentului. Din Bacău, la 23 Mai, el scrisese acasă; e liniștit; are speranțe în viitor; să-i expedieze tovarășa lui câteva cărți: Balzac, Dante, Leopardi. La 26 Mai, însă, el era în comuna Mărăști din Putna unde se afla regimentul de vânători. Maiorul Iacobini, comandantul regimentului, puse o rezoluție: se va însuma și repartiza companiei II-a; se va ține sub o strictă supraveghere. Il luă în primire căpitanul Vârtejanu, comandantul companiei a II-a, care-l dădu pe seama unui sergent:

— Răspunzi cu capul. Tu, un caporal și un soldat îl păziți zi și noapte. Ordin de sus.

La rândul lui, sergentul îi spuse caporalului:

— Ne-am ars. Ochii pe el. Bagă-l în bordei. Stai cu el. Pune santinelă la ușă.

— Ce făcuși, jupâne, de intrași în cârcotă cu boierii?

Jupânul stătea pe marginea patului de scânduri din bordei. N'auzise întrebarea. Caporalul se înciudă că omul nu-i răspunde și-l lovi cu cotul. Era înciudat și de pacostea care îi căzuse pe cap: să nu se miște de lângă milițian, să nu închidă ochii toată noaptea, să-l păzească poate și-a doua zi. „Ne-am ars" — îi spusese domnul sergent Cârmaciu. A doua zi era duminică. Proastă treabă să rămâe și a doua zi în bordeiul întunecos cu ovreiul ăsta bătrân care, după toate, era și surd. Și-a dat seama că este surd căci omul nu a răspuns decât când i-a vorbit mai tare.

— ...oi fi socialist, măi neică... își dădu pe urmă cu părerea, și când bătrânul îi spuse încet: da, caporalul clătină din cap: Rău, jupâne, rău. Cine știe ce-o să mai iasă din treaba asta. De când cu revoluția s'au speriat mai marii.

Ii întinse o țigară, însă bătrânul nu o primi. Il lămuri blajin, că nu fumează, căci suferă de piept.

— Apoi te văz eu că ești cam costeliv. Mă prezant: caporalul Ciubuc.

Își dădea seama că se găsește lângă un om cu carte și ținea să se înfățișeze cum e regula la oraș. Ii trecuse necazul pe milițian și chiar se simțea pătruns de milă pentru el.

— Ce zici, mă îmbracă și pe mine? îl întrebă într'un târziu bătrânul.

— Nu știu, măi frate. Cine știe ce gânduri au ofițerii... ce ordin au primit... Pe dreptate ar fi să te lase în pace... Ești om bătrân. Mai cu seamă la noi, la vânători, unde e contigente tinere. Dumneata ce contingent ieșit?

— 92.

— Oho, leatul lui taică-meu.

— Cum o duceți aici? îl mai întrebă Vecsler.

— Apoi că ți-oi răspunde. Altul poate ar zice că vrei să iscodești. Da știu că ești un om cu necazuri și că dumneavoastră sunteți cu oamenii săraci. Cum s'o ducem? Ca la armată. Ca la război. Să vedem acum cu ofensiva ce s'o alege: cine scapă, cine rămâne...

După ce-și mai făcu o țigară, caporalul se întinse pe pat. Afară se auzea tropăitul pașilor santinelei.

— Intinde-te și dumneata, măi frate, îl îndemnă caporalul. E loc pentru amândoi.

— Mulțumesc. Nu mi-e somn.

— Eu sunt om dela țară, glăsui caporalul răspunzând parcă unei întrebări, măcar că omul de pe marginea patului nu-i spusese nimic. Dela țară sunt mai toți soldații din regiment. Insă regimentul e boieresc. Prințul Carol e prieten cu ofițerii noștri. De familie boierească și ei. Il avem pe domnul locotenent Romalo care unchiul lui a fost doctorul lui Carol cel

bătrân. Prinţul, când vine pe la noi, vine să se întâlnească cu ei. Să vezi atunci petrecere. Când vor s'o facă mai lată, se duc la Bacău că acolo au şi cucoane. Jupâne, ai adormit, jupâne? Trage-te mai încoa, să-ţi spui la ureche o vorbă care-mi trecu prin minte ca la proşti. Mi se pare că nu degeaba te trimiseră tocmai la regimentul nostru. Că e, cum se chiamă mai sigur. Adică, aici, ofiţerul izecută orice i se cere dela Bacău sau dela Iaşi. Soldatul — ce să facă? — izecută şi el.

Când, după o vreme simţi că-l fură somnul, caporalul vru să fie mai sigur de prizonierul pe care îl avea în seamă:

— Domnu — cum ziseşi că te chiamă? Vecsler, treci de te culcă şi dumneata. Treci la perete.

— N'ai vrea să mă laşi aici? Nu pot să dorm.

Caporalul mai chibzui. Işi făcu socoteala că la uşă este santinela cu arma, că bătrânul e un necăjit şi un prăpădit. Unde ar putea să fugă?

— Bine, domnu... Dar să nu te gândeşti să mă bagi în necaz. Te'npuşcă de cum scoţi capul pe uşă şi mă frânge şi pe mine în bătăi căpitanul...

Oftă, îşi puse mâinile sub cap şi adormi. Spre ziuă, când deschise ochii şi văzu mogâldeaţa alături, aproape că-l cuprinse mirarea. Abia în clipa următoare îşi aduse aminte că avea în grija lui un individ. Individul stătea încovoiat, cu coatele rezimate pe genunchi, cu bărbia în palme, cu ochelarii pe nas. Toată noaptea aşa stătuse.

— Ce făcuşi, jupâne, toată vremea?

— M'am gândit, băietule.

— Mda! încuviinţă caporalul şi oftă cum oftase şi-azi noapte.

Au mai vorbit, au mai tăcut. Mai mult a vorbit caporalul şi a tăcut miliţianul. La prânz li s'a adus

mâncare. Bătrânul abia a gustat din porţia sa. Au deschis, în timpul zilei, uşa bordeiului, ofiţeri şi gradaţi care ştiau ca le fusese trimis dela Bacău un individ care era foarte periculos. Când dădeau cu ochii de el, spuneau: „Ăsta e?" şi se retrăgeau desamăgiţi. Altă mutră se aşteptau să vadă.

Seara, târziu, sergentul Cârmaciu îl chiamă pe caporal, afară:

— Ordin dela domnul căpitan să-l iei pe soldatul Cristea Pârvu şi să plecaţi cu arestatul la postul de comandă, la domnul maior. E acolo domnul locotenent Romalo care trebue să-i pue întrebări.

— Am înţeles.

— Măi, dar să nu vă scape. Ordin să-l păziţi ca pe ochii din cap. Nu ştiu ce drăcovenie o mai fi şi cu ăsta.

— Nici eu nu ştiu, domnu sergent.

— Să mergem, jupâne, la domnu comandant.

Jupânul se sculă cu paşi împleticiţi. Amorţise de nemişcare: o parte din zi, o noapte, o altă zi întreagă. Nu vorbi... De când se inserase, nu mai rostea nimic.

Drumul urca în pantă, poteca era îngustă. De-o parte şi de alta stufişuri, mărăcini. Miliţianul mergea anevoie, între caporal şi soldat. Caporalul şi soldatul erau cu armele în mâini. Făcură până la postul de comandă cam o jumătate de ceas.

Când ajunseră acolo, o santinelă îi spuse caporalului să intre numai el. Miliţianul şi soldatul să aştepte afară.

— Domnul maior e aici? întrebă caporalul.

— Nu. E numai domnul locotenent. Dumnealui mi-a dat ordin.

După un timp, caporalul ieşi. Era tare întuneric,

așa că obrazul nu i se vedea. Spuse numai, cu voce aspră, parcă schimbată:

— Să mergem înapoi. Am venit degeaba.

Porniră — acum soldatul Cristea Pârvu în față — caporalul în spate, arestatul la mijloc. După ce făcură câțiva pași, se deschise ușa postului de comandă și se auzi un glas poruncitor:

— Merg și eu cu voi.

Era glasul locotenentului.

Coborau, dar din pricina că era tare întuneric și poteca era de-o palmă, călcau cu luare aminte.

— Incet, măi! Nu vă zoriți! le porunci din urmă locotenentul.

Apoi se opri, scăpără un chibrit să-și aprindă țigara. Chibritul i se stinse.

— Hei, soldatul ăla din față, ai un foc? strigă el.

— Am, domnu locotenent.

— Dă-mi să-mi aprind țigara.

Soldatul rămase în urmă să-i aprindă țigara. Caporalul porni mai departe cu milițianul. Când, după ce se stinseră două chibrituri, ofițerul își aprinse țigara la al treilea, trosniră două focuri de armă.

Intâmplarea a fost trecută a doua zi în registrul de morți, al regimentului:

A incetat din viață, împușcat de santinelă pe teritoriul comunei Mărăști(jud. Putna) pe când a încercat să scape de sub escorta sa, sărind într'o vâlcea adâncă și întunecoasă, acoperită de lăstari, Macs Vecsler.

Trebuia să se arate că a fost făcută și o anchetă. S'a alăturat raportului către Armata a II-a această declarație a caporalului, iscălită, dar nu scrisă de el:

...după câțiva pași făcuți, soldatul escortat a început să grăbească pasul, dând alături în tufiș; fiind întuneric tare, am strigat: Stai! și am tras focuri în direcția în care mi se părea că mișcă tufele... Văzând că nu se aude nimic, am căutat prin tufiș și am găsit pe milițian mort; tocmai atunci sosise și domnul locotenent cu celălalt soldat.

Peste vreo trei zile veni la Clara Vecsler un căpitan. Spuse că se numește Dumitrescu și că e din Regimentul 2 Vânători. Ii aduse salutări din partea bărbatului ei pe care l-a cunoscut acum și pe care îl știa mai demult, după nume.

Pe femeie o bucurară vorbele ofițerului. Ii mulțumi și plânse.

— Nu plângeți, doamnă, îi spuse el. Nu i s'a întâmplat nimic, dar eu vreau să-i fac un serviciu și am venit să cer și învoirea dumneavoastră. Vreau să-l ajut să treacă în liniile nemților.

Clara Vecsler crescuse în mișcare și ea. Ii cunoștea pe oameni. Cunoștea vicleșugurile stăpânirii. Din momentul acela i se uscară lacrimile și-l privi cu ochi de pisică pe ofițer. Acesta îi vorbea:

— Il trimit într'o noapte în recunoaștere. E simplu. Tranșeele inamicului sunt apropiate de ale noastre. Trece la ei. Am vorbit cu domnul Vecsler care m'a rugat să cer și autorizația dumneavoastră. Dacă mi-o dați scrisă, și i-o arăt, el se duce la nemți. După război...

— Tâlharilor, ce ați făcut cu bărbatul meu? dădu ea drumul desnădejdii și furiei. Cine te-a trimis? Ce vorbe sunt acestea?

Se pregătea să-l sfâșie. Iși purta pe dinaintea obrazului lui mâinile descărnate. El se trase buimăcit, de-a'ndaratelea, își căută chipiul, îngăimă ceva și ieși.

Contabilul surd și miop dela tăbăcăria din Iași a pricinuit multă vreme conducătorilor încurcături și bătaie de cap. Intâmplarea cu el n'a putut să rămână ascunsă. Au organizat întruniri de protest revoluționarii ruși din Moldova. Au venit protestări din Rusia, din Franța, din alte țări neutre și beligerante.

Averescu scria în zilele acelea, în jurnalul său: „Sunt chemat la Iași pentru a da relații asupra afacerii Vecsler. Se crede că lucrurile au fost puse la cale de Armată".

Iorga scria și el: „Rușii arată în foaia frontului român că s'ar fi executat și un Max Vecsler... Au protestat cu o mare demonstrație".

Se făcură alte două anchete, se adunară alte declarații. Căpitanul medic Iacob Alexandrescu spusese întâi că milițianul mort avea o plagă în tâmpla stângă; spuse apoi că era în dreapta. Focurile au fost trase întâi dela douăzeci de metri; apoi dela trei metri. A găsit cadavrul dincolo de potecă: pe urmă, pe potecă.

Mărturia locotenentului Romalo puse capăt anchetelor după care Averescu dădu dispoziții pentru clasarea cazului: locotenentul declarase c'a primit ordin scris. Dela cine? Va spune când va veni momentul. Să se știe însă că țap ispășitor n'are poftă să fie.

Trecuse iureșul bătăliilor. Era în toamnă. Zăcea într'un spital din Botoșani un sergent împușcat la un braț. Brațul îi era cangrenat și sergentul se sbătea în dureri. Se temea de moarte.

Clarei Vecsler i se aduse vestea că rănitul voia să-i vorbească. In aiurările chinurilor el rostea cuvinte fără șir, însă în aceste cuvinte veneau mereu un nume și o întâmplare care-i turburară pe cei din spital.

Ea veni, și rănitul o rugă să-l ierte. Ii povesti că se numea Ciubuc și-l păzise două zile și o noapte pe

bărbatul ei. El a fost acela care... Da, i-a poruncit domnul locotenent. I-a spus că-l împușcă dacă... I-a dat pe urmă cincizeci de lei și o sticlă cu rom. A fost făcut pe urmă sergent. Nu știe de-o mai scăpa cu viață și, chiar de-o mai scăpa, rămâne fără mână.

Insă chinul lui mare îi e în piept: îl arde ceva acolo și nu-i dă odihnă. Il mistuie căința pentru omul nevinovat pe care l-a ucis.

In zilele acelea Tănase juca o revistă, „Di Granda". Spunea cuplete în care evoca întâmplări de altădată din teritoriul ocupat și-i lua peste picior pe învârtiții dela partea sedentară din Iași. Partenera lui, Marioara Cinski, mărturisea că iubitul ei nu stă în palate ci se găsește la Oituz unde:

In vifor groaznic de obuz
El crunt se bate.

Dar trupa fu nevoită să se mute într'o sală de cinematograf fiindcă la teatru începură iarăși spectacolele Camerei și Senatului. Parlamentarii se adunară să ia în discuție reforma agrară făgăduită ostașilor înc'odată de rege. Revoluția rusă așternuse pe obrajii grași ai moșierilor umbra îngrijorării. Ei se ridicau împotriva reformei, dar trăgeau cu coada ochiului spre galerii și uși — nu cumva sunt revoluționari cu cocarde roșii sus, să-i audă; nu cumva dau năvală din stradă revoluționarii să-i aresteze. Spuseră chiar:

— Nu putem să desbatem în Iași, problemele. Să închidem Parlamentul și să lăsăm pentru mai târziu discuția cu privire la pământ și la votul obștesc.

Se înființase în vremea aceasta un partid care își spunea că e „al Muncii", cu un program confuz, cu elemente desprinse dintre nemulțumiții din partidele vechi. Făceau parte din partidul nou liberali și takiști și chiar conservatori mai tineri. Cine avea un dinte contra lui Brătianu, contra lui Take Ionescu și contra conservatorilor bătrâni se declara partizan al votului universal și al împroprietării țăranilor. Pentrucă A. C. Cuza era iarăși în raporturi de rivalitate cu Iorga, aderase și el la noua înjghebare. Programul îl găsiseră: programul lui Cherenschi. Căutau un șef și-i făceau propuneri lui Averescu ale cărui porniri împotriva regelui, a lui Prezan și a lui Brătianu îi creaseră popularitate. Dar Averescu nu putea să-și dea demisia din armată în preajma ofensivei. El nutrea, de-altminteri, visul să-și facă o altă alcătuire politică, mai târziu, cu generali și cu tehnicieni.

Până una-alta, în Cameră, cei vreo șapte deputați ai Partidului Muncii făceau zile fripte lui Constantinescu-Porcu, necutezând să-l atace direct pe Brătianu, și conservatorilor bătrâni. Socotind că trebue să se poarte ca revoluționari, se urcau pe pupitre și adresau vorbe grele miniștrilor. Unul striga desgustat: „Putregai!", ieșea furios pe o ușă cu aerul că nu mai calcă în adunare, dar se înapoia liniștit prin altă ușă. Diamandi, care își amintise că a fost altădată socialist, purta o pelerină și-și lăsase o barbă mare pentru a semăna cu Tolstoi. Altul, când se urca la tribună, scotea un picior înainte, își da capul pe spate și ducea o mână la vestă, imitând ținuta lui Bonaparte.

Veni la Iași, în zilele acelea, un ministru al Franței pe care Partidul Muncii îl înconjură la Cameră cu manifestații sgomotoase de simpatie, vrând să arate conservatorilor că partidul e chiar socialist cum, în

felul lui, socialist era şi emisarul sorei noastre latine.

Cu multă curiozitate îl primiră pe domnul scund de statură, grăsuliu, cu barbă arămie, cu păr nepieptănat, regele şi regina. La masa pe care i-o dădură, prinţul Nicolae şi principesele s'au temut la început să vină căci guvernantele îi crescuseră în ideea că socialiştii sunt fioroşi. Dar, dacă treceai cu vederea că musafirul avea părul ciufulit şi pantalonii ca burlanele, vedeai că el era departe de a fi o sperietoare pentru copii.

Părea mai de grabă un bătrâior la pensie. Bătrâiorul mânuia foarte bine furculiţa şi era foarte vesel. Vorbea, râdea, iar regele s'a bucurat văzând că are în francezul rotofei un partener de nădejde la băutură. Franţuzul îi făcu reginei o mare plăcere complimentând-o pentru talentul ei de scriitoare şi asigurând-o că în patria lui e foarte admirată. La cafea îi înveseli pe copii făcând câteva scamatorii, iar prinţului Carol îi făgădui că-l va lua cu el în Franţa şi-l va trimite înapoi cu baterii de artilerie grea, cu o escadră de avioane de tipul cel mai bun. Acesta era un angajament politic luat în numele guvernului francez şi în calitatea-i personală de ministru al Apărării Naţionale.

Incă odată regina îi aprecie calităţile de om spiritual, subtil, care ştia să ofere cu graţie ajutorul marii aliate. „Aceasta e Franţa ; aceştia sunt francezii, chiar când sunt socialişti", îi spuse ea soţului ei după plecarea invitatului lor.

Albert Thomas era trimis în Moldova pentru a încălzi avântul de luptă al armatei române. Făgăduia tunuri şi aeroplane care îl vor sdrobi pe inamic, însă după ce trupele noastre se vor pune în mişcare pe front. Vorbi în Parlament, făcu vizite prin spitale strângând mâna răniţilor şi rostind la patul fiecăruia

un mic discurs în limba pe care ei n'o pricepeau, trecu în revistă câteva divizii, înconjurat de Berthelot şi de generalii români. El avea încă o misiune — şi s'ar fi putut spune că pentru aceea se deranjase la noi, pentru ea se va deranja pe urmă să plece în Rusia. Apusul îşi pusese în linie de bătaie socialiştii pentru a convinge Rusia revoluţionară să ducă mai departe războiul. După el, peste câteva săptămâni, va veni Vandervelde care, mai puţin guraliv şi voios, dar mai insinuant, invocând trecutu-i personal şi autoritatea Internaţionalei a II-a, va cutreiera frontul, se va duce printre unităţile ruseşti, va pleca pe urmă în Rusia. Şi unul şi altul fură întrerupţi de soldaţi, astfel că zăboviră mai mult în adunările ofiţereşti.

In zilele acelea se învăpăiă cerul Iaşilor de un foc năpraznic la Nicolina, unde era un depozit de bocanci şi de stofe pentru armată. Depozitul se făcu scrum, dar, cu toate desminţirile, se lăţi vorba că în el nu mai erau nici stofe, nici bocanci. Totul fusese dus în altă parte pentru a fi vândut încă odată, la preţ mai mare, Statului.

Scoase din bivuacuri şi îndrumate spre liniile frontului, trupele treceau prin sate unde femeile şi bătrânii ieşeau în calea soldaţilor şi li se plângeau de jandarmi. Au necinstit fetele şi femeile. Au luat cu japca pasărea din bătătură şi mălaiul din pod. Scot lumea săracă din case şi-o duc să muncească pământul boieresc. Se cătrăneau cu deosebire soldaţii din Moldova. Unii treceau chiar prin locurile lor şi-şi vedeau părinţii şi nevestele cu obrazul slăbit, cu ochii plini de lacrimi. Când vedeau de departe un jandarm, ieşeau din rânduri, fugeau după el şi-i muiau oasele. „Praf îi facem când ne-om întoarce!" spuneau ei fără

să se mai ferească de ofiţeri. „Picior de jandar, de arendaş, de proprietar, n'o să mai rămâie".

Soldaţii mergeau cu hotărîrea dârză să se bată ca să se isprăvească odată cu războiul şi să se întoarcă la casele lor şi la răfuielile lor.

Fuseseră ploi în primăvară, dar apoi s'au oprit. Pământul frigea sub tălpile armatei în marş. Spinările oamenilor erau arse de soare. Se vestea seceta. Câmpurile nu fuseseră arate, semănate. Chiar de ar fi început iarăş ploile, ce putea să dăruiască pământul dacă în el nu intrase plugul şi nu fusese aruncată sămânţa ?

Ploile începură într'adevăr să cadă, însă căzură când fusese hotărîtă ofensiva, astfel că îngreuiară desfăşurarea luptelor.

Bătălia a început la 11 Iulie, dar numai într'o parte a frontului, nu pe toată lungimea lui. Se grăbise Averescu ori era în întârziere cartierul general, lucrurile nu fuseseră bine puse la punct, nu toate efectivele se aflau pe poziţii — fapt este că, după luni şi luni de pregătire, maşinăria scârţâia îngrozitor.

In acţiune a intrat numai Armata a II-a dela Oituz, comandată de Averescu. Armata I-a dela Mărăşeşti nu s'a mişcat. Invinuiri i s'au adus celui dintâi că s'a grăbit pentru a smulge o victorie personală şi a-şi spori popularitatea, cu preţul primejduirii operaţiilor de ansamblu. Averescu a adus acuzaţii lui Prezan şi lui Brătianu că au uneltit compromiterea lui, lăsându-l să se angajeze singur şi apoi oprindu-l în momentul când străpunsese un sector inamic şi putea să obţină rezultate hotărîtoare.

După bombardarea poziţiilor germane dela Mărăşti, după lupte corp la corp, la Mânăstioara şi la Incărcătoarea, trupele lui ocupară localităţile Vizantea, Câmpurile, Soveja şi altele. In total cuceriră vreo treizeci de sate în total, câştigară un teren de vreo cinci sute de kilometri pătraţi.

Apoi luptele încetară.

In zilele acelea din ajunul începerii ofensivei, şi cât a ţinut ea, la Iaşi entuziasmul se tălmăcise prin manifestaţii patriotice şi prin petreceri. Restaurantele erau pline, casele oamenilor cu stare îşi revărsau în stradă, până în zorii zilei, gălăgia ospăţurilor stropite cu vin şi cu şampanie. Sărbătoreau victoria. Refugiaţii îşi luau rămas bun dela capitala Moldovei, socotind că în scurtă vreme au să defileze în Bucureşti.

Dar bucuriei nesăbuite îi luă locul demoralizarea când se văzu că ofensiva a fost oprită. Panica pătrunse în cercurile conducătoare când se auzi că, într'un consiliu de miniştri fusese pusă iarăşi chestiunea retragerii armatei şi a evacuării autorităţilor în Rusia. Nemţii ar grămădi unităţi formidabile la Siret, astfel că orice împotrivire era condamnată de mai înainte eşecului. Recâştigarea de către ei a unor poziţii pe care Armata a II-a n'avusese timp să le întărească, spori descurajarea. Ministerul Instrucţiunii, Banca Naţională împachetară. In vagoane, printre arhive, se îngrămădiră familii de miniştri şi generali. Comenduirea, prefectura erau luate cu asalt de oamenii politici care cereau, îmbrâncindu-se, insultându-se, bilete de drum pentru evacuarea în Rusia sau paşapoarte cu care să plece mai departe.

Imprejurările din toamnă, după primele înfrângeri, se repetau.

Tănase mai putu să bage în revista lui un cuplet pe care nu-l aplaudau decât soldaţii, lucrătorii şi slujbaşii mărunţi :

Unii vor mai cu dichis
Să trăiască la Paris,
Iar alţii, mai cu fason,
Vor s'o şteargă la Cherson.

De revoluţia rusă nu se mai temeau căci, în zilele acelea, Cornilov încercase mişcarea de rebeliune, iar la noi Berthelot declara că ea e la pământ.

Germanii porniră în vremea aceasta ofensiva lor la Mărăşeşti. Ei aveau informaţii asupra debandadei din rândurile conducătorilor români şi chibzuiră că momentul era foarte potrivit pentru ocuparea Moldovei. După lichidarea frontului românesc, şi scoaterea din război a unui inamic, voiau să smulgă Franţei, Angliei şi Americii cinstea şi beneficiile intervenţiei în Rusia. Militarismului prusac trebuia să-i revină meritul de a lichida revoluţia muncitorilor.

Dar la Mărăşeşti întâlniră o rezistenţă neaşteptată. Armata de ţărani români se bătu alături de soldaţii ruşii douăzeci şi nouă de zile în şir. Artileria rusă făcu minuni. Lepădând vestoanele, soldaţii au pornit la contra-atacuri în cămaşă, leoarcă de năduşeală.

Aşa se împotriviseră în toamnă la Predeal. Aşa se bătuseră în toate trecătorile munţilor.

Să apere pământul patriei.

Să oprească puhoiul.

De astă dată puhoiul a fost ţinut în loc.

Regimentul e purtat de pe o poziţie pe alta. In marşuri de zi când se găseşte mai departe de linia frontului, în marşuri de noapte când inamicul este aproape. Intr'un sector sau altul situaţia se sdruncină şi atunci artileria e chemată să ajute la îndreptarea ei.

Nedumeriţi, mahmuri, soldaţii scot din adăposturi tunurile, încarcă în chesoane obuzele, şi aşteaptă trenul de luptă cu antetrenele ca să împerecheze. Totdeauna se iscă zarvă, se dau comenzi greşite. Ofiţerii îşi pierd capul, se înfurie şi-i înjură pe gradaţi, iar aceştia acoperă cu înjurături pe soldaţi.

Cerul se acopere de nori, vântul începe să sufle aducător de ploaie. Cât aţi umblat pe front, aproape n'a fost noapte fără să plouă. Rachete sclipitoare fulgeră scurt în noapte. Răsună împuşcături într'un loc sau altul, ori se pornesc răpăiturile unei mitraliere.

Convoiul porneşte lung, deşirat, asemenea unei procesiuni de fantome, în noaptea cu cer negru. Burniţează. Frigul îi pătrunde în oase pe soldaţii care stau sgribuliţi pe banchete, cu gulerul mantalei ridicat, cu capul în piept, cu mâinile vârîte în buzunare.

Nu-şi spun o vorbă. Ar fuma o ţigară şi nu pot să şi-o facă. Ar aţipi, însă nu-i lasă frigul.

S'au depărtat de front. Şoseaua face un ocol mare, astfel că abia se mai aud focurile de armă ori clămpăniturile unei mitraliere. Pe drumul acesta n'au mai fost. Duce în sus, spre Putna, ori spre interior.

La o încrucişare se împiedică un cal. Convoiul se opreşte. Sar servanţii şi îl ridică. Unul dintre ei încearcă apoi să-şi răsucească o ţigară ; nu izbuteşte, o aruncă şi fluieră a pagubă.

Pe delături, doi soldaţi înnoată prin băltoacă. Ai zice, nişte raţe. Ai zice nişte broaşte.

Altă încrucişare, dar convoiul merge înainte o bucată de drum. Pe urmă răsună un ţignal de oprire. Ofiţerii se adună în cerc şi, la lumina unui felinar, cercetează harta. Ordin de întoarcere. Trebue mers la dreapta. Cineva bombăneşte :

— Ţara cât pumnul, şi tot ne rătăcim ! Dacă mai luam Ardealul ?

E miezul nopţii, e aproape de ziuă — nimeni nu poate şti. Şoseaua e răsucită, plină de gropi, gropile sunt pline de noroi. Nu se zăreşte o făptură de om, nu se aude un lătrat de câine.. Pustietate fără sfârşit, stăpânită de blestem şi de moarte.

Dar, pe nebăgate de seamă, convoiul pătrunde într'un sat. Un cântat de cocoş îi trezeşte din gânduri pe soldaţi. Trec, aşa dar, printre aşezări omeneşti. Văd colibe cufundate în beznă şi undeva, la un geam, o lumină stingheră. Locuitorii n'au fugit încă. Au încă rostul lor. Acum, oamenii dorm. Ei dorm ! Soldaţii regimentului în marş nu pot dormi. Ei cutreieră drumurile, poposesc în tranşee, pe câmpuri, prin păduri. Şi stau mereu la pândă. Şi sunt mereu cu teamă. Teama de moarte.

„Ah, de-am muri odată !" gândesc unii dintre ei în momentul acesta.

Nu veţi dormi nici în noaptea aceasta, fiindcă iarăşi clămpăneşte mitraliera dela colţul sectorului, prevestitoare de noi încăierări. De trei nopţi nu dormiţi. De trei nopţi duşmanul vă atacă, încercând să străpungă frontul, aci. Ziua, el îşi adună forţele, spionează mişcările pe care le faceţi, iar când se lasă noaptea, deslănţue atacul.

Mai întâi porneşte să latre mitraliera ascunsă în canton, pe urmă pornesc dintr'o parte, din alta, împuşcăturile, pe urmă, în întunericul sfâşiat de rachete, începe bătălia.

Aşa s'a întâmplat şi acum.

Sbârnâe telefonul, goneşte ofiţerul dela un tun la altul, dă ordine, se răsteşte, înjură — ca să-şi ascundă frica.

In noaptea aceasta, loviturile duşmanului sunt mai înverşunate. Trageţi şi voi şi sunteţi osteniţi şi vă stăpâneşte sila, descurajarea.

— Trage, trage, măgarule... strigă ofiţerul. Doi mii cinci sute... Doi trei sute... Doi mii... Ah, dumnezeul mă-ti, telefonist !

Trageţi lovitură după lovitură, vă ştergeţi de sudoare, aruncaţi o înjurătură în vânt. Apoi vi se 'ncleştează fălcile, amuţiţi, pe creieri se aşterne o pâclă.

Dela observator vin ştiri că duşmanul şi-a adus întărituri şi trece prin barajul de foc. Vrea, în noaptea asta, să străbată printre voi, peste voi. Uite, v'a încadrat. Un proiectil se prăbuşeşte în stânga, altul în dreapta, altul în faţa voastră. Trageţi cu disperare.

A început să plouă. Il auziţi la răstimpuri pe comandant dând comenzi speriate şi înjurând cumplit. Il va ucide frica.

Un obuz se sparge în rândurile voastre. V'aruncaţi la pământ. Ai auzit un strigăt.

Te mişcă mai târziu cineva. Doi ochi licăresc în noapte ca puncte de jăratec. Niţă Petre vorbeşte cu glasul sugrumat :

— Scoală ! Ce ai ? Te-a rănit şi pe tine ? L-a omorît pe ofiţerul nostru.

Câţiva prizonieri sunt luaţi printr'un atac de noapte şi aduşi în linia a doua de unde, pe'nserate, vor fi transportaţi la Divizie. Caută să pară liniştiţi, dar în ochii lor se întrevede teama.

Soldaţii se adună în juru-le.

Vreo doi vorbesc binişor româneşte. Povestesc întâmplările prin care au trecut. Luptă de trei ani, necontenit. Au luptat în Franţa, în Galiţia, pe frontul Transilvaniei, în Oltenia.

Pe români i-au urmărit până lângă Siret, au fost schimbaţi şi au primit din nou ordin să vină, în vara aceasta, la Mărăşeşti.

In refacere au stat în România.

Soldaţii îi ascultă cu inima la gură. Pot, dar. să afle ce este *dincolo,* în ţara cucerită.

— Unde aţi stat?

— Cum?

— Unde aţi stat în refacere, în odihnă, la noi?

— In Oltenia.

— Unde?

— Intr'un judeţ. Gorj.

— In judeţ la domnu sergent, murmură un soldat.

Sergentul era la câţiva paşi. Se apropie:

— Cum, chiar în Gorj aţi stat?

— Da, vă rog.

Prizonierii au căpătat curaj. Unitatea lor — lămuresc ei — a fost cantonată în două sate. Au trăit acolo tot timpul, laolaltă cu locuitorii.

— In ce sate?

— In Vârtoape şi în Stroieni.

— Cum? In Stroieni?

— Da, dar dece?

Sergentul îşi muşcă buza:

— Nimic. Intreb aşa.

— Acolo stat eu, spune unul dintre prizonieri mai desgheţat. Mitralierele noastre fost, mă rog. acolo. Ceştialalţi erau cantonament... Vârtoape...

— Aha, la Vârtoape. Şi tu... tu ai fost în Stroieni?

— Da, Stroieni.

Sergentul trage cu năduf din ţigară. Caută să-şi ascundă turburarea care îl stăpâneşte.

— Şi unde zici c'ai stat?

— Am spus... In...

— Ştiu, măi neamţule, ştiu. Dar la ce casă ai fost în cantonament? Cunoşti pe cineva de acolo?

— Pe toată lumea.

— Şi...

— Şi la cantonament eu stat la doi bătrâni. Pe babă nu ştiu bine cum chema, dar pe moşneag eu ştiu.

— Aha...

— Mă rog, îi cunoaşteţi şi dumneata?

— Nu. Adică da.

Sergentul aruncă ţigara, apoi îşi face alta. Ii dă prizonierului, una.

— Spune, spune, te rog. Bătrânii aveau o fată, nu e aşa?

— Da, una care spunea fost măritată un an... Bărbatul dela ea murit război...

— O chema Lixăndrina...
— Da.
— Spune !
— Ce să spui, mă rog ?
— Cum o duceau bătrânii ? Trăiai bine la ei ? Şi fata aia a lor, ce mai făcea ?
— Ce să faci ? Ingrijea de casă. Veselă. Aşa se zice, nu ? Veselă.
— De bărbat nu vorbea ?
— O, da. Insă puţin. Zicea că el mort demult. Valea Jiului. N'ai trăit, zicea, decât un an cu el.
— Hm...
Sergentul îşi mai face o ţigară. Simte un nod în gât.
— Zici că ai stat acolo ? Spune-mi, cum o duceai la ei ? Ce mai spuneau bătrânii ? Şi fata, fata aia a lor...
Prizonierul istoriseşte simplu :
— Ce să zici ? Trăit bine la ei. Intâi bătrânii uitat rău, duşmănos. Nu dădeai nimic. Eu înţeles — duşman...
— Da, da, duşman.
— Apoi, mă rog, prieteni. Eu ca la mine acasă. Femeia tânără, înţelegi dumneavoastră...
— Ce ?
— Eu... eu... prieteni... Veselă ea... Invăţat la mine româneşte, şi...
— Şi ?
— Ce să mai spui ? Trăit cu ea... Zicea — merge cu mine la Germania... bărbat... nevastă... Zicea — bărbatul dela ea mort.
Vorba i se înneacă. Sergentul s'a năpustit asupră-i, îl izbeşte în piept şi îl doboară. Il ţinteşte cu ură şi îi şuieră în urechi, în timp ce-l năuceşte cu lovituri :
— Câine, te-ai ţinut cu nevastă-mea !

Inainte de plecarea pe front s'au făcut schimbări în conducerea unităţilor. Au fost înlocuiţi bunii cu răii şi răii cu mai răii. Pe colonelul Bănescu l-au trecut mai marii lui — nu ştiaţi pentru care motiv — la alt serviciu, în altă parte, şi v'a fost trimis un comandant pe care nu l-aţi văzut decât după ce s'au încheiat luptele de pe front. El stătea la postul de comandă al brigăzii, la vreo cinci kilometri de regiment şi conducea operaţiile, sau se interesa numai de mersul lor, prin telefon. Se purta după regulament şi se deosebea astfel de Burtă-Verde care îl călcase în Dobrogea, rămânând printre tunuri şi printre soldaţi.

Maiorii, căpitanii, locotenenţii şi sublocotenenţii au fost cu voi, dar mai bine, înafară de vreo doi, nu ar fi fost. Vă zăpăceau dând ordine pe care le schimbau din ceas în ceas, din minut în minut. Vă bruftuiau şi vă ameninţau cu plutonul de execuţie. N'au mai avut capul pe umeri şi aţi priceput pentruce: le era frică. Din cauză că le era frică, trebuia, oriunde aţi fi fost pe poziţie, să le faceţi adăposturi blindate, ceeace însemna că trebuia să faceţi gropi adânci, să tăiaţi copaci groşi, să căptuşiţi şi să acoperiţi gropile cu trunchiuri de copaci. Peste acoperiş cereau să puneţi

două și trei rânduri de trunchiuri. Dacă se credea că veți rămâne mai multă vreme într'un loc, se trezea în ei pofta să aibă și confort: podea pe jos, masă, paturi și bănci. Asta însemna muncă istovitoare, fiindcă o îndeplineați după zile și nopți nedormite de marșuri sau de lupte pe alte poziții.

Se întâmpla că, după ce vă deșelați construind adăposturile, venea ordin de mutare în altă parte. Mai la dreapta sau mai la stânga, la o sută de metri. Corvoada începea din nou.

Unde era pământul moale, ca la Mărășești, spre pildă, săpătura mergea ușor. Aveați acolo și pădurea la îndemână.

In fața Cosmeștilor, bateriile se aflau chiar în pădure. Dar când, spre pildă, v'au mutat pe Muncelul, acolo scăpăra piatra sub târnăcop și vă blestemați zilele. Se întâmpla și altceva: că, retezând copacii din preajma voastră, tunurile rămâneau descoperite, astfel că inamicul le dibuia ușor.

Dela Școala Militară din Botoșani au fost, la începutul primăverii, repartizați regimentelor elevii absolvenți. Veniseră cu gradul de plutonieri și-l căpătară pe cel de sublocotenent când unitățile au pornit către front. Copilandri cu instrucția făcută de mântuială, timizi, luați peste picior de ofițerii mai bătrâni și chiar de soldați.

Elevul vostru, Ghițescu, era delicat ca o domnișoară. Soldaților le spunea: domnilor... dumneavoastră... In cantonament și în bivuac, se îmbujora până în vârful urechilor, când ceilalți ofițeri spuneau glume fără perdea.

Când ați pornit spre front, s'a schimbat, parcă ar fi fost altul. Era speriat și, ca să-și tăinuiască frica, înjura cu voce subțirică, folosind un repertoriu de

vorbe urîte cum nu l-ar fi întrecut nici măcar reangajații. Se năpustea, în timpul marșurilor, în soldați și-i plesnea cu cravașa. Aceștia se mirară. Făceau haz între ei. Pe urmă, după ce-i umplu de sânge pe vreo doi, își spuseră c'au să-i facă de petrecanie, că de pe poziție el nu mai scapă viu.

Nu scăpă, însă nu din pricina soldaților care îi purtau pică. Dimpotrivă, aceștia l-au luat atunci pe brațe, ca pe-un copil, și l-au dus la postul de prim ajutor, măcar că trebuiau să treacă peste un câmp deschis. Il duceau ușurel, să nu-l clatine, să nu-i mărească chinul. Il mângâiau:

— Nu plângeți, domnule sublocotenent... trece... vine ambulanța și vă ia la spital.

El ținea ochii închiși, dar printre pleoape i se prelingeau lacrimile. Buzele îi erau albe, obrajii albi. Sângele pierise din chipul lui plăpând, din trupul lui și se scurgea pe dinapoi, printr'o rană urîtă.

In dumineca aceea, în dimineața aceea de început de August, ar fi trebuit să nu se tragă cu pușca sau cu tunul, nici dintr'o parte, nici din cealaltă, cel puțin până'nseară. Prea era cerul albastru și soarele bun și aerul curat. Stăruia peste ierburi și flori și pe frunzele din copaci, roua, dând prospețime câmpului și pădurii. Demult nu mai cântaseră pe crengi privighetorile. Cântau acum.

Când vi s'a adus dela bucătăria de campanie, ceai, pâine albă, când ați căpătat un supliment de brânză și un pachet de țigări, ați priceput că, totuși, în ziua aceea dela 6 August se vor da lupte. Că vor fi lupte grele. Când erau informații că inamicul atacă sau când se poruncea ca voi să dați atacul, ceaiul era dulce și pâinea era albă. Lor li se adăugau suplimente.

Brânza merge cu ceaiul. Un pachet de ţigări nu strică să fie în buzunarul unui soldat.

— E'n regulă! glumeşte Niţă Petre. Ne'nvârtirăm, frate, de un pui de bătaie. Uite-i pe răcanii dela bucătărie cum se zoresc.

Cazanul dela bucătărie era adus dimineaţa, la prânz şi seara, de doi miliţieni bătrâni. Cu ei venea un sergent, miliţian şi el, care împărţea pâinile. Tustrei mai zăboveau cu voi, deobicei, odihnindu-se, fumând o ţigară. Sergentul, un lăptar din Cioplea, era bun de gură. Se întindea la vorbă cu oamenii din baterie până când un ofiţer, ori altul, îi făcea vânt.

Astăzi, soldaţii miliţieni au figura îngrijorată. Sunt posaci. Toarnă ceaiul în căni, îi ajută sergentului să împartă brânza şi ţigările, pun cazanul pe umeri:

— Să mergem, domn' sergent.

— Staţi, mă, că nu vin nici turcii şi nici nemţii! le spune el.

Şi-i ia în râs.

— Fricoşilor!

— Noi am plecat! răspund ei supăraţi şi pornesc.

Sergentul aprinde o ţigară căpătată dela unul din baterie şi se înnădeşte la taifas. Aruncă un cuvânt: „Mi se pare că o să fie lată“ — apoi trece la povestea pe care o'ncepuse mai înainte.

Unii erau cu cănile încă la gură, sorbind ceaiul, astăzi dulce, pe îndelete şi muşcând din felia de pâine cu felia de brânză pe deasupra. Alţii începuseră să fumeze. Atunci trosni întâiul proiectil la vreo două sute de metri în spatele vostru. Râse un soldat:

— Ăsta a scăpat singur din tun!

Pe urmă bufni altul, tot departe, pe dreapta.

— Ăsta nici măcar n'a luat foc! rosti altul cu dispreţ pentru inamicul care parcă avea orbul găinilor şi mai slobozea şi proiectile care nu explodau.

Căzură vreo două şi în faţă. Trosnea unul, făcea altul buf! ca în băltoacă. Sergentul miliţian nu mântuise povestea lui pe care o înnădea mereu, cu toate că soldaţii de lângă el îl ascultau numai cu o ureche. Trăgeau cu cealaltă la detunăturile şi la bufniturile obuzelor. Obuzele începeau să cadă mai aproape, în dreapta, în stânga, în faţă, înapoi. Nemţii luaseră bateria la ochi şi o încadrau. Două proiectile căzură, unul după altul, la câţiva metri, unul asurzindu-i pe soldaţi, iar celalt cu'n bufnet înfundat. Ai apucat să-l zăreşti pe sergentul miliţian rămânând cu vorba în gură, holbând ochii care parcă se făcuseră cât cepele, ducând mâna la piept şi năruindu-se ca un mal. Ai strigat şi au strigat şi ceilalţi:

— Gaze!

A strigat un ofiţer, fugind spre adăpost:

— Puneţi măştile!

Proiectilul care bufnise ca într'o baltă era cu gaze. Cel care se spărsese, împrăştiindu-şi ca într'un evantai schijele, era proiectil explozibil, obişnuit. Şi aţi priceput, cu spaimă, că inamicul voia să smulgă în ziua aceea biruinţa hotărîtoare. Aţi aflat că pe aproape toată lungimea frontului a folosit gaze asfixiante, lacrimogene şi gloanţe dum-dum.

Până să scoateţi din cutii măştile şi să le puneţi pe obraz a trecut un minut, au trecut două. Vă tremurau mâinile, nu izbuteaţi să scoateţi masca, s'o potriviţi pe chip. Mirosul şi gustul de pucioasă, de ou clocit, au pătruns în gâtlej, în nas, au coborît în piept, îngreţoşându-vă.

— Trageţi! răcni locotenentul şi'ncepurăţi să trageţi cu desnădejde, obuz după obuz.

Trăgeau şi bateriile celelalte aşezate în pădure, la o sută de metri, la două sute. Trăgeaţi, dar în jurul vostru cădeau, când mai departe, când aproape

de voi, când printre voi, proiectilele. Pârâiau crengile copacilor, smulse de schije. Acolo unde obuzul se spărgea, scurma pământul ca un rât de porc şi-l arunca în lături. Pe deasupra, la un metru înălţime, la doi, plutea pânza albăstrie a gazelor.

Nu mai dădea comanda locotenentul. Cu paşi împleticiţi fugise şi el în adăpost. O dădea un sergent, dar apoi nu-l mai auzirăţi nici pe el. Intre două încărcături, l-aţi văzut ghemuit, în ţărână, într'o baltă de sânge.

Atunci s'a mai înfăţişat soldaţilor o privelişte care li s'a părut însă atât de caraghioasă încât au râs. Incărcau tunul, trăgeau dar ochii lor nu se despărţeau de copacul dinapoia căruia cineva se juca parcă de-a v'aţi ascunselea.

Frica îi mânase pe ofiţeri în adăpost, dar frica, o frică mai mare, de copil — îl împiedicase pe sublocotenentul Ghiţescu să ajungă acolo. S'a tupilat cu masca pe obrazul lui mic, dinapoia copacului, iar când vâjâia un proiectil, îi urmărea direcţia. Se lipea de trunchi, iţea ca un viezure capul, pândea şi-şi potrivea mişcările după locul în care se prăbuşea obuzul. Cădea la dreapta, el se trăgea pe stânga. Cădea la stânga, sărea în partea dreaptă. Insă, când soldaţii erau cu ochii la el şi făceau haz de băieţandrul care fusese bun şi se făcuse pe urmă foarte rău, se sparse un proiectil chiar la spatele lui. Atunci îl văzură oamenii arcuindu-se şi ducând o mână dinapoi. Il văzură pe urmă lăsându-se moale şi rămânând ghem la rădăcina trunchiului, cu capul în piept, cu mâna tot în locul de ruşine în care îi intrase o schijă.

Se stârni o adiere de vânt şi împrăştie norul albăstriu. Nu mai cădeau acum proiectile cu gaze. Dar explozibilele care se năpusteau, erau de calibru

mai mare şi sgâlţâiau pământul. Două tunuri încremeniră dimpreună cu servanţii lor. Când vreo două căzură peste adăpost, fără să poată pătrunde însă prin blindaj, ofiţerii s'au năpustit afară şi au luat-o la fugă. Peste câmp, la câteva sute de metri, erau şanţuri pentru infanterie. Goniră într'acolo. Goniră după ei şi soldaţii.

Numai doi dintre aceştia se apropiară de sublocotenentul Ghiţescu, îl luară pe braţe şi merseră încetişor cu el. Nu l-ar fi părăsit, nici n'ar fi grăbit pasul, chiar dacă bombardamentul nu s'ar fi domolit, ca la o poruncă nevăzută, în momentul acela. Cam vreun sfert de ceas, obuzele se răriră, căzură mai departe. Norocul fugarilor care astfel ajunseră în şanţul de dincolo de câmp. Norocul soldaţilor care îl duceau, plini de milă, pe copilandru, la postul de prim ajutor.

Pe urmă, iarăşi, se porni prăpădul.

Când nu mai încăpea îndoială că inamicul a obosit sau s'a plictisit să mai tragă, veniră înapoi ofiţerii. Veniră şi soldaţii. Veneau cu căştile în mână, cu vestoanele descheiate, plini de praf, în neorânduială.

Putură să măsoare atunci nenorocirea. Oameni morţi. Tunurile şi chesoanele părăduite. Obuzele împrăştiate. Pământul plin de gropi.

Un căpitan se opri, duse mâna la ochi, văzu ceva şi se îndreptă spre locul care-i atrăsese luarea aminte. După el, se apropiară ceilalţi. Dinapoia unui cheson care rămăsese în picioare, ca un dulap cu uşile în lături, stătea pe vine un soldat şi fuma o ţigară. Se sculă anevoie când căpitanul se opri lângă el — semn că amorţise de şederea îndelungată, acolo, în poziţia aceea.

— Tu ai rămas aici?

— Da, domnule, căpitan, răspunse soldatul suflând, din respect, peste umăr, fumul ţigării.

Căpitanul se uită la el, la ofiţerii şi soldaţii de lângă el, scoase o exclamaţie: „Ptiu!“, îl mai măsură odată pe soldat şi plecă.

Niţă Petre îi lămurea pe ofiţerii ceilalţi şi pe soldaţii din jurul lui:

— Eu mi-am zis aşa: dece să fug? Dacă mă ajunge vreo schijă pe câmp? S'a întâmplat să nu cază atunci niciun obuz. Dar dacă se întâmpla să cază? Nu-mi era frică, însă m'am gândit: rămâi aici. Vorba aia: ce-o fi mamii, o fi şi tatii. Am aruncat obuzele din cheson şi m'am lăsat pe vine. In spate, peretele chesonului. Intr'o parte şi alta, uşile lui. Trebuia baftă mare ca să mă nimerească un obuz în cap, ori să vină în faţa mea. Am fumat şi am aşteptat să isprăvească neamţul. Neamţul s'a mai pornit odată şi-au căzut obuzele în baterie şi păcăneau schijele în cheson, însă nu m'au atins. Când am văzut că nu-i mai trage cu gaze, mi-am scos masca şi am fumat. Dac'aveam şi-o cafea, nu strica.

Părerea ofiţerilor a fost la început că Niţă Petre este nebun. Sdravăn nu fusese el nici când a fugit în Bucureşti, nici când a trecut peste front.

Intâmplarea cu el trecu dela o baterie la alta şi ajunse la colonel. Colonelul, pe care nu-l cunoşteaţi încă, era un om care ştia să-şi facă socotelile bine. Gândi că o astfel de întâmplare ar putea să fie cu folos regimentului, astfel că o aduse la ştiinţa Diviziei. Il propuse pentru înaintare şi decorare pe soldatul care, în timpul celui mai năpraznic bombardament, rămăsese la datorie, apărându-şi tunul şi continuând să tragă în contra inamicului.

— E în regulă, frate! îţi spuse peste două săptămâni Niţă Petre, când i se dădu „Bărbăţie şi Credinţă“ şi puse galoanele de caporal pe umăr. Ţie pot să-ţi spun adevărul adevărat: când v'am văzut că o luaţi la sănătoasa, atunci am vrut să fug şi eu. Insă mi-a fost frică. Să fiu al mamii, că mi-a fost frică. D'aia am rămas lângă cheson. Dar că am vrut să păzesc tunul? Că am tras cu el? Astea-s bărbierelile şefilor.

Zile şi nopţi, nopţi şi zile, bateria e mutată dintr'un loc în altul. Tunurile care le-au înlocuit pe cele stricate de germani ţopăiesc peste câmpuri goale, culcă şi strivesc păpuşoiul în alte locuri, gâfâie pe dealurile nisipoase ce străjuesc Siretul, se afundă în pământul jilav al pădurilor. Celelalte baterii fac la fel. Pretutindeni, frontul stă să se rupă sub asalturile furioase ale duşmanului care e şi el la capătul puterilor. Simte şi-l simţi că mult nu va mai putea să se arunce în foc-şi că în curând, istovit, va rămâne unde se găseşte.

Se apropie toamna şi au să'nceapă ploile. Se va aşterne frigul. Mai târziu faţa pământului se va sbârci, pălmuită de vântul aspru. Pe urmă vor cădea ninsorile şi vor acoperi câmpiile, văile, dealurile, munţii. Vor acoperi tranşeele şi în ele vor degera soldaţii dacă nu sunt căptuşite din vreme. Dacă în ele nu se scobesc firide cu paturi de scânduri, cu sobe de lut în care, când nu sunt la pândă, să se poată încălzi şi să poată dormi. Până în primăvară, viaţa se va îngropa din nou sub pământ, oamenii vor trăi ca lupii şi ca urşii în bârloguri întunecoase.

Pentru aceasta e nevoie să se lungească în unele locuri linia frontului şi să se scurteze în altele. Dintr'o parte şi din cealaltă se fac operaţiile aşa zise de ajustare, de rectificare, pentruca poziţiile să nu înfăţişeze inamicului sectoare slabe care să poată să fie atacate şi luate prin surprindere.

Bătăliile care se dau urmăresc acest scop, oricât un inamic şi altul încearcă să-şi arunce praf în ochi. Deaceea, uneori, ei se înverşunează să-şi smulgă o fâşie de teren, o spinare de deal, un colţ de stâncă. După ce le cuceresc, le păstrează cu dinţii. Şi deaceea, luptele se dau numai în unele sectoare, pe când cu privire la altele comunicatul poate să spună fără să mintă că „situaţia e neschimbată".

Era să i se înfunde regimentului tocmai la spartul târgului când se auzea că peste o zi, două, va fi scos de pe front. Atunci, pentrucă într'un sector infanteria a fost luată pe neaşteptate şi pusă pe fugă, pentrucă din şanţurile ei telefoniştii n'au comunicat artileriei situaţia, regimentul a fost pus în primejdie să cadă în mâna inamicului.

Când au auzit în juru-le foşnetul păpuşoiului, artileriştilor li s'a părut că se stârnise un vânt de seară. Dar câţiva infanterişti îşi făcură loc prin porumbi, pe lângă baterii. „Ce e cu voi, fraţilor?" îi întrebară tunarii. „Ce e cu voi, mă? se răsti un ofiţer la ei. Aţi fugit de pe front? Dezertorilor!" „S'a rupt frontul!" mărturisiră.

Când bateriile începură să gonească peste bulgării câmpului, printre porumbi, apărate de ei şi de întunericul serii, gloanţele zumzăiau pe deasupra lor ca lăcustele.

Atunci, unui soldat care se prinsese de tun din fugă i-a prins o roată a tunului un braţ şi i l-a răsucit. Alt soldat i-a venit în ajutor, l-a apucat de umeri şi l-a aşezat pe banchetă.

Braţul rupt atârna moale în mânecă, omul se simţea şi el moale.

Un spital. Incă unul. Un oraş. Altul. Trec zilele şi săptămânile pe care la început le numeri: o zi, încă una, o săptămână. Pe urmă nu mai ţii numărătoarea lor. Seamănă între ele de ai crede că timpul s'a oprit. Prin fereastră vezi însă zile de toamnă însorită. Curând, prin ea, privirea se opreşte asupra pomilor din grădină care-şi frâng crengile desfrunzite.

Plouă.

Sunt iar zile cu soare. Cu soare mai sgârcit.

Şi ploile încep iar.

Intr'o zi, printre boabele de ploaie, s'au amestecat fulgi de zăpadă. A îngheţat pământul, iar într'o dimineaţă copacii şi pământul şi acoperişurile s'au îmbrăcat în alb.

In alb e îmbrăcată şi Domnişoara din salonul acesta care este bună cu soldaţii. Se deosebeşte de toate domnişoarele şi de toate cucoanele pe care bolnavii şi răniţii le-au cunoscut până acum. Celelalte sunt nervoase şi grăbite şi izmenite. Fac treaba de mântuială, se răstesc, sunt cu ochii la ceasul de pe mână. Zăbava lor este în saloanele cu ofiţeri tineri,

palizi, care poartă pijamale frumoase și se bărbieresc dimineața. Zăbava lor este la cancelarie unde stau de vorbă cu doctorii. Soldații sunt netunși și nerași, au izmene și cămăși peticite, picioarele cu bătături cât nuca și ochii vârîți în fundul capului.

De unde vine fata asta harnică și cuminte și răbdătoare care, cât este de serviciu, rămâne în salon, trecând dela un pat la altul, dăruind tuturora un zâmbet și un cuvânt bun? Iși trece degetele pe o frunte asudată, rămâne îndelung la căpătâiul bolnavului care se frământă în chinuri, alungă de pe obrazul ei frumos tristețea și neliniștea. Doctoria pe care o dă ea, nu mai este amară. Hrana pe care soldatul flămând o primește din mâna ei, nu mai e nici proastă, nici puțină. Nici fumuriu și trist nu mai este salonul.

Două zile și două nopți s'a sbătut în chinuri *No. 23,* soldatul cu cangrenă. Duhnea din el puroiul, încât vecinii stăteau cu păturile trase peste cap. Domnișoara nu s'a depărtat de patul bolnavului. Ii ștergea obrazul nădușit și-i dădea limonadă cu lingurița. El svâcnea din așternut, plângea, iar în aiurările lui spunea vorbe urîte.

Două zile și două nopți viața a fost mai tristă decât oricând. Chiar și celor cu răni ușoare, chiar și bolnavilor pe cale de tămăduire, le venea să-și rupă cearșaful în fâșii, să-și facă laț din el și să se spânzure în copacii uzi din grădină.

Fata a rămas în serviciu o noapte și o zi lângă *No. 23.* Când pe el l-a răpus osteneala și-a adormit, ea a plecat să se odihnească acasă.

— Mai viu astă seară. Să fiți cuminți — a crezut de cuviință să vă spună, și zâmbea și-i era obrazul slab, trudit.

Ploua afară și bătea vântul. Se așternuse o tăcere apăsătoare. Ați gândit: „Să dormim cât nu se trezește bolnavul cu cangrenă".

Lung și ca de plumb a fost somnul tuturora, căci mișcare n'a început să fie în salon decât a doua zi dimineața.

Atunci s'a auzit un glas aspru, tăios:

— *No. 23* a murit. Chemați sanitarii să-l ia!

Acelaș glas vorbi cuiva prin ușă:

— Domnișoara din salonul acesta nu vine astăzi. E bolnavă. Să-i țină locul altcineva!

Patul fusese dealaltăieri, liber. Când te trezești pe înserate, dai cu ochii în el, de un soldat tinerel și livid care, văzând că te-ai deșteptat, îți zâmbește. Chipul lui este tras și colorat ușor de un început de febră.

— Da știu că ai dormit...

Răspunzi dând din cap și el zâmbește iarăși. Simțea nevoia să stea de vorbă, să lege prietenie cu vecinii de pat.

Până într'un ceas și-a depănat povestea. Era la Cașin și, când s'a spart un obuz, i-a intrat o schijă în picior. De opt zile este mereu pe drumuri. In spitalul dela Bacău se credea că nu are nimic fiindcă doctorii nu dibuiau frântura de oțel. „O scrântitură, spuneau ei. Ia calcă în pământ". „Nu pot, domnule căpitan". „Taci, mama mă-ti!" Peste noapte piciorul i s'a umflat mai mult. L-au trimis la Vaslui unde nu erau locuri. Cu o prișniță și o pereche de cârje a fost suit în tren și dus la Botoșani. Dar la Botoșani nu era organizat serviciul chirurgiei astfel că, pe-o brancardă, îl târîră aici.

— Imi dau amu cu gândul că de-iși nu m'o mai urni, zice el. Eu îs tare de fel, c'am fost fierar la târg, da tot m'o răzbit dănănaia. Mă ia niște călduri...

Vru să se mişte şi gemu printre dinţi :
— Mm, mamă — mamă !
Apoi ruşinat oarecum :
— Ştii, s'o umflat di tăt.
Rămase îngândurat, cu faţa colorată de febră.
Domnişoara se-apropie de el :
— Ei, cum te simţi ?
— Dă, ce să zic, duducă ?
Ea îi netezi pătura, îi cercetă piciorul şi avu o umbră în priviri.
— Lasă că te vede domnul colonel mâine de dimineaţă. Stai liniştit şi nu vorbi deloc.
S'a întunecat. Băiatului i s'a dat o cană cu lapte.
— Trebue să fie rău de mine dacă nu-mi dă mâncare, glăsueşte el îngrijorat. Da eu nu am decât nişte înfierbinţeli. N'o să fie nimic — dă-o încolo de schijă. M'adoarme şi o scoate. Mă lecuesc, mai stau o leacă prin şpital şi mă duc în permis. Bădie, ştii ceva ? Fă-mi o carte acasă. Taica e fierar la Ibăneşti.
Trase până'la gât pătura şi gemu iar. Il lua cu frig.
— Scrie aşa, bădie : „Taică şi mămucă, veţi şti că eu mă aflu, slava Domnului, bine până în momentul de faţă, ceeace vă doresc şi domniilor-voastre". Ai scris, bădie ?
— Da.
— Bădie, doftorul nu vine aici sara ? Poate mi-a da ceva să-mi mai treacă potopul. Nu mai simt chiciorul, bată-l focu, de loc.
— Nu, nu vine decât mâine în zori...
Rămase multă vreme cu faţa în sus, cu mâinile sub cap. Ii scânteiau tot mai mult ochii; faţa-i ardea în flacări. Nu se văita ; îşi muşca numai buzele.
Adormi apoi cu gura căscată; gemea din când în când ca un copil în somn.

— Soldatul Gheorghieş !
— Vecinul meu. Treziţi-l.
— Ei, leat, la pansament !
Gheorghieş dormea încă, zâmbind senin ca'n vis.
Sanitarii îl luară cu băgare de seamă pe targă, în timp ce el îşi muşca îndărătnic buzele ca să nu geamă. Când căzu pătura, se ivi un trup slăbănog, deşirat, şi un picior umflat — un butuc înfăşurat în cârpe.
— Mămucă, of...
Peste un ceas.
Se deschid uşile şi-l aduc pe băiat. Pare, pe fundul tărgii, mai mic şi mai slăbit. Pare un copil într'o albie.
Dar el priveşte, liniştit, pe deasupra.
— Bădie...
Zâmbeşte.
— Ei, ţi-a scos schija ?
— Parcă numai atât ? Maica lor de boieri...
Cu mâna dă la o parte pledul. In locul butucului umflat de adineauri e acum un ciot ca de o palmă, învelit în cârpe albe, sângerate puţin.
— N'avea ce să mai facă, bădie, spune el ca un fel de scuză când sanitarii îl aşezară în pat. S'o muncit colonelul, s'o muncit, da era putred tăt. Şi i-o tăiet... Amu zice că mă mută în alt salon ca să fiu mai aproape când m'o pansa — şi te-aş ruga, bădie, să mântuieşti răvaşul de asară ca să ştie bătrânii că îs încă pe lume.
— Şi vrei să le spui tot ?
— Da ; dar ştii, matale, pe ocolite. Scrie aşa, bădie : „Vei afla, mă rog matale, tăicuţă, că eu îs în şpital, da n'am nimic amu. O ieşit o bubă la chicior şi o copt. Azi o curăţit-o o leacă. O să mă ri-

formeze și mă întorc acasă. Ficiorul vostru, Gheorghieș Badea, soldat, paișpe Obuziere".

Intr'o noapte cu cerul ca de sticlă compania a IV-a ieșise la atac înc'odată, pe stâncile Sovejei. Oamenii s'au cățărat în taină, s'au pitit printre creste dar, când să ia tranșeea cu asalt, prinseră a răpăi din dreapta două mitraliere. Mereu, când porneau să cucerească tranșeea, mitralierele acelea începeau secerișul.

Patrulele, când plecau, nu se mai întorceau. Compania, când ieșea, venea doar cu un sfert. Uneltele afurisite îi luau pe soldați câteodată din vârful crestei, iar alteori de-aproape de tranșee.

Locotenentul se întorcea de fiecare dată mai cătrănit, își certa oamenii și-i înjura pe nemți.

Intr'o noapte, măcar că era cerul senin, a scos iarăși compania, dar mai înainte se necăjise fără rost și, tot fără rost, bătuse doi soldați.

Atunci a rămas pe creastă, într'o baltă de sânge, soldatul Stan Măruntu, cu un glonț în picior și cu altul în piept, cu o moleșeală în trup, cu o pâclă în ochi. Nu-l dureau rănile. Se gândea la una și la alta și parcă îi era bine, culcat acolo în omătul alb ca într'un pat curat. Se gândea și la moarte, dar cu un simțimânt de împăcare cu sine și cu ea, măcar că gândurile îi aduceau dinaintea ochilor, din când în când, nevasta și copiii.

„Când îi vedeam ca'n vis, mi-era milă de ei — mărturisea acum. Parcă și lor le era milă, însă nu mă plângeau — pasă-mi-te gândeau și ei că dacă am plecat la război și m'a împușcat neamțul în picior și în piept, drept era ca să mor".

Il chinuia setea — de atâta își aduce aminte — și a putut să ducă bidonul la gură, însă apa din bidon

înghețase. A mai auzit un foc de armă. Pe urmă, lângă el, a gemut cineva. Se întreba: cine o fi? Atunci i-a trecut prin minte bătălia din timpul nopții, goana lor înainte, răpăitul mitralierelor și fuga înapoi când a căzut pe creastă și-a rămas într'o baltă de sânge.

Inchise ochii, cugetând că astfel va muri mai ușor și mai repede. Când își dădu seama că moartea nu vine oftă din fundul pieptului și deschise un ochi și îl străbătu un fior. Un om stătea în picioare și-l privea în tăcere. „Dușmanul", gândi Stan Măruntu. „Acum mi s'a împlinit", mai gândi el și pleoapa i se lăsă peste ochiul deschis.

După un timp deschise amândoi ochii. Omul străin stătea acum cu genunchii în zăpadă, cu un bidon în mână. Duse bidonul la gura lui Stan Măruntu care sorbi o băutură călduță, amăruie, în vreme ce iarăși ajunse un geamăt la urechile lui.

Străinul se ridică, se depărtă, pe urmă se întoarse. Il îndemnă din nou: „Bea. Asta bun. Colo, ofițer moare". „Domnul locotenent", își spuse pentru sine Stan Măruntu. „S'a sfârșit și cu el". Apoi a adormit.

In fire își veni abia aici unde fusese adus dimpreună cu alți răniți.

— Hei a dat dumnezeu? — cuvintele acestea i le spuse un soldat cu capul în bandaje care își avea patul lângă el.

Stan Măruntu își frecă pleoapele și nu-i venea să creadă că vecinul e într'adevăr un ostaș din regimentul și chiar din compania lui.

— Trei zile, așa ai stat în tren, îl lămuri tovarășul. Credeam că ai să mori. Am ajuns ieri aici și te-au dus pe dată la operație. Mare noroc...

— Mare noroc, rosti Stan Măruntu cu voce stinsă. Dar ce-a mai fost acolo?

— Prăpăd, măi frate... Greu... A căzut domnul locotenent cu tine împreună... Pe urmă domnul sublocotenent a căpătat ajutoare şi ne-a scos la atac tot în noaptea aceea. Zicea că să-l găsim pe domnul locotenent. Ne-a prăpădit şi-atunci. Nu ştii : am luat mitralierele !

— Ei !

— Le-am luat. Duşmanii care ne tocau cu ele, erau puţini. I-am gonit şi am luat şi tranşeea. Atunci m'a lovit şi pe mine o granată. Dar stai! Uite, vezi colo, în patul dela uşă ? Acela e german. L-a luat în baionetă căprarul din patrulă pe care domnul sublocotenent îl trimisese mai înainte să cerceteze locul.

Stan Măruntu se uită spre uşă. Sângele, atâta cât mai avea, îi pieri din obraji. Intr'un pat singuratic zăcea posomorît străinul care dusese la gura lui un bidon cu cafea.

Tovarăşul vorbeşte mai departe :

— Are o rană în piept de intră în ea pumnul. Mă mir că n'a murit. Şi mai mă mir, şi se mirau şi fraţii din companie, ce-a căutat acolo, aplecat lângă tine.

Soldatul Stan Măruntu nu-l mai asculta

La convoaie, acolo, departe de front, s'a rătăcit odată un obuz şi a aruncat în aer cazanul cu fasole şi a omorît nişte miliţieni. Bătrânul care este în salonul vostru s'a ales numai cu o schijă în picior. Dacă ar fi mai tânăr, s'ar vindeca, însă pentrucă are aproape cincizeci de ani şi trupul vlăguit, nu se închide rana iar osul nu se fierbe.

Ca un huhurez a stat câteva săptămâni, cu pătura pe cap, speriat, văitându-se două, trei ceasuri în fiecare zi după ce doctorii îi scormoneau rana şi i-o curăţau şi i-o ardeau cu tinctură de iod. Mânca într'o

rână, desvelindu-şi obrazul numai până la gură şi iar se acoperea. Dormea când îl lăsau durerile iar când se trezea din somn, plângea de teamă că va rămâne fără picior.

— Nu te mai boci, unchiule ! îi spuneau ceilalţi câteodată mai cu milă, mai cu asprime.

— Unchiule, îi spunea şi Domnişoara când se apropia de patul lui şi-i dădea pătura la o parte, nu-ţi fie frică. Se poate să-ţi fie aşa de frică ?

— Domnişoară, eu sunt muncitor. Ce mă fac dacă rămâi beteag ?

— Cine îţi spune că vei rămâne ? Au fost cazuri mai grele şi domnii doctori le-au vindecat.

Pe măsură ce rana a început să se tămăduiască, bătrânul a căpătat curaj. Vorbea şi glumea şi ţinea piept băieţilor care îl luau peste picior în legătură cu îngrijitoarea salonului care îi dădea ţigări şi-l alinta, înveselită întotdeauna de mustăţile lui lungi şi galbene, de ochii lui de viezure.

— Până aici, cârlanilor, că vă ia mama dracului! îi oprea el atunci. Nu vă legaţi de fată.

Au fost zile frumoase la începutul iernii. Se topea zăpada, era cerul albastru, o lumină aurie învăluia salonul. Ai fi zis că vine primăvara.

După ce bătrânului i s'a închis rana, doctorii i-au băgat piciorul în ghips.

— Unchiule, ai văzut ? îi spunea Domnişoara. Ne-am speriat degeaba. Vom putea să jucăm şi la nuntă. Ai copii ?

— Am.

— Vom juca la nunta lor şi la nunta nepoţilor.

— Să trăieşti, Domnişoară. Tare frică mi-a fost.

Unchiul era guraliv şi nu rămânea dator cârlanilor care-i aduceau aminte de vremea când stătea

ca un huhurez cu pătura pe cap. Când se văicărea. Când plângea.

Ciocănea ghipsul care-i înfăşura piciorul şi i-l arăta ca pe un buştean.

— Uite, nu mă doare! spunea.

Durere n'a avut nici peste o lună jumătate, cam după Bobotează, când i s'a tăiat ghipsul.

— Ai scăpat, moşule! i-au spus doctorii în ziua aceea. Te mai ţinem o lună pentru masaj şi te trimitem pe urmă la regiment. Până se face pacea, poate că ajungi general.

— Ai scăpat unchiule! i-a spus şi Domnişoara care fusese de faţă.

— Moşule — glăsui colonelul medic, însă cu voce aspră — umblă cu băgare de seamă. Iţi dăm cârji să te mişti prin salon, dar vezi să nu aluneci. Dacă îţi mai rupi odată piciorul — aleluia!

Gândurile bătrânului erau şi în sala cu doctori mulţi, dar şi în alte locuri. La regiment, acasă, la nevastă şi la copii. La meşteşugul lui. Vorbise de pace, domnul colonel. Se isprăveşte şi cu războiul — ducă-se opt cu-a brânzei... E contingent bătrân, aşa că-i vor da drumul printre cei dintâi. Va fi teafăr. Să muncească. Să umble.

Când vine în salon, săltând între cârji ca o broască, soldaţii râd bucuroşi, bat din palme şi strigă: „Ura!". Trece printre paturi, fericit şi mândru, punând din când în când în podea piciorul vătămat ca să arate că nu mai are acum nici pe naiba la el. Dar îl străpunge ca un cuţit durerea când talpa atinge podeaua. Strânge din dinţi şi minte:

— Merge, cârlanilor! Nu simt nimic.

Se opreşte printre paturi. Capătă o ţigară şi porneşte, vrând să arate că poate să fumeze din mers.

— Merge, cârlanilor! le spune când, după ce ajunge în fund, face stânga'mprejur săltând o cârjă în aer.

In momentul acela intră Domnişoara pe uşă. Ea îl priveşte mirată şi pe figura ei se citeşte mustrarea: unchiul nu e cuminte! O priveşte şi el, năpădit de simţimântul că ea e bună, că a fost bună totdeauna cu el şi l-a mângâiat şi i-a dat speranţe. Ii spunea: „Ai să scapi", şi uite, a scăpat. Vrea să-i dovedească, pornind spre dânsa, că este în stare să meargă repede. Azi, mâine şi poimâine, o săptămână, două, în cârji — pe urmă fără ele.

Se îndreaptă spre ea, cu ochii la ea, şi pare într'adevăr o broască fiindcă, mergând repede, umerii îi saltă, capul i se leagănă pe un umăr, pe celălalt.

— Nu aşa! Nu fugi! strigă Domnişoara.

A vrut să mai spună ceva, dar în locul cuvintelor, a ieşit din gura ei un ţipăt. Răniţii şi bolnavii din paturi — unii strigară, alţii îşi acoperiră faţa.

Bătrânul se împiedicase de un pat, se răsucise în loc. O cârjă i-a scăpat dela subţioară şi el a dat s'o prindă. A căzut într'o parte, cu piciorul bolnav sub el, şi nu s'a mai mişcat. Apucase atâta să spună: „Uf".

Peste câteva minute, salonul se umplu de doctori şi de sanitari. Sanitarii îl puseră pe-o targă. Unul dintre doctori îi pipăi piciorul.

— Grav, glăsui pe urmă, posomorît. Domnul colonel îi spusese... Trebue amputat.

Lumea din teritoriul ocupat a aflat, citind comunicatul german, despre luptele din vara aceea. Dar cât de grele au fost — a priceput când spitalele din București și din alte orașe se umplură cu ofițerii și soldații răniți ai armatei lui Mackensen. Licări o nădejde în sufletul oamenilor, dar pe urmă se stinse: poate încasează o bătaie strașnică nemții și-și strâng catrafusele și se duc. Dacă gem spitalele de răniți, dacă pui la socoteală câți vor fi murit, câți sunt prizonieri, te'ntrebi: câți au rămas?

Pe străzi, prin restaurante, cafenele și berării, la teatru și pe calea Victoriei se văd foarte puțini ofițeri — și aceia, moșnegi ori cu'n picior mai scurt, ori cu o mână tăiată. Soldați — și ei puțini și — aproape toți bătrâni. Ceilalți se duseseră la front. „Ducă-se!" răbufnea cu năduf populația nevoiașă.

Un colonel german cu mustăți albe, cu treburi la Ministerul de Interne, dădu într'o zi, în vara aceea, peste doi bărbați tineri, să tot fi avut patruzeci de ani fiecare, într'un birou. Erau înalți, spătoși, cu cefe ca de tauri. Îi găsise bând cafele, fumând și citind reviste ilustrate. Unul se numea Lupu Costache și era fiul ministrului. Altul, Beldiman, era fiul fostului ministru la Berlin.

Colonelul își potrivi monoclul, îi măsură, îi cântări.

— Dumneavoastră, aici? îi întrebă.

Ei își spuseră cu îngâmfare numele, calitatea: erau directori în minister.

— Dumneavoastră nu sunteți ofițeri? îi întrebă el cu asprime și mustățile i se burzuluiră.

Ingăimară: da, însă unul s'a pierdut de unitate, altuia nu i-a venit ordinul de plecare în Moldova.

— Oameni ca dumneavoastră sunt pe front, le spuse cu dispreț, colonelul. Cu motivele pe care le arătați, la noi v'ar fi trimis în judecată ca dezertori.

Și ieși, trântind ușa.

Incă o nădejde licări în unele case și în unele inimi când în București se auzi că au sosit vreo șaizeci de ofițeri, foști prizonieri în Germania. Erau găzduiți la un hotel, pe Griviței, în apropiere de gară. Dacă au venit ei, poate vor veni și ceilalți. Și soldații. Multe familii care aveau pe ai lor la Crefeld, la Lamsdorf și la Salzburg, se grăbiră să se ducă, să-i vadă. Se întâlniră neveste cu soții lor, părinți cu fiii lor. Dar cei mai mulți s'au despărțit cu îngrijorare și amărăciune.

Colonelul Sturza umblase toată iarna și toată primăvara prin lagărele cu prizonieri români, făcând propagandă pentru Puterile Centrale. Era în legătură acum și cu oamenii politici din București, cu aceia care voiau să-l schimbe pe Ferdinand cu un alt prinț german. Vorbi întâi soldaților să se înroleze într'o nouă armată, să-l dea jos pe rege, să închidă guvernul dela Iași. Soldații erau în zdrențe și, din cauza slăbiciunii, abia se țineau pe picioare. Auziseră de el — iar acum când îl vedeau, rumen, cu uniformă curată, cu cisme lustruite, le era silă să-l

privească și să-l asculte. Auziseră în vremea aceasta și de revoluția rusă pe care se bizuiau că va grăbi pacea și ziua liberării tuturor prizonierilor din lagărele morții. Colonelul ăsta, băiatul lui Mitiță, dezertor și om al nemților, sporovăia verzi și uscate cu majestatea sa împăratul, cu armata glorioasă germană, cu un rege nou pentru români. Le cerea să se lupte din nou — acum împotriva românilor. Treabă urîtă. Socoteli boierești.

Ii vorbiră și ei despre tratamentul câinesc al nemților. Au umplut cimitirele. Capătă o pâine la cincisprezece zile. Hrana de fiecare zi: zeamă de gulii și de coji de cartofi.

Colonelul le spuse că așa e războiul. Deacum înainte, dacă se înscriu să meargă pe front alături de germani, vor căpăta hrană bună și îmbrăcăminte nouă. Cine se înscrie? La o sută de oameni, ridicară mâna vreo zece. La o mie de oameni — cam o sută. Ca și la Soveja, recolta era slabă, astfel că Sturza plecă nemulțumit. După plecarea lui, puținii prizonieri care se declaraseră de partea lui au fost chelfăniți de ceilalți.

Nici printre ofițeri nu avu el succes. Coloneii, maiorii, îl știau că făcea parte din sferele palatului, din lumea în care ei nu aveau acces. Se mândrea cu faptul că se trage din beizadele și că și-a făcut studiile militare la Berlin. Se temeau să se urce într'o corabie care ar putea să ia apă. Dădură curs îndemnurilor lui, șaizeci de căpitani, locotenenți și sublocotenenți, unii de rezervă, cei mai mulți făcându-și socoteala să se dea la fund când vor ajunge la București.

Ce putea să întreprindă Sturza cu ei, atât de puțini și fără un soldat? Își făcu și el o socoteală:

să-i trimită pe front pentru a convinge trupele române să dezerteze.

La hotelul Bratu îi vizitară pe ofițeri doi domni, unul cu barbă venerabilă, altul cu un barbișon. Cel dintâi era ministrul Lupu Costache, al doilea era Virgil Arion, cei mai stăruitori partizani ai aducerii altei dinastii și ai colaborării cu Germania. Se declarară buni români și repetară cuvintele lui Sturza, iar la urmă făgăduiră celor ce vor pleca să facă propagandă pe front câte treizeci de mii de lei.

Acceptară din primul moment unsprezece inși. Ceilalți cerură permisiunea să-și mai vadă familiile și să mai reflecteze. Pentru a-i constrânge să se grăbească, Sturza făcu tocmai dimpotrivă, adică interzise orice nouă luare de contact cu ai lor. Atunci, câțiva fugiră din hotel și se ascunseră la rude și prieteni. Impotriva celorlalți care tărăgăneau răspunsul, se luă hotărîrea trimiterii înapoi în Germania.

Comunicatele, şi cel românesc şi cel german, vestiră, după întâia jumătate a lui Septembrie, schimb de focuri între patrule; pe urmă anunţără că nimic nou nu se mai petrecea pe front.

Răsunau în unele sectoare împuşcături fiindcă unei santinele i se năzărise că aude o mişcare, că vede furişându-se o umbră pe după tufiş; slobozea arma; slobozeau atunci armele soldaţii din apropierea lui, fiecare în altă direcţie, unii trăgând chiar în sus şi împuşcând norii; inamicul trebuia să ştie că în tranşeea din faţa lui nu se doarme, că ochii sunt la pândă. Uneori santinela trăgea ca să n'o prindă somnul, ori pentru a-şi băga în sperieţi tovarăşii şi a face pe urmă haz de spaima lor. O patrulă pleca în recunoaştere şi se întâlnea cu patrula duşmană. Trăgea şi una şi cealaltă, orbeşte, şi se grăbea să vină înapoi, lăudându-se fiecare că inamicul era superior în număr, dar că l-a pus pe fugă. Chiar când nu observau nimic şi nu se întâlneau cu nimeni, soldaţii din patrulă tot îşi descărcau armele, însă când ştiau că nu sunt în pericol să li se răspundă din linia cealaltă.

Noaptea, erau aruncate rachete pe cer cu intenţia

să-l alarmeze pe duşman sau numai pentruca soldaţilor să le treacă urîtul.

In tranşee, oamenii care nu erau de schimb stăteau lungiţi pe scânduri, pălăvrăgeau, jucau ţintar.

Pe alocuri, şanţurile erau atât de apropiate unele de altele încât inamicii se puteau auzi. Incepură să se strige, să se înjure. Nemţii care stătuseră mai multă vreme în teritoriul ocupat învăţaseră câteva cuvinte româneşti şi le foloseau stârnind hazul românilor pentrucă vorbeau scâlciat şi anapoda. Până la urmă se împrieteniră. Au ajuns şi la unele înţelegeri. Dacă între linii era o fântână, într'o anumită oră din zi aveau dreptul să se ducă românii şi să-şi umple gamelele cu apă, iar la o altă oră, germanii. Merseră până la a se întâlni unii cu alţii acolo, a schimba între ei glume şi a-şi dărui ţigări. Dar ofiţerii au prins de veste şi le stricară prieteşugul.

Acolo unde se aflau faţă în faţă ruşi şi germani, întâlnirile erau între linii, mai dese. Ruşii le vorbeau nemţilor despre pace, le dădeau manifeste şi-i îndemnau să facă şi ei revoluţie în ţara lor.

Comandamentul român, în înţelegere cu Scerbacev, schimba unităţile ruseşti dintr'un sector într'altul ca să împiedice pactizarea cu inamicul, dar aflau în curând că, şi acolo unde fuseseră mutate, unităţile intrau în legături cu nemţii, fapt care îngrijora deopotrivă conducerea germană.

Niţă Petre fusese nedumirit şi parcă se simţise ruşinat când, pentrucă rămăsese în baterie, i s'au dat două galoane de lână şi o decoraţie. El nu ştia că, după încheierea luptelor, alţii care nu stătuseră ca el în bătaia focului, se înfăţişau sau erau înfăţişaţi ca eroi. Au căpătat trese şi decoraţii ofiţerii care se vârau în adăpost blindat când trecea pe sus, pe de-

parte, un proiectil ; ofiţerii dela intendenţă ; ofiţeri care îndeplineau funcţia de şoferi. Decoraţii s'au dat oamenilor politici dela Iaşi, ba au fost trimise prin curieri şi celor care se aflau la Odesa.

Târziu a aflat Niţă Petre că şi moştenitorul care într'o zi venise cu automobilul până la vreo zece kilometri de Mărăşeşti, privind cu binoclul în direcţia frontului dar nevăzând nimic, a primit decoraţia cea mai mare, „Mihai Viteazul", iar Prezan a rostit cu prilejul acela o cuvântare, declarând în auzul părinţilor înduioşaţi : „Prin curajoasa prezenţă a prinţului între soldaţi, trupele au fost îmbărbătate, aşa încât se poate spune că s'a câştigat acea bătălie mulţumită lui".

Generalul Prezan câştigă în felul acesta încă un titlu la recunoştinţa familiei regale care vedea în el pe conducătorul de oaste cel mai devotat dinastiei. Regele şi regina îi mulţumiră pentru decorarea fiului lor şi îi declarară, plini de emoţie, că abia atunci au aflat despre vitejeasca faptă a acestuia.

— Dar şi domnul general Prezan, spuse Ferdinand care învăţase pe dinafară un text scris de Brătianu în ajun, s'a acoperit de glorie prin talentul şi eroismul domniei-sale. Rog pe domnul general Prezan să primească decoraţia „Mihai Viteazul".

Brătianu îşi îngădui atunci să spună că armata română datorează recunoştinţă solului brav al Franţei, generalul Berthelot, care a dat dovezi nepieritoare de iubire pentru cauza ţării noastre şi de eroism pe câmpul de luptă. Fu decorat şi solul brav al Franţei.

Cu lacrimi în ochi, Berthelot mulţumi, însă făcu declaraţia că nu se poate socoti vrednic de cinstirea care i se arăta decât după ce patria aceasta, mica

soră a Franţei, va răsplăti jertfele reginei sale cu suflet cald şi mare.

Programul era întocmit dinainte, se ştia cine va vorbi, ce propuneri va face, dar de fiecare dată asistenţa scotea exclamaţii surprinse şi se arăta mişcată.

Ca întotdeauna, regina îşi jucă şi acum în chip desăvârşit rolul, ştiind să ducă batista albă, mică, la ochi, să exprime prin înclinarea capului şi printr'un zâmbet, uimire, modestie, recunoştinţă. Se rezimă, turburată, de soţul ei august, întrebându-l cu privirea dacă o crede vrednică de această onoare, iar apoi, în aplauzele tuturora, se apropie de Berthelot şi-i sărută obrajii.

Ea însă luă asupră-şi un rol care nu fusese scris în piesa în fond concepută şi pusă în scenă de Brătianu : propuse ca şi el să fie răsplătit, el conducătorul unui mare partid, el conducătorul guvernului, el sfetnicul devotat al coroanei. Gândea că dovedeşte nobleţe iertând lui Brătianu faptul că în trecut el îi stătuse în cale şi-o jignise, că propunerea ei va stârni impresie şi că făcea din omul îngâmfat un aliat pentru zilele grele care abia de acum încolo se arătau, mai puţin pentru ţară cât pentru ea, pentru Nando, pentru copiii lor.

In Bucureşti, curentul antidinastic se adâncea. Carp discuta mereu cu Mackensen în privinţa înscăunării unui alt rege, emisari ai lui se duceau la Berlin. Kaiserul fusese în teritoriul ocupat, se apropiase de linia frontului şi vizitase mânăstirea Curtea de Argeş. La mormintele regilor bătrâni depuse coroane. Regina Maria a spus când a aflat : „E o canalie. A făcut acest gest pentru a-i încuraja pe oamenii politici să ducă lupta în contra noastră.. Trădătorii dela Bucureşti vor spune : împăratul nu are nimic împotriva României, dar vrea să-l pedepsească pe Ferdi-

nand. Nici pe Aunty, nici pe Oncle nu i-a iubit. Bietul Oncle îl invita mereu să-i facă onoarea unei vizite, însă el nu binevoia să-i trimită decât pe fiii sau pe nepoţii săi".

Zile tot mai grele se vesteau şi aici. Trupele ruseşti se adună în congrese, la Iaşi, la Bacău şi la Roman şi-i gonesc pe ofiţerii lor. Bunul Berthelot vede lucrurile în roz ; el îşi pune şi acum nădejdi în Cornilov. Nădejdi mari îşi pune şi în alt general, Denichin, care este contra bolşevicilor. Scerbacev este un om ridicol : se laudă că e stăpân pe situaţie, dar nu mai are curaj să se apropie de un soldat rus. Dela comandamentul armatei româneşti, din mijlocul generalilor români, nu se mai urneşte.

A fost informat Nando că se contaminează şi soldaţii români, mai cu seamă după ce au fost scoşi de pe front. Se înregistrează mereu acte de nesupunere.

Se contaminează şi populaţia. Circulă manifeste subversive în care se laudă revoluţia rusă şi se cere pământ şi pace.

Bunul Berthelot e un optimist. El tot mai crede în steaua lui Cornilov care pornise în marş asupra Petrogradului, însă care, înainte de-a ajunge acolo, a căzut în mâna bolşevicilor. De nicăieri o rază de lumină. Ţarul şi familia lui au fost trimişi departe, la Tobolsc. In Italia au fost ciocniri sângeroase între armată şi muncitorii care au făcut grevă generală pentru pâine şi pace. Pătrund pretutindeni ideile revoluţiei. Până şi în ţara lui Wilhelm au pătruns. Pe cinci vase mari de război, ale lui, marinarii s'au răsculat. De pe un crucişător, „Westphalen", ei l-au aruncat pe comandant în apă. Soldaţii de pe un alt crucişător, „Nürnberg", i-au arestat pe ofiţeri şi-au pornit spre Norvegia.

Se va isprăvi războiul iar lupta dintre cei doi conducători ai armatei, Prezan şi Averescu, se va încheia cu victoria celui dintâi. Fusese mai bine sfătuit. Incepea să se ştie că ţinea lângă el un maior pe care acum îl făcuse locotenent-colonel. Acesta îi întocmea lucrările. Il chema Antonescu, avea studiile făcute în Germania, era ambiţios şi intrigant. Pentrucă îi erau obrajii roşii şi părul roşu, şi pentrucă era rău din fire, i se spunea „câinele roşu". Se ştia şi chiar se vorbea că Ion Antonescu era protejatul doamnei Prezan. Cine voia o mutare la loc bun şi ferit, o avansare, o decoraţie, trebuia să fie la rândul său, protejatul lui Antonescu. Maior fiind, acesta îi ţinea în picioare pe colonei. Când a mai căpătat o tresă, îi silea pe generali să aştepte în antecameră. Cu egalii în grad şi cu inferiorii, era tiran. De frică îi ştiau şi inferiorii şi egalii şi cei cu stea albă şi frunze de stejar la chipiu. Il urau, cleveteau pe seama lui şi a protectoarei lui, dar aveau grijă să n'ajungă până la el vorbele lor.

Antonescu era sfătuitorul din umbră al lui Prezan. Planurile de luptă şi operaţiile de încadrare ale Statului-Major erau opera sa. Prezan se împăuna cu ele. Câinele roşu, dar şi îngerul negru — i se mai spunea celui dintâi, cunoscându-se că lui se datorau raporturile încordate dintre Prezan şi Averescu.

Aşa cum două săbii nu pot încăpea într'o teacă, nu era loc pentru doi comandanţi pe planul principal. Unul trebuia să fie socotit mai bun decât celălalt. Unul trebuia să dicteze şi altul să asculte. Ingerul negru avea tot interesul să-l împingă pe şeful său şi să caute să surpe prestigiul celuilalt, cu atât mai mult cu cât împotriva acestuia nutrea o ură personală fiindcă, în toate împrejurările, Averescu îl ţinea la o parte ca pe un subaltern. Nu numai că nu-i

întindea mâna, dar nu-i răspundea nici măcar la salut. Devotamentul exprimat în cele mai servile forme, de către Prezan, regelui și reginei, pornea din sugestia consilierului. Antonescu îi arătase că Brătianu trebuia cultivat și că Berthelot trebuia apropiat. Cu atare aliați, nimeni și nimic nu mai putea să sdruncine poziția lui Prezan. Cu atare aliați putea să fie însă compromisă cariera lui Averescu.

Acesta avea simpatii în armată? Le avea pentrucă ducea o campanie surdă împotriva majestăților lor și împotriva primului-ministru, criticându-le actele. Unui comandant de armată nu-i e îngăduit să aibă atitudini politice. Le avea pentrucă-și făcea reclamă dând de înțeles că, dacă ar fi fost după el, țara nu trebuia să intre în războI. Urmărind succese personale, pornise ofensiva de unul singur pe o porțiune a frontului. Acum începea să arate sentimente filo-germane și să pledeze pentru încheierea armistițiului. Cere, nu numai demobilizarea armatei, dar și disolvarea ei. E natural ca soldații să vorbească bine despre el. Dar într'o zi soldații se vor împrăștia la vetre, astfel că popularitatea lui în rândurile lor se va destrăma. Are în juru-i pe ofițerii de sub comanda sa, cei mai mulți bătrâni și incapabili. Pentruce există o lege a pensiilor? Ofițerii mai tineri pot să fie mutați.

Când are loc împărțirea decorațiilor, Averescu nu e chemat. Colaboratorilor lui nu li se dau distincții. Lui i se trimite la Bacău un „Mihai Viteazul" într'o clasă inferioară celei a lui Prezan. El o înapoiază regelui dimpreună cu o scrisoare. Dar pentrucă lucrurile nu trebue duse prea departe, pentrucă nu se știe cu ce poate veni ziua de mâine, regina îi expediază cu mâna ei decorația și-i scrie cu mâna ei

într'un stil înflorit, rugându-l să nu-l mâhnească pe rege care și așa are necazuri multe. Pe urmă regina își aduce aminte că și doamna Averescu conduce un spital. Ii face o vizită, se fotografiază cu ea, împarte bolnavilor acesteia bonboane și țigări.

Când, mai târziu, se juca altă carte, Parlamentul din Iaşi luă în discuţie cazul Coţofeneştilor. Parlamentarii se împărţiră în câteva tabere, îşi aruncară invective şi chiar se încăierară. Săgeţile se îndreptară direct împotriva unor doamne şi domnişoare din societatea înaltă care s'ar fi dat în spectacol, într'un spital, sub ochii bolnavilor. Câteva săgeţi urmară o traiectorie mai ocolită şi ajunseră până în pereţii palatului din strada Lăpuşneanu unde o altă doamnă, prietena augustă a persoanelor puse în cauză, plângea, învinuindu-i pe deputaţi de proastă creştere şi de ingratitudine.

Alte subiecte, alte probleme, nu are Parlamentul acesta nemţofil? Doamnele şi domnişoarele insultate acum şi-au făcut datoria patriotică dând îngrijiri bolnavilor. Da, nu tăgădueşte, unele dintre ele vor fi avut legături cu doctorii francezi, dar aceasta era o chestiune intimă. Ce-i priveşte pe deputaţi? Cu ce drept le împroşcă pe femei cu noroi? Cum de îndrăznesc, mai cu seamă, să facă aluzii la prietenia lor cu regina?

Când simţea nevoia unei destinderi, când credea că are dreptul să se odihnească şi să se amuze într'o

societate veselă, regina vizita Coţofeneştii şi rămânea acolo câteva zile. Făcea un popas scurt la comandamentul generalului Moşoiu care îi pregătea un ospăţ arhiîmbelşugat, cu lăutari recrutaţi dintre ţiganii din divizia lui. Şeful acestora era cântăreţul Zavaidoc, iscusit în romanţe sentimentale care-l înduioşau totdeauna pe general. Burduhănos şi vesel, neîntrecut în arta de a prepara sarmale şi în puterea de-a mânca — una după alta — două duzini la o singură masă, Moşoiu nu recunoştea decât doi concurenţi vrednici să se ia la întrecere cu el: Constantinescu-Porcu şi Berthelot. Ii bătuse pe amândoi la mâncare, dar şi franţuzul îl bătuse pe el la băutură.

Când unor ofiţeri le venea poftă să facă un chef straşnic, inventau o inspecţie şi cădeau plocon la divizia lui Moşoiu care, pe dată, îşi lepăda tunica, îşi punea peste pântec un şorţ, pe cap o tichie de bucătar şi îngrijea ca sarmalele şi fripturile să se facă după reţeta lui. Se necăjea pe soldaţi, îi trimitea în dreapta şi în stânga să pună vinul la rece, să-i adune pe lăutari, să împodobească masa cu brad verde. Pe urmă, lepădând şorţul şi scufa, dar fără să mai îmbrace tunica, îşi invita musafirii şi, fericit, nu le mai dădea voie să se ridice până nu-i îndopa şi nu-i cherchelea bine.

Coţofeneştii satisfăceau cerinţele poetice ale reginei. Locul era într'adevăr frumos. In vale, printre plopi, şerpuia Trotuşul. In zare se profilau dealuri împădurite. Dincolo de ele era fundalul munţilor. In dreapta şi în stânga erau mânăstirile Bogdana, Moşinoaia.

Când, invitată de prietenele sale să le viziteze spitalul, regina a venit pentru întâia oară aci, ea şi-a purtat privirile visătoare de jur împrejur şi a spus:

— Admirabil! Vă invidiez pentrucă stați aici! Cât aș dori și eu să am un cuib micuț unde să meditez, să scriu...

Peste câteva săptămâni, fu rugată să vină iar acolo. In vremea aceasta generalul Văitoianu fusese informat despre dorința măriei sale. Generalul comunică la rândul său, lui Chrissoveloni, augustele cuvinte. Bani pentru materiale dădu numaidecât bancherul. Oameni avea generalul la dispoziție.

Ca din pământ răsări pe coasta unui deal, în apropierea spitalului și dominând spitalul, o casă construită din lemn, cu mai multe încăperi, cu un cerdac de pe care se vedea Trotușul, cu altul de pe care se vedeau munții.

— E a voastră, majestate! o lămuri doamna Văitoianu când privirile reginei se opriră asupra locuinței.

— Vai! exclamă ea cu prefăcută uimire și emoție căci fusese informată de mai înainte despre surpriza care o aștepta.

Cella Delavrancea vorbi în limbaj literar, cum știa că-i place reginei și poetei:

— Au venit zâne mici și au clădit cuibul acesta drăgălaș pentru zâna lor mare!

Zâna zânelor lăsă ca din ochii ei albaștri să cadă două lacrimi pentru a arăta cât este de mișcată, apoi le îmbrățișă.

In poze studiate, într'un cerdac, într'altul, dimineața sau în amurg, regina stătea cu o carte în mână. Din când în când își înălța privirile și, rezemându-și bărbia în palme, contempla munții. Se știa urmărită din spital de privirile doctorilor și ale bolnavilor. Le ghicea gândurile sau cuvintele: regina citește; regina visează... Observa cum în fiecare zi

se furișa un doctoraș francez cu un aparat și-o fotografia. Impletise cu imaginația ei un roman pe care își propunea să-l scrie mai târziu: micul doctor îndrăgostit de-o regină poetă.

Dar nu putea să rămână la nesfârșit, pentru plăcerea și curiozitatea altora, pironită într'un cerdac.

Nici nu putea ca, în fiecare zi, să umble prin barăci, printre bolnavi, să le vadă mereu bandajele, să le audă văităturile.

Impărtăși prietenelor sale ideea de a vizita mănăstirile și satele — mânăstirile, lăcașuri străvechi ale strămoșeștei credințe, satele, așezări românești, pline de poezie. Se duse la Bogdana, la Moșinoaia, unde găsi călugări zdrențuroși, care se scărpinau. Se opri în sate. Nu întâlni poezia. Drumurile erau glodutoase. Colibele erau dărăpănate, întunecoase, cu tinichea și hârtie în loc de geamuri. Inăuntru mirosea a baligă din pricina lutului de pe jos.

Ochii reginei se umplură de lacrimi din pricină că o ustura fumul din vatră. Dece nu-și reparau țăranii sobele și nu le spoiau ca să dea căldură fără fum și să arate frumos cum arătau sobele din căsuța ei de pe deal?

Intr'un loc trecu printre picioarele ei și fugi, guițând, un purcel răpănos. In celelalte colibe, femeile, bătrânii și copiii trăiau laolaltă cu găinile și câinii. Se sperie, văzând undeva, printre făpturile omenești, un vițel și, altundeva, două capre. Bătrânii, cei mai mulți, zăceau pe vatră. Femeile trebăluiau, cu picioare desculțe, cu tulpane rupte pe cap. Copiii aveau bube la gură și ochii cu urdori. „Țară înapoiată!“ spuse în franțuzește anturajului ei, lăsă pe pragul colibelor câte o pungulița cu bonboane iar când ajunse la locuința sa ceru să i se pregătească numaidecât o baie.

Incheiase programul vizitelor prin împrejurimi. Rămânea programul celălalt care-i umplea aproape toate orele din zi: excursiile în grup cu prietenele și cu doctorii, pe drumul cu plopi de-a-lungul Trotușului, sau goana cu mașinile peste dealuri până lângă poalele munților; prânzurile prelungite și cu deosebire serile. Atunci se bea șampanie, se făcea muzică, se dansa. Francezii, tineri, spirituali, alungau cu voioșia lor tristețile reginei. Plin de talente era șeful spitalului, doctorul Laurier, care improviza cuplete comice și le cânta împreună cu doamnele și cu domnișoarele. Regina bătea din palme, apoi se asocia cântăreților. Pe melodia „Marseillezei" fusese compusă o cronică rimată cu aluzii legate de viața de spital. Laurier era neîntrecut în imitații, arătând cum mergea Clemenceau, cum vorbea Briand, cum juca Cecile Sorel, cum dansa Mistinguette. Imita și toate animalele. Se travestea la minut în dansatoare orientală și în fachir, în toreador și'n subretă. Ghicea în cafea și în palmă, executa numere de circ, cânta la pian cu un deget și la vioară pe o singură coardă.

Ofițerii români, de familie bună, cu răni care nu mai cereau prezența în pat și nici chiar în spital, măriră societatea. Stânjeniți la început, se aclimatizară curând și făcură concurență francezilor.

In barăcile dela Coțofenești se găseau aproape o mie de răniți și bolnavi. Un regim aveau soldații, alt regim ofițerii. Aceștia din urmă se deosebeau, la rându-le, în ofițeri aparținând elitei, proprietari de moșii, înrudiți prin naștere sau prin însurătoare cu demnitari politici, și în ofițeri cu stare modestă, cei mai mulți rezerviști: învățători, contabili, judecători de plasă.

In barăcile soldaților nu era niciodată cald în-

deajuns. Paturile erau tari, înghesuite, cu rufăria peticită și nespălată. Hrana: fasole, iahnie de cartofi, mămăligă. Carne, la zile mari, după cum tot la zile mari medicii mai buni se interesau de starea bolnavilor. Doamnele și domnișoarele din conducere se arătau la o săptămână odată printre paturi, grăbite, cu batista la nas. Doctorul mârlanului de aci era sanitarul care îl îndopa cu chinină și cu sare amară, îi frigea rana turnând iod peste ea și i-o lega apoi cu acelaș pansament murdar.

Ofițerii de rând, plevușca, trăiau ceva mai bine, în paturi cu saltele de paie, cu lenjeria schimbată în fiecare săptămână. Era cald în barăcile lor. Li se dădea carne la câte două zile, de bou, de berbec sau de porc, uneori cam tare, alteori prea grasă. Doctorii îi vedeau și-i vedeau și cucoanele, însă la repezeală, fără să facă multă conversație cu ei, mai cu seamă că unii nu știau franțuzește iar alții o vorbeau foarte prost.

Se schimbau lucrurile pentru ofițerii din categoria întâia. Barăcile erau compartimentate ca vagoanele de tren de clasa întâi, dar cu spațiu mai mare. Saltele și perne de puf. Așternut schimbat în fiecare zi. Carne de pasăre. Dulciuri. Cafele. O masă de joc. Medicul-șef zăbovea aci cu medicii ceilalți. Discutau. Glumeau. Doamnele și domnișoarele își potriveau boneta, își netezeau halatul înainte de a intra. Erau numai zâmbet. Zâmbet cuceritor. Priviri cuceritoare. Ofițerii le făceau complimente galante. Știau că francezii sunt pentru ei concurenți serioși, dar nu depuneau armele. Un ofițer nu dă înapoi din fața inamicului. Doamnele și domnișoarele nu renunțară la prietenia cu francezii dar nu uitară că sunt românce. Se creară până la urmă legături duble, mixte. Mijloace de întâlnire discretă existau și cu

unii şi cu ceilalţi, fără ca francezii să ştie de români, fără ca românii să ştie de francezi.

Larma veseliei din încăperile direcţiei pătrundea în barăci. Se auzeau cântecele, râsetele, bătăile din palme. Prin ferestrele luminate se vedeau umbrele dansatorilor.

Era târziu. Barăcile se cufundau în beznă. Bolnavii adormeau şi auzeau ca'n vis un hohotit mai tare, un acord de pian, un cor care îşi dădea drumul. Tresăreau. Medicul-şef avea inspiraţia să improvizeze în miez de noapte o orchestră folosind farfuriile, paharele, furculiţele şi cuţitele. Amuzant! Ceva ca'n Honolulu. Societatea dansa în svârcoliri de negri. Amuzant! Şi striga aşa cum strigă negrii.

De unii se lipea somnul. De alţii, nu. Ascultau. Se ridicau în coate ori se duceau la geam şi priveau spre ferestrele scăldate parcă în baie de lumină. Cum nu mai osteneau, nu se mai săturau femeile şi doctorii şi ofiţerii! Ai zice că a intrat strechea în ei. Trai bun. Lipsă de griji. Lume bună — şi uite-o cum ţopăie, femeile cu bărbaţii de gât!

Huideo!

Huideo! spuneau în gând.

Neveste sunt astea? Fete sunt astea? Când în mahala sau în sat, o femeie greşea, bărbatul o gonea ori o bătea măr; vecinii o arătau cu degetul. Vai de zilele ei! Când se auzea despre o fată că a călcat strâmb, când, la măritiş, bărbatul băga de seamă că ea nu mai e fată, mai bine s'ar fi aruncat în fântână ori sub roţile trenului.

Aici mama şi cu fetele îşi făceau împreună de cap. Ştiau cine e mama, cine sunt fetele. Ptiu!

Se vorbea în toate barăcile că şi ziua şi noaptea femeile de acolo se întindeau cu bărbaţii. Işi făcuseră

locurile lor. Vara le era mai uşor, căci ieşeau în poiană ori se depărtau pe dealuri, peste dealuri. Cine să se supere, să le scuipe, să-i scuipe? Iarba, tulpina pomului, luna şi stelele? Se vorbea că fetele şi mama îşi iau unele altora, bărbaţii. Că femeile celelalte se ceartă între ele fiindcă deasemenea îşi greşesc hăndrălăii.

Franţujii ăştia ce sunt: doctori sau armăsari?

Cum să se mai grăbească ofiţerii cu geam la ochi să se ducă la unităţi după ce de mult li s'au vindecat rănile? Trai bun, aici; pat moale, mâncare bună, băutură, joc de cărţi. Seara — muzică, sbenghet, dansuri cu femeile, şi altceva cu ele. Scoşi din spital, înainte de-a se tămădui, şi trimişi la regiment, sunt soldaţii. Lor nu li se îngădue să prostească milităria. Când unuia nu i se închide rana, e luat la ochi: nu cumva şi-o sgândăreşte singur cu un cui, cu-o surcea, ca să nu se ducă pe front ori la corvoadă?

Ptiu!

A trecut de mult de miezul nopţii. Nu sunt treji în barăci decât oamenii pe care îi rup necurmat junghiurile şi crampele în burtă. Ar dormi ei dacă ar fi linişte deplină. Dar nu e, fiindcă *dincolo* nu s'a potolit tămbălăul. Incă se aud cântece şi râsete. Musteşte băutura în ei. Au să zacă mâine pân'la prânz. Poate să moară un om cu o rană care s'a obrântit: până mâine la prânz nu se va arăta niciun doctor, nicio cucoană.

I-a venit doctorului Laurier o idee spre ziuă: să iasă toţi şi toate, ca un lanţ, unul în spatele celuilalt, ţinându-se de mijloc, cântând şi dansând, şi să facă înconjurul barăcilor. Ca negrii! Bună idee, căci aerul proaspăt va risipi şampania din cap, va desmorţi picioarele. Când se întorc de unde au plecat,

sunt mai puţini bărbaţi în convoi, mai puţine femei. S'au risipit prin iarbă, s'au rătăcit spre deal.

Petrecerile au început din iarnă de când spitalul a luat fiinţă. Dar erau mai rare, atunci şi'n primăvară, mai cu perdea. Cu ferestrele închise. Nu ţineau toată noaptea. Pe urmă, în vară şi în toamnă şi'n iarna ceastălaltă, nu mai cunoscură măsura. Svonul lor se întinse, şi atunci veniră musafiri din Bacău şi din Iaşi — doamne, ofiţeri şi civili. Din maşini se descărcau pachete cu mâncare şi sticle cu vin şi cu şampanie. Se auzise că regina este îndrăgostită de Coţofeneşti, pentru aşezarea lor pitorească, pentru spitalul-model condus de medici francezi şi de prietenele cele mai bune ale măriei sale. Că măria sa are acolo un refugiu poetic unde meditează.

Veneau, aruncau o privire distrată barăcilor şi cuibului reginei când aceasta nu se afla acolo. Când era, ea avea grijă să fie găsită într'un cerdac, visătoare, cu o carte sau un lucru de mână. Atunci îi prezentau omagii şi se minunau de scoarţele româneşti de pe paturi şi de pe pereţi, de mobila pirogravată. „O adevărată casă românească!“ spuneau. Dulceaţa şi cafeaua erau luate în cerdacul de pe care se vedea Trotuşul sau în cerdacul de pe care se vedeau munţii. Pe urmă se întindea masa şi masa ţinea o jumătate de zi şi o noapte întreagă.

Noapte după noapte nu puteau să închidă ochii într'o baracă doi bolnavi, unul împuşcat în stomac, altul cu o rană la cap. Ii străfulgerau durerile şi ar fi trebuit să se aştearnă linişte de mormânt pentru ca ei să fie în stare să aţipească. Dar cum să aţipească dacă, noapte după noapte, *acolo* era tămbălău până'n zori?

— Nu mai ostenesc! Nu se mai satură! mormăia unul. Parcă n'ar fi spital aici, parcă ar fi — nu ştiu ce, mama lor!

— Imi vine să mă duc peste ei şi, dacă aş avea o puşcă, să trag cu puşca'n ei! răspundea celălalt.

Erau vecini de pat.

— S'ar cuveni să-i mistue un foc! svârli o vorbă cel de mai înainte.

— Măi frate! şopti al doilea. Vino, măi, mai aproape.

Glăsuiră încet, trăgând cu urechea şi cu ochii în juru-le. Cel dintâi spuse la început: „Nu!“ cu frică. Al doilea se înverşună.

— Ba da! căuta să-l înduplece pe tovarăşul său. N'o să ştie nimeni. Ce-o să ne facă şi dacă s'ar afla?

— Măi, mi-este frică.

— Dacă nu vrei, treaba ta. Eu nu mă las. Mi-a intrat în capul betegit vorba pe care o spuseşi; acuma nu mai iese.

— Măi frate, să mai lăsăm o noapte.

— Bine, să mai lăsăm.

— O noapte, două. Când n'o fi lună. Acum este ca ziua...

Era noapte neagră şi grea — să o tai cu'n cuţit. Era târziu. *Acolo* — petrecere ca în nopţile celelalte, ca în săptămânile şi'n lunile din urmă. Cântau. Ţipau. Ce joc or fi scornit de dudue acum podelele cum nu duduiau altădată? Cât or fi băut de s'au încălzit şi au deschis ferestrele?

— Mergem?

— Da. Ia-o tu înainte.

Se furişară dinapoia barăcilor şi se îndreptară spre şopronul unde erau paiele pentru cai. Spitalul avea cai şi căruţe cu care erau aduse dela Tg. Ocna,

alimentele. Soldatul cu rană la cap se învârtise în timpul zilei pe la bucătărie și furase o garniță cu gaz pe care o acoperise cu paie în șopron. Vreun ceas făcură amândoi șomoioage peste care turnară gaz.

— Chibrit ai? șopti unul.

— Se putea să nu am? îl liniști celălalt.

Limbile flacărilor s'au înălțat mai întâi la uși și sub ferestre. Au țâșnit apoi pe acoperiș. S'au întins de jur împrejurul pereților. Bolnavii din barăci au sărit din paturi cu auzul străpuns de țipete și răcnete, cu privirea orbită de luminile focului.

— Arde, fraților! Să nu ardem și noi! își strigară unii altora și se îmbulziră afară, îmbrâncindu-se, unii în izmene și în cămașă, alții apucând să-și pună halatul pe ei, câțiva învelindu-se și în pături.

Acolo — pălălaie! Trosnea acoperișul. Trosneau pereții. Se împrăștiau scântei. Vreo patru bărbați avuseseră prezența de spirit să sară prin ferestre. Ceilalți, dimpreună cu femeile, se sbăteau înăuntru, se apropiau de ferestre și se trăgeau înapoi, alungați de dogoare. Țipau, răcneau ca din gură de șarpe.

Cu topoarele dela bucătărie, cu lopețile din șoproane, au fost smulse ușile și ferestrele. Păturile din spinarea bolnavilor au înnăbușit flacările și scânteile atâta cât a fost nevoie ca ofițerii și soldații mai sdraveni să se repeadă înăuntru și să le scoată pe brațe, pe femei. Câteva leșinaseră. Unele aveau părul pârlit. „Dar ce naiba au făcut înăuntru?" s'au întrebat atunci și mai târziu bolnavii când văzură că ele erau desbrăcate, că bărbații cu care petrecuseră erau — doctorii fără haine, ofițerii fără vestoane.

La începutul toamnei bântui în armată și în rândurile populației, gălbinarea. Boala fu pusă în seama hranei proaste, puține, și cu deosebire a pâinii despre care un medic dela Serviciul Sanitar declară că era o adevărată otravă, fiind făcută din făină mucegăită și din mălai încins. De aproape un an zahărul se găsea greu și era scump. Mulți și mulți copii nu mai știau ce este un ceai dulce. Autoritățile doseau zahărul care ajungea apoi la speculanți. „Nu este; l-au capturat nemții", lămureau autoritățile, populația nevoiașă. Despre orice lucru, spuneau: a căzut în mâna inamicului. Dar de lucrul acesta și de altele, de făină albă pentru cozonaci și prăjituri, de zahăr, de stofe și de tălpi pentru ghete, nu duceau lipsă oamenii care puteau plăti oricât li se cerea.

Când la sate și în marginea târgurilor se înmulțiră făpturile cu obraz și cu ochi ca șofranul, în gara Iași fu făcută o descoperire uluitoare: pe linii moarte, zăceau încremenite de aproape un an niște vagoane. Le bătuse ploaia, le acoperise zăpada, iar le bătuse ploaia și le dogorîse arșița verii; la uși, drugi groși, lacăte groase. Vagoane reformate. Dar când plesni acum o stinghie la unul pe delături,

se prelinse un praf alb și mărunt. Era zahăr. Zahăr era și în celelalte vagoane. Despre ele se vorbise într'una că au fost luate, în retragere, de germani. Cei ce au avut interesul să le tăinuiască, aveau și iarba fiarelor care descuia lacătele și înlătura drugii groși, ruginiți. Ei încărcau de acolo, din când în când, atâta zahăr cât credeau de cuviință și-l vindeau speculanților cu un preț iar aceștia, cu alt preț, îl vindeau lumii cu bună stare.

Pe la jumătatea toamnei răbufni exantematicul care îi seceră cu deosebire pe cei ce mai înainte fuseseră bolnavi de gălbinare. Se găsi explicația mincinoasă că boala s'a întins dela prizonierii care fuseseră luați la Mărășești. Dar explicația adevărată era vremea cu ploi și frig care iar îi înghesuia pe săraci câte trei și patru și mai mulți la un loc; era șubrezenia lor datorită nemâncării și straielor subțiri; era că aceeași boală îi mai încercase odată, astă iarnă. Serviciul Sanitar se dovedi ca și atunci o instituție nepregătită, neisprăvită, care nimic nu învățase din experiența cealaltă.

Intr'un fel a fost un noroc că armata nu intrase în cantonamente. Regimentele se aflau încă în bivuacuri.

Boala își făcu mendrele mai mult printre târgoveți și țărani. In unele sate, muriră toți copiii. In altele, scăpară ei, dar muriră mamele și bătrânii. La Iași, se vedeau iarăși, pe ulițe, cosciuge în căruțe trase de o mârțoagă care se poticnea în gropi și'n bolovani. La Hârlău, treceau în lumea veșnică cincisprezece, douăzeci de făpturi în fiecare zi. Infricoșați de molimă, oameni fugiră la Dorohoi, la Mihăileni, la Herța și-i îmbolnăviră și pe cei de acolo.

Dar, cu toate că aprig, tifosul nu ținu mult. A fost o întâmplare din care cei cu răspundere nu puteau să tragă pentru ei niciun merit. Sunt și împrejurări — lămuriră doctorii mai pricepuți — când o epidemie de felul acesteia bântue scurt, grăbit și deodată se stinge. Lămurirea nu mai folosi la nimic celor care își pierduseră copiii sau părinții și nici celor care, ridicați după boală, se clătinau ca frunza. Ea dădu altora, însă, datori să vegheze la sănătatea obștească, liniștea de-a se culca din nou pe o ureche.

Iși făcea loc tot mai adânc, în suflete, credința că noi nu ne mai batem. Orice se va mai întâmpla pe alte fronturi, pentru noi războiul se sfârșise. Cu ce să-l mai ducem? Cu oameni vlăguiți? Fără armament fiindcă, atâta cât trimiseseră aliații din Apus, abia făcusem față luptelor din vară? „N'avem scule", spuneau soldații când, atacați de germani, trebuiau să numere gloanțele din cartușieră și obuzele din cheson. Trebuiau să facă la fel ca în partea întâi a războiului, economie; trebuiau să aștepte o zi până căpătau în sectorul lor altă mitralieră în locul celei scoase de inamic din funcție; trebuiau să reziste pe poziție cu un singur tun după ce alte trei fuseseră făcute fier vechi de grindina dușmanului.

Și când să mai luptăm? Iarna? In iarna aceasta vor încremeni iarăși luptele pretutindeni.

Pentru cine trebuia să ducem războiul mai departe? Pentru generalul Berthelot? Pentru socotelile aliaților?

Pentru ce?

Pentru a-l goni pe Mackensen din țară?

Da, dar iarăși se punea întrebarea: cu cine și cu ce vom alunga vrăjmașul când el nu fusese încă urnit cu un kilometru din alte locuri? Din Belgia, din Franța, de exemplu.

Guralivii dădură drumul limbii. Altădată puse-

seră la cale războiul. Făcuseră strategie la club, la cafenea, prin case când se adunau să petreacă. Erau intransigenţi. Până la capăt! Adică trebuia să luptăm până în pânzele albe, alături de aliaţi. Cauza aliaţilor era cauza României. In frigarea patriotismului războinic perpeleau pe Marghiloman, pe Carp şi pe toţi politicienii rămaşi în Bucureşti. Trădători!

Tot ei puneau acum la cale, pacea. In definitiv ne-am făcut datoria — spuneau. Să şi-o facă pe-a lor şi aliaţii care uite că iarăşi se bagă în tranşee ca sobolii şi aşteaptă să vină primăvara. A câtea? A patra. Până când? Ce aşteaptă? Să-i crească lui Wilhelm barba până în pământ şi să-l bată atunci? El îi bate acum. Ce mai la deal, la vale, germanii sunt mai tari şi mai organizaţi.

Nu trebuia să ne băgăm noi în ciorba celor mari. Trebuia să-i lăsăm să se frigă singuri cu ea. N'am fi avut decât de câştigat păstrând expectativa până se înţelegeau între ei.

Ne-a mers rău din paisprezece până în şaisprezece? Slavă Domnului, nu! Vindeam grâu şi unora şi altora. Vindeam vite şi petrol pe sub mână. Puterilor Centrale. Erau pline restaurantele. Pline magazinele. Buzunarele pline. A vrut Brătianu, a vrut Filipescu, au vrut regele şi regina, război. Poftim război, cu Turtucaia, cu nemţii la Bucureşti, cu păduchi şi tifos în Moldova.

Am zis noi de unii şi de alţii: nemţofili, trădători, i-am înjurat în timpul neutralităţii şi i-am înjurat şi aici. Dar parcă ei au văzut mai bine. Oamenii lor din Moldova încep să înalţe capul, cum că le-ar fi venit ziua. Unii şi alţii, care până mai ieri se făceau că nu-i cunosc, se dau pe lângă ei: Coane în sus, coane în jos, ştiţi ceva dela conu Petrache? ştiţi ceva dela domnu Marghiloman?

Ei, cu nasul sus — că altfel totdeauna au fost greţoşi — se lasă periaţi. Au informaţii cum că o să facem armistiţiu, că au să-l dea în judecată pe Brătianu, că îl pun pe Porcu la topit. Umblă cu dosare de şahăr-mahărurile care s'au făcut. Chestia cu vagoanele de zahăr din gară o auzişi. Mai e una cu un fabricant belgian, Vermeulen, care îi dă în gât pe şmecherii dela Ministerul de Război cum că, atunci când a luat o comandă pentru armată, şmecherii l-au învăţat: pune fier moale la târnăcoape, pune tot aşa la scriptele tunurilor; bine — a zis belgianul — dar târnăcopul se rupe într'o jumătate de ceas şi scripetul nu ţine nicio zi; tocmai deaceea — au zis şmecherii — în felul acesta comandăm mai multe, materialul este mai eftin, iar diferenţa de preţ o împărţim pe din două.

Mi se pare că, dacă se termină războiul, până să construim case, va trebui să ridicăm puşcării.

Guvernul, prin oamenii săi şi gazetele sale, desminţea ştirile alarmante. Rămânem credincioşi aliaţilor şi mergem înainte. Armata este în refacere; abia aşteaptă să fie trimisă şi să-l gonească pe inamic. Nu s'au săvârşit fraude. Contractele încheiate cu furnizorii Statului sunt în concordanţă cu normele contabilităţii publice. Comisiile de recepţie au fost alcătuite din persoane a căror moralitate nu poate să fie pusă în discuţie. Lumea de bună credinţă să fie liniştită: acolo unde, totuşi, se vor constata nereguli, justiţia va interveni cu toată asprimea şi va aplica sancţiuni.

Sunt — precizau gazetele guvernului, inspirate de Duca — anumite persoane care, neavând nicio treabă, îşi pierd vremea la Tuffli şi prin cluburi, iar de-acolo răspândesc svonuri: aceşti domni purtători

de monoclu — îi denunţau ziarele — cred că pot să pescuiască în apă turbure şi să-şi aranjeze situaţia pentru ziua de mâine; antantişti până eri, ei se declară astăzi împotriva idealului naţional, critică felul în care a fost condus războiul şi depun cărţi de vizită la locuinţele epavelor politice despre care există indicaţii că păstrează legături cu trădătorii din Bucureşti. Sunt doamne care, la cofetărie şi în casele lor unde au înfiinţat tripouri, crează o atmosferă defetistă. Doamnele acestea n'au lucrat pentru binele patriei, ele nu i-au îngrijit pe răniţii şi pe bolnavii din spitale şi totuşi aruncă noroiul calomniei asupra altor doamne care au dat dovadă de abnegaţie.

Impotriva purtătorilor de monoclu şi împotriva cucoanelor clevetitoare, autorităţile trecură la fapte, amendându-i şi amendându-le pentru răspândire de svonuri. Dar svonurile cu privire la armistiţiu şi la schimbarea guvernului, continuară.

După ofensivă, Scerbacev primi ajutorul autorităţilor române pentru dezarmarea unităţilor care treceau de partea bolşevicilor. Demult, el şi Ragoza şi Noviţchi, ajutaţi de socialistul-revoluţionar Alexeevschi, nu se mai puteau împotrivi curentului. Inainte de începerea luptelor din vară organizaseră batalioane aşa zise de asalt şi aşa zise ale morţii care se dedară la acte de cruzime, încercând să înnăbuşe avântul revoluţionar al soldaţilor, să le impună comitete alcătuite din elemente ce nu exprimau conştiinţa nouă a poporului. Dar batalioanele s'au mistuit, soldaţii au izgonit cozile de topor şi au pus în locu-le oameni în care aveau încredere.

Dela silnicie, generalii, cherenschiştii şi menşevicii trecură la minciună. Ei spuseră între altele că bolşevicii îşi trag numele dela cuvântul „Bolşuc" care însemnează culac. Mai susţinură — dar soldaţii le râseră în nas — că bolşevicii uneltau să-l aducă din nou pe ţar pe tron. [1])

In toamnă, văzând că pierd cu totul terenul, au cerut lui Prezan, lui Averescu, lui Brătianu concursul

---

1) Vezi „Istoria Revoluţiei Ruse" Vol. II

pentru dezarmarea şi expedierea în Rusia a unităţilor pe care le socoteau mai intransigente. Nu sunt multe — minţiră. Regimentele româneşti au fost trimise întru îndeplinirea acestui scop, fiind vorba nu numai de un serviciu făcut lui Scerbacev şi oamenilor acestuia, dar şi de punerea la adăpost a armatei române de influenţa pe care o exercitau revoluţionarii. Mai era vorba şi de un prilej pentru pradă. Unităţilor bolşevizate li se luau nu numai armele, dar şi caii şi căruţele şi proviziile. Li se luau unor soldaţi şi mantalele din spinare.

In vremea aceasta, avu loc la Roman, sub paza baionetelor româneşti, un congres al Armatei ruse de pe frontul din România, organizat de socialiştii-revoluţionari care primiseră ştiri că Lenin şi partidul lui se pregăteau să înlăture Guvernul Provizoriu. Congresul urma să hotărască luarea de poziţie în contra insurecţiei. Reprezentanţii soldaţilor zădărniciră intenţiile lor.

Avu loc, apoi, un alt congres : al Diviziei a 48-a. Aci ofiţerii contrarevoluţionari au încercat să ocupe tribuna, dar soldaţii îi dădură jos, îi fluierară şi îi înjurară. Prin sală începură să sboare epoleţi şi cocarde. Congresul continuă fără ei, iar în ultima zi îl arestă pe generalul Noviţchi, comandantul diviziei.

Mişcarea cuprinse întreaga armată a IV-a. Fu arestat şi liberat apoi generalul Ragoza care, înspăimântat, se retrase dela comandă.

Aceasta era situaţia când, în noaptea de 25 Octombrie, căzu sub ochii guvernului român şi ai lui Scerbacev următoarea comunicare :

Guvernul Provizoriu e răsturnat. Puterea de Stat a trecut în mâinile Comitetului Militar revoluţionar, organul Sovietului din Petrograd al deputaţilor muncitorilor şi soldaţilor, care stă în fruntea proletariatului şi a garnizoanei din Petrograd.

Victoria cauzei pentru care a luptat poporul: propunerea imediată a unei păci democratice, desfiinţarea proprietăţii moşiereşti asupra pământului, controlul muncitoresc asupra producţiei, crearea unui guvern sovietic — victoria acestei cauze e asigurată.

Trăiască revoluţia muncitorilor, soldaţilor şi ţăranilor!

Comunicarea era semnată : *Lenin.*

Monoclaţii şi cucoanele bârfitoare nu mai avură motive să se teamă de amenzile lui Corbescu. Ar fi putut chiar să le ceară înapoi. Lucrurile au ieşit după cum preziseseră. Nu ne mai batem. Germanii ne-au trimis un ultimatum să încheiem armistiţiu cu ei, altminteri străpung linia frontului şi cotropesc Moldova. Zi nu, dacă-ţi dă mâna!

Ingrămădiseră trupe la Siret.

Cu ce să te împotriveşti lor? In sfârşit, bine că se pune capăt războiului. Să ne grăbim, ca să nu-i supărăm, căci dacă le sare muştarul, e rău. Nu stau de vorbă cu Brătianu? Este la mintea omului, fiindcă i-a minţit. Ducă-se Brătianu cu gheşeftarii lui! Să mai vie şi alţii. Să vie şi ai noştri. Care ai noştri? Noi, care numai din patriotism i-am cântat în strună atâta vreme. Credeam că o să iasă ceva bun şi când colo ieşi o porcărie.

Să vie un om nou. Omul nou e tata Averescu şi ştim că el o să-i frece ridichea lui Prezan şi celorlalţi care i-o frecară pe-a lui.

După el o să vie poate Marghiloman care e om mai vechi, dar i-a ieşit lozul la loterie.

Unde scrie că trebue să mergem cu păguboşii? Să vezi ce partid o să-şi facă! Ne înscriem în partidul lui.

Mai greu e că nemţii nu vor să stea de vorbă nici cu regele. N'o înghit pe regina. Regele, de! îl ştim... Cârpă. Cârpă în mâna ei, în a lui Brătianu şi în a lui Prezan. Regina, de! o cunoaştem... Prea s'a băgat în toate. Dacă e să-i punem la socoteală câte a înnodat şi-a desnodat, n'am mai isprăvi. Au ocazia şi ei să arate că sunt patrioţi. Au jucat la loterie şi au pierdut. Decât să pierdem ţara, mai bine schimbăm dinastia, că doar nu ne-am cununat cu ea în vecii vecilor. Stătură cincizeci şi mai bine de ani.

Gata!

Cu paguba, dacă e pe dreptate, nu s'au ales ei. Cu paguba am fost şi o să rămânem noi.

Ultimatumul veni la 22 Noemvrie.

Se ţinu un consiliu. Miniştrii şi generalii aveau mutre de înmormântare. Se priveau pe furiş, însă nu-şi spuneau un cuvânt. Priviri furişe aruncau, din când în când, colii de hârtie care zăcea pe masă: nota germană.

Când regele îşi făcu intrarea şi-l văzură cu ochii roşii, socotiră de cuviinţă să-şi scoată şi ei batistele. Unii le duseră la ochi, alţii îşi şterseră fruntea. Berthelot îşi suflă, cu sgomot mare, nasul.

— Deschid şedinţa! rosti cu voce stinsă regele, ocolind şi el privirile sfetnicilor săi.

Potrivit uzanţelor, trebuia să vorbească primul-ministru şi să arate rostul convocării consiliului. Avea de câteva zile amigdalele inflamate. Era palid şi abătut. Vorbi stins, comunicând primirea ultimatumului şi rugându-l pe vice-preşedintele consiliului de miniştri să-l citească. Textul le era cunoscut tuturora, dar forma trebuia împlinită.

După ce zăbovi un minut, Take Ionescu își trecu arătătorul unei mâini pe sub mustață și, cu două degete ale celeilalte mâini, prinse de un colț documentul ca pe un lucru care i-ar fi murdărit degetele sau care le-ar fi fript. Il citi cu voce într'adins tremurată și-l svârli apoi cu un bobârnac departe de el. Il svârli cam în partea unde se afla Averescu spre care se și uită cu o privire ce ar fi vrut să spună: „Știu că ai motive să te bucuri!".

Intenția nu scăpă nimănui. Averescu se uită la el, malițios, și își mângâie ciocul.

Câteva minute se așternu o tăcere grea. Ferdinand, tot cu ochii înroșiți, privea în tavan. Brătianu își pipăia gâtul cu-o mână iar cu degetele celeilalte netezea blocul din fața sa. Prezan mișca buzele. Take Ionescu își netezea, cu arătătorul, mustățile. Averescu își trăsese puțin scaunul ca să poată contempla botul cismelor. Berthelot, roșu ca un rac, tuși de vreo două ori, pe urmă își descheie gulerul.

— Cine ia cuvântul? întrebă regele, încet, purtându-și privirile pe deasupra tuturora și oprindu-le pe urmă asupra lămpii spânzurate în mijlocul tavanului.

Desbaterile s'au înfiripat anevoie. Pare-se că Prezan a făcut începutul. Reprezenta armata.

— Dar eu ce reprezint? îl întrerupse cu voce ironică, tăioasă, Averescu.

Prezan se fâstâci. Spuse, blajin, îngăimat, că, bineînțeles, el și domnul general Averescu reprezentau armata. Voise chiar să adauge amănuntul acesta.

— E mai mult decât un amănunt! apăsă Averescu și Prezan se încurcă din nou.

Regele îndreptă spre întrerupător o privire imploratoare.

Incă odată Averescu îi tăiă lui Prezan vorba când acesta spuse că desigur opiniile sale vor fi împărtășite și de colegul său:

— Rămâne de văzut!

Pe urmă Averescu nu mai deschise gura până la sfârșitul ședinței. Iși mângâia tot timpul ciocul de vată și își îndrepta, batjocoritor, privirile spre cei care vorbeau.

Prezan susținu că se poate rezema pe armată. Frontul nu va fi rupt. Ca militar, el nu concepe în niciun caz luarea în considerație a notei trimise de germani.

Berthelot îi strânse mâna, apoi, pentrucă altcineva nu se grăbea să ceară cuvântul, ridică ușor brațul. Regele încuviință cu un semn al capului. Berthelot tuși, își încheie tunica și dădu drumul glasului care era totdeauna hodorogit. Cei care-l ascultau, aveau de fiecare dată impresia că aud o saca goală pe ulițele târgului. Nu vorbi decât despre cauza aliaților pentru care trebuiau făcute sacrificii. Pomeni despre morții glorioși de pe câmpiile Franței eterne, sora mai mare a României. („A uitat să vorbească și despre morții noștri; o gafă", gândi Brătianu). Despre catedralele din Belgia. Germanii sunt la capătul puterilor. România trebue să respingă cu indignare nota. Nu vor îndrăzni să atace frontul. E mai puțin grav că ei amenință Moldova. Amenință dinastia. Pentru acest fapt, aliații îl vor pedepsi pe Kaiser când au să ajungă la Berlin. Kaiserul nu e cuviincios. Cât despre revoluția din Rusia, nicio teamă. Abia acum, când bolșevicii au luat puterea, ea va fi lichidată, căci marii generali ai Rusiei au pus mâna pe arme. Ii ajută Franța, Anglia și America. Ucraina se va declara stat național independent, astfel că românii vor avea un aliat într'însa. Pe pă-

mântul Ucrainei, românii se pot refugia oricând cu regele, guvernul și armata lor glorioasă. *A bas les boches!* strigă Berthelot, stacojiu, și-și rostogoli ca din întâmplare ochii spre Averescu.

Take Ionescu își trecu iarăși un deget pe sub mustață, se uită în juru-i și constată, în introducere, cu părere de rău, că nu a fost adus un stenograf să ia note întrucât consiliul are un caracter istoric. Rosti după aceea un discurs pe care îl socoti istoric și regretă, în gând, că nu-l ține în Parlament sau în Piața Unirii unde l-ar fi aplaudat întreaga românime. Exprimă omagii la adresa regelui, a lui Clemenceau, a lui Lloyd George și a președintelui Wilson, luptătorii pentru civilizație. Aminti că încă din 1913, premierul Franței și premierul Angliei i-au dat asigurări că vor apăra interesele țării dela gurile Dunării. Prietenia marilor europeni îl onorează. A primit asigurări, printr'o scrisoare, și din partea lui Wilson. Poate, așa dar, să doarmă liniștit și va putea în orice moment să moară liniștit: cauza României e în mâini tari și bune. Respinge ultimatumul pe care îl consideră redactat în stil și în spirit prusac. Dacă germanii nu ar pune în discuție dinastia, s'ar putea eventual sta de vorbă asupra lui. Intre două primejdii: primejdia invadării Moldovei și primejdia bolșevică, el, ca bun român, nu stă la îndoială. Primejdia bolșevică este mai mare. Dar va putea Kaiserul să lichideze revoluția din Rusia? Nu va putea. Rolul acesta va reveni aliaților noștri. Prin urmare mergem cu aliații.

Generalul Berthelot își ștersese ochii cu batista ascultându-l și cugetând că vice-premierul român e un orator care ar putea să-l bată pe Briand. In momentul acesta, se lungi peste masă și-i strânse mâna. Spuse „mersi" și-și șterse iarăși ochii.

Take Ionescu îl îmbărbătă cu privirea. Destăinui apoi că, într'o convorbire cu domnul prim-ministru, domnul prim-ministru rezumase la 3, hotărîrile pe care consiliul ar trebui să le ia în discuție în acest ceas istoric: 1) retragerea în Rusia, acolo unde bolșevismul nu s'a întins și nu se va întinde: 2) dizolvarea armatei și plecarea în exil a familiei regale și a guvernului; 3) tratativele cu germanii. El formulează o a patra propunere: retragerea pe cuprinsul a trei județe, alcătuind un triunghiu al morții. Armata va fi îngrămădită acolo, având în mijlocul ei dinastia și pe membrii guvernului. Vom rezista chiar dacă Wilhelm își va concentra toate diviziile lui de fier. Vom învinge, ori vom muri până la unul, dimpreună cu regele nostru și regina noastră, înscriind o pagină nemuritoare în cartea istoriei și lăsându-i Kaiserului o răspundere pentru acest masacru.

Aruncând o privire în juru-i, Take Ionescu își dădu seama că propunerea n'a avut efectul pe care îl scontase. Dimpotrivă. Maxilarele regelui se contractară, apucate parcă de o nevralgie subită. Regele nu se mai uita în tavan, dar își număra cu ochii în jos nasturii tunicii. Insuși Berthelot își ștergea ceafa iar pe chipul lui se citea o expresie care ar fi vrut să spună: „Ei nu! Este prea mult!" Ochii mici șireți, ai lui Prezan clipeau cuprinși de panică. Pe figura lui Brătianu se citea o desaprobare severă. Ciocul lui Averescu se sburlise nedumerit.

Take Ionescu adăugă repede:

— Firește, e numai o propunere, dar nu stăruesc asupra ei. Mă raliez la punctul întâi: retragerea cu armata în Rusia, în Siberia sau în Caucaz. Vom vedea pe hartă unde este mai bine, iar acolo vom demobiliza armata, rămânând în felul acesta credincioși până la urmă Franței și Angliei.

Inainte de a lua cuvântul, Bratianu strecură o pastilă în gură, îşi pipăi amigdalele ca pentru a se încredinţa că ele îi vor permite să vorbească, rugă să fie scuzat dacă va vorbi încet. Mai rugă să fie scuzat dacă va vorbi realist. El şi partidul lui şi-au făcut datoria. Este acum rândul altora să şi-o facă. S'au produs împrejurări neprevăzute care îi obligă pe factorii cu răspundere să ia hotărîri dureroase. Ultimatumul german poate să fie acceptat sau respins. In eventualitatea respingerii, putem să rezistăm — şi cât? Armata s'a acoperit de glorie, însă nu-i cerem prea mult obligând-o să se împotrivească unor forţe superioare? Elogiază patriotismul domnului general Prezan, dar... Domnul Take Ionescu a renunţat la triunghiul eroic, astfel că nu se va opri nici el asupra acestei idei. Rămâne retragerea. Rămân tratativele cu inamicul, adică luarea în seamă a notei pe care acesta a trimis-o. Personal, înclină pentru plecarea în exil a familiei regale şi a guvernului, nu pentru retragerea armatei în Rusia. Avem garanţii că, ajunsă acolo, nu se bolşevizează? Simptome îngrijorătoare s'au produs aci, sub ochii noştri, în contactul soldaţilor români cu soldaţii ruşi. E pentru demobilizarea ei, imediat, pe loc. Să se dea altcuiva răspunderea în situaţia nouă în care ne găsim. El şi colaboratorii săi vor deveni simpli particulari. Persoana care va primi încrederea tratativelor cu inamicul şi care se va bucura de încrederea inamicului (în momentul acesta băgă încă o pastilă în gură) e datoare să apere libertatea celor ce au servit patria în momente grele, sau, dacă va fi cazul, să le înlesnească plecarea în străinătate. E datoare să apere dinastia, împotrivindu-se cererilor vrăjmaşului. Patriotismul — această persoană va putea să-l arate adoptând tactica temporizării în tratativele cu germanii, ocolind luarea angajamentelor faţă de ei până când împrejurările se vor schimba. Insă luarea unei hotărîri într'un sens ori altul, în acest consiliu, îi revine regelui. Sfetnici devotaţi ai tronului, cei de faţă se vor supune lui.

Tăcu. Sfârşise. In sală se aşternu un gol. Mai era cineva care nu-şi spusese cuvântul. Regele îşi îndreptă privirile spre Averescu şi îl întrebă printr'o clătinare a capului: nu vorbeşte? Averescu răspunse în acelaş fel: nu. Regele îşi stăpâni un oftat, se uită la Brătianu şi la ceilalţi: în cazul acesta vorbeşte el? Da! — încurajară privirile acestora.

Vorbi sacadat, frecându-şi în vreo două rânduri ochii şi făcându-i astfel şi mai roşii. Declină răspunderea unei hotărîri. Nu el singur a hotărît intrarea României în război. Nu el singur trebue lăsat să-şi asume acum sarcina ieşirii din război. Va accepta hotărîrea colaboratorilor şi crede că aceştia nu vor părăsi dinastia. E gata să facă sacrificiul persoanei sale trecând asupra fiului său mai mare conducerea Statului, dacă inamicul nu va fi convins să renunţe la problema dinastică. Mai mult nu li se poate cere, lui şi reginei. (Făcu o digresiune care îi fusese dictată de regină înainte de intrarea lui în sala de consiliu: regina e atacată în societate şi în unele ziare; ea s'a jertfit; ea ar fi putut să stea la adăpost de toate neplăcerile războiului, ducându-se în Anglia). Dacă nu există altă soluţie, o acceptă pe a domnului primministru. Să se formeze o delegaţie care va lua contact cu inamicul la Focşani. Va aviza apoi asupra persoanei căreia i se va încredinţa alcătuirea noului guvern. Ceeace declară însă de pe acum e că mai bine îşi taie mâna decât să iscălească pacea separată.

Peste trei săptămâni se deschide Parlamentul care urmează să ratifice încheierea armistițiului cu germanii și i se dă acestei împrejurări un caracter solemn. Inamicul trebue să vadă că nu cu inimă ușoară au fost depuse armele. Mai trebue să vadă că țara este strânsă în jurul dinastiei, astfel că ar fi mai bine să renunțe a cere detronarea lui Ferdinand. Solemnitatea va închide în acelaș timp gura celor care acum vor să plătească lui Brătianu, polița. Care nu se mai dau în lături de a-și îndrepta atacurile chiar asupra palatului.

Se consideră în opoziție deputați și senatori care, până nu de mult, svâcneau ca împinși de un arc la ivirea lui Brătianu și-și rupeau palmele în manifestări de devotament; care prezentau lui Constantinescu-Porcu tot felul de hârtii cu tot felul de cereri; care purtau geanta lui Take Ionescu. Problema pentru ei este cu cine să meargă? Cu Averescu sau cu Marghiloman? Iși face un partid, Averescu a cărui stea se înalță. Dar e vorba: nu cumva steaua lui va apune? Marghiloman are mai multă experiență și este mai bine văzut de nemți. E momentul militarilor acum. Și Averescu și Mackensen vor discuta chestiuni de ordin militar: demobilizarea, repatrierea prizonierilor, transportarea refugiaților. Dar pe urmă intră în arenă oamenii politici, diplomații. Locul lui Mackensen îl va lua Kühlmann, locul lui Averescu — Marghiloman. Dacă însă tot Averescu va iscăli și pacea? Mergem cu el întâi, însă ne punem bine și cu celalt. Ceeace se cuvine este să arătăm în toate chipurile că ne-am lepădat de Brătianu, de Take Ionescu și de Prezan. Că, la urma urmei, am avea ceva de spus și regelui și mai ales reginei.

Se înmulțiră gazetele care înjurau crâncen conducerea războiului. Dădeau în vileag fraude. Se indignau împotriva actelor de favoritism și imoralitate. Cereau darea în judecată a miniștrilor liberali și cu deosebire arestarea lui Porcu. Ii criticau pe aliați. Ce rost mai are misiunea condusă de Berthelot la noi? Să ne îngreuieze situația față de ocupant?

Duca le cenzura, Corbescu le confisca, dar ele se înverșunau în atacuri. Lumea și le smulgea din mâini. Nu mai putu să fie oprită nici pătrunderea ziarelor din București care deasemenea îi atacau pe oamenii politici din Moldova. Lumea se bătea pentru ele ca să-și dea seama cam cum este viața în teritoriul ocupat. Prin ele, refugiații începură să aibă știri despre ai lor. Familiile publicau anunțuri la Mica publicitate și întrebau despre rude și cunoscuți: sunt în viață? unde trăiesc?

In ziua deschiderii Parlamentului au fost înălțate steaguri pe străzi, dela palat până la Teatru. Soldați și gardiști au fost înșiruiți de-a-lungul trotoarelor în uniforme de paradă, însă și cu arme până în dinți. Prin ganguri și curți erau grămădite companii pentru evitarea unor manifestații, altfel decât entuziaste. Nu se produse nimic de o natură sau alta.

Oficialitatea ar fi vrut ca solemnitatea să prilejuiască demonstrații de încredere în guvern și de devotament pentru familia regală. Străzile erau însă populate mai puțin decât deobicei.

La Teatru, lojile erau pline cu domni și doamne în ținută de gală, care făcură regelui și reginei o primire ce-i dovedi lui Duca, dăruitorul cărților de intrare, că nu s'a înșelat în trecerea prin sită a invitaților. Aplaudară și parlamentarii în afară de deputații din Partidul Muncii. Se stârni un tumult care însă fu înnăbușit repede: vreo doi dintre aceștia nu se ridicaseră de pe scaun la apariția regelui și reginei.

Doamnele admirară toaleta reginei care, prin veșminte și coafură, ținuse pentru ziua aceasta să se prezinte în forma unei domnițe de voievod. Păstra o atitudine împietrită, ca și când se resemnase ca, după ședință, să meargă cu tristeță și demnitate la eșafod.

Regele nu putu să-și joace rolul cu iscusința ei. Se poticni în lectura mesajului, se încruntă luând dela capăt frazele. Mâinile îi tremurau întorcând paginile. Glasul îi era tremurat. Stropși cuvintele mai cumplit decât în alte dăți.

Miniștrii și parlamentarii din primele rânduri ascultau cu capetele plecate pentru a împrumuta momentului întreaga gravitate. Brătianu se sculase după boală. Era palid. Cu experiența lui veche observase, privind printre gene, că mulți deputați și senatori din incintă aveau figuri ostile. Șopteau între ei. Își dădeau coate. Se uitau, plictisiți, la publicul din loji.

Când regele sfârși, miniștrii dădură semnalul aplauzelor, dar aplauzele lor și ale altora au fost acoperite deodată de strigăte:

— Jos guvernul! La pușcărie, hoții!

Năvăliră în fața deputații din Partidul Muncii, agitând pumnii:

— La pușcărie!

In momentul când regele și regina părăseau sala însoțiți de Brătianu, care devenise mai palid decât era înainte, din alte locuri ale incintei se răcnea:

— La pușcărie, Porcu!

Lojile se goliră. Miniștrii se îmbulziră și ieșiră din scenă. Parlamentarii se apostrofau între ei.

— Rhușine! striga Iorga. Nu se face asta.

Cu barba în vânt mai apucă să spună: „Trăiască...“, dar celelalte cuvinte ale lui fură acoperite. Il aplaudau unii și îl huiduiau alții.

Când e moină, se topeşte întâi zăpada, pe urmă se desghiaţă noroiul peste care ea se aşezase şi formează laolaltă un terci, o chisăliţă. Paşii lipăesc, se afundă, împrăştie în juru-le zeama lipicioasă, murdară. Caută, când pornesc la drum, să ocolească gropile de pe uliţe, dar gropi sunt pretutindeni, mai cu seamă acolo unde nu te aştepţi. Gândeşti : aici e locul drept ; aici zăpada este mai tare ; nu s'a aşternut peste o baltă de noroi.

Pui piciorul şi, pleosc ! se afundă gheata, se afundă bocancul. Cine e cu pantofi, cine e cu galoşi, a rămas cu un pantof sau cu un galoş în capcană.

Sunt scoarţă pantalonii, de glod pe care nu-l mai cureţi căci ar însemna să-i rupi tot sgâriindu-i cu unghia, tot frecându-i cu peria. Umbli stropit pe manta sau pe palton până la umeri. Nu mai cureţi nici paltonul, nici mantaua. Poate se lasă gerul, dar un ger care să ţină până în primăvară. Atunci, da, merită să iei pojghiţa groasă de noroi de pe tălpi, de pe îmbrăcăminte.

Necazul mare este că uliţele Iaşului sunt înguste şi că, din pricina asta, nu poţi să te fereşti când trece pe lângă tine un furgon, o căruţă, împrăştiind în dreapta şi în stânga, peste oameni, pe garduri şi pe ziduri, porcăria cu terciul şi cu braga.

E prost şi când dă gerul. Rămân îngheţate urmele roţilor şi copitelor în zăpadă şi glod, astfel că luneci, iar dacă nu eşti cu băgare de seamă îţi scrânteşti glesna, cazi lat pe faţă sau pe spate, ori te prăvăleşti ca boul pe o parte.

Cine păstrează reminiscenţe literare, spune în gând : „Fi-le-ar Iaşul pe gârlă ! Când n'o să mai fie romantic, adică strâmb, înghesuit, cu hârtoape în care se strânge ori praful ori noroiul ? Câtă apă o să mai curgă pe Bahlui până când..." Dar primarul are acum o scuză : că e încă război. Scuza asta o are el şi pentru apa căreia îi dă drumul numai pentru un ceas pe zi, pentru lumina pe care o drămueşte la trei ceasuri pe seară. O are şi pentru morile care nu merg, astfel că nu e pâine, şi pentru lipsa lemnelor astfel că şi în iarna aceasta trăiesc în frig săracii.

Primarul este germanofil. Era poate şi înainte, însă nu arătase. Multă lume din protipendadă spune astăzi că avea sentimente germanofile, dar că le tăinuise. Germanii au cultură, civilizaţie şi disciplină şi forţă militară. Au spirit practic — dovadă erzaturile lor. Din orice se pricep să facă ceva.

„Să vină, domnule, la Iaşi — spun admiratorii germanilor — şi să facă puţină regulă".

La ei se gândeşte primarul care îi va ruga să-i dea niscai motoare pentru mori şi pentru uzina electrică, precum şi soldaţi şi furgoane pentru destuparea uliţelor târgului. „Ca'n palmă fac oraşul — spune el în dreapta şi în stânga. Ca la Berlin". Şi se pregăteşte să-i întâmpine cu pâine, cu sare şi cu'n discurs.

S'a dat drumul contingentelor mai vechi. Soldaţii din Moldova s'au dus pe la casele lor unde nu ştiu de ce să se apuce mai întâi. N'au nici de unele. Să-

răcie lucie. Podul gol, staulul gol, vatra înghețată, copiii jigăriți. Au zăcut de toate bolile. Nevasta mai slută decât o lăsase. Care nu era slută și era mai cu draci în ea, fusese rea de muscă. Spun rudele, vecinii, că s'a întins cu unii și cu alții. Omul se apucă de cap de câte vede și de câte aude. Mai bine murea, dracului, pe front, ori de tifos, ori îl mai țineau la unitate până în primăvară.

Demobilizații care sunt din teritoriul ocupat așteaptă să se înțeleagă comisiile și să se deschidă bariera dela Focșani. Germanii se împotrivesc la înapoierea acestora. Ii acceptă întâi pe cei care nu au fost în armată : pe funcționarii civili, pe bătrâni, pe femei, pe copii. Se cam tem și demobilizații să se întoarcă fiindcă s'ar putea să se rupă armistițiul și abia atunci să-i înhațe ocupantul și să-i trimită în lagăr unde vor mânca iarbă, unde îi vor mânca păduchii. Deocamdată umblă brambura, cu veșminte pestrițe pe ei, astfel că nu mai arată nici a militari și nu sunt nici civili. Se îngrămădesc la Bacău ca să fie mai aproape de Focșani în momentul când va cădea oprelișțea, dar cutreieră și prin Iași, îi vezi și la Botoșani și la Roman. Se apucă de o negustorie, de alta, cu ambiția ca, atunci când vor ajunge la casele lor, să aibă și ceva gologani. Știu că acasă nu-i așteaptă colaci. Vând un lucru de pe ei, încropesc un capital, îl bagă în țigări, în chibrituri, în zahăr, în făină. Vând țigările la marginea trotoarului, pe la colțuri de stradă, la ușa cafenelelor și a birturilor. Au aflat că la Botoșani e lipsă de chibrituri. Se duc dela Iași la Botoșani. Nu plătesc trenul. Să poftească cineva să-i dea jos din vagon. Sunt demobilizați. Se duc la o unitate. La o comisie. „Tu ai fost pe front, mă ? Te-ai învârtit pe loc. Ia mâna de pe mine, domnule controlor, că e nenorocire. Nu te băga, jandarmule, că avem cu voi alte răfuieli. Stai să se facă pacea". Nu este făină la Roman. Haide la Roman cu un sac de făină care, de când îl ținea speculantul dela Bacău, ascuns, a făcut gândaci. Se vinde și așa.

Meseriașii găsiră un cotlon, ici-colo, și se apucară de meserie : cismarii să pingelească, croitorii să pungălească.

Lua-i-ar dracu pe mahării ăi mari care se zoriră să dea drumul ostașilor mai vechi. Au știut ei ce fac. Nu mai au nevoie de armată, căci o feștelirä cu politica lor. Omul nu mai e nici la unitate, nu e nici la rostul lui. Ce să facă cine nu e nici moldovean, nici nu se pricepe la coțcării și nici nu are o meserie ca să-și scoată păpica dintr'un calapod și un ac ? Să fure ? Să cerșească ? Fac unii una, fac alții alta.

Se înmulțesc prădăciunile.

Se înmulțesc cerșetorii. Oameni teferi întind mâna laolaltă cu invalizii, pe străzi și prin localuri. Nu-i poate împiedica gardianul să intre și'n localul de lux. Cine are cârjă, bălăbănește cârja : „La o parte, că te plesnesc !" Cine are pumn sdravăn, ridică pumnul : „Maica mă-ti, te-ai îngrășat ! Ai stat la căldurică, nu pe front !"

Printre mesele la care se găsesc domni, doamne, domnișoare cu figuri rumene, cu întipărirea mulțumirii pe chipuri, trec, întind mâna și privesc încruntați. Nu se roagă. Tăcerea și uitătura lor nu vestesc nimic bun. Domnul cu dumicatul în gură, își stăpânește înciudarea, scoate repede câțiva bani din buzunar și îi pune în palma îndreptată spre el. Cel care a primit pomana, nu mulțumește. La masa aceea nu e numai domnul. Mai sunt două sau trei persoane. Mâna se îndreaptă spre fiecare și fiecare lasă jos furculița, cuțitul sau paharul, vâră mâna în poșetă sau în buzunar.

După un cerşetor vine altul, vin alţii. Nu mai cutează să-i oprească nici chelnerii pe care la început îi îmboldeau patronii şi clienţii să-i alunge. Mâncarea, băutura merg tot timpul cu noduri. Vremuri grele. Şi cum te cântăresc... Cum se uită să vadă ce ai în farfurie... Nu te roagă... Iţi poruncesc... Parcă le-ai fi dator...

Niţă Petre a fost şi ieri şi a venit şi azi. Spune că e într'o delegaţie, dar nu te-a lămurit cu cine şi pentruce anume. Incă de ieri, din prima clipă, ţi se păruse că nu este în apele lui. Când vorbea cu tine, vorbea cu ochii la vecinii din dreapta şi din stânga. Tresărea ori de câte ori se deschidea uşa. Era neras şi părea că nici măcar nu-şi spălase obrazul ; mantaua îi era mototolită ; bocancii îi erau plini de noroi.

Ieri era o inspecţie în spital, umblau de colo până colo cucoanele, doctorii, sanitarii, aşa că bolnavii n'aveau voie să iasă pe coridoare, să se fâţâie pe la closete, să hoinărească dintr'un salon într'altul. Cu greu s'a putut strecura Niţă Petre până la tine. Insă de vorbit cu limba deslegată nu s'a putut vorbi. Ce putea să ajungă şi în alte urechi, da : că regimentul a cutreierat până la graniţa Bucovinei, prinzând unităţi mici, ruseşti, şi dezarmându-le ; „umblam ca hingherii", nu s'a stăpânit să mărturisească ; au luat în picioare toate noroaiele, toate zăpezile; înainte de a pleca, soldaţii au fost rupţi cu instrucţia şi cu teoria : „teoria chibritului", răbufni Niţă Petre ; îi luaseră iar cu lucruri ca pe vremea când erau recruţi şi care nu făcuseră doi bani pe front ; una e ce se

scrie la carte şi alta e războiul; ofiţerii şi gradaţii au prins din nou curaj, s'au îmbrăcat iarăşi în pielea dracului, căci nu le mai este frică nici de front, nici că-i desnoadă ruşii.

— Dar tu ce ai făcut?

— Eu? pe naiba. Poate mai viu mâne pe aici, şi mai vorbim. Azi, văz că nu se poate.

A venit azi cu barba crescută şi mai mult. Era în ochii lui o nelinişte care ţi s'a părut şi mai ciudată decât în ajun.

Te băgaseşi cu el în spălătorie unde nu venea nimeni. Era cald acolo căci fierbeau rufele în cazane. Mirosea a leşie. V'aţi aşezat pe o albie răsturnată cu fundul în sus şi aţi fumat, înghiţind deopotrivă fumul ţigărilor şi aburul odăii.

— Nu ne-aude nimeni? întrebă Niţă Petre deşi putea să-şi dea seama că întrebarea e fără rost.

— Când pleci? l-ai întrebat şi tu ca să spui ceva fiindcă vorba nu se lega.

— Unde?

— La regiment.

— Mda, la regiment, n'ar mai fi! bombăneşte el. Ai să auzi acum.

— Terminaşi treaba?

— O terminai.

— Ascultă, Niţă Petre, ce e cu tine?

— Ce să fie?

— Este ceva. S'a întâmplat ceva.

— Ai să auzi acum.

Cu el se întâmplase într'adevăr ceva care i s'a tras dela Baciu. E drept, nici el nu şi-a ţinut gura, nu şi-a măsurat fapta, însă dacă nu făcea — îţi spune — ce a făcut, murea ca piţigoiul. Şi-ar fi băgat capul

într'un juvăţ şi s'a fi bălăbănit în tavan cu limba scoasă de-un cot din gură. Aşa — a dat drumul pumnilor şi nădufului.

Vreo lună de zile, după ce unitatea a fost scoasă de pe front şi dusă la Iveşti în refacere, el era încă eroul regimentului. Scrisese despre isprava lui din 6 August şi ziarul Marelui Cartier: un erou care nu-şi părăseşte bateria când bateria e încadrată de inamic, şi trage; a fost decorat şi făcut caporal; şi aşa mai departe. „Chestii..." spune Niţă Petre în silă. „Mi-a dat şi mie căpitanul gazeta şi mă întrebam ce i-a găsit să mă gătească, să mă încondeeze ca pe un ou de Paşte". Căpătă ţigări dela ofiţeri.

Nu-l vedeau însă cu ochi buni plutonierii şi mai cu seamă Baciu care, cât au fost luptele, îşi făcuse de lucru la brigadă pe lângă colonel. In refacere venise la baterie şi se uita pieziş la Niţă Petre. Nu e vorbă, nici Niţă Petre nu se uita la el decât în bătaie de joc. Nu-şi scotea mâinile din buzunar când îl vedea. Nu-şi potrivea reglementar capela şi îl saluta cu un deget.

„Ce, mă, tu eşti regele Carol? îi sări muştarul lui Baciu într'o zi. Numai ăla saluta aşa. Lipeşte copitele, mârlane!"

„Domnule plutonier, nu-mi vorbi aşa, că te raportez. Nu mai merge ca altădată".

„Ai sictir!"

Baciu a vrut să-l scoată la corvoadă.

„Nu se'nghite, domnule plutonier. Un caporal cu asta în piept nu mai curăţă baliga calului", i-a spus caporalul arătându-şi ca să-i facă în necaz, decoraţia de pe piept.

„Te bag în mă-ta cu tinicheaua ta!"

Tinichea îi spunea şi Niţă Petre decoraţiei, însă între ai lui, între soldaţi. L-a raportat căpitanului,

căpitanul s'a răstit la Baciu și apoi l-a raportat maiorului. Baciu s'a ales cu o praftură care l-a făcut apoi să-l ocolească pe Niță Petre. Dar îi purta sâmbetele.

„Nu mai poate să-mi facă nimic. L-am pus cu botul pe labe" — cugeta Niță Petre și împărtăși pe urmă această cugetare, soldaților. Soldații îi spuneau: „Bravo!" și se bucurau că Baciu și-a găsit și el nașul. Printre ei însă erau și uscături care, ca să se pună bine cu Baciu, îi spuneau ce vorbea Niță Petre, ce vorbeau oamenii.

Oamenii vorbeau:

„Măi, nu ne-o demobiliza odată, să-l dăm tava pe Baciu! Când ne-om vedea cu efectele la magazie și în straiele noastre o să-i zicem..."

Iși aveau înjurăturile pregătite; își scuipau în palmă ca să arate cum îl vor tărbăci.

„Când crezi că vine liberarea, domnule caporal?"

Domnul caporal Niță Petre, pe care ei îl știau că e bucureștean și ca atare cunoscător în ale politicii, era încredințat că liberarea vine repede.

„Voi nu-i vedeți pe ruși?"

Aducea mereu vorba despre ruși, iar în timp ce regimentul lua armele rușilor și tunurile și căruțele cu provizii, el se arăta desgustat.

„Ce avem noi cu ei, fraților? mârâia. Ne-au făcut vreun rău? Am putea zice că ne-au făcut un bine căci îi silesc și pe căpcăunii noștri să nu se mai bată".

Niță Petre recunoaște că a cam trăncănit, dar gândea: „Ce-o să-mi facă? N'au zis că sunt erou? Pot ei să se atingă de un erou?" Gândind astfel, își bătea joc și de el și de cei care s'au repezit să-i dea galoane și-o decorație. Tot el își spunea: „Mâine-poimâine se face pace. Acum e aiureală. Ce-o să-mi facă? Să-mi ia caii dela bicicletă dacă le dă mâna".

Recunoaște că a fost un prost când i-a scăpat o vorbă, într'un rând, despre afișul de astă iarnă. A lăsat să se înțeleagă că știa ceva mai mult decât ceilalți cu privire la hârtia tipărită pe care oamenii o citiseră pe zidul primăriei.

Dela o vreme Niță Petre băgă de seamă că plutonierii se uitau și mai urît la el; că Baciu prindea iar curaj: îi dădea târcoale și-l înjura printre dinți; că ofițerii îl măsurau bănuitori.

La vreo săptămână după ce regimentul se înapoiase în cantonament, lui Niță Petre i se spuse că-l chiamă colonelul. Avu o presimțire proastă și gândi: „Se lasă cu bucluc".

Pe șosea, mult înaintea lui, se zorea Baciu care și el tot spre casa colonelului mergea.

„Consiliu de război în regulă", mai gândi Niță Petre când plantonul îl băgă în odaia mare în care se găsea colonelul și unde, înafară de comandant, îi văzu pe aproape toți ofițerii din regiment. Mai la o parte, stătea în poziție Baciu.

Colonelul era unul uscat și mic și chel, cu bărbia adusă ca de babă. Nici după ce plecaseră de pe front, soldații nu-l vedeau decât din când în când. Lui îi plăcea să stea între hârtii, la masă, și să ceară toată ziua rapoarte și să scrie rapoarte. Toată ziua intrau la el și ieșeau dela el ofițeri și plutonieri. Ii spetea pe furieri cu lucrul.

„Ce caută ăsta la regiment?" se întrebau soldații. „Ar fi fost bun de contopist", își răspundeau tot ei.

Niță Petre nu se înșelase căci într'adevăr se lăsă, cum gândise el, cu bucluc. Plecă peste un ceas de-acolo cu Baciu în urma lui. Baciu îl înjura fără

să-şi mai măsoare vorbele, fără să arate că-i este frică, şi-l ameninţa că nu mai apucă teafăr ziua liberării din armată.

„Du-te'n aia a mă-ti!" îi spuse Niţă Petre după ce se uită în juru-i şi văzu că nu este nimeni pe-aproape să-l audă.

Colonelul l-a ţintuit lângă uşă cu o privire furioasă şi cu o vorbă morfolită în bărbia de babă. Vorba fusese: „Bolşevicule!" Priviri tăioase i-au aruncat şi ceilalţi ofiţeri. Pe figura lui Baciu se oglindeau răutatea şi mulţumirea. Părea că spune: „Ţi s'a înfundat. Ţi-am făcut-o".

I-o făcuse căci, scoţând din sertarul mesei un dosar gros, colonelul a început să răsfoiască tot felul de hârtii. Erau rapoartele plutonierului care îl pâra pe Niţă Petre. Il pâra numărul 1: că era individ — Baciu înţelegând prin individ şi „periculos"; că era instigator, fiindcă Niţă Petre vorbea mereu în baterie de revoluţie; că niciodată n'a vrut să ştie de disciplină şi-i înjura pe gradaţii mai mari; că a spus: „Dece să le luăm noi ruşilor armele? Ei nu ne-au făcut niciun rău". Tot ce Niţă Petre vorbise cu soldaţii, le ştia Baciu prin spionii lui, le aflase colonelul şi le ştiau dela o vreme şi ofiţerii. Dar Baciu mai pusese şi dela el. Spionii fuseseră chemaţi la colonel şi iscăliseră declaraţii precum că aşa era cum spusese domnul plutonier.

Două întâmplări îl înmărmureau pe colonel şi în momentul când arătă ofiţerilor două hârtii din dosarul lui Niţă Petre. Ofiţerii clătinau şi ei din cap, unii într'adevăr înmărmuriţi şi indignaţi — alţii, numai ca să cânte în struna comandantului. Niţă Petre lipise, când era în cantonament, un manifest bolşevic pe zidul primăriei din sat. Era în cârdăşie cu un curier dela Iaşi. Niţă Petre mai făcuse ceva:

dezertase în retragere şi rămăsese la Bucureşti sub nemţi. Pe urmă s'a înapoiat la regiment, în Moldova, însă dece s'a înapoiat? Pentrucă l-au trimis nemţii ca spion. Au mai trimis ei şi pe alţii, atunci şi mai târziu.

Niţă Petre asculta câte i se puneau în seamă şi-i venea ameţeală, nu pentru lucrurile adevărate, dar pentru minciuni. Frică nu-i era. Ii era ciudă că nu şi-a ţinut gura şi că în felul acesta a putut Baciu să-l lucreze tocmai la spartul târgului.

Gura ştirbă şi bărbia întoarsă a colonelului se mişcau într'una, vorbind când acuzatului când ofiţerilor care-l înconjurau. Pe capul chel, vinele i se vedeau umflate.

Colonelul păstra pentru la urmă o învinuire care se născocise în mintea lui. Era cea mai cu moţ — şi anume că soldatul Niţă Petre a rămas la 6 August, în baterie, singur, ca să facă semne dintr'un pom inamicului, să-l aducă acolo şi apoi să rămână la nemţi. Părându-i-se că născocirea era prea de oaie şi că de data aceasta, ofiţerii arătau, prin figurile lor, că le e greu s'o creadă, colonelul schimbă îndată vorba. Işi făcu socoteala că, stăruind asupra ei şi făcând raport mai departe, ar fi putut să se încarce cu doamne-ajută. Nu el comunicase Diviziei fapta curajoasă a soldatului? Nu el îl propusese pentru înaintare şi decorare? Ce fel de comandant era dacă nu-şi cunoştea oamenii? Şi-a făcut într'o clipă şi alte socoteli: să-l dea dracului pe caporal cu toate celelalte pe care le făcuse: şi manifestul şi vorbele subversive şi chestia cu fuga în teritoriul ocupat. La vremea ei, chestia din urmă fusese raportată celor în drept. Mâine, poimâine, vine demobilizarea şi scapă de individul periculos. Dece să-şi mai complice situaţia? Işi dădu seama că de părerea aceasta erau

și ofițerii care se luminară la față și-l aprobară când el schimbă numaidecât macazul:

— Domnilor, eu sunt de părere să păstrăm dosarul și să-l ținem pe individ îndeaproape supraveghere. Nu e așa? Vom vedea mai târziu ce vom face, dacă individul nu se astâmpără. Plutonier! se adresă lui Baciu rostogolind în acelaș timp priviri fioroase spre Niță Petre. Ți-l dau pe bolșevic în primire și răspunzi de el. Pune-l la toate muncile. Dacă nu ascultă — trăgătorile! Douăzeci și cinci de trăgători! Nu e așa? Ia-l și pleacă. Sunteți de aceeași părere, domnilor? îi întrebă apoi pe ofițeri — iar aceștia se grăbiră să spună: „Da".

— Eu am văzut că toată chestia a fost la urmă apă de ploaie — îți spune Niță Petre. Pornise ca berbecul să mă împungă, și a căzut pe noadă. Insă mă dăduse pe mâna lui Baciu să mă frece.

Și Baciu l-a frecat, stingându-l cu corvezile și cu înjurăturile. Il frecau și plutonierii ceilalți, cu toate că n'aveau dreptul. Işi băteau joc de el: „Mă, decoratul ăla! Mă, bolșevicul ăla!" Intre patru ochi, Baciu avea grijă să nu rămână niciodată cu Niță Petre. Avea grijă, când era cu el, să fie de față și ceilalți: soldații și gradații. Soldaților le era frică să mai zăbovească de vorbă cu Niță Petre, ca să nu-i persecute plutonierul Baciu. Cine știe ce pacoste mai iese... Nu e mare lucru să-l trimită pe caporal la consiliul de război. Prea era și el cu gura mare...

Baciu mai voia să-și facă o poftă cu Niță Petre: să-i tragă douăzeci și cinci, undeva, însă pentru aceasta trebuia să-i găsească o vină mai mare. Il întărîta. Ii căuta râcă din orice. Il amenința: „Iți viu eu de hac, maica mă-ti! Am să-ți fac bășici, c . . ."

— Știam c'o să mi-l facă, îți spune Niță Petre. Insă știam că după aceea s'a isprăvit cu el. Muream cu el de gât, căci în pușcărie pe viață n'aveam poftă să intru. L-aș fi omorît și m'ași fi omorît. Mi-am pus atunci în gând să-i spui două vorbulițe, însă numai când aș fi fost eu cu el. Până să-mi intre în cap gândul ăsta, n'am mâncat ziua, n'am dormit noaptea. Pe urmă parcă mi s'a luat cu mâna tot paraponul. Am mâncat, am dormit. Când mă surchidea Baciu și-mi pomenea de mama, spuneam: „Da, să trăiți!" Ba chiar mă făceam că zâmbesc, de se mira și el și se mirau și frații. Dar îl pândeam în fiecare clipă. Mereu mă țineam după el. Mai ales, pe'nnoptate. El se ferea. Știam că odată și odată o să-mi cază în mână.

— Și?

— Mi-a căzut. Când trebuia și unde trebuia. Acum e la spital. Sdravăn nu mai iese de-acolo. De armată n'o să mai fie bun. De-atunci m'am ușurat: altfel îmi puneam cureaua după gât. Nu mai puteam.

— N'a bănuit nici el, n'au bănuit nici alții, de unde i se trage? Văd că te-au trimis în delegație.

— Măi frate, ești copil? Chiar dacă i-aș fi pus un sac în cap, tot s'ar fi știut că nu putea să-i facă altul de petrecanie. Să zicem că l-ar fi bătut altul. Beleaua tot pe mine ar fi căzut. Unde mai pui că țineam să știe că nașul îi sunt eu. De doi ani i-o coceam. De doi ani îmi făcea zile fripte.

— Și?

— Mi-am luat valea. Am dezertat. De o săptămână mă învârtesc prin Iași. Am dormit în gară până ieri. Am vrut dela început să te văz, dar mi-era frică de razii și de vreun control aici la spital. Chibzuisem să mă duc la Focșani și să-mi fac vânt peacolo. Dar mi-a fost frică de români și de nemți să

nu mă prinză. Mi-a fost frică pentru mai târziu, când s'o încheia pacea, să nu mă înhațe ai noștri pe chestia cu Baciu și să mă toarne atunci la pușcărie.

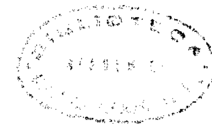
— Și ?

— Măi frate, să nu te superi. Eu am cam bănuit astă iarnă, când cu afișul, cam cine ești, dar dacă nu mi-ai spus nimic, nu ți-am spus nici eu. Ziceai poate: cine e Niță Petre să mă dau pe mâna lui ? Poate c'aveai dreptate. Eu m'am încrezut în toți cu care am vorbit la regiment și printre ei erau sculе de-ale plutonierului. Ieri, după ce am fost la tine, am aflat. Și tot de ieri știu acum ce trebue să fac. A fost o întâmplare care ele sunt și bune și rele, să le ia dracu. Intâmplarea de ieri e bună. Ieri, după ce am plecat de-aici, am intrat într'un birt, că mi-era foame. Un birt cu lume amestecată.. Era acolo și birt și cafenea. A intrat în vorbă cu mine, unul. De unde sunt? Din București. S'a bucurat: tot din București era și el. Din ce mahala ? I-am spus. Mi-a spus și el din ce mahala este. Din ce regiment ? Când i-am spus regimentul: Acolo am și eu pe un prieten — mi-a zis. Cum îl chiamă ? Cutare. A spus numele tău. S'a bucurat din nou. Spunea că vine mâine să te vază. E croitor. E mobilizat la Confecții. Știi acum cine este ? Cu el am vorbit, cu el am mâncat și la el m'am culcat. Mai mult mi-a vorbit el.

Niță Petre fuma țigară după țigară, pe unele întregi până îi frigeau buzele, pe altele numai pe jumătate. Când nu mai avu, le adună pe cele de pe jos și trase din ele cât putu. Ii trecuse neliniștea pe care o avusese pe obraz, ieri, și astăzi la început. Se sculă deodată în picioare :

— Măi frate, acum știu ce am de făcut. Plec în Rusia. Da. Mi s'au deschis ochii. Adică mi i-a deschis croitorul, prietenul tău, care mi-a vorbit și de lucruri pe care le-am înțeles și de altele pe care am să le înțeleg mai târziu. Ce m'așteaptă aici ? M'am gândit la toate. Și la mamă-mea și la sor-mea. Mama e bătrână. Sor-mea o să mă înțeleagă mai lesne când ai să le vorbești tu după ce te-oi întoarce la București. Dar și mama, săraca, o să fie bucuroasă aflând unde m'am dus decât să mă plângă că sunt la pușcărie. Poate, de-o avea zile, am s'o mai văz. Plec în Rusia unde este o viață nouă. Odată și odată viața asta o să fie și la noi și în toată lumea. Prietenul tău s'a dus azi la Socola să vorbească cu soldații pe care îi cunoaște. Imi dă o manta, o căciulă rusească și îmi face vânt într'un vagon cu ei. Să auzim de bine !

SFÂRȘITUL VOLUMULUI III

Dată în lucru: 14.III.950; Bun de tipar: 8.III.950; Format: 56×78/16; Tiraj: 5300; Clasificarea zecimală: 82— 31;
Tip. Dobrogeanu Gherea
Nr. 499/1950

EDITURA DE STAT

EXTRAS DIN CATALOG

M. Banuș . . . . Fiilor mei (poem)

A. Baranga . . . . Iarbă rea

E. Camilar . . . . . Negura, vol. I și II

Ion Pas . . . . Zilele vieții tale

A. Toma . . . . Cântul vieții (versuri alese)

M. Sadoveanu . . . . Caleidoscop

Zaharia Stancu . . . . Desculț

ES

PREȚUL LEI 140